

Klark Artur

GRAD I ZVEZDE

Prevod: Živković Zoran

Clarke Arthur CITY AND THE STARS (THE), 1952.

POLARIS, 1991

PROLOG

Poput blistavog dragulja, grad je ležao na prsima pustinje. Nekada je bio podložan promenama i preinačenjima, ali sada je Vreme teklo mimo njega. Noći i dani nizali su se preko lica pustinje, ali na ulicama Diaspara vladalo je večno popodne i tama se nikada nije spuštala. Duge zimske noći mogle su mrazom da okuju pustinju, ledeći poslednje ostatke vlage u razređenom vazduhu Zemlje - ali grad nije osećao ni toplotu ni hladnoću. On nije stajao ni u kakvoj vezi sa spoljnim zbivanjima; bio je to svet za sebe.

Ljudi su i ranije podizali gradove, ali nikada sličan ovome. Neki su trajali stolicima, drugi milenijumima, pre no što je Vreme razvejalo čak i njihova imena. Jedino se Diaspar uhvatio ukoštac sa Večnošću, braneći sebe i ono čemu je pružao okrilje protiv sporog osipanja vekova, razorne moći truljenja i pogubnog dejstva rđe.

Od časa kada je sazdan, okeani su nestali sa površine Zemlje, a pustinja se rasprostrla čitavom planetom. Vetrovi i kiša satri su u prašinu poslednje planine, a svet je bio odveć umoran da bi iznedrio nove. Grad za to nije mario; čak se i sama Zemlja mogla pretvoriti u prah i pepeo, a Diaspar bi i dalje štutio decu svojih tvoraca, noseći bezbedno njih i njihova dobra niz reku vremena.

Ona su mnogo zaboravila, ali to nisu znala. Bila su savršeno saobražena svom svetu, baš kao što se i on slagao sa njima - jer bili su stvoreni jedno za drugo. Ono što se nalazilo sa druge strane zidova grada nije ih se ticalo; to je naprosto bilo izgnano iz njihovih umova. Jedino je postojao Diaspar, jedino im je on bio potreban i samo su njega mogli da pojme. Ništa im nije značila činjenica da je Čovek jednom posedovao zvezde.

Pa ipak, drevni mitovi ponekad bi počeli da ih more i nespokoj bi ih obuzeo kada bi se setili predanja o Cartvu i mladom Diasparu koji je crpeo svoje životne sokove iz trgovine sa mnogim suncima. Oni nisu želeli da vrata stare dane, pošto su bili zadovoljni u svojoj večnoj jeseni. Slave Carstva pripadale su prošlosti, i tamo su mogle da ostanu - jer oni su pamtili kakav je bio njegov kraj, a pri pomisli na Osvajače ledenost samog svemira uvlačila bi im se u kosti.

Tada bi se ponovo vratili životu i toplini grada, dugom zlatnom dobu čiji je početak već bio zapretno, a svršetak još udaljeniji. I drugi ljudi su maštali o ovakvom dobu, ali samo su ga oni dočekali.

Živeli su u istom gradu, hodali istim, čudesno nepromenljivim ulicama, dok je lagano proteklo više od milijardu godina.

1.

Bilo im je potrebno mnogo časova da se izbore za izlaz iz Pećine Belih Crva. Čak je i sada bilo neizvesno da li ih neko od belih čudovišta još progoni - a energija njihovog oružja već je bila na izmaku. Ispred njih, lebdeća strela svetlosti, koja im je bila tajanstveni vodič kroz lavirinte Kristalne Planine, i dalje je davala signale. Nisu imali drugog izbora do da je slede, iako ih je mogla, kao što se to dogodilo mnogo puta ranije, dovesti u još pogubniju opasnost.

Alvin se osvrnuo da vidi da li su mu svi drugovi još na broju. Alistra je išla odmah iza njega, noseći kuglu hladne, ali stalno rasplamsale svetlosti koja je obznanila toliko užasa i toliko lepote od časa kada su započeli pustolovinu. Bledo belo zračenje preplavljivalo je uzak hodnik i odbleskivalo se sa sjajnih zidova; dok im energija bude trajala, moći će da vide kuda idu i da uoče prisustvo svake vidljive opasnosti. Ali, Alvin je odveć dobro znao, najveće opasnosti u ovim pećinama uopšte nisu bile vidljive.

Povijajući se pod težinom projektor, iza Alistre su koračali Narilian i Floranus. Alvin se na čas upitao zbog čega su svi projektori tako teški, budući da bi bilo sasvim jednostavno instalirati im neutralizatore sile teže. Uvek bi mu ovakve stvari dolazile na um, čak i u jeku najbezbednije pustolovine. Kada bi mu neka takva misao prostrujala svešću, imao je utisak da je zdanje same stvarnosti ustreptalo za tren, i da mu se iza područja čula u magnovenju ukazao prizor nekog drugog, potpuno različitog sveta...

Hodnik se završavao golim zidom. Da li ih je to strela ponovo izneverila? Ne - jer, još dok su se približivali, stena je počela da se drobi u prašinu. Kroz zid se probilo metalno rotirajuće koplje koje se brzo širilo u džinovsko svrdlo. Alvin je sa prijateljima odstupio unazad, čekajući da se mašina probije u pećinu. Uz zaglušujuće trenje metala o kamen - koje je sigurno odjekivalo po svim udubljenjima Planine, budeći sav njen demonski porod - bušilica je prošla kroz zid i zaustavila se pored njih. Masivna vrata su se otvorila i pojavio se Kalistron, dovikujući im da požure. ("Zašto Kalistron? upitao se Alvin. Šta će on ovde?"). Trenutak kasnije, već su bili bezbedni, a mašina se zateturala napred, krenuvši na put u dubinu zemlje.

Pustolovina se završila. Uskoro će, kao i uvek dosad, biti kod kuće, a sva čudesa, užasi i uzbuđenja ostaće iza njih. Bili su umorni i zadovoljni.

Alvin je zaključio po nagnutosti poda da se bušilica spušta u zemlju. Kalistron jamačno zna šta radi i ovo je nesumnjivo put koji vodi kući. Pa ipak, izgledalo je pomalo neobično...

"Kalistrone", reče on iznenada, "zašto ne pođemo na gore? Niko ne zna kako stvarno izgleda Kristalna Planina. Bilo bi divno izbiti negde na njenim obroncima i ugledati nebo zajedno sa čitavim okolnim predelom. Dovoljno smo već dugo pod zemljom."

Još dok je govorio ove reči, osetio je na neki način da one nisu na mestu. Alistri se oteo prigušeni krik, unutrašnjost bušilice se zatalasala poput prizora viđenog kroz vodu, a sa druge strane metalnih zidova koji su ga okruživali Alvin još jednom uhvati treptaj one druge stvarnosti. Dva sveta su se sukobila, pri čemu je čas jedan, a čas drugi odnosio prevagu. Onda je, iznenada, sve bilo gotovo. Osetio je izvesno rascepljivanje i kidanje - i san se okončao. Alvin se opet obreo u Diasparu, u svojoj dobro poznatoj sobi, lebdeći stopu ili dve iznad poda, dok ga je gravitaciono polje štitilo od grubog dodira sa sirovom materijom.

Ponovo je bio on. Ovo je bila stvarnost - i on je tačno znao šta će se sada dogoditi.

Prva se pojavila Alistra. Bila je više uzbuđena nego ljuta, pošto je bila veoma zaljubljena u Alvina.

"Oh, Alvine!" zajeca ona, pogledavši ga sa zida na kome se prividno materijalizovala. "Imali smo tako uzbuđljivu pustolovinu! Zašto si sve morao da pokvariš?"

"Žao mi je. Nisam imao nameru da... Samo sam pomislio da to ne bi bila rđava ideja..."

Prekinuo ga je istovremeni dolazak Kalistrona i Floranusa.

"Slušaj me dobro, Alvine", poče Kalistron. "Ovo je treći put kako si prekinuo sagu. Juče si presekao sekvencu, hotevši da se uspneš izvan Doline Duga. Prekjuče si sve pokvario pokušavajući da se vratiš do Početka onom vremenskom stazom koju smo ispitivali. Ako ne želiš da se držiš pravila, moraćeš sam da nastaviš."

Nestao je veoma razjaren, povevši i Floranusa sa sobom. Narilian se nikada nije pojavljivao; mora da mu je već bilo dosta svega ovoga. Jedino je ostala slika Alistre, koja je tužno gledala Alvina.

Alvin nagnu gravitaciono polje, stade na noge i ode prema stolu koji se u času materijalizovao. Na njemu se pojavila zdela egzotičnog voća - ali to nije bila hrana koju je želeo; zbuđenost mu je sasvim pobrkala misli. Ne hotevši da prizna grešku, on uze voćku koja je izgledala najmanje opasna i poče oprezno da je sisa.

"Dakle", reče Alistra, "šta sada nameravaš?"

"Ne mogu se promeniti", uzvratilo on pomalo zlovoljno. "Mislim da su pravila glupa. Osim toga, kako mogu da ih se setim dok doživljujem sagu? Ponašam se na najprirodniji način. Zar i ti nisi poželela da pogledaš planinu?"

Alistrine oči se raširiše od užasa.

"Ali to bi značilo izići napolje!" prozbori ona u jednom dahu.

Alvin je znao da je beskorisno dalje raspravljati se. Ovo je bila barijera koja ga je ograđivala od svih ostalih žitelja njegovog sveta, i koja ga je mogla osuditi na život pun osujećenja. Oduvek je želeo da iziđe napolje, kako u stvarnosti, tako i u snu. Međutim, za svakog drugog u Diasparu to 'napolje' predstavljalo je košmar sa kojim se nisu mogli suočiti. O toj temi oni nikada ne bi razgovarali, ako su mogli da je izbegnu; bilo je to nešto nečisto i zlo. Razloge nije hteo da mu objasni ni Jeserak, njegov staratelj.

Alistra ga je i dalje posmatrala zbuđenim, ali blagim očima. "Ti si nesrećan, Alvine", reče mu ona. "Niko ne treba da bude nesrećan u Diasparu. Dopusti mi da dođem i da razgovaram sa tobom."

Nimalo uvidavno. Alvin odmahnu glavom. Znao je kuda bi ih to odvelo, a ovog časa je želeo da bude sam. Dvostruko razočarana Alistra iščeznu sa zida.

U gradu koji je nastanjivalo deset miliona ljudskih bića, pomisli Alvin, on nije imao nikoga sa kim bi stvarno mogao da popriča. Eriston i Etanija voleli su ga na svoj način, ali što se rok njihovog nadzora bližio kraju, bili su srećni što mogu sve više da mu prepuštaju da sam oblikuje kako svoj život, tako i rasonode. U poslednjih nekoliko godina, kako je njegovo podvajanje od uobičajenog obrasca postajalo sve očiglednije, on je često osećao ozlojeđenost svojih roditelja. Ne zbog njega samog - sa tim bi još možda mogao da se suoči i da to prevlada - već zbog zlehude sreće koja je htela da upravo oni budu izabrani, među milionima ostalih građana, kao njegovi roditelji kada je izišao iz Dvorane Stvaranja pre dvadeset godina.

Dvadeset godina. Još se sećao prvog trenutka i prvih reči koje je začuo:

"Dobro došao, Alvine. Ja sam Eriston; dodeljen sam ti kao otac. Ovo je Etanija, tvoja majka."

Same reči ništa mu nisu govorile, ali njegov um ih je zabeležio besprekornom tačnošću. Takođe se sećao kako je pogledao u svoje telo; sada je bio viši za koji centimetar, ali gotovo da se uopšte nije promenio od časa svog rođenja. Došao je na ovaj svet gotovo potpuno odrastao, i sem u pogledu visine ostao bi u dlaku isti sve do trenutka kada bude trebalo da ga napusti, hiljadu godina kasnije. Pre ovog prvog sećanja nije postojalo ništa. Jednoga dana će se, možda, to ništavilo vratiti, ali i sama pomisao na to bila je odveć daleka, da bi na bilo koji način uznemirila njegova osećanja.

Ponovo je upravio svoj um ka tajni vlastitog rođenja. Alvinu nije izgledalo neobično da su

ga, u nekom datom trenutku vremena, stvorile sile i energije koje su materijalizovale sve ostale predmete njegovog svakodnevnog života. Ne, tajna nije bila u tome. Zagonetka koju on sam nije bio u stanju da razreši i koju mu niko nikada ne bi objasnio odnosila se na njegovu jedinstvenost.

Jedinstven. Bila je to čudna, tužna reč - baš kao što je čudno i tužno to biti. Kada mu je ona bila pripisivana - što je on često čuo kada niko nije podozrevao da prisluškuje - obično je bila izgovorena zloslutnim glasom u kome se krila pretnja ne samo po njegovu vlastitu sreću.

Njegovi roditelji, njegovi staratelji, svi koje je poznao pokušali su da ga zaštite od istine u nastojanju da sačuvaju bezbrižnost njegovog dugog detinjstva. Ovo skrivanje će, međutim, uskoro biti okončano; kroz nekoliko dana on će postati punoletni građanin Diaspara i ništa što on bude želeo da sazna neće moći da mu bude uskraćeno.

Zašto se, na primer, nije uklapao u sage? Od mnogo hiljada vidova rekreacije u gradu, ova je uživala najveću popularnost. Kada uđete u sagu, niste samo običan pasivni posmatrač, kao u primitivnim poduhvatima drevnih vremena koje je Alvin ponekad preduzimao. Mesto toga, vi ste aktivan sudeonik i raspolazete - ili izgleda da raspolazete - slobodnom voljom. Zbivanja i prizore koji predstavljaju sirovu građu vaših pustolovina možda su unapred pripremili neki zaboravljeni umetnici, ali područje je dovoljno postrano da dopusti nepregledno mnoštvo varijacija. Možete da odete u te utvarne svetove sa svojim prijateljima, u potrazi za uzbuđenjima kojih nije bilo u Diasparu - a dokle god bi san trajao, on se nikakko nije mogao razlikovati od stvarnosti. U stvari, ko je mogao biti siguran da i sam Diaspar ne predstavlja jedan takav san.

Bilo je nemoguće iscrpeti sve sage koje su stvarane i beležene od trenutka osnivanja grada. One su uključivale sva osećanja i sadržale beskrajno raznovrsne prelive. Sage koje su, na primer, bile osobito popularne među omladinom, odnosile su se na jednostavna dramska zbivanja puna pustolovina i otkrića. Druge su predstavljale istraživanja psiholoških stanja, dok su neke, opet, bile vezane za logička i matematička vežbanja, što je pružalo najtananija uživanja umovima sklonim dubokom razmišljanju.

Iako je izgledalo da sage zadovoljavaju Alvinove prijatelje, u njemu su stvarale osećaj nepotpunosti. Bez obzira na svu njihovu raskošnost i uzbuđljivost, na njihovu raznovrsnost lokaliteta i tema, ipak im je nešto nedostajalo.

Konačno mu je postalo jasno da sage, u stvari, nikuda ne vode. One su bile islikane na sasvim skućenim platnima. Tu nisu postojali prostrani vidici, valoviti predeli za kojima je žudelo njegovo srce. Povrh svega, nije bilo ni traga onoj beskrajnosti u kojoj su se odvijala istraživanja drevnog čoveka - blistava praznina koja je zjapila između zvezda i planeta. Umetnici koji su planirali sage patili su od iste neobične fobije koja je obuzela sve građane Diaspara. Čak i pustolovine doživljene kroz tuđa iskustva morale su da se zbivaju u zatvorenom prostoru, u podzemnim jamama ili skladnim malim dolinama okruženim planinama koje su odsecale čitav ostali svet.

Postojalo je samo jedno objašnjenje. Duboko u ponorima prošlosti možda još pre no što je sagrađen Diaspar, dogodilo se nešto što ne samo da je ugušilo Čovekova stremljenja i radoznalost, već ga je i vratilo kući sa zvezda i nagnalo da se skloni u sićušan zatvoreni svet poslednjeg grada na Zemlji. On se odrekao Vaseljene i povukao u veštačku utrobu Diaspara. Plameni, nepokolebljiv poriv koji ga je poveo putem preko Galaksije i do ostrva magle koja leže još dalje, sasvim je zgasnuo. Nijedan brod nije ušao u Sunčev sistem već nebrojene eone; tamo daleko, među zvezdama Čovekovi potomci verovatno i dalje osnivaju carstva i satiru sunca - ali Zemlja ne samo da nije znala za to, već nije ni marila.

Zemlja nije. Ali Alvin jeste.

2.

Soba je bila tamna, izuzev jednog sjajnog zida na kome su se plime i oseke boja smenjivale kako se Alvin rvao sa vlastitim snovima. Deo te šare mu se dopadao; opčinile su ga uzvinate linije planina koje su se izdizale iz mora. Te uspinjače krive odisale su snagom i ponosom; proveo je dugo vremena proučavajući ih, a onda ih je uskladištio u jedinicu sećanja vizualizera, gde će ostati sačuvane dok on bude vršio opite sa preostalim delom slike. Pa ipak, nešto mu je izmicalo, premda nije znao šta. Neprestano je nanovo pokušavao da ispuni prazne prostore, dok je uređaj čitao pokretne sheme iz njegovog uma i materijalizovao ih na zidu. To nije bilo dobro. Linije su bile mutne i nejasne, boje izmešane i nečise. Ako umetnik nije znao kakvom cilju teži, ni najčudesnija alatka mu nije mogla pomoći.

Alvin obrisao škrabotinu koja ga nije zadovoljavala i mrzovoljno se zagleda u pravougaonik čije su tri četvrtine bile prazne, a koga je on pokušavao da ispuni lepotom. Pokrenut iznenadnim porivom, on udvostruči veličinu postojećeg crteža i pomeri ga u središte okvira. Ne - time je samo povlađivao vlastitoj lenjosti, a i ravnoteža je bila sasvim pogrešna. Štaviše, promena veličine otkrila je nedostatke u sklopu, odsustvo sigurnosti u tim, na prvi pogled zadovoljavajućim linijama. Moraće iz početka da se da na posao.

"Potpuno brisanje", izdao je naređenje mašini. Plavetnilo mora se rastočilo; planine su se razišle poput magle, sve dok nije preostao samo go zid. Nestalo ih je, kao da ih nikada nije ni bilo - kao da su iščezli u limb koji je progutao sva Zemljina mora i planine pre mnogo vremena. Alvin je bio rođen.

Svetlost je ponovo preplavila sobu i sjajni pravougaonik na koji je Alvin projektovao svoje snove stopio se s okolinom i postao deo zidova. Ali, jesu li to doista bili zidovi? Nekome ko nikada ranije nije video ovakvo mesto, soba bi izgledala krajnje neobično. Bila je sasvim bez oblika i potpuno lišena nameštaja, što je stvaralo utisak da Alvin stoji u središtu neke kugle. Nikakva vidljiva linija nije razdvajala zidove od poda ili tavanice. Nije postojalo ništa na šta bi se usredsredio pogled; prostor u kome se nalazio Alvin mogao je imati deset stopa ili deset milja u prečniku, ako je bar suditi prema utiscima čula vida. Bilo je teško odoleti iskušenju da se ne zakorači napred, ispruženih ruku, kako bi se utvrdile fizičke granice ovog neobičnog mesta.

Pa ipak, ovakve prostorije predstavljale su 'dom' većine pripradnika ljudske rase u pretežnom delu istorije. Alvin je jedino trebalo da uokviri odgovarajuću misao, i zidovi bi se pretvorili u prozore otvorene ka bilo kom delu grada koji bi on izabrao. Nova želja, i mašina, koju on nikada nije video, ispunila bi sobu projekcijama slika ma kog komada nameštaja koji bi mu bio potreban. Tek je nekoliko ljudi u proteklih milijardu godina bilo obuzeto razmišljanjem da li je ovaj nameštaj 'stvaran' ili ne. U svakom slučaju, on nije bio ništa manje stvaran od one druge obmane, čvrste materije, a kada bi prestala potreba za njim, on se sasvim lako vraćao u utvarni svet gradske Banke Sećanja. Kao ni sve ostalo u Diasparu, ni nameštaj se nije mogao pohabati - niti promeniti, sem u slučaju da njegovi uskladišteni obrasci budu izbrisani hotimičnim činom volje.

Alvin je upravo delimično preuredio svoju sobu, kada mu se u ušima oglasio otegnut zvuk sličan zvonjavi. Mentalno je uobličio prijemni signal i zid na kome je malopre slikao ponovo se razlučio. Kao što je i očekivao, pojavili su se njegovi roditelji, a odmah iza njih stajao je Jeserak. Prisustvo njegovog staratelja značilo je da nije posredi obično porodično okupljanje - ali on je to već ranije znao.

Opsena je bila savršena i nimalo se nije izgubila kada je Eriston progovorio. Alvin je potpuno bio svestan činjenice da se Eriston, Etanija i Jeserak, u stvari, nalaze miljama daleko, budući da su konstruktori grada osvojili prostor u isto tako potpunoj meri kao što su potčinili

vreme. Alvin čak nije bio siguran gde mu roditelji žive, među bezbrojnim kulama i prepletenim lavirintima Diaspara, pošto su se oboje preselili od kada je poslednji put fizički bio u njihovom prisustvu.

"Alvine", poče Eriston, "upravo je proteklo dvadeset godina od kada smo te tvoja majka i ja prvi put videli. Ti znaš šta to znači. Naš nadzor nad tobom sada se okončao i ti si potpuno slobodan da radiš šta ti je volja."

Postojao je tračak - ali samo tračak - tuge u Eristonom glasu. Znatno je više bilo olakšanja, kao da je Eriston bio zadovoljan što se jedno stanje stvari, koje je faktički bilo na snazi već neko vreme, konačno legalizuje. Alvin je, naime, uživao svoju slobodu već dobrih nekoliko godina.

"Razumem", odgovorio je. "Zahvaljujem vam što ste vodili računa o meni i sećaću vas se u svim svojim životima." Bio je to uobičajen odgovor; on ga je tako često slušao, da je za njega izgubio svako značenje - pretvorivši se u puki sklop zvukova bez ikakvog posebnog smisla. Pa ipak, ono 'svim svojim životima' predstavljalo je neobičan izraz, ako bi se o tome detaljnije razmislilo. Do sada je samo neodređeno naslućivao šta to znači; najzad je kucnuo čas da sazna pravu istinu. Postojalo je mnogo stvari u Diasparu koje on nije shvatao i koje će morati da nauči u stolicima što su se pružala pred njim.

Za trenutak se učinilo kao da Etanija želi da govori. Ona je podigla jednu ruku, narušivši prelivnu koprenost svoje odežde, a zatim ju je ponovo spustila uz bok. Onda se bespomoćno okrenula prema Jaseraku, i Alvin je prvi put shvatio da mu roditelje more brige. U sećanju je brzo prošao kroz zbivanja iz proteklih nekoliko nedelja. Ne, nije postojalo ništa u bližoj prošlosti što bi prouzrokovalo ovu prigušenu nespokojnost, ovaj izraz pritajene uzbune, koji kao da su okruživali Eristona i Etaniju.

Srećom, tu je bio Jeserak da preuzme stvar u svoje ruke. Ispitivački je pogledao Eristona i Etaniju; bio je zadovoljan što oni više nisu imali nameru da govore i što mu se ukazala prilika da najzad održi besedu na koju je čekao mnogo godina.

"Alvine", reče on, "već dvadeset godina ti si moj učenik i ja sam učinio sve što je stajalo do mene da te što bolje upoznam sa gradom i da te izvedem na pravi put. Postavljao si mi mnoga pitanja, ali ja na sva nisam bio u stanju da ti odgovorim. Neke stvari još nisi bio spreman da naučiš, a neke ni ja sam nisam znao. Ti si sada punoletan, premda tvoje detinjstvo jedva da je počelo. I dalje je moja dužnost da te vodim, ako ti je moja pomoć potrebna. Kroz dve stotine godina, Alvine, počćeš da upoznaješ ovaj grad i nešto malo njegovu istoriju. Čak ni ja, koji se približavam svršetku ovog života, nisam video ni četvrtinu Diaspara, a jedva ako mi je poznat hiljaditi deo njegovih riznica."

Do sada nije bilo ničeg što Alvin već nije znao, ali nije postojao način da se Jeserakovo izlaganje ubrza. Starac ga je netremice posmatrao preko ponora vekova, dok su mu reči bile bremenite neprocenjivom mudrošću stečenom tokom dugog života ispunjenog odnosima sa ljudima i mašinama.

"Kaži mi, Alvine", reče on, "da li si se ikada upitao gde si bio pre no što si rođen, pre no što si ugledao Etaniju i Eristona u Dvorani Stvaranja?"

"Pretpostavljam da nisam bio nigde... da sam predstavljao samo shemu u umu grada, koja je čekala da bude stvorena... poput ovoga." Niski kauč je zasvetlucao i zgusnuo se u stvarno obličje pored Alvina. On sede na njega i sačeka da Jeserak nastavi.

"Razume se, u pravu si", usledio je odgovor. "Ali to je samo deo odgonetke... i to sasvim mali deo. Do sada si se sretao samo sa decom svog uzrasta, koja takođe nisu znala istinu. Ona će je se uskoro setiti, ali ne i ti, tako da te moramo pripremiti da se suočiš sa istinom."

Više od milijardu godina, Alvine, ljudska rasa živi u ovom gradu. Od kako je Galaktičko Carstvo propalo, a Osvajači se vratiti na zvezde, ovo je bio naš dom. Sa one strane zidova

Diaspara postoji samo pustinja o kojoj govore naše legende.

Malo znamo o našim primitivnim precima, osim da su bili veoma kratkovečna bića i da su se, ma kako neobično zvučalo, mogla razmnožavati bez pomoći jedinica sećanja ili ograničena materije. Složenim i prividno nekontrolisanim procesom ključna shema svakog ljudskog stvora očivana je u mikroskopskim ćelijskim strukturama koje su se stvarale u samom telu. Ako te ovo zanima, biolozi će te podrobnije uputiti u stvar, ali sam metod nije od nekog osobitog značaja, pošto je bio napušten u sam osvit istorije.

Ljudsko biće, kao i svaka druga stvar, određeno je vlastitom strukturom, sopstvenim sklopom. Sklop čoveka, a još više sklop koji opisuje ljudski um, nepojmljivo je složen. Pa ipak, Priroda je uspela da sažme taj sklop u jednu jedinu sićušnu ćeliju, koja se ne može videti golim okom.

A ono što Priroda može da učini, Čovek je takođe u stanju, na svoj vlastiti način. Ne znamo koliko je za to bilo potrebno vremena. Možda milion godina... ali zar to nešto znači. Naši preci su konačno naučili kako da ispituju i uskladište podatke koji određuju i opisuju ljudsko biće, kao i da iskoriste te podatke da bi ponovo stvorili uzor, baš kao što si ti maločas stvorio taj kauč.

Znam da te ove stvari zanimaju, Alvine, ali ja ti ne mogu tačno reći kako se one odvijaju. Zanimljiv je način na koji se uskladištavaju podaci; jedino su oni sami važni. Podaci se mogu registrovati u obliku reči pisanih na hartiji, promenljivih magnetskih polja, ili smena električnog naboja. Ljudi su koristili sve ove metode za skladištenje, kao i mnoge druge. Dovoljno je reći da su oni odavno stekli sposobnost da sami sebe uskladište, ili, tačnije govoreći, da raščlane sklop iz koga su ponovo mogli da budu sazdana u stvarna bića.

Sve si ovo već ranije znao. Na taj način preci su nam praktično obezbedili besmrtnost, ali nisu rešili probleme koje je postavljalo ukidanje smrti. Hiljadu godina u jednom telu sasvim je dovoljno za svakog čoveka; na kraju tog razdoblja, um mu je prenatrpan sećanjima, i jedino što želi jeste početak... ili novi početak.

Ja ću se uskoro pripremiti, Alvine, da napustim ovaj život. Probaću još jednom svoja sećanja, srediću ih i obrisati ona koja ne želim da sačuvam. Onda ću se uputiti u Dvoranu Stvaranja, ali kroz vrata koja ti nikada nisi video. Ovo staro telo prestaće da postoji, baš kao i sama svest. Od Jeseraka će ostati samo galaksija elektrona smrznutih u srcu kristala.

Ja ću spavati, Alvine, ali neću sanjati. A onda, jednoga dana, možda sto hiljada godina kasnije, obreću se u novom telu i upoznaću se sa onima koji će biti izabrani da bdiju nada mnom. Oni će se brinuti o meni baš kao što su Eriston i Etanija vodili računa o tebi, pošto u početku uopšte neću poznavati Diaspar, niti ću se sećati onoga što sam bio ranije. Sećanje na prošlost polako će mi se vratiti, kada budem bio na pragu punoletstva, i ja ću mu pridodavati nove slojeve kako se budem kretao novim ciklusom bistvovanja.

To je obrazac naših života, Alvine. Mi smo svi već bili ovde mnogo, mnogo puta ranije, premda, pošto se razdoblja nepostojanja razlikuju prema prividno nasumičnim zakonima, sadašnja populacija se nikada neće ponoviti. Novi Jeserak imaće nove i drugačije prijatelje i interesovanja, ali će i dalje postojati i stari, odnosno onoliko koliko ja budem želeo da sačuvam od njega.

Ovo nije sve. U svakom času, Alvine, samo stoti deo građana Diaspara živi i hoda njegovim ulicama. Ogromna većina spava u Bankama Sećanja, čekajući signal koji će ih ponovo prizvati na pozornicu postojanja. Tako smo stekli neprekidnost, ali i promenu.. besmrtnost, ali ne i stagnaciju.

Znam šta se pitaš, Alvine. Hteo bi da znaš kada ćeš biti u stanju da aktiviraš sećanja na svoje ranije živote, što tvoji drugovi već čine.

Ti, međutim, nemaš ova sećanja, pošto si jedinstven. Nastojali smo da prikrijemo ovo

saznanje od tebe dokle god smo mogli, kako bi imao što bezbrižnije detinjstvo, mada ja smatram da si ti i sam već naslutio deo istine. Mi ništa nismo podozrevali do pre samo pet godina, ali sada više nema nikakve sumnje.

Ti, Alvine, predstavljajući nešto što se u Diasparu dogodilo samo nekoliko puta od trenutka osnivanja grada. Možda si pritajeno ležao u Bankama Sećanja sve to vreme, ili si nastao pre samo dvadeset godina nekom slučajnom permutacijom. Možda su te konstruktori grada predvideli još na početku, ali je isto tako moguće da predstavljajući ishod nesvrhovite igre slučaja koja se zbilila u naše vreme.

Mi ne znamo odgovor. Poznato nam je samo ovo: ti si jedini predstavnik ljudske rase, Alvine, koji nikada ranije nije živio. U doslovnom smislu, ti si prvo dete koje je rođeno na Zemlji za poslednjih najmanje deset miliona godina."

3.

Kada su Alvinovi roditelji i Jeserak išezli sa zida, on je ostao dugo da leži, nastojeći da iz uma izagna sve misli. Začaurio je sobu oko sebe, tako da ga niko nije mogao prekinuti u transu.

Alvin nije spavao; san je predstavljao nešto što on nikada nije iskusio, pošto je ta pojava poticala iz sveta gde su se smenjivali noć i dan, a u Diasparu je večno vladao dan. Na ovaj način se najviše približavao tom zaboravljenom stanju; iako mu nije bilo ni od kakve osobite koristi, Alvin je znao da mu ono ipak pomaže da pribere misli.

Malo je novog naučio; gotovo sve što mu je Jeserak rekao, on je već ranije podozrevao. Ali jedno je bilo podozrevati nešto, a sasvim drugo znati to zasigurno, izvan svake mogućnosti opovrgavanja.

Kako će, i hoće li uopšte, ova izvesnost uticati na njegov život? Nije bio načisto sa tim, a nesigurnost je predstavljala sasvim novi osećaj za Alvina. Možda neće ostaviti nikakvog traga; ako se već nije sasvim prilagodio Diasparu u ovom životu, učiniće to u sledećem... ili onom posle toga.

Još dok mu se uobličavala ova misao, Alvinov um ju je odbacio. Diaspar je mogao biti dovoljan čitavom preostalom delu čovečanstva, ali ne i njemu. Nije nimalo sumnjao da se može utrošiti hiljadu života, a da se pri tom ne iscrpe sva čudesa grada, ili iskuse svi vidovi iskustava koje je on nudio. Alvin je mogao da im se u potpunosti preda, ali ukoliko ne bi preduzeo ništa više od toga, nikada ne bi bio zadovoljan.

Preostao je, dakle, samo jedan problem sa kojim je trebalo da se suoči. Šta je to više što se moglo učiniti?

Neodgovoreno pitanje izbacilo ga je iz sanjarenja. Nije mogao ostati ovde dok je bio tako obuzet nemirom, a postojalo je samo jedno mesto u čitavom gradu gde je um mogao da mu nađe spokoj.

Zid se delimično razlučio u nepostojanje kada je on zakoračio u hodnik, a polarizovani molekuli pružili su otpor njegovom prolasku kao kada bi ga proletni lahor pomilovao po licu. Postojalo je mnoštvo načina na koje je bez ikakvog utroška snage mogao da se preveze do odredišta koje je izabrao, ali više mu se dopadalo da prevale put pešice. Njegova soba nalazila se gotovo na najvišem nivou grada i posle kratke šetnje izbio je na uvojitu rampu koja je vodila nadole, do ulica. Nije se popeo na pokretnu traku, već je krenuo uskim pločnikom - što je bilo pomalo nastrano, budući da ga je čekalo nekoliko milja hoda. Ali Alvin je voleo vežbanja, pošto su mu ona uspokojavala um. Osim toga, mogle su se videti mnoge zanimljivosti, a bila je prava šteta projuriti pored svih čudesa Diaspara kada se pred vama pruža čitava večnost.

Postojao je običaj među gradskim umetnicima - a svako je u Diasparu pre ili kasnije bivao umetnik - da izlažu najnovija ostvarenja duž pokretnih traka, tako da prolaznici mogu da uživaju u njihovim delima. Na ovaj način bi za svega nekoliko dana čitava populacija kritički ispitala svaku tvorevinu vrednu pažnje i na njoj ispisala svoj sud. Zbirna ocena, automatski utvrđena pomoću uređaja koji su prikupljali pojedinačna mišljenja i koje niko nikada nije uspeo da podmiti ili da ih obmane - premda je bilo više takvih nastojanja - odlučivala je o sudbini remek-dela. Ako je bilo pretežno pohvalnih glasova, njegova matrica bila bi uskladištena u sećanje grada, što je omogućavalo svakome ko bi to zaželeo, u ma kom budućem trenutku, da dođe u posed reprodukcije koja se ni po čemu ne bi razlikovala od originala.

Manje uspela ostvarenja stizao je usud svih takvih dela. Ona su bila ili rasklopljena na svoje prvobitne sastavne činioce ili su završavala u domovima umetnikovih prijatelja.

Alvin je na svom putu naišao na samo jedan object d'art koji mu je privukao pažnju. Bila je to tvorevina od čiste svetlosti, koja je maglovito podsećala na nerascvetalu laticu. Lagano ničući iz sićušnog jezgra boje, ona se širila u složene uvojnice i zastore, zatim bi se iznenada skupila, pa bi ceo ciklus ponovo počeo. Nije, međutim, dolazilo do poklapanja, pošto je svaki ciklus bio različit. Alvin je stajao i posmatrao čitav niz ovih pulsiranja, ali svaki put bi se javila neka tanušna, gotovo neuhvatljiva razlika, premda su osnovne kretnje ostajale neizmenjene.

Znao je zbog čega mu se dopada ova nedodiriva skulptura. Ritam njenog širenja stvarao je utisak prostora - čak bekstva. Možda upravo stoga ona ništa nije govorila mnogim drugim Alvinovim sugrađanima. Zabeležio je umetnikovo ime i odlučio da stupi s njim u vezu prvom zgodnom prilikom.

Svi putevi, kako oni pokretni tako i nepokretni, imali su isti završetak, vodili su do parka koji je predstavljao zeleno srce grada. Ovde, na kružnom prostoru prečnika preko tri milje, nalazilo se sećanje na ono što je Zemlja bila u danima pre no što je pustinja progutala sve izuzev Diaspara. Najpre je dolazio širok pojas trave, zatim nisko drveće koje se sve više zgušnjavalo kako se išlo napred pod njegovim senkama. U isto vreme, tle se lagano spuštalo nadole, tako da bi, kada bi se najzad izišlo iz uske šume, ceo grad nestao sa vidika, zaklonjen štitom od stabala.

Širok vodeni tok, koji se pružao ispred Alvina, nazivan je, jednostavno, Reka. On nije imao, niti mu je bilo potrebno neko drugo ime. Na određenim razmacima Reku bi natkrivljavali uski mostovi, a ona je tekla oko parka zatvarajući pun krug, koga su mestimično prekidali zatoni. Činjenica da se brza reka vraćala u samu sebe posle toka manjeg od šest milja nije Alvinu nimalo izgledala neobična; štaviše, on uopšte ne bi obratio pažnju ni da je na nekom delu svog kruženja Reka protekla uzbrdo. U Diasparu je bilo znatno čudnijih stvari od te.

Desetak mladih ljudi plivalo je u jednoj maloj uvali, i Alvin je zastao da ih posmatra. Većinu njih poznao je iz viđenja, a neke i lično, tako da je za trenutak poželeo da im se pridruži u igri. Ali tajna koju je nosio odvrtila ga je od njih, i on se zadovoljio ulogom posmatrača.

U fizičkom pogledu, nije se moglo reći ko je od ovih mladih građana izišao iz Dvorane Stvaranja ove godine, a ko je živeo u Diasparu već isto toliko dugo kao i Alvin. Iako su postojale primetne razlike u visini i težini, o uzrastu se ništa nije moglo zaključiti. Ljudi su se naprosto takvi rađali, a iako je važno pravilo da što je neko viši, to je i stariji, ono ipak nije bilo primerno, izuzev ako bi se starost određivala u vekovima.

Lice je tu bilo znatno pouzdaniji putokaz. Neki novorođeni građani bili su viši od Alvina, ali su izgledali nekako nezrelo, sa izrazom koji je otkrivao začuđenu iznenađenost pred

svetom u kome se sada nalaze i koji im se iznenada obznanio. Bila je neobična i sama pomisao da se, usnuli i zapreteni u njihovim umovima, nalaze nebrojeni raniji životi kojih će se uskoro setiti. Alvin im je zavideo, premda nije bio siguran da li je to na mestu. Prvo iskustvo predstavljalo je dragocen dar koji se nikada više neće ponoviti. Bilo je predivno doživljavati život po prvi put, kao u svežini jutra. Kada bi samo bilo i drugih sličnih njemu: sa kojima bi mogao podeliti svoje misli i osećanja!

Pa ipak, u fizičkom pogledu, on je bio izliven u potpuno istom kalupu kao i deca koja su se igrala u vodi. Ljudsko telo nije se uopšte promenilo tokom milijardu godina proteklih od časa kada je Diaspar podignut, pošto je osnovni sklop večno bio smrznut u gradskim Bankama Sećanja. Ono se, doduše, sada prilično razlikovalo od svog prvobitnog, primitivnog oblika, premda je većina preinačenja bila unutrašnja i nedostupna oku. Čovek je mnogo puta u svojoj dugoj istoriji popravljao samoga sebe, u nastojanju da otkloni bolesti kojima je njegovo trošno telo nekada bilo podložno.

Nestali su svi suviše izraštaji poput noktiju i zuba. Kosa je bila ograničena samo na glavu; po telu više nije bilo nikakvih malja. Nedostatak koji bi u najvećoj meri iznenadio čoveka iz Ranih Vremena odnosio se na pupak. Njegovo neobjašnjivo odsustvo zadalo bi mu mnogo glavobolje, a na prvi pogled takođe bi imao problema sa razlikovanjem muškaraca od žene. Nije isključeno da bi na kraju došao do zaključka da među polovima više nema nikakve razlike, što bi predstavljalo veliku pogrešku. U prikladnim okolnostima, nije postojao ni tračak sumnje u pogledu muškosti svakog muškarca u Diasparu. Stvar je bila u tome što su njihova oruđa sada znatno doličnija bila odlagana kada se nisu nalazila u upotrebi; čitavo odlaganje znatno se poboljšalo u odnosu na prvobitno Prirodno, koje ne samo što je bilo nimalo elegantno, već i do zla boga uočljivo.

Bilo je tačno da razmnožavanje ne spada više u nadležnost tela, s obzirom na to da je posredi bila odveć važna stvar da bi se olako prepustila igri slučaja, koja je postupala sa hromozomima kao sa kockicama. Pa ipak, iako su začecje i rođenje iščileli i iz sećanja, seks je ostao. Čak i u drevnim vremenima, jedva ako je stoti deo seksualnih delatnosti bio posvećen samom razmnožavanju. Nestanak i ovog poslednjeg jednog postotka izmenio je iz temelja ljudsko društvo, kao i značenje pojmova 'otac' i 'majka' - ali želja je i dalje bila tu, premda njeno zadovoljenje više nije imalo nikakvu višu svrhu nego bilo koje drugo uživanje čula.

Alvin je ostavio svoje razigrane vršnjake i nastavio ka središtu parka. Slabo uočljive staze ukršatale su se i presecale kroz nisko šipražje, mestimično se spuštajući u uske gudure između velikih gromada prekrivenih lišajevima. Jednom je prošao pored male, višestране mašine, ne veće od čovekove glave, koja je lebdela među granama nekog drveta. Niko nije znao koliko varijeteta robota postoji u Diasparu; oni su se obično držali po strani, obavljajući tako nenametljivo svoj posao da je bila prava retkost naići na nekoga.

Tle je ponovo počelo da se uspinje; Alvin se približavao maloju uzvišici koja se nalazila u samom središtu parka, pa dakle i celog grada. Ovde gotovo da nije bilo prepreka i obilaženja, tako da je jasno video vrh brdašca i jednostavno zdanje koje se uzdizalo na njemu. Malo se zadihao kada je najzad stigao do odredišta; oslonio se o jedan od ružičastih stubova i zadovoljno bacio pogled na put kojim je došao.

Postoje izvesni oblici arhitekture koji se nikada ne menjaju zato što su dostigli nivo savršenstva. Grob Jarlana Zeja lako su mogli projektovati i neimari hramova iz prvih civilizacija koje je čovek osnovao, premda oni ne bi bili u stanju da pojme od kakvog je materijala on sagrađen. Krov je bio otvoren prema nebu, a jedina prostorija bila je popločana tankim pločama koje su samo na prvi pogled nalikovale prirodnom kamenu. U toku mnogih geoloških razdoblja, ljudska stopala prelazila su uzduž i popreko ovim podom, ne ostavivši pri tom ni najmanjeg traga na nepojmljivo postojanom materijalu.

Tvorac velikog parka - neimar samog Diaspara, kako su neki govorili - sedeo je sa blago oborenim očima kao da ispituje planove koji su mu bili rasprostrti na kolenima. Na licu je imao onaj čudno neodredljiv izraz koji je dovodio u nedoumicu mnoga pokolenja. Neki su ga prenebregavali kao puki dokoni hir umetnika, ali drugima je izgledalo kao da se to Jarlan Zej lično smeje nekoj pritajenoj šali.

Celo zdanje predstavljalo je zagonetku, pošto se ništa u vezi sa njim nije moglo pronaći u istorijskom arhivu grada. Alvin čak nije bio siguran ni šta znači reč 'Grob'; Jeserak mu je to možda mogao objasniti, pošto je bio strastveni sakupljač zastarelih izraza kojima je kitio svoje razgovore, što je neretko zbunjivalo njegove sabesednike.

Sa ove središnje uzvišene tačke, Alvin je razgovetno mogao da vidi preko parka, iznad zastora od drveća, sve do samog grada. Najbliže zgrade nalazile su se na udaljenosti od gotovo dve milje, obrazujući nizak pojas koji je potpuno okruživao park. Iza njega, na sve višim nivoima nizale su se kule i terase koje su sačinjavale glavni deo građevina u gradu. Prostirale su se miljama blago se uspinjujući put neba, pri čemu se uporedo povećavala njihova složenost i monumentalna upečatljivost. Diaspar je bio sazdan kao jedinstvena celina; on je predstavljao ogromnu, moćnu mašinu. Iako mu je spoljni izgled bio gotovo zastrašujući po svojoj složenosti, on jedva da je obznanjivao delić skrivenih čudesa tehnologije bez kojih bi sve ove velike zgrade bile samo beživotne grobnice.

Alvinov pogled odlutao je ka granicama njegovog sveta. Na udaljenosti od deset do dvanaest milja uzdizali su se spoljni bedemi grada, čije su se pojedinosti mutile zbog udaljenosti i na kojima je izgledalo da počiva nebeski svod. Iza njih nije bilo ničega - ničega, izuzev bolne praznine pustinje u kojoj bi čovek veoma brzo sišao s uma.

Zbog čega ga je onda ta praznina mamila, i zašto niko drugi izuzev njega nije osetio taj zov? Alvin to nije znao. Lutao je pogledom preko raznobojnih kula i tornjeva koji su zatvarali obzorja čovečanstva kao da traži odgovor na svoje pitanje.

Tu ga nije bilo. Ali istog časa kada je u srcu osetio žudnju za nedokučivim, doneo je odluku.

Sada je znao šta mu valja činiti u životu.

4.

Jaserak se nije pokazao od velike pomoći, premda nije bio neraspoložen za saradnju, kao što je Alvin gotovo očekivao. Slična pitanja postavljana su mu i ranije u toku njegovog dugog bavljenja savetničkom dužnošću, tako da on nije verovao da ga čak i neko ko je Jedinstven poput Alvina može iznenaditi problemima koje on ne bi bio u stanju da reši.

Tačno je da je Alvin počeo da ispoljava izvesne manje nastranosti u ponašanju, koje su zahtevale eventualne ispravke. On se nije ukalapao onako kako je trebalo u neverovatno razrađen društveni život grada, kao ni u svetove mašte svojih drugova. Takođe nije pokazivao veće zanimanje za dublja filozofska razmišljanja, premda to nije bilo iznenađujuće, s obzirom na njegov uzrast. Stvari su stajale znatno ozbiljnije sa Alvinovim nepravilnim ljubavnim životom; od njega se, doduše, nije moglo očekivati da stupi u neku relativno čvrstu vezu još najmanje jedno stoleće, pa ipak kratkoća vremena koje je provodio sa pojedinim partnerkama već je postala predmet prepričavanja. Veze su mu bile postojane dok su trajale, ali nije bilo takve koja bi opstala duže od nekoliko nedelja. Izgledalo je da Alvin ne može da posveti pažnju više od jednoj stvari u isto vreme. Postojala su razdoblja kada se on svom dušom predavao erotskim igrama svojih dugova, ili kada je potpuno iščezavao sa izabranicom svog

srca na nekoliko dana. Ali kada bi ga volja za tim minula, usledili bi veliki razmaci, kada se činilo da je izgubio svako zanimanje za ono što je trebalo da predstavlja glavno zadovoljstvo njegovog uzrasta. To je možda bilo loše i po njega, ali u svakom slučaju po ljubavnice koje je napustio i koje bi potom neobično dugo snuždene lutale gradom, pre no što bi im pošlo za rukom da sa nekim drugim nađu utehu. Jeserak je već primetio da je i Alistra upravo došla u to nesrećno stanje.

Nije stvar bila u tome da su se u Alvinovom ponašanju ispoljavali bezosećajnost ili neuvidavnost. U ljubavi, kao i u svemu drugom, izgledalo je da on teži nekom cilju koji mu Diaspar nije mogao pružiti.

Ove osobenosti, međutim, nisu zabrinjavale Jeseraka. Od nekog ko je Jedinstven moglo se očekivati da se ponaša na takav način, i Alvin se u prikladnoj meri uklapao u opšti sklop grada. Nijedan pojedinac, ma kako nastran ili blistav bio, nije mogao da utiče na džinovsku inerciju društva koje se u doslovnom smislu nije menjalo preko milijardu godina. Jeserak nije tek samo verovao u stabilnost; sve drugo osim nje bilo mu je nepojmljivo.

"Problem koji te muči veoma je star", reče on Alvinu, "ali iznenadio bi se kada bi saznao koliko je ljudi prihvatilo ovaj svet zdravo za gotovo, nemajući nikakve sumnje u pogledu njega, niti uopšte razmišljajući o tome. Tačno je da je ljudska rasa jednom zaposedala prostor koji je bio nesravljivo veći od ovoga grada. Ti si već video nešto od onoga što je Zemlja bila pre no što se pustinja raširila, a okeani iščezli. Svedočanstva o tom razdoblju, koja ti tako rado proučavaš, najranija su kojima raspolažemo; ona su, zapravo, jedina koja nam govore o tome na šta je ličila Zemlja pre dolaska Osvajача. Mislim da ih je sasvim malo ljudi videlo; ti bezgranični, otvoreni prostori predstavljaju nešto sa čim se mi ne možemo nositi čak ni u mislima.

Naravno, i čitava Zemlja bila je tek puko zrnce peska u Galaktičkom Carstvu. Zdrav čovek neće se odvažiti ni da na čas predoči sebi na šta liče ponori koji zjape među zvezdama. Naši preci su ih prevalili u sam osvit istorije, kada su se otisnuli u svemir da podignu Carstvo. Ponovo su prešli njima poslednji put kada su ih Osvajачи potisnuli, natrag na Zemlju.

Postoji predanje, ali samo predanje, da smo sklopili pakt sa Osvajачima. Oni su dobili Vaseljenu koja im je preko bila potrebna, a mi smo se zadovoljili svetom na kome smo rođeni.

Držali smo se tog pakta i zaboravili isprazne snove iz doba detinjstva, kao što ćeš ih i ti zaboraviti, Alvine. Ljudi koji su sazdali grad i stvorili društvo koje ide uz njega u podjednako su meri stekli vlast nad umom kao i nad materijom. Oni su pripremili sve što će ljudskoj rasi ikada biti potrebno unutar ovih zidova, a potom obezbediti da ih mi nikada ne prekoračimo.

Oh, fizičke barijere su najmanje važne. Možda postoje putevi koji vode izvan grada, ali ja ne verujem da ćeš ti njima daleko stići, čak i ako ih pronadeš. Ukoliko bi ti to i pošlo za rukom, ništa dobro ne bi proisteklo iz toga. Tvoje telo bi ubrzo propalo u pustinji, kada više ne bi bilo grada da ga štiti i hrani."

"Ako, dakle, postoji put kojim se izlazi iz grada", reče Alvin polako "šta me onda može sprečiti da ga napustim?"

"Postavio si glupo pitanje", uzvratil je Jeserak. "Mislim da već moraš da znaš odgovor."

Jeserak je bio u pravu, ali ne onako kako je on zamišljao. Alvin je odista znao, ili možda pre - naslućivao. Drugovi su mu dali odgovor, kako svojim budnim životom, tako i pustolovinama u snu u kojima je i on sudelovao. Oni nikada neće biti u stanju da napuste Diaspar; ono što Jeserak uopšte nije podozrevao, bila je činjenica da uslovljenost koja je upravljala njihovim životima nema nikakvog uticaja na Alvina. On nije znao da li je njegova jedinstvenost plod slučaja ili drevnog plana, ali ovo je predstavljalo jednu od njenih posledica. Zapitao se, koliko će još drugih otkriti.

Niko se nikada nije žurio u Diasparu, i to pravilo je čak i Alvin retko kršio. Podrobno je razmatrao problem nekoliko nedelja i utrošio mnogo vremena tražeći najranija istorijska svedočanstva grada. Proveo je sate ležeći, u bestelesnom naručju antigravitacionog polja, dok mu je hipnonski projektor zapljuskivao um prošlošću. Kada bi se svedočanstva okončala, mašina bi se razlučila i nestala - ali Alvin bi i dalje ležao, zureći ni u šta, pre no što bi ponovo prevalio put kroz vekove do sadašnjice. Pred očima bi mu se ukazale beskrajne morske milje plave vode, prostranije od samog kopna, kako valjaju talase u pravcu zlatnih obala. Uši bi mu bile ispunjene grmljavinom tih valova koji su spirali obalu proteklih milijardu godina. U pamćenju su mu ostajale šume, prerije i neobične životinje koje su jednom delile svet sa Čovekom.

Postojalo je svega nekoliko ovakvih drevnih svedočanstava; opšte je bilo prihvaćeno objašnjenje, premda niko nije umeo da kaže zbog čega, da su negde između dolaska Osvajača i podizanja Diaspara bila izgubljena sva sećanja na primitivna vremena. zaborav je bio tako potpun, da se teško moglo poverovati da je posredi puki slučaj. Čovečanstvo je izgubilo svoju prošlost, sa izuzetkom nekoliko hronika koje su sasvim mogle da predstavljaju predanja. Pre Diaspara postojala su naprosto samo Rana Vremena. U ovom limbu bili su nerazmrsivo prepleteni prvi ljudi koji su dobili duge kanue i prvi koji su stigli do zvezda. Na dalekom kraju pustinje vremena, svi su oni stajali tik jedni uz druge.

Alvin je imao nameru da sam prevali još jednom ovaj put, ali samoća je predstavljala nešto sa čim se uvek nije moglo računati u Diasparu. Tek što je izišao iz svoje sobe, kada je sreo Alistru, koja nije ništa preduzela da stvori utisak kako se tu nalazi slučajno.

Alvin nikada nije pomislio da je Alistra lepa, iz prostog razloga što nije imao priliku da se susretne sa ljudskom ružnoćom. Kada je lepota opšta pojava, ona gubi moć da ushitri srce, a samo je njeno odsustvo u stanju da izazove emocionalne posledice.

Alvin je za trenutak osetio mrzovolju zbog ovog susreta, pošto ga je on sećao na strasti koje ga više nisu uzbuđivale. Još je bio odveć mlad i samopouzdan da bi osetio potrebu za nekom trajnijom vezom, a kada bude došlo vreme za to, on će je možda teško ostvariti. Čak i u najprisutnijim trenucima, barijera njegove jedinstvenosti isprečavala se između Alvina i njegovih ljubavnica. Bez obzira na to što mu je telo bilo sasvim uobličeno i zrelo, on je i dalje bio dečak i to će ostati još decenijama, dok mu drugovi jedan za drugim budu prizivali sećanja na ranije živote, ostavljajući ga daleko iza sebe. Već se prethodno suočavao sa tim, što ga je učinilo podozrivim pred svakim potpunim predavanjem nekoj drugoj osobi. Čak će i Alistra, koja je sada izgledala tako bezazlena i nepritivorna, uskoro postati kompleks sećanja i nadarenosti daleko izvan svih njegovih sutnji.

Alvinove prigušene zlovolje nestalo je za čas. Ništa se nije protivilo tome da Alistra pođe sa njim ukoliko to želi. On nije bio sebičan, niti je želeo da poput nekog tvrđice prigrli samo za sebe ovo novo iskustvo. Štaviše, možda će mu njene reakcije pomoći da više sazna.

Dok ih je ekspresni kanal odvezio iz gužve u središtu grada, ona nije postavljala nikakva pitanja, što je bilo prilično neobično. Zajedno su prokrčili put do centralnog odeljka sa velikom brzinom ne obraćajući uopšte pažnju na čudo pod svojim nogama. Neki inženjer iz drevnog sveta sigurno bi postepeno poludeo, pokušavajući da shvati kako to da jedan prividno čvrst put može na ivicama da bude fiksiran, dok se u pravcu središta kreće sve većom brzinom. Alvinu i Alistri izgledalo je sasvim prirodno da postoji takav tip materijala koji na jednom kraju poseduje potpuna svojstva čvrstih tela, a na drugom savršene osobine tečnosti.

Oko njih, zgrade su se sve više pele uvis, kao da je grad iznosio svoje bedeme spram spoljnog sveta. Kako bi to bilo čudno, pomisli Alvin, kada bi ovi ustreljeni zidovi postali prozirni poput stakla i neko mogao da osmotri život unutra. Svuda oko njega, nalazili su se prijatelji koje je poznavao, prijatelji koje će jednoga dana upoznati, kao i stranci sa kojima se

nikada neće sresti - premda je broj ovih poslednjih verovatno sasvim mali, pošto će on tokom svog veka upoznati gotovo sve žitelje Diaspara. Većina njih sedi u svojim zasebnim sobama, ali to ne znači da su sami. Dovoljno je da samo uoblikuju svoju želju, i odmah će se naći, u svakom drugom izuzev u fizičkom smislu, u društvu bilo koje osobe za koju se opredele. Nisu se dosađivali pošto su imali pristup u sve što se zbivalo kako na području mašte tako i u stvarnosti od trenutka kada je grad sazidan. Za ljude čiji su umovi bili ovako osposobljeni, to je predstavljalo potpuno zadovoljavajući život. Da je on, međutim, u isti mah bio i sasvim beskoristan, to ni Alvin još nije shvatao.

Kako su se Alvin i Alistra udaljavali iz središta grada, broj ljudi koje su sretali na ulicama postepeno se smanjivao, a kada su se sasvim blago zaustavili uz jednu dugu platformu od svetlo obojenog mermera, nikoga više nije bilo na vidiku. Zakoračili su preko smrznutog vrtloga materije, gde se tvar od koje je bio sazdan pokretni put pretapala u svoje prvobitno stanje, i ugledali zid u kome su bili probijeni sjajno osvetljeni tuneli. Alvin se bez oklevanja opredelio za jedan i ušao u njega, dok ga je Alistra sledila u stopu. Odmah ih je zahvatilo peristatično polje i upravilo napred, dok su se oni udobno zavalili, posmatrajući oko sebe.

Izgedalo je sasvim neverovatno da se nalaze u tunelu duboko pod zemljom. Umetnost koja je ceo Diaspar upotrebila kao svoje platno ovde se i te kako iskazala, a iznad njih činilo se da je nebo otvoreno ka atmosferskim vetrovima. Svuda unaokolo uzdizale su se gradske kule, blistajući u sjaju sunca. Nije to bio grad koji je Alvin poznao, već Diaspar iz jednog znatno ranijeg doba. Iako je većina velikih zdanja izgledala poznata, postojale su tanane razlike koje su doprinosile zanimljivosti prizora. Alvin je poželeo da zastane za čas, ali nikada mu nije pošlo za rukom da uspori vožnju kroz tunel.

Odveć brzo su bili blago izručeni u veliku, eliptičnu prostoriju, koju su sa svih strana okruživali prozori. Kroz njih su dopirali iskričavi odsevi iz vrtova koji su buktali blistavim cvetovima. U Diasparu su još postojali vrtovi, ali samo u umovima umetnika koji su ih zamišljali. Razume se, ovakvog cveća danas više nije bilo na svetu.

Alistra je bila zadivljena njegovom lepotom, i očigledno u dubokom uverenju da ju je Alvin doveo ovamo da joj to pokaže. Posmatrao je na čas kako razdragano ide od prizora do prizora, uživajući u njenom ushićenju prilikom svakog novog otkrića. Postojalo je na stotine takvih mesta u polunapuštenim zgradama po periferiji Diaspara, koje su u besprekornom stanju održavale skrovite sile zadužene da bdiju nad njima. Možda će jednoga dana plima života ponovo pohrliti ovamo, ali do tog trenutka ovi drevni vrtovi predstavljali su tajnu koja je pripadala samo njima.

"Moramo da krenemo dalje", reče Alvin konačno. "Ovo je tek početak." On zakorači kroz jedan od prozora i opsene nestade. Iza stakla nije bilo nikakvog vrta, već je počinjao kružni prolaz koji se strmo zakrivljavao nagore. I dalje je video Alistru na nekoliko stopa od sebe, ali je znao da ona njega više ne vidi. Devojka ipak nije oklevala i trenutak kasnije obrela se pored njega u prolazu.

Pod njihovim nogama, pod je lagano počeo da klizi unapred, kao da je goreo od nestrpljenja da ih povede ka odredištu. Prevalili su nekoliko koraka po njemu, ali im je brzina uskoro postala tako velika da bi dalje kretanje bilo sasvim suvišno.

Hodnik je i dalje vodio naviše, a posle sto stopa skretao je tačno pod pravim uglom. Ali toga su samo logički bili svesni; sva čula su im govorila da hitaju potpuno vodoravnim hodnikom. Činjenica da su se zapravo kretali uz uspravnu cev duboku hiljadama stopa nije ih ispunjavala nesigurnošću, pošto je otkazivanje polarizovanog polja bilo nezamislivo.

A onda je hodnik ponovo počeo da se spušta 'nadole', sve dok još jednom nije skrenuo pod pravim uglom. Kretanje poda neprimetno se usporavalo, da bi se on najzad potpuno zaustavio na rubu dugačke dvorane obložene ogledalima, što je Alvinu stavilo do znanja da je ovde

sasvim beznadežno požurivati Alistru. Nije stvar bila samo u tome da se neke ženske osobine uopšte nisu menjale još od Eve; niko, naime, nije bio u stanju da odoli opčinjavajućoj privlačnosti ovog mesta. Koliko je Alvin znao, u celom Diasparu nije postojalo ništa slično ovome. Po ćudljivoj zamisli umetnika, samo je nekoliko ogledala odražavalo prizor kakav je zaista bio - ali i ona su, Alvin je bio uveen u to, stalno menjala svoj položaj. I ostala su, razume se, odražavala nešto, ali bilo je prilično zbunjujuće videti sebe kako idete kroz sredinu koja se stalno preinačuje i deluje kao da je iz mašte.

Ponekad bi se pojavili ljudi koji su nekuda išli u svetu iza ogledala; Alvin je u više navrata ugledao prilike koje je prepoznao. Ubrzo mu je postalo jasno da nije opazio nijednog prijatelja koga je znao iz ovog postojanja. Kroz um nepoznatog umetnika on je gledao u prošlost i video prethodne inkarnacije ljudi koji žive danas. To ga je rastužilo pošto se setio vlastite jedinstvenosti; znao je da ma koliko čekao pred ovim nepostojanim prizorima, nikada neće naići na neki drevni odjek samoga sebe.

"Imaš li pojma gde se nalazimo?" upita Alvin Alistru, kada su završili put kroz ogledala. Alistra odmahnu glavom. "Negde blizu ruba grada, pretpostavljam", uzvratila nehajno. "Izgleda da smo prevalili dobar komad puta, ali ne znam zapravo koliki."

"Sada smo u Loranoj Kuli", odgovori Alvin. "To je jedna od najviših tačaka u Diasparu. Hodi, pokazaću ti." Uhvatio je Alistru za ruku i poveo je iz dvorane. Nije se mogao videti nikakav izlaz, ili na različitim mestima oblici poda ukazivali su na bočne hodnike. Ako biste se primakli ogledalu u nekoj takvoj tački, odraz bi se razlučio u zasveden prolaz svetlosti kroz koji se moglo ući u drugi hodnik. Alistra se sasvim izgubila u ovim krivudanjima i skretanjima, kada najzad stigoše u jedan dugačak, savršeno prav tunnel kroz koji je stalno duvao prohladan vetar. Vodoravno se pružao stotinama stopa u oba smera, tako da su mu udaljeni rubovi izgledali kao sićušni krugovi svetlosti.

"Ne dopada mi se ovde", požali se Alisra. "Hladno je." Ona verovatno nikada ranije u životu nije iskusila pravu hladnoću i Alvin je osetio da ga pomalo peče savest. Trebalo je da joj blagovremeno skrene pažnju da ponese ogrtač, i to neki valjan, pošto su gotovo svi ogrtači u Diasparu imali isključivo ukrasnu, a nimalo zaštitnu vrednost.

Budući da se devojka osećala neudobno isključivo njegovom krivicom, on joj bez reči pruži svoj ogrtač. U ovom gestu nije, međutim, bilo nikakve galantnosti; ravnopravnost polova bila je ostvarena odveć davno da bi takve konvencionalnosti opstale. Da su okolnosti bile obrnute, Alistra bi takođe dala Alvinu svoj ogrtač i on bi ga automatski prihvatio.

Nije bilo neprijatno koračati dok im vetar duva u leđa, i oni su brzo stigli do kraja tunela. Krupno mrežast kameni filigran nije im dozvoljavao da nastave dalje, što je bilo dobro, pošto su stajali na samom rubu ničega. Velika vazдушna cev izbijala je na okomito pročelje kule, tako da je ispod njih zjapio ponor dubok najmanje hiljadu stopa. Nalazili su se visoko iznad spoljnih bedema grada, dok se pod njima pružao prizor Diaspara koji je imao prilike da vidi tek mali broj žitelja ovog sveta.

Vidik je sada bio suprotan onome koji je Alvin imao iz Središta parka. Pogled mu se odavde spuštao niz koncentrične talase kamena i metala koji su se obrušavali u miljama dugim naborima ka srcu grada. Daleko dole, delimično skrivene vrhovima kula, on je video polja, drveće i reku koja većito kruži. Još dalje, bastioni Diaspara koji su stajali sa suprotne strane ponovo su se uspinjali put neba.

Stojeći pored Alvina, Alistra je uživala u prizoru, ali nije bila iznenađena. Ona je već nebrojeno puta pre toga videla grad sa nekog drugog, gotovo podjednako dobrog osmatračkog mesta, koje je, međutim, bilo znatno udobnije.

"Ovo je naš svet; odavde se ceo vidi", reče Alvin. "Hteo bih sada da ti pokažem nešto drugo." Okrenuo se od rešetke i krenuo ka udaljenom kružiću svetlosti na suprotnom kraju

tunela. Hladan vetar probijao mu se kroz laku odeću, ali on nije obraćao pažnju na ovu nelagodnost, koračajući napred kroz vazдушnu struju.

Samo što je prevalio nekoliko metara, shvatio je da Alistra ne ide za njim. Stajala je i gledala ga, dok joj je pozajmljeni ogrtač lepršao na vetru; jednu ruku upravo je počela da diže ka licu. Alvin je video kako joj se usne pokreću, ali reči nisu stizale do njega. Uputio joj je najpre iznenađen, a potom i nestrpljiv pogled u kome se mogao nazreti tračak sažaljenja. Jeserak je rekao istinu. Ona nije bila u stanju da pođe za njim, pošto je shvatila značenje onog udaljenog kružića svetlosti kroz koji je vetar večito strujao prema Diasparu. Iza Alistre nalazio se poznati svet, pun čudesa ali bez iznenađenja, koji se poput blistavog, ali gusto zbijenog mehura kretao niz reku vremena. Ispred nje, na udaljenosti ne većoj od nekoliko koraka pružala se prazna divljina - svet pustinje - svet Osvajača.

Alvin se vratio do devojkice i iznenađeno ustanovio da ona drhti. "Čega se plašiš", upita je. "I dalje smo na sigurnom, u Diasparu. Pogledala si kroz ovaj prozor ispred nas; zar ne možeš da baciš pogled i kroz onaj tamo?"

Alistra je zurila u njega kao da pred sobom ima neko neobično čudvište. U stvari, po njenim merilima, on je to i bio.

"Ne mogu", reče najzad. "Čak i pri pomisli na to obuzme me veća jeza nego od ovog vetra. Nemoj ići dalje, Alvine?"

"Ali to uopšte nije logično!" neumoljivo je nastavljao Alvin. "Šta ti se rdavo može dogoditi ako odeš do kraja ovog hodnika i pogledaš napolje? Prizor je tamo neobičan i samotnan, ali nije užasan. U stvari, što ga duže gledam, postaje mi sve lepši..."

Alistra nije sačekala da Alvin završi misao. Okrenula se na petama i pojurila dugom rampom koja ih je dovezla gore kroz pod tunela. Alvin nije ništa preduzeo da je zaustavi, pošto bi to predstavljalo rdav gest nametanja svoje volje drugome. S druge strane, bilo mu je jasno da je svako ubeđivanje potpuno uzaludno. Znao je da Alistra neće stati sve dok se ne vrati svojim drugovima. Nije postojala opasnost da će se izgubiti u lavirintima grada, pošto je bez teškoća mogla da ide svojim tragovima. Nagonska sposobnost da se snađe i u najzapatlijanim okolnostima predstavljala je samo jednu od osobina koje je Čovek stekao od kada je počeo da živi u gradovima. Odavno istrebljen pacov bio je prinuđen da pribegne sličnim dovrtljivostima kada je napustio polja i počeo da deli usud sa ljudskim rodom.

Alvin je oklevao trenutak, kao da je pomislio da bi se Alistra mogla vratiti. Nije ga izneadila devojkina reakcija, već samo njena žestina i nerazumnost. Iako mu je iskreno bilo žao što je ona otišla, ipak ju je prekorevao u sebi što je zaboravila da mu ostavi ogrtač.

Nije samo bilo hladno, već se i teško moglo kretati uz vetar koji je ulazio kroz pluća grada. Alvin se borio kako protiv vazdušne struje, tako i protiv nepoznate sile koja ju je pokretala. Tek kada je stigao do kamene rešetke i obgrlio rukama njene šipke, mogao je da predahne. Bilo je taman toliko prostora da promoli glavu kroz otvor, ali mu je čak i tako vidno polje bilo malo ograničeno, pošto je ulaz džinovske cevi bio delimično uvučen u zidine grada.

Pa ipak, video je sasvim dovoljno. Hiljadama stopa ispod, svetlost sunca povlačila se sa pustinje. Gotovo vodoravni zraci prodirali su kroz rešetku, istikivajući čudesan mozaik zlata i senke koji se pružao duboko kroz tunel. Alvin je rukom zaklonio oči od snažnog sjaja i pogledao nadole prema zemlji kojom ljudska noga nije stupila već neznano mnogo vekova.

Učinilo mu se da pred sobom ima neko večno smrznuto more. Bezbrojnim miljama, peščane dine stajale su zatalasane ka zapadu, dok su im obličja izgledala prekomerno uveličana pod zakošenim svetlom. Nestašna igra vetra mestimično je isklesala neobična vrtložja i žlebove u pesku; na mahove, bilo je teško ne poverovati da ove skulpture predstavljaju plod delanja razuma. Na veoma velikoj udaljenosti, koju on više nije bio u stanju da proceni, uzdizao se lanac blago zaobljenih brda, koja su ga pomalo razočarala; Alvin

bi dao mnogo da je mogao da u stvarnosti vidi visoke planine iz drevnih svedočanstava i vlastitih snova.

Sunce je stajalo na ivici brda, a stotine milja atmosfere kroz koju je prolazila njegova svetlost činilo ju je prigušenijom i crvenom poput krvi. Na disku su se razabirale dve velike crne mrlje; Alvin je već bio upoznat sa ovom pojavom, ali iznenadilo ga je to što ju je mogao sasvim lako videti. Mrlje su izgledale gotovo kao dva oka koja ga posmatraju kako se zgrčio na svojoj maloj osmatračnici, dok mu je vetar neprekidno zviždao pored ušiju.

Nije bilo sumraka. Kada je sunce zašlo, bazeni senke koji su ležali među peščanim dinama brzo su se razlili i spojili međusobno, obrazujući ogromno jezero tame. Boja je nestala i sa neba; tople crvene i zlatne pruge postepeno su se povukle, ostavljajući iza sebe antarktičko plavetnilo koje je sve više poniralo u noć. Alvin je sačekao onaj trenutak pred kojim zastaje dah i čiji je jedino on bio očevidac u čitavom ljudskom rodu - trenutak kada se na nebu pale zvezde.

Proteklo je mnogo nedelja od kada je poslednji put bio na ovom mestu, a znao je da se izgled noćnog neba mogao promeniti u međuvremenu. No, i pored toga, on još nije bio pripravan da po prvi put ugleda Sedam Sunaca.

Nije bilo ni tračka sumnje; reči su mu same navrle sa usana. Ona su obrazovala malu, veoma zbijenu i zadivljujuće simetričnu grupu spram odbleska sunca na nebu. Šest sunaca bilo je razmešteno po blago spoljoštenoj elipsi, za koju je Alvin bio siguran da predstavlja savršen krug malo nagnut ka liniji vida. Svaka zvezda bila je različite boje; razabrao je crvenu, plavu, zlatastu i zelenu, ali ostale prelive nije mogao odrediti. U tačnom središtu formacije nalazio se jedan beli džin - najsvetlija zvezda na celom vidljivom nebu. Čitava grupa savršeno je podsećala na neku draguljarsku rukotvorinu; izgledalo je neverovatno i izvan svakog domašaja zakona slučaja da je Priroda u stanju da stvori tako besprekoran poredak.

Kada su mu se oči polako privikle na tamu, Alvin je razaznao veliki magličasti veo koji se nekada nazivao Mlečni Put. On se protezao od zenita ka obzorju, a Sedam Sunaca nalazilo se pod njegovim okriljem. Kao da im prkose, počele su da se pomaljaju i druge zvezde, a njihove nepravilne skupine samo su još pojačale zagonetku savršene simetrije. Gotovo je izgledalo da se to neka sila hotomice suprotstavila neredu prirodne Vaseljene, ostavivši svoj beleg na zvezdama.

Ne više od deset puta Galaksija se okrenula oko vlastite ose od časa kada se Čovek pojavio na licu Zemlje. Prema njenim merilima, to je predstavljalo samo tren. Pa ipak, i u tom kratkom razdoblju ona se potpuno promenila - zapravo, znatno više nego što bi to smela samo po prirodnom toku stvari. Velika sunca koja su nekada moćno plamtela u sjaju mladosti odavno su već zgasla. Ali Alvin nikada nije video nebo u njegovoj drevnoj raskošnosti, tako da uopšte nije bio svestan onoga što je zauvek izgubljeno.

Hladnoća, koja mu se uvlačila u kosti, nagnala ga je da se vrati u grad. Iskobeljao se nekako iz rešetke, i krvotok mu je ponovo počeo normalno da struji udovima. Svetlost koja je kroz hodnik pred njim dopirala iz Diaspara bila je tako blistava da je on na čas morao da zakloni oči. Izvan grada postojao je ciklus dana i noći, ali ovde je večno vladao dan. Kada bi sunce zašlo, nebo iznad Diaspara ispunilo bi se svetlošću i niko ne bi opazio kada je iščezlo prirodno osvetljenje. Još pre no što su ljudi izgubili potrebu za snom, oni su izgurali tamu iz svojih gradova. Jedina noć koja se ikada spuštala u Diasparu bilo je retko i nepredvidljivo zatamnjenje koje se ponekad zbivalo u parku, pretvarajući ga u poprište tajanstvenosti.

Alvin se polako vratio kroz dvoranu ogledala, dok su mu u umu i dalje obitavali noć i zvezde. Osećao se nadahnuto, ali i potišteno. Izgledalo je da nema načina na koji bi utekao u onu ogromnu prazninu - baš kao ni nekog razumnog razloga zbog čega bi to učinio. Jeserak je

kazao da bi čovek ubrzo umro napolju u pustinji i Alvin nije video zašto mu ne bi verovao. Možda će jednoga dana otkriti kako da iziđe iz Diaspara, ali čak i u tom slučaju znao je da će brzo morati da se vrati. Otići u pustinju - to bi bila samo zabavna igra i ništa više, tu igru on nije mogao ni sa kim da podeli, i to ga nikuda ne bi odvelo. Ali možda bi ona ipak bila vredna truda, ukoliko bi mu pomogla da utaži čežnju koju je osećao u duši.

Nevoljan da se odmah vrati u poznati svet, Alvin se zadržao među odrazima iz prošlosti. Stao je ispred jednog od najvećih ogledala i posmatrao prizore koji su se odigrali u njegovim dubinama. Bez obzira na to kakav je mehanizam stvarao ove slike, on je bio uslovljen njegovim prisustvom, a u izvesnoj meri i njegovim mislima. Ogledala su bila prazna kada je Alvin ušao u prostoriju, ali su namah oživela čim je zakoračio među njih.

Činilo se da stoji u velikom, otvorenom parku koji nikada u stvarnosti nije video, ali koji možda još postoji negde u Diasparu. Bilo je neobično mnogo sveta, pošto je izgledalo da se upravo održava nekakav javni skup. Dva čoveka nešto su ugladeno raspravljala na izdignutim platformama, dok su oni koji su ih podržavali stajali unaokolo i s vremena na vreme pravili upadice. Potpuna tišina doprinosila je privlačnosti prizora, pošto je odmah na scenu stupala mašta da nadoknadi odsustvo zvukova. O čemu li su se govornici sporili? upitao se Alvin. Možda to uopšte nije bio stvarni događaj iz prošlosti, već sasvim izmišljena epizoda. Brižljiva ravnoteža prilika, pomalo formalne kretnje - sve je to prizor činilo odveć veštačkim.

Alvin je posmatrao lica u gomili, pokušavajući da prepozna nekog. Ovde nije uočio nikog takvog, ali uopšte nije bilo isključeno da gleda prijatelje sa kojima će se upoznati tek posle mnogo vekova. Koliko li je tu bilo mogućih tipova ljudske fiziognomije? Broj je sigurno bio veliki, ali je ipak bio konačan, posebno kada su odstranjene sve neestetske varijacije.

Ljudi u svetu ogledala nastavili su svoju davno zaboravljenu raspravu, prenebregavajući sliku Alvina koji je nepomično stajao među njima. Ponekad je doista bilo teško ne poverovati da i on sam ne predstavlja deo prizora, pošto je opsena bila besprekorna. Kada bi neka prilika u ogledalu otišla iza Alvina, ona je nestajala, baš kao što bi se to dogodilo i sa nekim stvarnim predmetom; a kada bi neko prošao ispred njega, onda bi on bivao zaklonjen.

Alvin se upravo spremao da krene kada mu je pogled pao na neobično odevenog čoveka, koji je stajao malo po strani od glavne grupe. Njegove kretnje, odeća i sve ostalo izgledali su pomalo neprilični na jednom ovakvom skupu; on je narušavao poredak stvari; kao i Alvin, i on je predstavljao anahronizam.

U stvari, bio je znatno više od toga: pripadao je stvarnosti i posmatrao je Alvina sa blago podrugljivim smeškom na usnama.

5.

U toku svog kratkog života, Alvin se nije upoznao ni sa hiljaditim delom žitelja Diaspara. Nije ga stoga začudila činjenica što mu je čovek sa kojim se sreo bio stranac. Iznenadilo ga je, međutim, to što je uopšte naišao na nekoga ovde, u ovoj samotnoj kuli, tako blizu granice nepoznatog.

On okrenu leđa svetu ogledala i suoči se sa uljezom. Ali pre no što je uspeo da prozbori i jednu reč, nepoznati mu se prvi obratio.

"Ti si Alvin, ako se ne varam. Kada sam ustanovio da neko dolazi ovamo, odmah sam posumnjao na tebe."

Opaska očigledno nije bila izrečena sa namerom da zvuči kao uvreda; predstavljala je samo puko konstatovanje činjeničnog stanja i Alvin ju je prihvatio kao takvu. Nije ga

iznenadilo što ga je čovek prepoznao; dopadalo mu se to ili ne, bio je poznat svima u gradu po svojoj jedinstvenosti i po još neotkrivenim sposobnostima.

"Ja sam Kedron", nastavi stranac, kao da time objašnjava sve. "Zovu me Lakrdijaš."

Alvin ga je prazno pogledao i Kedron slegnu ramenima sa pritvorenim rezigniranošću.

"Šta ćeš, takva je slava! Doduše, ti si mlad i za tvoga veka nije bilo nikakvih lakrdija. To te opravdava zbog neznanja."

Postojalo je nešto izazovno neobično u vezi sa Kedronom. Alvin je počeo da prebira po pamćenju, tragajući za značenjem nepoznate reči 'Lakrdijaš'; ona je budila prisenske dosećanja, ali se nije mogla sasvim razabrati. Postojalo je čitavo mnoštvo takvih zvanja u složenoj socijalnoj strukturi grada i bio je potreban čitav jedan životni vek da bi se ona sva upoznala.

"Dolaziš li često ovamo?" upita Alvin, sa prizvukom ljubomore. Već se navikao na pomisao da Loranova Kula predstavlja njegovo privatno vlasništvo, tako da ga je pomalo onespokojila činjenica da i neko drugi zna za ova čudesa. Za čas se upitao, da li je i Kedron ikada bacio pogled prema pustinji ili posmatrao zvezde kako poniru ka zapadu?

"Ne", reče Kedron, kao da je odgovarao na njegove neizrečene misli. "Nikada ranije nisam bio ovde. Ali rado se upoznajem sa svim neobičnim zbivanjima u gradu, a proteklo je veoma mnogo vremena od kada je neko bio u Loranovoj Kuli."

Alvina je u magnovenju začudilo kako to da Kedron zna za njegove prethodne posete ovom mestu, ali je odmah odagnao sve nedoumice. Diaspar je bio pun očiju, ušiju i drugih još tananijih organa čula, koja su grad obaveštavali o svemu što se događa u njemu. Svako koga bi to u dovoljnoj meri zanimalo, nesumnjivo je mogao da nađe načina da se uključi u te kanale.

"Čak i ako je neobično da bilo ko navrati ovamo", reče Alvin, ne odustajući od verbalnog okršaja, "zašto bi to tebe zanimalo?"

"Zato što", uzvрати Kedron, "neobično u Diasparu spada u moju nadležnost. Odavno si mi ti na oku; znao sam da ćemo se sresti jednog dana. Prema mojim vlastitim nazorima, i ja sam jedinstven. Ah, svakako ne tako kao ti; ovo nije moj prvi život. Već sam najmanje hiljadu puta izašao iz Dvorane Stvaranja. Ali negde daleko, na početku, bio sam izabran da budem Lakrdijaš, a u Diasparu ne može da bude više od jednog Lakrdijaša odjednom. Mnogi ljudi misle da je i taj jedan suvišan."

Postojala je izvesna ironičnost u Kedronovim rečima, što je Alvina još više dovodilo u pometnju. Nije bilo baš najpriličnije postavljati otvorena lična pitanja, ali Kedron je prvi naćeo taj predmet.

"Žao mi je što nisam upućen", reče Alvin, "Ali šta je to Lakrdijaš i šta on radi?"

"Ti si pitao 'šta', uzvрати Kedron, "ali ja ću ti radije odgovoriti 'zašto'. U pitanju je duga prića, ali uveren sam da će te zanimati."

"Mene sve zanima", reče Alvin, prilićno uverljivo.

"Vrlo dobro. Ljudi (ako su to uopšte bili ljudi, u šta ja ponekad sumnjam) koji su projektovali Diaspar morali su da reše jedan neverovatno složen problem. Diaspar nije puka mašina, znaš, već živi organizam, i to besmrtnan. Mi smo se u toj meri navikli na naš oblik društva da nam je sada nepojamno koliko je ono moralo da izgleda neobićno našim prvim precima. Ovde imamo sićušan, zatvoreni svet koji se uopšte ne menja, izuzev u sitnim pojedinostima, i koji je savršeno postojan u vremenskom toku. On verovatno već traje duže i od čitave ostale istorije ljudskog roda, pa ipak smatra se da je u toj istoriji bilo na hiljade zasebnih kultura i civilizacija koje su kratko postojale, a zatim se brzo gasile. Kako je Diaspar postigao ovu izuzetnu postojanost?"

Alvina je začudilo da neko uopšte može postaviti tako jednostavno pitanje, i njegove nade da će steći neka nova znanja počele su polako da kopne.

"Pomoću Banaka Sećanja, naravno", uzvratila on. "U Diasparu se uvek nalaze isti ljudi, premda se njihovo periodično grupisanje menja na taj način što im se tela stvaraju ili unuštavaju."

Kedron odmahnu glavom.

"To je tek mali deo odgovora. Sa potpuno istim ljudima mogu se načiniti sasvim drugačiji sklopovi društva. Ja to nisam u stanju da dokažem, niti imam neko pouzdano jemstvo, ali uveren sam da je tačno. Tvorci grada nisu naprosto fiksirali njegove žitelje; oni su utvrdili zakone koji upravljaju njihovim ponašanjem. Mi smo gotovo nesvesni postojanja ovih zakona, ali im se ipak pokoravamo. Diaspar predstavlja zamrznutu kulturu koja se ne može menjati izvan uskih granica. U Bankama Sećanja nalaze se uskladištene i mnoge druge stvari, osim naših tela i ličnosti. Tu je zaptivena i slika samog grada, u kojoj se svaki atom protivi promenama koje vreme može da donese. Baci pogled na ovaj pod: postavljen je tu pre mnogo miliona godina i nebrojeno mnoštvo stopala prešlo je preko njega. Možeš li da primetiš i najmanji znak trošnosti? Nezaštićena materija, ma kako čvrsta, odavno bi se pretvorila u prah. Ali dokle god postoji energija neophodna za rad Banaka Sećanja i dok matrice koje one sadrže budu upravljale sklopom grada, fizička struktura Diaspara nikada se neće promeniti."

"Ali nekih promena je ipak bilo", usprotivi se Alvin. "Mnogo zgrada je porušeno od kada je grad sazdan, a nove su podignute."

"Razume se, ali samo korišćenjem informacija uskladištenih u Bankama Sećanja, koje su iskombinovane u novi poredak. U svakom slučaju, nisam to imao na umu kada sam govorio o načinu na koji se grad može fizički očuvati. Suština stvari je u tome da u Diasparu postoje i takve mašine koje čuvaju našu socijalnu strukturu. One vode računa o svakoj promeni, ispravljajući je pre no što postane odveć velika. Kako mašine to čine? Ne znam: možda odabirajući one koji će izaći iz Dvorane Stvaranja; možda manipulišući sklopovima naših ličnosti. Mi možemo misliti da raspolažemo slobodnom voljom, ali ko bi bio potpuno siguran u to?"

No, bez obzira na sve, problem je bio rešen. Diaspar je opstao i bezbedno plovio niz vekove, poput nekog velikog broda koji kao tovar ima sve ono što je preostalo od ljudske rase. Posredi je zadivljujuće dostižuće socijalnog inženjeringa, premda je sasvim drugo pitanje da li je ono vredno truda.

Postojanost, međutim, nije dovoljna. Ona lako vodi u stagnaciju, pa, dakle, i u dekadenciju. Projektanti grada preduzeli su obimne mere da se to izbegne, mada ove napuštene zgrade nagoveštavaju da im to nije sasvim pošlo za rukom. Ja, Kedron Lakrdijaš, predstavljam takođe deo plana. Sasvim mali deo, možda. Voleo bih da su okolnosti drugačije, ali šta se može."

"Koliki je, u stvari, taj deo?" upita Alvin, i dalje pipajući u mraku i već pomalo razdražen.

"Recimo da ja unosim proračunatu količinu nereda u grad. Ako bi se sasvim razjasnio moj delokrug, obezvređila bi se njegova efikasnost. Prosuduj o meni prema mojim delima, kojih je malo, a ne prema mojim rečima, kojih ima čitavo obilje."

Alvin nikada ranije nije sreo nekoga poput Kedrona. Lakrdijaš je predstavljao pravu ličnost - karakter koji je za glavu iznad opšteg nivoa jednoobraznosti tipičnog za Diaspar. Bilo je, doduše, malo nade da se otkrije šta su tačno njegove dužnosti i kako ih on sprovodi, ali preko toga se još moglo preći. Alvin je osećao da je najznačajnije to što najzad postoji neko sa kim može da razgovara - kada bi se pojavio izvestan predah u monologu - i ko je u stanju da mu pruži odgovore na mnoge probleme koji ga odavno zaokupljaju.

Vratili su se zajedno hodnicima Loranove Kule i izišli pored praznog pokretnog puta. Tek kada su se ponovo obreli na ulicama, Alvinu je palo na pamet da ga Kedron uopšte nije zapitao šta je radio tamo, na rubu nepoznatog. Podozrevao je da Kedron zna razlog, da ga to

zanima, ali da nije iznenađen. Nešto mu je govorilo da bi bilo veoma teško iznenaditi Kedrona.

Razmenili su brojeve indeksa, tako da su mogli stupiti u vezu kad god bi to našli za shodno. Alvin je poželeo da češće vidi Lakrdijaša, premda se pribojavao da bi se duže ostajanje u njegovom društvu moglo pokazati iscrpljujućim. Pre no što se ponovo budu sreli, međutim, on je odlučio da ispita šta mu prijatelji, a osobito Jeserak, mogu reći o Kedronu.

"Do našeg sledećeg susreta", reče Kedron i brzo iščeznu. Alvina je to malo naljutilo. Ako naidete na nekoga kada se projektujete i niste telesno prisutni, predstavljalo je stvar dobrog vladanja staviti to do znanja odmah od početka. U suprotnom, sagovornik bi ponekad dolazio u nimalo prijatne situacije. Možda je Kedron sve ovo vreme sasvim spokojno proveo kod kuće - ma gde da mu se nalazio dom. Broj koji je dao Alvinu jemčio je da će svaka poruka stići do njega, ali nije otkrivao gde stanuje. To je, doduše, bilo u saglasnosti sa opštim običajem. Sa brojem indeksa mogli ste postupati prilično širokogrudno, dok je adresa predstavljala nešto što se poverava samo prisnim prijateljima.

Dok se vraćao natrag u grad, Alvin je razmišljao o svemu onome što mu je Kedron ispričao o Diasparu i njegovom društvenom ustrojstvu. Izgledalo je čudno što nikada nije sreo još nekog ko bi bio nezadovoljan svojim načinom života. Diaspar i njegovi žitelji bili su sazdana kao deo jednog glavnog plana; oni su obrazovali savršenu simbiozu. Tokom svojih dugih života, ljudi u gradu se nikada nisu dosađivali. Premda je njihov svet bio sasvim sićušan prema merilima ranijih razdoblja, njegova složenost bila je zapanjujuća, a obilje čuda i riznice neprocenjivi. Čovek je ovde sabrao sve plodove svog genija, sve što je bilo sačuvano iz ruševina prošlosti. Svi gradovi koji su ikada postojali, govorilo se, dali su ponešto Diasparu; pre dolaska Osvajača, njegovo ime bilo je poznato na svim svetovima koje je Čovek izgubio. U zdanju Diaspara stekla su se sva umeća, sve veštine Carstva. Kako su se dani slave polako približavali kraju, genij ljudi sazdao je grad i opremio ga mašinama koje su ga učinile besmrtnim. Ma šta se zaboravilo, Diaspar će živeti i bezbedno nositi potomke Čoveka niz reku vremena.

Oni su ostvarili samo puki opstanak, ali bili su zadovoljni njime. Postojalo je na milione stvari kojima su mogli osmisliti svoje živote od onog časa kada bi izišli, gotovo potpuno odrasli, iz Dvorane Stvaranja, do trenutka kada bi se, tek neznatno ostarelih tela, vraćali u Banke Sećanja grada. U svetu gde su svi muškarci i žene raspolagali inteligencijom koja bi se nekada smatrala odličjem genijalnosti, nije moglo biti opasnosti od dosade. Uživanje u razgovorima i raspravama, složene formalnosti društvenog ophođenja - već je i to bilo dovoljno da zaokupi pretežan deo jednog ljudskog veka. Osim toga, postojala su i velika formalna pretresanja, kada bi čitav grad kao opčinjen slušao dok bi se najizvršniji umovi ogledali i borili da dosegnu one planinske vrhove filosofije, koji su bili neosvojivi, ali i čiji izazov nikada nije jenjavao.

Nijedan muškarac ili žena nisu bili bez nekog intelektualnog interesovanja kome bi se predavali. Eriston je, na primer, provodio najveći deo vremena u raspređanjima sa Centralnim Kompjuterom, koji je doslovce bdio nad celim gradom, ali je ipak imao vremena da vodi mnoštvo istovremenih rasprava sa svakim ko bi poželeo da oproba svoju domišljatost spram njegove. Već tri stotine godina, Eriston se upirao da stvori logičke paradokse koje mašina ne bi bila u stanju da razreši. Nije očekivao da će postići neki veći uspeh bar u još nekoliko života.

Etanijina zanimanja bila su više estetke prirode. Ona je zamišljala i pravila, uz pomoć organizera materije, trodimenzionalne pletenaste tvorevine tako zadivljujuće složenosti da su odista predstavljale krajnje zamršene topološke probleme. Njena dela mogla su se videti svuda po Diasparu, a bilo je i takvih koja su stajala utelovljena u podovima velikih

koreografskih dvorana, gde su se koristila kao potke za postavke nove baletske umetnosti ili kao igrački motivi.

Ovakva bavljenja mogla su izgledati jalova onima koji nisu raspolagali sa dovoljno produhovljenosti kojom bi prosudili njihove tananosti. Ali u Diasparu nije bilo nikoga ko nije razumeo ponešto od onoga što su Eriston i Etanija pokušavali da ostvare, i ko i sam nije imao neko slično interesovanje.

Atletika i razni sportovi, uključujući tu i mnoge koji su se mogli upražnjavati samo kontrolom sile teže, činili su prijatnim prvih nekoliko vekova mladosti. Što se pustolovina i vežbanja mašte tiče, sage su nudile sve što se moglo poželeći. One su predstavljale neizbežan završni proizvod nastojanja da se stvori savršena opsena stvarnosti - nastojanja koje je počelo kada su ljudi po prvi put reprodukovali pokretne slike i snimili zvuk, a zatim upotrebili ove tehnike da bi opatvorili prizore iz stvarnog ili zamišljenog života. U sagama, sve opsene bile su besprekorne, pošto su svi utisci čula poticali neposredno iz mozga, dok su ometajući podražaji bivali odstranjivani. Učesnik posmatrač ostajao je potpuno odsečen od stvarnosti dokle god je pustolovima trajala, bilo je to kao da je živeo u snu, a ipak verovao da je budan.

U svetu poretka i postojanosti, koji se u svojim glavnim odlikama nije menjao milijardu godina, možda nije bilo iznenađujuće ustanoviti zamašno interesovanje za igre na sreću. Ljudski rod je oduvek bio opčinjen tajnama okretanja kockica, rasporeda karata u špilju, kruženja kuglice na ruletu. Na svojim najnižim nivoima, ovo interesovanje imalo je u zaleđu puku pohlepu; takvom jednom osećanju nije, međutim, bilo mesta u svetu gde je svako mogao da poseduje ono što mu je s razlogom bilo potrebno. Kada je ova pobuda otpala, ostala je samo čistointelektualna opčinjenost slučajem, koja je zavodljivo mamila i najumnije duhove. Mašine koje su se ponašale potpuno nasumično i zbivanja čiji se ishod nikako nije mogao predvideti, ma sa koliko se informacija raspolagalo, pružali su podjednaka i izvanredna uživanje kako filosofima, tako i kockarima.

Konačno, svim ljudima su stajali na raspolaganju još i spojeni svetovi ljubavi i umetnosti. Spojeni, zato što ljubav bez umetnosti predstavlja samo puku utaživanje želje, a u umetnosti se ne može uživati ukoliko joj se ne priđe s ljubavlju.

Čovek je posegao za lepotom u mnogim oblicima - u nizovima zvuka, u crtama na hartiji, u površini kamena, u kretnjama ljudskog tela, u bojama raspršenim kroz prostor. Svi ovi mediji i dalje su postojali u Diasparu, a tokom vekova pridodavani su im i novi. Niko, međutim, nije znao da li su već otkrivene sve mogućnosti umetnosti; isto je tako bilo neizvesno ima li ona kakvog smisla izvan čovekovog uma.

A sve je to važno i za ljubav.

6.

Jeserak je nepomično sedeo u vrtlogu cifara. Prvih hiljadu prostih brojeva, izraženih u binarnom sistemu koji se koristio za sve aritmetičke operacije od otkrića elektronskih računara, nizali su se u poretku pred njim. Beskrajne serije sastavljene od samo dva simbola, '1' i '0', neumorno su promicale pred Jeserakovim očima, upotpunjavajući sled onih brojeva čije je glavno svojstvo da se mogu deliti samo samim sobom i jedinicom. Postojala je izvesna tajanstvenost u vezi sa prostim brojevima koja je oduvek opčinjavala čoveka, i oni su još zaokupljali njegovu maštu.

Jeserak nije bio matematičar, premda mu se ponekad dopadalo da veruje kako jeste. Sve što je mogao uraditi bilo je da traga po beskrajnom redu prostih brojeva za posebnim odnosima i pravilima koje bi nadareniji ljudi objedinili u opšte zakone. On je bio u stanju da pronade kako se brojevi ponašaju, ali nije umeo da objasni zašto. Uživao je u tome da krči za

sebe put kroz aritmetičku džunglu, a s vremena na vreme uočavao bi neobičnosti koje su promakle znatno umešnijim istraživačima.

Postavio je matricu svih mogućih prirodnih brojeva i podesio kompjuter da niže proste brojeve preko njene površine, što je ličilo na perle raspoređene po secištima neke mreže. Jeserak je to učinio već stotinu puta, ali nikada ništa nije otkrio. Međutim, opčinjavao ga je način na koji su cifre što ih je izučavao bile razmeštene, na prvi pogled bez ikakve pravilnosti, po nizu prirodnih brojeva. Znao je za zakone distribucije koji su već bili utvrđeni, ali nije gubio nadu da će ustanoviti nešto novo.

Teško da se mogao požaliti što je bio prekinut. Ako je želeo da ga ne ometaju, trebalo je samo da podesi svoj najavljiivač. Kada mu se blaga zvonjava oglasila u ušima, zid cifara se zatresao, brojke su se međusobno pretopile i Jeserak se vratio u svet obične stvarnosti.

Odmah je prepoznao Kedrona, što mu nije bilo odveć milo. Jeserak nije mario ako bi mu omeli ustaljen način života, ali Kedron je predstavljao nepredvidljivo. Pa ipak, pozdravio je svog posetioca prilično ljubazno, prikrivši sve tragove izvesne zabrinutosti.

Kada bi se dva čoveka srela u Diasparu po prvi put - ili po stoti, svejedno - vladao je običaj da provedu oko jedan čas izmenjujući učtivosti pre no što bi prešli na posao, ako ga je uopšte bilo. Kedron je pomalo uvredio Jeseraka okončavši ove formalnosti za ciglih petnaest minuta. "Voleo bih da razgovaramo o Alvinu", reče mu iznenada. "Ti si njegov staratelj, zar ne?"

"Tako je", uzvratil Jeserak. "Još ga viđam nekoliko puta nedeljno... u stvari, kako on to odluči."

"Da li ti se čini da je valjan učenik?"

Jeserak se na čas zamislio; teško je bilo odgovoriti na ovo pitanje. Odnos između staratelja i učenika bio je izuzetno važan i predstavljao je, zapravo, jedan od temelja života u Diasparu. U proseku je deset hiljada novih umova dolazilo u grad svake godine. Njihova prethodna sećanja još su bila pritajena, tako da im je u prvih dvadeset godina života sve unaokolo izgledalo sveže i neobično. Morali su da nauče da se služe čitavim mnoštvom mašina i uređaja koji su sačinjavali osnovu svakodnevnog života i da se priviknu na najsloženije društvo koje je Čovek ikada saznao.

Prva uputstva primali su od parova koji su bili izabrani da budu roditelji novim građanima. Selekcija se vršila žrebom, a dužnosti nisu bile odveć teške. Eriston i Etanija jedva da su posvetili trećinu svog vremena Alvinovom podizanju, i preduzeli su sve ono što se očekivalo od njih.

Jeserakove dužnosti bile su usredsređene na formalnije vidove Alvinovog obrazovanja; smatralo se da bi roditelji trebalo da ga nauče kako da se ophodi u društvu i da ga upoznaju sa sve širim krugom prijatelja. Oni su bili odgovorni za njegov karakter, a Jeserak za um.

"Teško mi je da odgovorim na tvoje pitanje", uzvratil Jeserak. "Svakako, sve je u najboljem redu sa Alvinovom inteligencijom, ali mnoge stvari koje bi trebalo da ga zanimaju kao da ga ostavljaju potpuno ravnodušnim. S druge strane, on ispoljava nastranu radoznalost za stvari o kojima mi uglavnom izbegavamo da raspravljamo."

"Kao što je svet izvan Diaspara, na primer?"

"Da... ali, kako znaš?"

Kedron je oklevao za trenutak, pitajući se koliko bi poverenje mogao da ima u Jeseraka. Znao je da je Jeserak blag i dobronameran, ali mu je isto tako bilo jasno da ga sputavaju isti tabui koji su upravljali svima u Diasparu - svima, izuzev Alvinom.

"Podozrevao sam", reče najzad.

Jeserak se udobnije zavalil u stolicu koju je upravo materijalizovao. Okolnosti su bile zanimljive i on je želeo da ih što podrobnije razmotri. Malo je, međutim, bilo nade da će nešto saznati, ukoliko Kedron ne bude voljan za saradnju.

Trebalo je da nasluti da će se Alvin jednoga dana sresti sa Lakrdijašem, kao i da će taj susret imati nepredvidive posledice. Kedron je predstavljao drugu osobu u gradu za koju se moglo reći da je nastrana ali njegovu nastranost su iplanirali tvorci Diaspara. Odavno je bilo otkriveno da bez izvesnog zlodela i nereda Utopija ubrzo postaje nepodnošljivo dosadna. Po prirodi stvari, međutim, nije se moglo jemčiti da će zločin postojati na optimalnom nivou koji je zahtevala socijalna jednačina. Ukoliko je, naime, opunomoćen i regulisan, on prestaje da bude zločin.

Poziv Lakrdijaša predstavljao je rešenje - na prvi pogled naivno, pa ipak veoma tanano - koje su usavršili projektanti grada. U čitavoj istoriji Diaspara nije bilo ni dve stotine osoba čija su mentalna svojstva odgovarala ovoj naročitoj ulozi. Ovi ljudi uživali su izvesne pogodnosti koje su ih štitile od posledica njihovog delanja, premda je bilo i takvih Lakrdijaša koji su prešli dopuštene granice i bili kažnjeni jedinom kaznom koja se mogla izvršiti u Diasparu - prognani su u budućnost pre no što se njihovo tekuće bivstvovanje okončalo.

U retkim i nepredvidljivim prilikama Lakrdijaš bi nekom smicalicom naglavce okrenuo ceo grad, ali se uglavnom ispostavljalo da je posredi neka dobro smišljena praktična šala ili sračunat napad na neko trenutno omiljeno verovanje, odnosno način života. Ako se sve to ima na umu naziv 'Lakrdijaš' bio je više nego prikladan. Nekada su postojali ljudi koji su imali veoma slična zaduženja i ovlašćenja, u davnim vremenima kada je još bilo dvorova i kraljeva.

"Olakšaćemo stvari", reče Jeserak, "ako budemo iskreni jedan prema drugome. Obojica znamo da je Alvin jedinstven, da nikada ranije nije živio u Diasparu. Možda ti možeš bolje od mene da razabereš šta to znači. Sumnjam da se u gradu može dogoditi bilo šta što ne bi bilo isplanirano, tako da verovatno postoji određena svrha zbog koje je on stvoren. Da li će on ostvariti tu svrhu, ma šta ona bila, ja ne znam. Isto tako nemam pojma da li je ona dobra ili rđava. Ona mi je, naprosto, nedokučiva."

"Da se ona možda ne odnosi na nešto što je izvan grada,"

Jeserak se strpljivo osmehnuo; kao što se i moglo očekivati, Lakrdijaš je sprovodio u delo svoju malu šalu.

"Objasnio sam mu šta se nalazi napolju; on zna da sa druge strane zidova Diaspara postoji samo pustinja. Odvedi ga tamo, ako možeš; možda ti znaš put. Kada se jednom suoči sa stvarnoću, to će možda odagnati neobičnost iz njegovog uma."

"Mislim da je on već video spoljni svet", reče Kedron tiho. Kazao je to više samome sebi nego Jeseraku.

"Ne verujem da je Alvin srećan", nastavi Jeserak. "Još nije stupio ni u kakvu ozbiljnu vezu, a i ne vidim kako bi, kada ga još proganja ta fiks-ideja. Pa ipak, on je veoma mlad. Nije isključeno da će prerasti ovu fazu i uklopiti se u opštu shemu grada."

Izgledalo je kao da Jeserak pokušava sam sebe da uveri u to što govori, tako da se Kedron zapita koliko je on stvarno ubeđen u to.

"Reci mi, Jeserače", upita ga Kedron iznenada, "zna li Alvin da on nije prvi koji je bio Jedinstven?"

Jeserak ga pogleda uplašeno, a zatim pomalo izazivački.

"Mogao sam pretpostaviti", reče on potišteno, "da ćeš ti to znati. Koliko je Jedinstvenih bilo u čitavoj istoriji Diaspara? Ne više od deset?"

"Četrnaest", odgovori Kedron bez oklevanja. "Ne računajući Alvina."

"Bolje si obavešten od mene", reče Jeserak oporo. "Možda mi možeš kazati šta se dogodilo sa tim Jedinstvenima?"

"Nestali su."

"Hvala: to sam već i sam znao. Zbog toga sam i rekao Alvinu što sam mogao manje o njegovim prethodnicima; teško da bi mu to poboljšalo sadašnje raspoloženje. Smem li da

računam na tvoju saradnju?"

"Za sada, da. I ja želim da ga proučim; tajanstvenosti su me oduvek privlačile, a u Diasparu ih ima tako malo. Osim toga, imam osećaj da Usud priprema jednu lakrdiju spram koje će svi moji poduhvati izgledati više nego skromni. Ako je to tačno, onda ću preduzeti sve da ne propustim finale."

"Ti kao da uživaš da govoriš u zagonetkama", požali se Jeserak. "Na šta, u stvari, ciljaš?"

"Sumnjam da su moja nagađanja iole bolja od tvojih. Pa ipak, uveren sam da ni ti, ni ja, niti bilo ko u Diasparu neće biti u stanju da spreči Alvina da ostvari ono što je naumio. Mislim da nas u budućnosti čeka nekoliko veoma zanimljivih stoleća."

Jeserak je ostao dugo nepomično da sedi, sasvim zaboravivši na matematiku, pošto je Kedronova prilika iščezla sa vidika. Izvesna zla slutnja, koju on nikada ranije nije iskusio, počela je da ga tišti svom svojom težinom. U magnovenju se zapitao da li da zatraži prijem u Veću, ali onda se pobojavao da bi to moglo biti samo dizanje smešne graje ni oko čega. Možda je cela stvar predstavljala neku zapetljanu i mračnu Kedronovu lakrdiju, premda mu nije bilo jasno zašto je baš on morao biti izabran kao njena meta.

Pažljivo je razmotrio ceo problem, ispitujući ga iz svih uglova. Posle nešto više od jednog časa, doneo je odluku koja je bila tipična za njega.

Sačekaće i videće razvoj događaja.

Alvin nije gubio vreme, već se dao u sakupljanje svega onoga što se znalo o Kedronu. Kao i uvek, Jeserak mu je bio glavni izvor obaveštenja. Stari učitelj pružio mu je podroban činjenički izveštaj o svom susretu sa Larkdijašem, dodavši tome ono malo što je znao o njegovom načinu života. U meri u kojoj je to bilo moguće u Diasparu, Kedron je bio samotnjak: niko nije znao gde stanuje niti kakav život provodi. Poslednja lakrdija koju je priredio bila je pomalo detinjasta smicalica: pre pedeset godina izazvao je opšte blokiranje pokretnih puteva. Stoleće pre toga, pustio je veoma razljućenog zmaja koji je lutao gradom, proždirući sva postojeća ostvarenja jednog tada naročito popularnog skulptora. Siromah umetnik, koji se s razlogom uspaničio kada su otpale sve sumnje u pogledu alinog jednoličnog jelovnika, utekao je u neko skrovište i nije izišao iz njega sve dok čudovište nije nestalo na isto tako volšeban način na koji se i pojavilo.

Ovi izveštaji su bespogovorno ukazivali na jednu stvar. Kedron se veoma dobro razumeo u mašine i energiju koje upravljaju gradom i mogao ih je potčiniti svojoj volji veštije nego što bi to ikom drugom uspelo. Sva je prilika, međutim, da postoji određena superkontrola koja sputava odveć ambiciozne Lakrdijaše da prouzrokuju trajnu i nepopravljivu štetu u složenoj strukturi Diaspara.

Alvin je dobro upamtio sve ove podatke, ali ništa nije preduzeo da stupi u kontakt sa Kedronom. Iako je imao mnogo pitanja da postavi Lakrdijašu, njegova neumoljiva težnja ka nezavisnosti - možda najjedinstvenije odličje koje je posedovao - učinila ga je odlučnim da otkrije što više može svojim vlastitim snagama. Započeo je jedan posao koji će mu možda uzeti više godina, ali sve dok bude osećao da se približava svom cilju, biće srećan.

Poput nekog drevnog moreplovca, koji unosi u kartu nepoznatu zemlju, Alvin je otpočeo sistematski da istražuje Diaspar. Provodio je nedelje i dane tumarajući po usamljenim kulama na rubovima grada, u nadi da će negde otkriti put u spoljni svet. U toku ovog traganja, pronašao je desetak velikih ventilacionih otvora visoko iznad pustinje, ali svi su bili zaptiveni rešetkama; čak i da ovih nije bilo, ponor pod njima koji je gotovo dostizao jednu milju, predstavljao je sasvim dovoljnu prepreku.

Nije otkrio nikakav drugi izlaz, iako je ispitao hiljadu hodnika i deset hiljada praznih prostorija. Sva zdanja nalazila su se u savršenom i besprekornom stanju, što su žitelji Diaspara prihvatili kao izraz normalnog poretka stvari, Alvin je ponekad sretao robote, koji

su očigledno vršili nadzorni obilazak, i uvek je iskorišćavao priliku da nešto zapita mašine. To, međutim, nije urađalo plodom, pošto roboti sa kojima se susretao nisu bili programirani da odgovaraju na ljudski govor ili misli. Iako su bili svesni njegovog prisustva, pošto su se ljubazno sklanjali u stranu da bi ga propustili da prođe, odbijali su da zapodenu razgovor.

Događalo se da Alvin po čitavih nekoliko dana ne nađe ni na jednog čoveka. Kada bi ogladneo, on je odlazio u neki od apartmana predviđenih za boravak i naručivao obroke. Čudesne mašine, na čije je postojanje uopšte on veoma retko pomišljao, povratile bi se u život posle sna dugog eonima. Sheme koje su bile uskladištene u njihovim pamćenjima zatitrale bi na rubu stvarnosti, ustrojavajući i upravljajući materiju koja im je stajala pod kontrolom. I tako, obrok koga je neki vrhunski kulinar zgotovio pre sto miliona godina ponovo bi bio prizvan u postojanje da bi pružio slast čulu ukusa ili samo da bi utažio glad novog sladokusca.

Samotnost ovog pustog sveta - prazne opne koja obavija živo srce grada - nije Alvina ispunjavala malodušnošću. On je bio navikao na usamljenost čak i kada se nalazio među onima koje je nazivao prijateljima. Strasna predanost istraživanju, na koje je trošio svu snagu i usredsređivao svako zanimanje, učinila je da na trenutak smetne s uma tajnu svog porekla i osobenost koja ga je razdvajala od ostalih žitelja.

Istražio je manje od stotog dela ivica grada, kada je shvatio da time samo gubi vreme. Ova odluka nije proistekla iz nestrpljivosti, već je do nje došao zdravim razumom. Ukoliko se pokaže potrebnim, on je bio spreman da se vrati i da završi započeti posao, čak i po cenu da na to utroši ostatak života. Do sada je, međutim, dovoljno video, da bi mu bilo jasno kako, ako i postoji izlaz iz Diaspara, njega uopšte neće biti tako lako naći. Mogao je da straći stoleća u jalovom traganju, ukoliko se ne obrati za pomoć mudrijim od sebe.

Jeserak mu je s izvesnim žaljenjem rekao da on ne zna ni za kakav put koji bi vodio iz Diaspara i da sumnja da tako nešto uopšte postoji. Informacione mašine prebirale su, kada im je Alvin postavio isto pitanje, po svom gotovo neizmernom pamćenju, ali uzalud. One su mogle da mu kažu svaku pojedinsot iz istorije grada od trenutka kada su događaji počeli da se beleže - od časa kada su se okončala zauvek skrivena Rana Vremena. Ali nisu bile u stanju da odgovore na Alvinovo jednostavno pitanje - ili ih je možda neka viša sila sprečavala u tome.

Morao je, dakle, ponovo da se vidi sa Kedronom.

7.

"Radio si na svoju ruku", reče Kedron, "ali znao sam da ćeš me ranije ili kasnije potražiti."

Ova samouverenost zabrinula je Alvina; nije mu se dopadala pomisao da se njegovo ponašanje može tako tačno predskazati. Zapitao se da li je Lakrdijaš bio očevidac svih njegovih bezuspešnih traganja i da li je upoznat sa koracima koje preduzima.

"Pokušavam da pronađem izlaz iz grada", reče otvoreno. "Siguran sam da postoji i mislim da mi ti možeš pomoći da ga pronađem."

Kedron za trenutak nije ništa odgovorio. Ako je želeo, još nije bilo kasno da ne krene putem koji se pružao pred njim, vodeći u budućnost što je ležala sasvim izvan domašaja njegove moći predviđanja. Niko drugi tu ne bi oklevao; nijedan žitelj grada, čak i da je bio u stanju, ne bi se usudio da uznemiri duhove jednog razdoblja koje je počivalo već milionima stoleća. Možda nije postojala opasnost, možda ništa ne bi ugrozilo večnu nepromenljivost Diaspara. Ali ako je bilo i najmanjeg rizika da se na svetu može zbiti nešto neobično i novo, ovo je predstavljalo poslednju priliku da ga predupredi.

Kedron je bio zadovoljan postojećim poretkom stvari. On je, doduše, mogao da naruši taj

poredak s vremena na vreme, ali u sasvim maloj meri. Bio je kritičar, a ne revolucionar. Na reci vremena, koja je mirno proticala, on jedva ako je želeo da izazove nekoliko talasića: naježio bi se i od same pomisli o skretanju njenog toka. Potreba za bilo kojom drugom pustolovinom izuzev duhovne bila je odstranjena iz njega isto tako brižljivo i potpuno kao i iz svih ostalih građana Diaspara.

Pa ipak, on je i dalje posedovao, premda u sasvim prigušenom vidu, iskru radoznalosti koja je nekada predstavljala najvrednije Čovekovo odličje. Još je bio pripravan da se suoči sa rizikom.

Pogledao je Alvina i pokušao da se priseti vlastite mladosti, snova koji su ga zaokupljali pre pola milenijuma. Svaki trenutak prošlosti koji je želeo da sačuva prikazivao bi mu se jasno i oštro kada bi upravio sećanje na njega. Poput perli na niski, ovaj život i svi koji su mu prethodili nizali su se kroz vekove; mogao je da se zaustavi na bilo kome od njih i da ga iskusi još jednom. Većina ovih bivših Kedrona sada su mu predstavljali samo strance; osnovna shema bila je ista, ali težina iskustva zauvek ga je razdvajala od njih. Ukoliko je želeo, mogao je da očisti um od svih svojih ranijih inkarnacija, pre no što sledeći put zakorači u Dvoranu Stvaranja da usni do trenutka kada ga grad ponovo bude pozvao. Ali to bi bila neka vrsta smrti, a on još nije bio spreman za nju. I dalje je želeo da prikuplja sve što bi mu život ponudio, poput nautilusa koji strpljivo dodaje nove ćelije svojoj spirali što se postepeno širi.

U mladosti se nije razlikovao od svojih drugova. Tek kada je odrastao i kada su mu pritajena sećanja na prethodne živote preplavila um, počeo je da igra ulogu koja mu je odavno bila dosuđena. Ponekad mu se javljao osećaj da inteligencija, koja je zasnovala Diaspar beskrajnom umešnošću, čak i sada, posle toliko vremena, postupa sa njime kao sa lutkom koja se nitima pokreće po pozornici. Možda mu se ovde najzad pruža prilika za dugo odlagani revanš. Pojavio se novi glumac koji će, izgleda, spustiti poslednji put zavesu u komadu sastavljenom iz već veoma mnogo činova.

Naklonost prema nekome čija usamljenost mora da je još veća od njegove, dosada pojačavana vekovima ponavljanja i bezočna sklonost ka zabavi - predstavljali su tri različita činioca koja su nagnala Kedrona na delanje.

"Možda mogu da ti pomognem", reče on Alvinu, "a možda ne mogu. Ne želim da budim nikakve lažne nade. Hajde da se nađemo kroz pola časa na secištu Poluprečnika 3 i Prstena 2. Ako sve drugo bude zakazalo, obećavam ti bar zanimljivo putovanje."

Alvin je došao na sastanak deset minuta ranije, iako je morao da prevali put do suprotnog kraja grada. Nestrpljivo je čekao dok su pokretni putevi večno promicali pored njega, noseći spokojne i zadovoljne žitelje grada koji su išli za svojim nevažnim poslovima. Najzad je ugledao kako se visoka prilika Kedrona pojavila u daljini, i trenutak kasnije on se po prvi put našao u Lakrdijaševom fizičkom prisustvu. Ovoga puta nije bila posredi projekciona slika; kada su dodirnuli dlanove prilikom drevnog načina pozdravljanja, osetio je da je Kedron stvarno tu.

Lakrdijaš je seo na jednu mramornu ogradu od stubova i osmotrio Alvina ljubopitljivim pogledom.

"Pitam se", reče najzad, "da li uopšte znaš šta tražiš. Takođe mi nije jasno šta ćeš učiniti ako ostvariš to što si naumio. Da li odista misliš da ćeš biti u stanju da napustiš grad, čak i ako nađeš izlaz?"

"Uveren sam u to", uzvratil Alvin dovoljno ubedljivo, premda je Kedron ipak osetio prizvuk nesigurnosti u njegovom glasu.

"Dozvoli onda da ti kažem nešto što možda ne znaš. Vidiš li one kule tamo?" upita Kedron, pokazavši na istovetne vrhove Energetske Centrale i Većnice, koji su gledali jedan

prema drugome preko kanjona dubokog jednu milju. "Zamisli da ja sasvim čvrsto postavim između dve kule dasku, i to široku svega šest inča. Da li bi mogao da hodaš njome?"

Alvin je oklevao.

"Ne znam", odgovori najzad. "Ne bi mi se dopalo da pokušam."

"Sasvim sam ubeđen da ne bi bio u stanju. Uхватила bi te vrtoglavica i strmoglavio bi se dole pre no što bi prevalio desetak koraka. Da se, međutim, ista daska nalazi sasvim blizu tla, ti bi prošao njome bez ikakvih poteškoća."

"Šta sve to dokazuje?"

"Nastojim da izvedem jedan jednostavan zaključak. U oba slučaja koja sam opisao razmere daske se uopšte ne bi menjale. Jedan od onih robota na točkovima, sa kojima si se sigurno sretao, podjednako bi lako prevalio rastojanje duž daske bilo da ona premošćuje ponor što zjapi između dve kule ili da se nalazi tik uz površinu. Mi za to nismo sposobni, zato što je u nas usađen strah od visine. On je, verovatno, sasvim nerazuman, ali i odveć snažan da bismo ga prenebregli. Rođeni smo sa njim, on je prosto utkan u nas.

U istom smislu osećamo strah od prostora. Pokaži bilo kom žitelju Diaspara put izvan grada, put koji se ni po čemu ne bi razlikovao od ovoga pred nama, i on neće biti u stanju da daleko stigne njime. Moraće da se vrati natrag, baš kao što bi se i ti vratio, ukoliko bi zakoračio na dasku postavljenu između dve kule."

"Ali zašto?" upita Alvin. "Mora da je postojalo vreme..."

"Znam, znam", reče Kedron. "Ljudi su nekada išli po celom svetu, pa su čak stigli i do zvezda. Nešto se, međutim, promenilo, što im je ulilo ovaj strah sa kojim se sada rađaju. Jedino ti misliš da ga ne osećaš. Dobro, da vidimo. Vodim te u Većnicu."

Većnica je bila jedno od najvećih zdanja u gradu i gotovo su je celu zaposedale mašine koje su predstavljale pravu administraciju Diaspara. Blizu njenog vrha nalazila se prostorija u kojoj se okupljalo Veće u onim retkim prilikama kada se neka stvar morala rešiti.

Prostrani ulaz ih je progutao i Kedron stupi napred u zlatastu tamu. Alvin nikada ranije nije išao u Većnicu; tome se nije protivila nikakva odredba - u Diasparu tek ako je bilo nekoliko odredbi koje su nešto zabranjivale - ali kao i svi ostali, i on je osećao izvesno polupobožno strahopoštovanje pred tim mestom. U svetu koji je bio bez bogova Većnica se ponajpre mogla uporediti sa hramom.

Kedron uopšte nije zastajao, vodeći Alvina hodnicima i rampama koji su očigledno bili napravljeni za mašine na točkovima, a ne za promet ljudi. Neke rampe su krivudale nadole pod tako kosim uglom da bi bilo nemoguće normalno hodati po njima, da sila teže nije bila tako podešena da se potire sa nagibom.

Konačno su stigli do jednih zatvorenih vrata, koja su se bešumno otvorila kada su se oni sasvim približili, a zatim im zaprečila uzmak. Ispred su se nalazila nova vrata, koja se nisu otvorila kada su im se oni primakli. Kedron nije posegao da ih dodirne, već je nepomično stajao pred njima. Posle nekoliko trenutaka, začuo se tihi glas:

"Molim vas, recite svoja imena."

"Ja sam Kedron Lakrdijaš. Sa mnom je Alvin."

"Zbog čega ste ovde?"

"Iz puke radoznalosti."

Na Alvinovo iznenađenje, vrata su se odmah otvorila. Iz iskustva je znao da ako se mašini odgovori nekom doskočicom, to bi je uvek dovodilo da pometnije, tako da se moralo krenuti ispočetka. Mašina koja je postavljala pitanja Kedronu mora da je bila veoma pametna i da je zauzimala visoko mesto u hijerarhiji Centralnog Komputera.

Nije više bilo prepreka, ali Alvin je podozrevao da su sigurno prošli kroz čitav niz testova kojih on uopšte nije bio svestan. Kratki hodnik iznenada ih je doveo u veliku kružnu postoriju

sa uleglim podom na kome se nalazilo nešto tako zadivljujuće, da je Alvin za trenutak gotovo zanemio od čuda. Pred očima mu se pružao prizor čitavog grada Diaspara, čije najviše kule jedva da su mu dosezale do visine ramena.

Toliko se zadubio u prepoznavanje poznatih mesta i gledanje iz neočekivanih uglova da je prošlo prilično vremena pre no što je obratio pažnju i na ostale delove prostorije. Zidovi su bili prekriveni mikroskopski podrobnim mozaikom sačinjenim od crnih i belih kvadrata; sam mozaik bio je sasvim nepravilan, tako da kada bi brzo prešao pogledom po njemu, stekao bi utisak da on brzo treperi, premda se uopšte nije menjao. Na malim razmacima, unaokolo oko sobe nalazile su se izvesne mašine kojima se ručno upravljalo; uz svaku je bio postavljen video-ekran i stolica za operatora.

Kedron je pustio Alvina da razgleda koliko želi. Zatim je pokazao prema smanjenoj maketi grada i rekao:

"Znaš li šta je ovo?"

Alvin je gotovo zaustio.

"Model, mislim", ali taj odgovor je izgledao tako očigledan da je sigurno bio pogrešan. Zato je samo odmahnuo glavom i prepustio Kedronu da sam odgovori na svoje pitanje.

"Sećaš se", reče Lakrdijaš, "da sam ti jednom pričao o tome kako se grad održava, kako Banke Sećanja čuvaju njegov sklop večno zamrznut. Ove Banke nalaze se svuda oko nas, sa neizmernim skladištima podataka, koji potpuno određuju grad ovakav kakav je danas. Svaki atom u Diasparu povezan je na neki način, silama koje smo mi zaboravili, sa matricama ugrađenim u ovim zidovima."

Pokazao je rukom ka savršenom, beskrajno podrobnom simulakrumu Diaspara koji je stajao pod njima.

"Ovo nije model; to stvarno ne postoji, već predstavlja samo projekcionu sliku sheme koja je zapretna u Bankama Sećanja, što znači da je potpuno istovetno sa samim gradom. Optičke mašine koje se nalaze unaokolo omogućavaju da se uveća bilo koji izabrani deo do svojih prirodnih razmera, ili u još većem obimu. One se koriste kada se pojavi potreba za nekom izmenom u projektu, premda je prošlo dugo vremena od kada je tako nešto preduzeto. Ako želiš da saznaš nešto o Diasparu, ovo je najprikladnije mesto za to. Za samo nekoliko dana, u ovoj postoriji možeš naučiti više nego u toku čitavog života provedenog u neposrednom istraživanju."

"Pa to je čudesno", reče Alvin. "Koliko je ljudi upoznato sa ovim?"

"Oh, prilično, ali ih retko zanima. Veće se okuplja ovde s vremena na vreme; nemoguće je izvršiti ikakvu promenu u gradu ukoliko se svi ne nađu ovde. Pa čak je i onda potrebno da Centralni Kompjuter odobri predloženi projekat. Sumnjam da većnici dolaze u ovu prostoriju više od dva ili tri puta godišnje."

Alvin je poželeo da zna odakle Kedronu svi ti podaci, a onda se setio da je većina njegovih domišljatijih lakrdija morala da pretpostavlja upućenost u unutrašnje mehanizme grada, do čega se moglo doći jedino veoma temeljitim izučavanjem. Sigurno je jedna od pogodnosti koju je uživao Lakrdijaš bila ta da ide gde želi i da uči šta hoće; bolji vodič koji bi ga uveo u tajne Diaspara od njega se nije mogao zamisliti.

"Ono što tražiš možda ne postoji", reče Kedron, "ali ako ga ipak ima, ovde ćeš ga ponajpre naći. Hajde da ti pokažem kako se rukuje monitorima."

Sledeći sat Alvin je proveo sedeći pred jednim video-ekranom i učeći kako da koristi njegov upravljački sistem. Mogao je po želji izabrati bilo koju tačku u gradu i ispitivati je kroz sve stepene uvećanja. Ekranom su brzo promicale ulice, kule, zidovi i pokretni putevi, kako je on menjao koordinate; izgledalo je kao da je svevideći, bestelesni duh koji se bez po muke mogao kretati svuda po Diasparu, neometan nikakvim fizičkim preprekama.

Pa ipak, on nije ispitivao pravi Diaspar. Kretao se kroz ćelije pamćenja, gledajući sliku grada iz sna - sna koji je posedovao moć da sačuva stvarni Diaspar neokrnjen u toku razdoblja dugog milijardu godina. Pred očima mu je stajao samo onaj deo grada koji je bio stalan; ljudi koji su išli ulicama nisu sačinjavali deo ove zamrznute slike. To mu i nije bilo potrebno za ono što je nameravao. Njega su sada isključivo zanimale tvorevine od kamena i metala, čiji je on bio zarobljenik, a ne oni koji su - premda sasvim dobrovoljno - delili njegovo zatočeništvo.

Počeo je da pokreće ručice i ubrzo je našao Loranovu Kulu; hitro se kretao kroz hodnike i prolaze koje je već istražio u stvarnosti. Dok se prizor kamene rešetke širio na ekranu, gotovo je osetio prohladan vetar koji je neprekidno strujao kroz nju u toku možda polovine čitave istorije čovečanstva i koji duva i sada. Sasvim se primakao rešetki, pogledao napolje - i nije video ništa. Šok je za trenutak bio tako snažan, da je gotovo posumnjao u vlastito pamćenje; da li je posmatranje pustinje bilo tek puko snoviđenje?

A onda se setio istine. Pustinja nije predstavljala deo Diaspara, tako da nikakav njen prizor nije mogao postojati u avetinjskom svetu koji je istraživao. U stvarnosti, sa druge strane rešetki moglo se nalaziti bilo šta; monitorski ekran to nikada ne bi pokazao.

Pa ipak, on mu je mogao učiniti dostupnim nešto što nijedan trenutno živi čovek nikada nije video. Alvin je pomerio osmatračku tačku kroz rešetke, u ništavilo koje se pružalo izvan grada. Zatim je podesio upravljače da promene smer viđenja, što mu je omogućilo da pogleda unazad na put kojim je došao. I tako se pred njima pojavio Diaspar - posmatran spolja.

Za kompjutere, vodove pamćenja i sve mnogobrojne mehanizme koji su stvarali prizor što ga je Alvin gledao, to je predstavljalo samo prost problem perspektive. Oni su 'znali' oblik grada; prema tome, mogli su ga prikazati onakvog kakav izgleda spolja. Dopadao mu se trik kojim je ovo izvedeno, ali su njegove posledice delovale znatno snažnije na Alvina. Bar duhom, ako već ne stvarno, on je pobegao iz grada. Izgledalo je kao da visi u postoru samo nekoliko stopa od strmih zidina Loranove Kule. Za trenutak je netremice gledao u glatku, sivu površinu koja mu je pukla pred očima; a onda pokrenu upravljače i poče da spušta osmatračku tačku ka tlu.

Sada kada se upoznao sa mogućnostima ovog čudesnog uređaja, plan delanja postao mu je sasvim jasan. Nije bilo potrebe straćiti mesece i godine u istraživanju Diaspara iznutra, ići iz prostorije u prostoriju, iz hodnika u hodnik. Sa ove nove osmatračnice mogao je spolja da razgleda grad i lako da uoči bilo koji otvor koji bi vodio u pustinju i svet koji se pružao iz njega.

Osećaj pobeđe, ispunjenja, gotovo mu je izazvao vrtoglavicu i on je poželeo da sa nekim podeli svoju radost. Okrenuo se ka Kedronu, hotevši da se zahvali Lakrdijašu što mu je ovo omogućio. Ali Kedrona je nestalo, a bio mu je potreban samo trenutak razmišljanja da shvati uzrok.

Alvin je verovatno bio jedini čovek u Diasparu koji je bez poteškoća mogao da posmatra prizore koji su sada promicali ekranom. Lakrdijaš je bio voljan da mu pomogne u traganju, ali čak je i on podlegao neobičnom užasu Vaseljene koji je tako dugo prikovao čovečanstvo unutar njegovog malog sveta. Pustio je Alvina da sam nastavi svoje istraživanje.

osećaj usamljenosti, koji je za kratko iščileo iz Alvinove duše, opet je počeo da ga tišti. Ali ovo nije bio čas za setu čekalo ga je mnogo poslova. Ponovo se okrenuo monitorskom ekranu, podesio uređaj tako da mu prizor gradskih zidina lagano promiče pred očima i dao se u traganje.

Alvin se gotovo uopšte nije viđao u Diasparu narednih nekoliko nedelja, premda je svega nekoliko ljudi primetilo njegovo odsustvo. Kada je ustanovio da mu bivši učenik provodi sve vreme u Većnici, umesto da tumara graničnim područjima grada, Jeserak je malo odahnio, pošto je smatrao da mu se tamo ništa rđavo ne može dogoditi. Eriston i Etanija pozvali su ga u

stan jednom ili dva puta, ali pošto ga nisu našli, odustali su od daljeg traženja. Alistra je, međutim, bila malo ustrajna.

Za njeno vlastito dobro, bila je šteta što se zaljubila u Alvina, kada joj je na raspolaganju stajalo čitavo mnoštvo prikladnijih izbora. Alistra je oduvek bez po muke pronalazila partnere, ali u poređenju sa Alvinom svi ostali ljudi koje je poznavala predstavljali su bezlične tipove, istesane iz iste neoblikovane gromade. Ona ga neće izgubiti bez borbe: njegova izdvojenost i ravnodušnost bili su izazove kome ona nije mogla odoleti.

Uostalom, možda devojka nije imala isključivo sebične pobude; one su pre bile materinske nego seksualne. Iako je rođenje odavno zaboravljeno, i dalje se zadržao ženski nagon za zaštitom i naklonošću. Alvin se mogao pokazati tvrdoglavim, samopouzdanim i odlučnim da ide svojim putem, ali ona je ipak osećala njegovu unutrašnju usamljenost.

Kada je otkrila da je Alvin nestao, bez oklevanja je upitala Jeseraka šta mu se dogodilo. Jeserak se samo trenutak dvoumio pre no što joj je rekao. Ako Alvin nije želeo društvo, za to je mogao sam da se pobrine. Njegov staratelj nije ni odobravao ovu vezu, niti joj se protivio. U stvari, Alistra mu se dopadala i nadao se da će njen uticaj pomoći Alvinu da se prilagodi životu u Diasparu.

Činjenica da je Alvin provodio sve vreme u Većnici mogla je značiti samo da se zadubio u nekakav istraživački projekat; a ovo saznanje pomoglo je Alistri da odagna sve sumnje koje je eventualno imala u pogledu neke moguće suparnice. Ali ako već ljubomora nije počela da je kopka, znatiželja jeste. Ponekad je prebacivala sebi što je napustila Alvina u Loranovoj Kuli, premda je bila svesna da bi u ponovljenim okolnostima postupila isto tako. Nije bilo načina da dokuči Alvinov um, kazala je samoj sebi, ukoliko ne ustanovi šta je on to nameračio.

Odlučno je zakoračila u glavnu dvoranu, opčinjena ali ne i zaplašena tišinom koje je postala svesna čim je prošla kroz ulaz. Informacione mašine bočno su se nizale duž naspramnog zida i ona nasumice izabra jednu.

Čim je zasvetleo signal za prepoznavanje, Alistra reče: "Tražim Alvina, on je negde u zgradi. Gde ga mogu naći?"

Ni posle čitavog životnog veka nije se moglo sasvim navići na potpuno odsustvo pauze kada bi informaciona mašina odgovarala na neko obično pitanje. Bilo je ljudi koji su znali - ili su tvrdili da znaju - kako se to izvodi; oni su govorili o 'dodatnom vremenu' i o 'skladišnom prostoru', ali krajnji ishod zbog toga nije izgledao ništa manje čudesan. Na svako pitanje čisto činjeničke prirode, u okviru odista ogromnog raspona informacija kojima je raspolagao grad, moglo se odgovoriti istog trena. Samo u slučaju kada je trebalo obaviti složena proračunavanja pre no što bi se dao odgovor, postojao je primetan razmak.

"On je kod monitora, uzvratila je mašina." To joj nije mnogo pomoglo, pošto joj naziv uređaja ništa nije govorio. Nijedna mašina nije dobrovoljno davala dodatna obaveštenja, pored onih koja su joj zatražena; umešnost postavljanja pitanja na najprikladniji način sticala se tek dugim vežbanjem.

"Kako da stignem do njega?" upita Alistra. Otkriće šta su monitori kada bude došla do njih.

"Ne mogu ti reći ukoliko nemaš dozvolu Veća."

Bio je ovo najneočekivaniji, pa čak i veoma zbunjujući razvoj događaja. Postojalo je tek nekoliko mesta u Diasparu koja nije mogao da obiđe svako ko bi to pozeleo. Alistra je bila sasvim sigurna da Alvin nije dobio dozvolu Veća, što je moglo samo značiti da mu pomaže neko sa velikim ovlašćenjima.

Veće je vladalo Diasparom, ali i ono je bilo podređeno jednoj višoj sili - beskrajnom intelektu Centralnog Kompjutera. Bilo je teško ne misliti o Centralnom Kompjuteru kao o živom biću, smeštenom u samo jednoj tački, premda je predstavljao ukupan zbir svih uređaja

u Diasparu. Čak i ako se nije moglo reći da je živ u biološkom smislu, on je jamačno raspolagao sa u najmanju ruku isto toliko svesti i samosvesti kao i ljudska stvorenja. Centralni Kompjuter je morao znati šta Alvin radi, odnosno morao se s tim slagati, inače bi ga sprečio da uđe ili bi ga uputio na Veće, kao što je to učinila informaciona mašina sa Alistrom.

Nije više bilo razloga da se ostaje ovde: Alistra je znala da bi svaki pokušaj da nađe Alvina - čak i kada bi tačno znala gde se nalazi u ovoj ogromnoj zgradi - bio osuđen na neuspeh. Vrata se ne bi otvarala; pokretni putevi počeli bi da idu u suprotnom smeru kada bi ona zakoračila na njih, noseći je nazad, a ne napred; elevaciona polja bi se tajanstveno ukočila, odbijajući da je podignu sa jednog sprata na drugi. Ukoliko ona ne bi popuštala, jedan ljubazan ali neumoljiv robot blago bi je izgurao na ulicu ili bi je vodio unaokolo po Većnici sve dok njoj samoj to ne bi dodijalo, tako da bi svojevremeno izišla.

Bila je u rđavom raspoloženju kada se obrela na ulici. Osećala se ne malo zbunjenom i po prvi put je počela da naslućuje kako se oko nje pleće neka tajna, spram koje su njene lične želje i interesi odista izgledali sasvim neznatni. To, međutim, nije značilo da su joj oni zbog toga bili manje važni. Nije znala kakav korak treba da preduzme, ali u jednu stvar je bila sigurna. Alvin nije predstavljao jedinu osobu u Diasparu koja se mogla podičiti tvrdoglavošću i upornošću.

8.

Slike je nestalo sa monitorskog ekrana kada je Alvin podigao ruke sa kontrolnog panela i oslobodio vodove. Za trenutak je sedeo sasvim nepomično, zureći u zatamnjen pravougaonik koji mu je potpuno zaokupljao svest mnogo nedelja. Prokrstario je uzduž i popreko svojim svetom; ekranom je prošla svaka kvadratna stopa spoljnih zidina Diaspara. Sada je poznavao grad bolje od bilo kog drugog živog čoveka, sa izuzetkom možda Kedrona; isto tako, sada mu je bilo jasno da nema nikakvog puta kroz zidove.

Osećanje koje ga je prožimalo nije bila puka utučenost; on uopšte nije očekivao da će imati lak posao, niti se nadao da će već iz prve naći ono što traži. Najvažnije je bilo da je odstranio jednu mogućnost. Sada se mora usredsrediti na ostale.

Ustao je i pošao ka slici grada koja je gotovo ispunjavala prostoriju. Bilo ju je teško zamisliti drugačije nego kao stvarni model, premda je znao da je, zapravo, posredi optička projekcija sheme u ćelijama pamćenja koje je istraživao. Kada bi podesio upravljače monitora i programirao osmatračku tačku da se kreće kroz Diaspar, jedan svetlosni kružić išao bi površinom ove kopije, tačno mu pokazujući kojim pravcem putuje. Bio je to koristan vodič prvih dana, ali ubrzo se tako izveštio u postavljanju koordinata da mu pomoć više nije bila potrebna.

Ceo grad pružao se pod njim; gledao ga je sa visine poput nekog boga. Pa ipak, gotovo da ga nije primećivao, razmišljajući podrobno o koracima koje mu je sada valjalo preduzeti.

Ukoliko sve ostalo zakaže, uvek je postojalo jedno rešenje problema. Diaspar su mogli da očuvaju u neditnutom stanju njegovi vodovi večnosti, zamrznuti zauvek prema shemi u ćelijama pamćenja, ali je zato samu ovu shemu bilo moguće promeniti, što bi za posledicu imalo preinačenje grada. Jedan deo spoljnog zida mogao se ponovo projektovati i tako da sadrži otvor, zatim je ovaj novi plan trebalo ubaciti u monitore i sačekati da se grad peoblikuje u saglasnosti sa izmenjenom koncepcijom.

Alvin je naslućivao da se veliki delovi monitorske kontrolne table, čiju mu svrhu Kedron nije objasnio, nalaze u vezi sa ovakvim menjanjima. Bilo bi beskorisno vršiti opite sa njima; uređaji koji su mogli menjati samu strukturu grada bili su dobro zapreteni i njima se moglo upravljati jedino uz ovlašćenje Veća i saglasnost Centralnog Kompjutera. Postojalo je sasvim

malo izgleda da bi Veće pristalo na ono što bi on tražio, čak i ako bi bio pripravan da se decenijama i stolecima strpljivo zauzima za svoju stvar. Uostalom, tako nešto mu se i inače nije odveć dopadalo.

Upravio je svoje misli ka nebu. Ponekad bi zamišljao, u maštanjima kojih se gotovo stideo da se priseti, kako je ponovo stekao slobodu kretanja vazduhom koje se čovek odavno odrekao. Znao je da je nebo Zemlje nekada bilo ispunjeno neobičnim obličjima. Iz dubina kosmosa stizali su veliki brodovi, noseći nepoznata blaga, i ukotvljavali se u legendarnoj Luci Diaspar. Ali Luka se nalazila izvan područja grada; pre mnogo eona, zapreo ju je peska nanesen vetrom. Pomišljao je na mogućnost da se negde u lavirintima Diaspara još nalazi skrivena neka leteća mašina, ali nije stvarno verovao u to. Čak i u danima kada su male, pojedinačne letelice bile u opštoj upotrebi, izgledalo je sasvim neprilično da se njihovo korišćenje dopušta u gradskom ataru.

Za trenutak se udubio u stari, poznati san. Zamišljao je da je gospodar neba, da se ceo svet pruža pod njim, mameći ga da putuje gde mu se prohte. To, međutim, nije bio svet njegovog vremena, već onaj izgubljeni, iz praskozorja vremena - raskošan i životan prizor brežuljaka, jezera i šuma. Osetio je gorku zavist prema svojim nepoznatim precima koji su potpuno slobodno hodili po celoj zemlji, ali i dopustili da njena lepota zgasne.

Ovo opojno sanjarenje bilo je beskorisno; vratio se zato u sadašnjost i problemima koji su ga neposredno čekali. Ukoliko je nebo bilo neosvojivo, a put tlom zapreten, šta je preostajalo?

Još jednom je dospeo u ćorsokak i bila mu je potrebna pomoć, pošto nije mogao nastaviti vlastitim snagama. Nije mu se dopadalo da prizna ovu činjenicu, ali bio je dovoljno pošten da je ne poriče. I tako, neumitno, misli su mu ponovo skrenule na Kedrona.

Alvin nikako nije bio u stanju da razabere da li mu se Lakrdijaš sviđa. Bilo mu je veoma milo što su se upoznali i osećao je zahvalnost prema Kedronu za pomoć i prećutnu naklonost koju je ovaj imao prema njegovom traganju. Nije postojao niko drugi u Diasparu sa kim je imao toliko zajedničkog, pa ipak bilo je nečeg u Lakrdijaševoj ličnosti što ga je uznemiravalo. Možda je to bio Kedronov izraz ironične nadobudnosti koji je ponekad u Alvinu stvarao utisak da se ovaj kradomice podsmeva svim njegovim naporima, čak i onda kada je izgledalo da preduzima sve da mu pomogne. Zbog ovoga, kao i usled vlastite svojevoljnosti i nezavisnosti, Alvin je izbegavao da se obrati Lakrdijašu sve dok to nije postao jedini izlaz.

Dogovorili su se da se nađu u malom, kružnom dvorištu nedaleko od Većnice. Bilo je mnogo ovakvih izdvojenih mesta u gradu, možda samo nekoliko koračaja od neke zakrčene prometnice, pa ipak sasvim odsečenih od nje. Do njih se obično moglo stići jedino pešice posle pomalo zaobilazne šetnje; štaviše, ona su se ponekad nalazila u središtu nekog prilično zamršenog lavirinta koji je doprinosa njihovoj osamljenosti.

Dvorište je imalo tek nešto više od pedeset koračaja u prečniku i zapravo je bilo smešteno duboko u unutrašnjosti jedne velike zgrade. Pa ipak, činilo se da nema konačne fizičke granice, pošto je bilo obloženo providnim plavo-zelenim materijalom koji se sjajio blagom unutrašnjom svetlošću. Iako nije bilo vidljivih granica, dvorište je tako bilo postavljeno da nije postojala opasnost od straha pred beskrajnim prostorom. Niski zidovi, koji nisu dosežali ni do pasa, bili su rastavljeni na razmacima, tako da se moglo proći između njih; to je davalo utisak bezbedne zatvorenosti, bez čega se niko u Diasparu nije mogao osećati potpuno srećnim.

Kedron je ispitivao jedan od tih zidova kada je Alvin stigao. Bio je prekriven zamršenim mozaikom raznobojnih pločica, koje su izgledale tako fantastično prepletene da Alvin uopšte nije pokušao da ih razabere.

"Pogledaj ovaj mozaik, Alvine", reče Lakrdijaš. "Primećuješ li išta neobično na njemu?"

"Ne", priznade Alvin posle kraćeg ispitivanja. "Ne razumem se mnogo u te stvari, ali ovde

ne vidim ništa neobično."

Kedron prevuče prstima preko raznobojnih pločica. "Nemaš baš osobiti dar zapažanja", reče. "Pogledaj ove ivice ovde: vidi kako postaju zaobljene i umekšane. Tako nešto se veoma retko sreće u Diasparu, Alvine. Pohabalo se... materija propada pod bremenom vremena. Sećam se ovog mozaika kada je bio nov, pre samo osamdeset hiljada godina, za mog poslednjeg života. Ako se vratim na ovo mesto kroz desetak života, pločice će sasvim otpasti."

"Ne vidim ništa iznenađujuće u tome", odgovori Alvin. "Postoje i druga umetnička dela u gradu koja nisu dovoljno valjana da bi se sačuvala u vodovima pamćenja, ali ni sasvim rđava da bi se odmah uništila. Pretpostavljam da će jednog dana ovamo doći neki drugi umetnik i obaviti bolji posao. Njegovo delo neće biti prepušteno propadanju."

"Poznavao sam čoveka koji je projektovao ovaj zid," reče Kedron, i dalje ispitujući prstima naprsline u mozaiku. "Čudno da pamtim ovu činjenicu, kada ne mogu da se setim samog čoveka. Mora da mi se nije dopadao, tako da sam ga izbrisao iz uma." Za trenutak se nasmejao. "Možda sam ga i ja sam napravio u toku jedne od mojih umetničkih faza; posle sam sigurno bio toliko ljut kada je grad odbio da ga ovekoveči, da sam odlučio da zaboravim na celu stvar. Ha, znao sam da će se ovaj komad odvaliti!"

Pošlo mu je za rukom da istrgne jednu zlatnu pločicu i veoma zadovoljno je posmatrao malu sabotažu. Bacio je komadić na pod, dodavši: "Roboti za održavanje moraće nešto da urade s tim!"

Alvin je u magnovenju shvatio da je upravo imao priliku da nešto nauči. To mu je rekao onaj neobičan nagon poznat kao intuicija koji se kretao prečicama nepristupačnim prostoj logici. Pogledao je zlatnu ljusku koja mu je stajala kraj nogu, pokušavajući da je dovede u nekakvu vezu sa problemom koji mu je zaokupljao um.

Nije bilo teško doći do odgovora kada je jednom shvatio da on postoji.

"Razumem šta hoćeš da mi kažeš", reče Kedronu. "Postoje predmeti u Diasparu koji se ne čuvaju u vodovima pamćenja, tako da nikada ne bih mogao da ih nađem posredstvom monitora u Većnici. Kada bih otišao tamo i upravio osmatračku tačku na ovo dvorište, ne bi bilo ni traga od zida na kome sedimo."

"Mislim da bi našao zid, ali na njemu ne bi bilo mozaika."

"Da, jasno mi je to", reče Alvin, odveć nestrpljiv da bi se zadržavao na takvim cepidlačenjima. "Na isti način, možda još postoje delovi grada koji nikada nisu bili uneseni u vodove večnosti, ali koji još stoje sačuvani. Pa ipak, i dalje ne vidim kako mi to može pomoći. Pouzdano znam da spoljni zid postoji i da u njemu nema nikakvog otvora."

"Možda izlaz odista ne postoji, odgovori Kedron. "Ne mogu ti ništa obećati. Ali mislim da ima još mnogo stvari kojima nas monitori mogu naučiti, ukoliko im to dopusti Centralni Kompjuter. Srećom, izgleda da mu se ti dopadaš."

Alvin je razmišljao o ovoj opasci dok su išli prema Većnici. Do sada je verovao da je isključivo zahvaljujući Kedronovom uticaju uspeo da dođe do minitora. Nije mu uopšte padalo na pamet da bi to moglo biti i zbog nekog njegovog unutarnjeg odličja. Biti Jedinствен - imalo je mnogo rđavih strana; bilo je red da uživa i neku pogodnost.

Nepromenjiva slika grada i dalje je preovlađivala prostorijom u kojoj je Alvin proveo toliko časova. Pogledao ju je sada drugačijim očima; sve što je video ovde odista je postojalo - ali se možda u slici nije odražavao ceo Diaspar. Doduše, sva nepoklapanja su sigurno bila nezatna i, koliko je uspevao da razabere, neprimetna.

"Pokušao sam ovo pre mnogo godina", reče Kedron, sedajući za monitorski pult, "ali kontrolni uređaji me nisu slušali. Možda će mi se sada pokoriti."

Najpre lagano, a zatim sa sve većim samopouzdanjem, kako je ponovo sticao davno

zaboravljenu umešnost, Kedron je baratao prstima po kontrolnoj ploči, zaustavivši se za trenutak na čvorištima senzitivne mreže instalirane u panel pred sobom.

"Mislim da je u redu", reče najzad. "U svakom slučaju, ubrzo ćemo videti."

Ekran je zasvetleo i oživeo, ali umesto slike koju je Alvin očekivao, pojavila se pomalo zbunjujuća poruka:

VRAĆANJE ĆE OTPOČETI ĆIM BUDETE ODREDILI STEPEN BRZINE

"Baš sam glup", promrmlja Kedron. "Sve sam učinio kako treba, a zaboravio na najvažniju stvar." Prsti su mu sada brzo jurili po ploči, a kada je poruka nestala sa ekrana, on se okrenuo u stolici tako da je mogao da posmatra kopiju grada.

"Gledaj dobro, Alvine", reče. "Mislim da ćemo obojica naučiti nešto novo o Diasparu."

Alvin je strpljivo čekao, ali ništa se nije dogodilo. Slika grada lebdela mu je pred očima u svoj svojoj poznatoj čudesnosti i lepoti - premda ih on sada nije bio svestan. Upravo je zaustio da pita Kedrona šta to treba da gleda, kada mu iznenadni pokret privuče pažnju i on brzo okrenu glavu da bi ga razabrao. Bio je to jedva uočljiv blesak ili treptaj, tako da nije stigao da vidi šta ga je izazvalo. Ništa se nije promenilo; Diaspar je u dlaku bio isti kao i pre. A onda je primetio da ga Kedron posmatra sa podrugljivim smeškom i zato se ponovo zagledao u grad. Ovoga puta, sve se odigralo pred njegovim očima.

Jedna od zgrada na rubu parka iznenada je nestala, a na njenom mestu se odmah pojavila nova, sasvim različitog tipa. Preobražaj se odigrao tako naglo da bi promakao Alvinu da je on u tom trenutku trepnuo. Začudeno je zurio u neznatno promenjeni grad, ali još u prvom času šoka iznenađenja počeo je da traga za odgovorom. Setio se reči koje su se pojavile na monitorskom ekranu - VRAĆANJE ĆE OTPOČETI i namah mu je bilo jasno šta se događa.

"Ovo je grad kakav je bio pre više hiljada godina", reče Kedronu. "Mi se vraćamo kroz vreme."

"Slikovito, ali ne sasvim tačno objašnjenje", uzvratila Lakrdijaš. "Stvar je, zapravo, u tome da se monitor priseća ranijih verzija grada. Kada su pravljene izmene, jedinice pamćenja nisu jednostavno obrisane; podaci su sa njih preneseni na pomoćne skladišne jedinice, tako da se mogu aktivirati kad god se za tim ukaže potreba. Podesio sam monitor da se vraća kroz te jedinice brzinom od hiljadu godina u sekundu. Pred nama se već nalazi Diaspar od pre pola miliona godina. Moraćemo, međutim, da odemo znatno dublje u prošlost da bismo videli neku pravu promenu; povećaću brzinu."

Okrenuo se ponovo ka kontrolnoj ploči, i upravo dok je to činio, ne samo jedna zgrada, već čitav blok prestao je da postoji, da bi ga zamenio veliki, ovalni amfiteatar.

"Ah, Arena!" reče Kedron. "Sećam se gužve koja se podigla kada smo rešili da je se otarasimo. Ona se, inače, veoma retko koristila, ali većina ljudi bila je sentimentalno vezana za nju."

Monitor je sada oživljavao sećanja znatno bržim ritmom; slika Diaspara hrlila je u prošlost milionima godina u minutu i promene su se zbivale tako munjevito da ih oko nije moglo pratiti. Alvin je uočio da se preinačenja grada događaju u ciklusima; postojalo je dugo razdoblje zatišja, zatim bi usledila prava plima razgrađivanja i zidanja, da bi potom ponovo došla pauza. Činilo se da je Diaspar živi organizam koji je morao da prikupi snagu posle svake eksplozije rasta.

I pored svih ovih promena, osnovni plan grada ostajao je isti. Zdanja su se podizala i rušila, ali sklop ulica izgledao je večan, a park je neprestano ostajao zeleno srce Diaspara. Alvin se upitao koliko daleko u prošlost monitor može da ide. Da li je u stanju da se vrati do samog podizanja grada i da prođe kroz veo koji je razdvajao poznatu istoriju od mita i

predanja Ranih Vremena?

Njihovo poniranje u prošlost već je dostizalo pet stotina miliona godina. Sa druge strane zidova Diaspara, izvan znanja monitora, pružala se jedna drugačija Zemlja. Možda je napolju tada bilo okeana i šuma, pa čak i drugih gradova koje Čovek još nije napustio u svom dugom uzmicanju ka konačnom pribežištu.

Minuti su promicali, pri čemu je svaki predstavljao po jedan eon u malom svetu monitora. Uskoro će biti dostignuta najranija sećanja, pomisli Alvin, i vraćanje će se okončati. Ali ma koliko ova pouka bila opčinjavajuća, on nije shvatao na koji bi mu način pomogla da iziđe iz grada ovakvog kakav je sada.

Uz iznenadnu, bešumnu imploziju, Diaspar se sazeo u delić svojih prethodnih razmera. Park je iščezao; granični zid povezanih, džinovskih kula u trenu je ispario. Grad je postao otvoren prema svetu, pošto su se radijalni putevi pružali do ivica slike na monitoru bez ikakvih prepreka. Bio je to Diaspar iz vremena pre no što je velika promena zahvatila čovečanstvo.

"Ne možemo dalje", reče Kedron, pokazujući na monitorski ekran, na kome su se pojavile reči: VRAĆANJE ZAVRŠENO. "Ovo je verovatno najranija verzija grada koja je sačuvana u ćelijama pamćenja. Sumnjam da su pre toga uopšte korišćeni vodovi večnosti, a zgrade su puštane da prirodno propadaju."

Alvin je proveo dugo vremena netremice zureći u taj model drevnog grada. Razmišljao je o saobraćaju koji se odvijao ovim putevima, kako su ljudi dolazili i odlazili na sve strane sveta - baš kao i na druge svetove. Ti ljudi bili su njegovi preci; osetio se znatno bliži njima nego savremenici sa kojima je provodio život. Poželeo je da može da ih vidi i da im dokuči misli dok se kreću ulicama Diaspara dalekog milijardu godina. Doduše, te misli sigurno nisu bile srećne, pošto su već onda živeli pod senkom Osvajača. Kroz samo nekoliko stoleća, biće prinuđeni da se odreknu slave koju su zadobili i da podignu zid prema Vaseljani.

Kedron je desetak puta prošao monitorom napred i nazad kroz kratko razdoblje istorije koje je obilovalo preobražajima. Promena od otvorenog grada do znatno većeg, zatvorenog, trajala je tek nešto više od hiljadu godina. Za to vreme projektovane su i napravljene mašine koje su tako verno služile Diasparu, a znanje koje im je omogućilo da izvrše svoj zadatak uskladišteno je u vodove pamćenja. Tu su se, dakle, morale nalaziti i temeljne sheme svih ljudi koji su sada živi; kada bi bio upućen pravilan impulsni poziv, oni bi bivali sazdana u materiju i ponovo rođeni izlazili iz Dvorane Stvaranja. Alvinu je postalo jasno da je na izvestan način i on morao postojati u tom drevnom svetu. Naravno, nije bilo isključeno da je potpuno sintetički stvoren - da su mu celokupnu ličnost projektovale umetnici-tehničari, koristeći nepojmljivo složena oruđa za ostvarenje svog jasno postavljenog cilja. Pa ipak, više mu se dopadala pomisao da predstavlja smesu ljudi koji su davno živeli i hodali na Zemlji.

Veoma je malo preostalo od starog Diaspara kada je novi grad stvoren; park mu je gotovo uništio svaki trag. Još pre preobražaja, postojala je mala, travom prekrivena čistina u središtu Diaspara koja je okruživala tačku spajanja svih radijalnih ulica. Posle toga, ona se desetostruko proširila, gutajući kako ulice tako i zgrade. Grob Jarlana Zeja postavljen je u to vreme umesto veoma velike kružne strukture koja je ranije stajala na secištu svih ulica. Alvin nikada nije verovao u predanja o starodrevnosti Groba, ali sada se ispostavilo da su ona tačna.

"Pretpostavljam", reče Alvin, poveden iznenadnom mišlju, "da možemo istraživati ovu sliku baš kao što istražujemo i slike današnjeg Diaspara?"

Kedronovi prsti zaigraše po monitorskoj kontrolnoj ploči, i ekran odgovori na Alvinovo pitanje. Davno iščezli grad počeo je da se širi pred njegovim očima, dok mu se osmatračka tačka kretala neobično uskim ulicama. Sećanje na drevni Diaspar bilo je u podjednako meri oštro i jasno kao i slika grada u kome je on danas živio. Čitavu milijardu godina,

informacioni vodovi održavali su ga u avetinjskom, lažnom postojanju, čekajući na trenutak kada će ga neko ponovo prizvati. U stvari, pomisli Alvin, ovo što je sada gledao nije bilo samo puko sećanje. Bilo je to nešto znatno složenije - nešto kao sećanje na sećanje.

Nije znao šta bi mogao naučiti odavde, niti da li bi mu ovo uopšte moglo pomoći u traganju. Uostalom, svejedno; opčinjavalo ga je da gleda u prošlost i da posmatra svet koji je postojao u danima kada je čovek još lutao među zvezdama. Pokazao je na nisko, kružno zdanje koje je stajalo u srcu grada.

"Počnimo odavde", reče Kedronu. "Mesto je prikladno kao i svako drugo."

Možda je posredi bila puka sreća; možda neko drevno prisećanje; možda elementarna logika. Bilo je to, doduše, bez značaja, pošto bi ranije ili kasnije ionako stigao do te tačke - tačke u kojoj su se sabirale sve radijalne ulice grada.

Prošlo je desetak minuta pre no što je otkrio da se one ne ukrštaju ovde samo iz razloga simetrije - desetak minuta pre no što mu je postalo jasno da je njegovo dugo traganje najzad urodilo plodom.

9.

Alistra je sasvim lako mogla da prati Alvina i Kedrona bez njihovog znanja. Izgledalo je da su u velikoj žurbi - što je već samo po sebi bilo neobično - i uopšte se nisu osvrtni unazad. Bila je to zabavna igra slediti ih po pokretnim putevima i kriti se u gomili, ali ih nikada ne ispuštati iz vida. Konačno, postalo je očigledno koje su odredište izabrali; kada su napustili mrežu ulica i ušli u park, jedino su mogli da se upute ka Grobu Jarlana Zeja. U parku nije bilo drugih građevina, a neko ko je bio u tako grozničavoj hitnji sigurno nije došao ovamo da bi uživao u prirodi.

Pošto nije postojao način da se prikrije na brisanom prostoru od nekoliko stotina metara koji je okruživao Grob, Alistra je sačekala da Kedron i Alvin nestanu u mramornoj tami. Čim su se ova dvojica izgubila sa vidika, devojka je požurila obronkom pokrivenim travom. Bila je prilično sigurna da se može sakriti iza jednog od velikih stubova, dovoljno dugo da bi otkrila šta Alvin i Kedron smeraju; posle toga je bilo svejedno da li će primetiti njeno prisustvo.

Grob se sastojao iz dva koncentrična prstena stubova, koji su zatvarali kružni prostor. Izuzev na jednom delu, stubovi su potpuno zaklanjali unutrašnjost; Alistra nije želela da uđe kroz taj prolaz, već se ušunjala u Grob sa strane. Pažljivo je provirila iza prvog prstena stubova, uverila se da nikoga nema na vidiku i na vrhovima prstiju pretrčala do drugog. Kroz promak između dva stuba primetila je Jarlana Zeja kako gleda napolje, kroz ulaz, preko parka koji je podigao, u pravcu grada nad kojim je bdio toliko vekova.

Ali sem njega nikoga više nije bilo u mramornoj osami. Grob je bio pust.

U tom trenutku, Alvin i Kedron nalazili su se sto stopa ispod površine tla, u maloj prostoriji sličnoj kutiji čiji su zidovi ostavljali utisak da stalno hrle nagore. Bio je to jedini pokazatelj kretanja; nije postojao ni najmanji trag vibracija koji bi posvedočio da se brzo spuštaju u utrobu zemlje, hitajući ka cilju koji nijedan od njih još nije potpuno shvatao.

Ispalo je nepojmljivo lako, pošto ih je sve čekalo spremno. (Ko je to učinio? upita se Alvin, Centralni Kopjuter? Ili sam Jarlan Zej, kada je preobrazio grad?). Monitorski ekran im je pokazao dugačak, okomit tunel koji je ponirao u dubinu, ali oni su tek neznatno sledili njegov tok, kada se slika izgubila. Alvin je odmah razumeo šta to znači: tražili su podatke koje monitor ne poseduje, niti ih je, verovatno, ikada posedovao.

Tek što mu je ova misao prostrujala svešču, kada je ekran ponovo oživeo. Na njemu se pojavila kratka poruka, odštampana uprošćenim pismom kojim su se mašine služile prilikom saobraćanja sa čovekom, još od trenutka kada su dostigle intelektualnu jednakost:

Stani tamo gde statua gleda - i upamti:
DIASPAR NIJE UVEK BIO OVAKAV

Poslednjih pet reči bile su napisane velikim slovima, i Alvin je u trenu shvatio značenje cele poruke. Mentalno uobličene šifrovane poruke korišćene su odvajkada za otvaranje vrata i za stavljanje mašina u pokret. Prvi deo - 'Stani tamo gde statua gleda' - odista je bio sasvim jednostavan.

"Pitam se, koliko je ljudi pročitao ovu poruku?" reče Alvin zamišljeno.

"Četrnaest, koliko ja znam", uzvratu Kedron. "A možda je bilo i drugih." Lakrdijaš se nije upustio u bliže razjašnjenje ove prilično uvijene opaske, a Alvinu se odveć žurilo da dođe do parka, tako da ga nije dalje ispitivao.

Nisu mogli biti sigurni da li će mehanizam još reagovati na tanušni impuls. Kada su stigli do Groba, bio im je potreban samo trenutak da, u mnoštvu ostalih ploča kojima je pod bio prekriven, pronađu onu na koju je stajao uprt pogled Jarlana Zeja. Samo se u prvi mah činilo da statua gleda napolje, prema gradu; ukoliko bi se stalo neposredno ispred nje. Iako se moglo primetiti da joj je pogled oboren i da je varavi smešak upravljen ka jednoj tački na samom ulazu u Grob. Kada su najzad ogonetnuli tu tajnu, sve sumnje su se ubrzo raspršile. Alvin je zakoračio na obližnju ploču i ustanovio da Jarlan Zej više ne gleda u njegovom pravcu.

Pridružio se Kedronu i mentalno ponovio reči koje je Lakrdijaš glasno izgovorio: 'Diaspar nije uvek bio ovakav'. Istog časa, kao da uopšte nije postojalo mnogo miliona godina koje je proteklo od kada je poslednji put korišćen, strpljivi mehanizam je proradio. Velika kamena ploča na kojoj su stajali počela je da ih lagano spušta u dubinu.

Iznad njih, kvadrat plavetnila ubrzo je prestao da postoji. Tunel više nije bio otvoren; nije postojala opasnost da bi neko slučajno mogao nabasati na njega. Alvin se u magnovenju upitao da li se to u međuvremenu na neki način materijalizovala druga ploča koja je zamenila postolje na kome su on i Kedron upravo stajali, ali je odmah odbacio tu pomisao. Prvobitna ploča verovatno je i dalje stajala kod groba; sva je prilika da ova na kojoj se sada nalaze postoji samo infinitezimalni delić sekunde, stalno se obnavljajući na sve većim i većim dubinama zemlje, kako bi stvorila privid neprestanog kretanja naniže.

Ni Alvin ni Kedron nisu prozborili ni reči dok su zidovi bešumno promicali pored njih. Lakrdijaš je još jednom došao u sukob sa vlastitom savešću, upitavši se nije li ovoga puta stvarno prekaradašio. Nije imao nikakvu predstavu o tome kuda bi ih ovaj put mogao odvesti ako je uopšte nekuda vodio. Po prvi put u svom životu, počeo je da dokučuje pravo značenje straha.

Alvin se, međutim, nije bojao; bio je odveć uzbuđen. Isto osećanje iskusio je u Loranovoj Kuli, kada je pogledao napolje, preko neobesvećene pustinje, i video zvezde kako osvajaju noćno nebo. Tada jedva da je privirio u nepoznato; sada mu je najzad išao u susret.

Zidovi su prestali da protiču mimo njih. Tračak svetlosti pojavio se sa jedne strane prostorije koja se volšebno kretala, postajući sve sjajniji i sjajniji, da bi se iznenada pretvorio u vrata. Prošli su kroz njih, prevalili nekoliko koraka kroz kratki hodnik - i obreli se u velikoj, kružnoj hali čiji su se zidovi spajali u blagoj zakrivljenosti tri stotine stopa iznad njihovih glava.

Stub kroz čiju su se unutrašnjost spustili izgledao je odveć tanušan da bi izdržao milione tona stena nad sobom; u stvari, činilo se da on uopšte nije sastavni deo ovog prostora, već da je tu naknadno dograđen. Prateći Alvinov pogled, Kedron je došao do istog zaključka.

"Ovaj stub je podignut", reče on, govoreći pomalo grozničavo, kao da je po svaku cenu hteo nešto da kaže, "samo zbog cevi kroz koju smo došli. On sigurno ne bi mogao podneti

opterećenje prometa koji se odvijao ovuda kada je Diaspar još bio otvoren ka svetu. Saobraćaj mora da je tekao kroz one tunele tamo; pretpostavljam da ih prepoznajem?"

Alvin pogleda prema zidovima hale, udaljenim više od sto metara. U njima se, na pravilnim razmacima, nalazilo dvanaest tunela, koji su se zračno pružali u svim pravcima, baš kao i pokretne trake u Diasparu. Primetio je da se blago uspinju nagore i razabrao je poznatu sivu površinu pokretnih traka. Bili su to samo prekinuti ogranci velikih puteva; neobičan materijal koji im je nadahnjivao život nalazio se sada u nepomičnoj okamenjenosti. Kada je grad sazdan, centralni deo sistema pokretnih straka bio je isključen, ali ne i uništen.

Alvin krenu ka najbližem tunelu. Prevalio je samo nekoliko koraka kada je shvatio da se nešto događa sa podom pod njegovim stopalima. Postajao je providan. Još nekoliko metara, i izgledalo je kao da se nalazi usred vazduha, bez ikakvog vidljivog oslonca. Zaustavio se i zagledao u prazninu pod sobom.

"Kedrone?" uzviknu. "Hodi da vidiš ovo!"

Lakrdijaš mu se pridružio i obojica počeo da gledaju u čudesa koja su im stajala pod nogama. Jedva vidljiva, na neodređenoj dubini, ležala je ogromna karta - velika mreža linija koje su se sabirale u jednu tačku ispod središnje cevi. Za trenutak su je posmatrali u tišini, a onda Kedron reče tiho: "Shvataš li šta je ovo?"

"Mislim da shvatam", uzvratu Alvin. "To je karta celokupnog transportnog sistema, a oni kružići su sigurno drugi gradovi na Zemlji. Vidim pored njih nazive, ali su odveć sitni da bih ih pročitao."

"Mora da je ovde nekakda postojalo nekakvo unutrašnje osvetljenje", reče Kedron odsutno. Išao je tragom linija pod svojim nogama, prateći ih pogledom u pravcu zidova hale.

"Tako sam i mislio!" uzviknu iznenada. "Vidiš li kako sve ove zračne linije vode ka malim tunelima?"

Alvin je primetio da se pored velikih lukova pokretnih puteva nalaze nebrojeni manji tuneli koji vode izvan hale. Umesto da idu nagore, oni su se spuštali nadole.

Kedron nastavi, ne čekajući na odgovor.

"Teško se može zamisliti jednostavniji sistem. Ljudi bi se spustili pokretnim putevima, izabrali mesto koje žele da posete, a zatim bi sledili odgovarajuću liniju na karti.

"Šta se onda događalo sa njima?" upita Alvin. Kedron je ćutao, pokušavajući da pogledom dokuči tajnu tunela koji su vodili nadole. Bilo ih je između trideset i četrdeset i svi su izgledali istovetni, ličivši međusobno kao jaje jajetu. Mogli su se razlikovati jedino na osnovu naziva na karti, ali ti nazivi sada više nisu bili razumljivi.

Alvin se odvojio i dao u obilaženje središnjeg stuba. A onda do Kedrona dopre njegov glas, pomalo prigušen i nadjačan odjecima koji su se vraćali sa zidova hale.

"Šta je?" upita Kedron, nevoljan da promeni položaj, pošto mu je gotovo pošlo za rukom da razabere jednu teško čitljivu grupu slova. Ali Alvinov glas nije trpeo odlaganje, i tako on ustade i pridruži mu se.

Daleko ispod nalazila se druga polovina velike karte, čija se tanana mreža zračno širila ka tačkama kompasa. Ovoga puta, međutim, nisu svi natpisi bili odveć tamni da se ne bi mogli razabrati; jedna linija - ali samo ona - bila je sjajno osvetljena. Izgledalo je kao da se ne nalazi ni u kakvoj vezi sa ostalim delom sistema; poput blistave strele, pokazivala je ka jednom od tunela koji su vodili naniže. Blizu svog svršetka, linija je presećala krug zlatne svetlosti pored koga je stajala samo jedna reč: LIS. To je bilo sve.

Alvin i Kedron proveli su dugo vremena netremice zureći u taj nemi simbol. Kedronu je on predstavljao izazov za koji je znao da ga ne može prihvatiti - štaviše, čije mu se samo postojanje uopšte nije dopadalo. Ali za Alvina bio je to nagoveštaj ostvarenja svih njegovih snova; iako mu reč Lis nije ništa značila, on je počeo da je oblikuje usnama, kušajući otegnuto

slovo 's' poput nekog egzotičnog ukusa. Krv mu je brže potekla žilama, a grudi počese da mu se nadimaju kao u groznici. Išao je pogledom oko velikog zborišta, pokušavajući da zamisli kako je izgledalo u drevnim danima, kada se vazdušni saobraćaj okončao, ali su gradovi Zemlje i dalje bili u međusobnoj vezi. Na um mu padoše nebrojeni milioni godina koje su protekle dok je saobraćaj postepeno jenjavao, a svetlosti se na velikoj karti gasile jedna za drugom, da bi na kraju preostala samo ova jedna. Koliko već, upita se on, ona sija među svojim utuljenim sadruzima, čekajući da bude vodič onima koji nikako da dođu, od kada je Jarlan Zej zapreo pokretne puteve i zatvorio Diaspar prema svetu?

A to je bilo pre čitavih milijardu godina. Mora da je još onda Lis izgubio vezu sa Diasparom. Izgledalo je neverovatno da je samo on mogao opstati; ko zna, možda je karta sada bila bez ikakvog značenja.

Kedron najzad prekinu Alvinovo razmišljanje. Ostavljao je utisak nervozne i uzrujane osobe, nimalo nalik onoj iz grada, punoj samouverenosti i puzdanja.

"Mislim da ne bi trebalo da idemo dalje", reče. "Nećemo biti u bezbednosti dok se... dok se bolje ne pripremimo."

Bilo je to sasvim razumno, ali Alvin je osetio prigušeni odjek straha u Kedronovom glasu. Da ga nije bilo, on bi postupio onako kako mu je razboritost nalagala, ali odveć jasna svest o vlastitoj hrabrosti udružena sa prezirom prema Kedronovoj bojažljivosti nagnala je Alvina napred. Izgledalo je glupo stići čak do tuda, a onda se vratiti kada se cilj pojavio na vidiku.

"Ja idem u tunel!", reče neumoljivo, kao da je čikao Kedrona da ga spreči. "Želim da vidim kuda vodi." Odlučno je krenuo napred, a posle trenutka oklevanja za njim je pošao i Lakrdijaš, prateći strelu svetlosti koja im se sjajila pod nogama.

Kada su zakoračili u tunel, osetili su poznato vučenje peristatičnog polja i samo čas kasnije bez otpora su skliznuli u dubinu. Put jedva da je trajao pun minut; kada su se oslobodili polja, obreli su se na jednom kraju neke dugačke, uske prostorije oblika polucilindra. Na suprotnoj strani, dva slabo osvetljena tunela pružala su se u nedogled.

Ljudi iz gotovo svake civilizacije koja je postojala od Ranih Vremena sasvim lako bi prepoznali ovaj ambijent, ali za Alvina i Kedrona bio je to odsev iz potpuno drugačijeg sveta. Svrha dugačkih mašina aerodinamičnog oblika koje su stajale postavljene poput projektila bila je očigledna, ali one zbog toga nisu izgledale manje nove. Gornji deo im je bio providan, tako da je Alvin, gledajući kroz zidove, primetio redove raskošno postavljenih sedišta. Nigde nije bilo ni traga ulazu, a čitava mašina lebdela je oko stopu iznad jedne metalne šine koja se pružala u daljinu, nestajući u jednom od tunela. Nekoliko metara odatle, ista takva šina vodila je u drugi tunel, ali iznad nje nije lebdela nikakva mašina. Alvinu je u magnovenju sinula pomisao da negde ispod nepoznatog, dalekog Lisa ta druga mašina čeka u nekoj prostoriji sličnoj ovoj.

Kedron počeo da govori, pomalo odveć brzo.

"Baš neobičan prevozni sistem! Vozilo najviše može da poveze stotinu putnika odjednom, šta znači da ga nisu predvideli za gust saobraćaj. Zbog čega li je samo bilo potrebno da se zavuku pod Zemlju, ako je nebo još bilo slobodno? Možda im Osvajači nisu dozvoljavali čak ni da lete, premda mi to izgleda malo verovatno. Ili je, može biti, sve ovo podignuto u prelaznom razdoblju, kada su ljudi još putovali, ali nisu želeli da ih bilo šta podseća na svemir? Ovako su mogli da idu iz grada u grad, bez bojazni da će ugledati nebo i zvezde." Nervozno se nasmejao. "Siguran sam u jednu stvar, Alvine. Kada je Lis postojao, on je veoma nalikovao Diasparu. Svi gradovi mora da su u osnovi isti. Nije ni čudo onda što su svi na kraju napušteni i što su se slili u Diaspar. Kakve je svrhe bilo imati više od jednoga?"

Alvin ga gotovo nije slušao. Bio je zaokupljen ispitivanjem dugačkog projektila, nastojeći da pronađe ulaz. Ukoliko se mašinom upravljalo podsredstvom neke mentalno ili verbalno

kodirane naredbe, verovatno nikada ne bi uspeo da ovlada njome; u tom slučaju, ona bi za njega doživotno ostala obespokojavajuća zagonetka.

Vrata koja su se bešumno otvorila zatekla su ga potpuno nepripravljenog. Nije bilo nikakvog zvuka niti upozorenja kada je jedan deo zida jednostavno prestao da postoji, a pred očima mu se pojavila divno uređena unutrašnjost.

Bio je to trenutak odluke. Do tog časa, on se još mogao vratiti ukoliko bi to pozeleo. Ali ako zakorači kroz ova vrata koja su se otvorila s dobrodošlicom, znao je šta će se dogoditi, ali ne i kuda će ga to odvesti. Više neće biti gospodar vlastite sudbine, već će se prepustiti na milost i nemilost nepoznatim silama.

Uopšte nije oklevao. Nije bilo mesta uzmicanju, pošto se pobojavao da se, ukoliko odveć odlaže, ovaj trenutak možda nikada više neće ponoviti - pa čak i ako se ponovi, hrabrost je narednog puta mogla da mu se pokaže nedostojnom želje za saznanjem. Kedron je već otvorio usta, hotevši da izrekne brižno upozorenje, ali pre no što je stigao da bilo šta kaže, Alvin zakorači kroz ulaz. Okrenuo se da pogleda Kedrona, koji je stajao uokviren u jedva vidljivom pravougaoniku vrata, i za trenutak je zavladao napeta tišina, u kojoj su obojica čekala da onaj drugi prvi progovori.

Ali odluku nisu doneli oni. Nešto je prigušeno blesnulo i zid mašine se ponovo zatvorio. Tek što je Alvin podigao ruku u znak pozdrava, dugački cilindar počeo je da se kreće napred. Pre no što je ušao u tunel, već je išao brže od čoveka koji trči.

Postojalo je vreme kada su milioni ljudi svekodneвно preduzimali ovakva putovanja, koristeći mašine u osnovi istovetne ovoj, da bi prevalili rastojanja između svojih domova i mesta gde su obavljali jednolične poslove. Od tih dalekih dana, Čovek je istražio Vaseljenu i ponovo se vratio na Zemlju - osvojio je jedno carstvo i izgubio vlast nad njim. Sada je slično putovanje ponovo otpočinjalo, u mašini u kojoj bi se čete zaboravljenih i znatno manje pustolovnih ljudi osećale sasvim kao kod kuće.

Bilo je to najznačajnije putovanje na koje se otisnulo jedno ljudsko biće u toku poslednjih milijardu godina.

Alistra je pretražila Grob desetak puta, premda je i jednom bilo dovoljno, pošto nije bilo mesta gde bi se neko mogao sakriti. Posle prvog šoka od iznenađenja, upitala se da li ono što je pratila kroz park možda uopšte nisu bili Alvin i Kedron, već samo njihove projekcije. Ali to je bilo besmisleno; projekcije bi se jednostavno materijalizovale u izabranim tačkama, bez potrebe da se tamo lično ode. Niko ko je pri zdravoj pameti ne bi 'hodao' svojom projektovanom slikom nekoliko milja i proveo više od pola časa na putu do odredišta, kada je tamo mogao da se trenutno nađe. Ne; ono što je sledila do Groba bili su pravi Alvin i pravi Kedron.

Negde se, dakle, morao nalaziti tajni ulaz. Odlučila je da se da u potragu za njim dok ih bude čekala da se vrate.

No, sreća joj je okrenula leđa; kada se Kedron ponovo pojavio, ona je upravo ispitivala jedan stub iza statue, tako da ga nije videla. Ali čula mu je odjek koraka, okrenula se ka njemu i odmah primetila da je sam.

"Gde je Alvin?" uzviknu.

Lakrdijaš nije ništa odgovorio. Izgledao je rastresen i neodlučan, tako da je Alistra morala da ponovi pitanje da bi je on uopšte primetio. Činilo se da nije bio nimalo iznenađen što je zatiče ovde.

"Ne znam gde je", odgovori konačno. "Mogu ti samo reći da se nalazi negde na putu za Lis. Sada znaš isto koliko i ja."

Nikada nije bilo mudro uzimati Kedronove reči zdravo za gotovo. Ali Alistri nisu bila

potrebna dalja jemstva da Lakrdijaš danas ne igra svoju ulogu. On joj je kazao istinu - ma šta ova značila.

10.

Kada su se vrata zatvorila iza njega, Alvin se sručio u najbliže sedište. Najednom mu se učinilo da su mu noge sasvim malaksale. Konačno je stekao svest o onome što mu je ranije izgledalo potpuno nepojmljivo - svest o strahu pred nepoznatim koji je obuzimao svu njegovu sabraču. Osetio je kako mu svaki delić tela podrhtava, a vid mu je postao maglovit i nejasan. Da je mogao da utekne iz ove brze mašine rado bi to učinio, čak i po cenu da digne ruke od svih svojih snova. Sada mu, međutim, to više nije bilo moguće.

Ono što ga je tištalo nije, međutim, bio sam strah, već i osećaj neizrecive usamljenosti. Sve što je poznao i voleo nalazilo se u Diasparu; čak i ako ne ide u susret opasnosti, lako se moglo dogoditi da više nikada ne vidi svoj svet. Postalo mu je jasno, kao nijednom čoveku već ogromno dugo vremena, šta znači zauvek napustiti dom. U tom trenutku potištenosti, učinilo mu se potpuno beznačajno da li ga put kojim ide vodi u opasnost ili bezbednost; jedino mu je bila važna činjenica da ga on sve dalje odnosi od doma. Ne zato što je mrzeo svoj dom; ali, kao što su njegovi daleki preci dobro znali, dolazi trenutak kada se mora upoznati i svet izvan vlastitog doma.

Ali ovo raspoloženje ga je polako minulo; tmurni oblaci razišli su mu se sa svesti. Počeo je da obraća pažnju na ono što ga je okruživalo i dao se u ispitivanje neverovatno starog vozila u kome je putovao. Alvinu se nije učinilo osobito neobičnim i čudnim to što je ovaj podzemni transportni sistem još bio u stanju da savršeno radi, posle toliko proteklih eona. Nije se nalazio uskladišten u vodovima večnosti gradskih monitora, ali mora da su na nekom drugom mestu bili slični vodovi koji su ga čuvali od promene i propadanja.

A onda je prvi put primetio tablu sa pokazateljima koja je činila deo naspramnog zida. Na njoj se nalazila kratka, ali umirujuća poruka.

LIS

35 MINUTA

Upravo dok je posmatrao, brojka se promenila u '34'. Ovo nije bio osobito koristan podatak, jer kako nije imao predstavu o brzini kretanja mašine, on mu ništa nije mogao reći o dužini putovanja. Zidovi tunela predstavljali su neprekidan snop sivila, a jedini osećaj kretanja poticao je od veoma slabih vibracija koje on uopšte ne bi primetio da ih hotimice nije potražio.

Od Diaspara ga je sada sigurno delilo mnogo milja, a iznad mora da se pružala pustinja sa svojim nepostojanim peščanim dinama. Možda je upravo u ovom trenutku jurio ispod izlomljenih brda koje je tako često posmatrao iz Loranove Kule.

Misli mu tada pohrliše ka Lisu, kao da je goreo od nestrpljenja da tamo stigne pre vlastitog tela. Kakav li je to samo grad? Ma koliko se trudio da ga predoči sebi, na um mu je padala samo umanjena verzija Diaspara. Upitao se da li uopšte još postoji, ali odmah je odagnao sve sumnje, pošto ga u suprotnom ova mašina ne bi tako brzo vozila kroz Zemljinu utrobu.

Najednom je osetio uočljivu promenu vibriranja koje je dopiralo odozgo. Vozilo je usporavalo - to je bilo sasvim izvesno. Vreme je sigurno promicalo znatno brže nego što se njemu činilo; pomalo iznenađen, Alvin pogleda na pokazatelj.

LIS

23 MINUTA

Zbunjen i pomalo zabrinut, on pribi lice uz bok mašine. Zbog brzine, zidovi tunela i dalje su se rastakali u bezoblično sivilo, ali sada je već s vremena na vreme uspevao da u magnoventu razabere neke znakove koji bi iščezavali isto tako munjevito kao što su se i pojavljivali. Prilikom svakog narednog promicanja izgledalo je da se zadržavaju nešto malo duže u njegovom vidnom polju.

A tada, bez ikakvog upozorenja, zidovi tunela se razmakoše sa obe strane. Mašina je prolazila, i dalje veoma velikom brzinom, kroz nekakav ogroman prazan prostor, znatno obuhvatniji čak i od hale sa pokretnim putevima.

Gledajući začuđeno kroz providne zidove, Alvin je pod sobom uočio prepletenu mrežu šina koje su se ukrštale i presecale da bi na kraju nestajale u lavirintu tunela sa obe strane. Plima plavičaste svetlosti slivala se sa lučne kupole tavanice; spram ovog sjaja on je uspeo da razabere samo obrise velikih mašina. Svetlost je bila tako blistava da su od nje oči bolele, i Alvin je shvatio da ovo mesto nije bilo predviđeno za čoveka. Trenutak kasnije, njegovo vozilo projurilo je pored niza cilindara koji su nepomično stajali iznad svojih tračnica. Bili su znatno veći od ovoga u kome je on putovao, što je Alvinu stavilo do znanja da su se koristili za prevoz tereta. Oko njega bili su grupisani mnogi međusobno povezani mehanizmi, utihli i nepomični, čija mu je svrha ostala nedokučiva.

Gotovo isto tako brzo kao što se i pojavila, ogromna i samotna hala nestala je iza njega. Prolaz kroz nju izazvao je u Alvinovom umu osećaj strahopoštovanja; po prvi put stvarno mu je postalo jasno značenje one velike zatamnjene karte ispod Diaspara. Svet je znatno više obilovao čudesima nego što je on i u snu pomišljao.

Alvin ponovo baci pogled na pokazatelj. Ništa se nije promenilo; bilo je, dakle, potrebno manje od jednog minuta da prohuji kroz veliku halu. Mašina je ponovo povećavala brzinu; iako gotovo da nije postojao osećaj kretanja, zidovi tunela promicali su tako munjevito sa obe strane da on uopšte nije mogao odrediti kojom brzinom ide.

Izgledalo je da je protekla čitava večnost pre no što je ponovo došlo do jedva primetne promene vibriranja. Sada je na pokazatelju stajao novi znak:

LIS

1 MINUT

Bio je to najduži minut u dotadašnjem Alvinovom životu. Mašina se kretala sve sporije i sporije; više nije bilo posredi samo smanjenje brzine. Na redu je bilo konačno zaustavljanje.

Glatko i bešumno, drugi cilindar skliznuo je iz tunela i jednu halu koja je izgledala istovetna onoj ispod Diaspara. Za trenutak, Alvin je bio odveć uzbuđen da bi bilo šta jasno razabrao; vrata su već stajala otvorena prilično dugo, pre no što je on shvatio da može izići iz vozila. Dok je žurio iz mašine, bacio je poslednji pogled na pokazivač. Tekst je sada bio promenjen, a nova poruka ulivala je bezgranično spokojstvo:

DIASPAR

35 MINUTA

Kada je počeo da traga za izlazom iz hale, Alvinu je po prvi put palo na pamet da se možda nalazi u civilizaciji koja je drugačija od njegove. Put do površine očigledno je vodio kroz niski, široki tunel koji je počinjao na jednom kraju hale - uspinjući se nagore prostranim stepeništem. Tako nešto bilo je izuzetno retko u Diasparu; arhitekta grada predvidele su

rampe ili strme hodnike kad god bi se javila promena nivoa. Bilo je to nasleđe iz vremena kada se većina robota kretala na tačkovima, tako da su im stepenice predstavljale nepremostivu prepreku.

Stepenište je bilo sasvim kratko i završavalo se vratima koja su se automatski otvorila kada im se Alvin približio. Obreo se u maloj prostoriji sličnoj onoj u koju se spustio niz cev pod Grobom Jarlana Zeja i nije se iznenadio kada su se nekoliko minuta kasnije vrata ponovo otvorila, otkrivši mu zasveden hodnik koji se lagano uspinjao ka pokrivenom ulazu čije su konture uokviravale polukrug neba. Nije postojao osećaj kretanja, ali Alvin je znao da je podignut mnogo stotina stopa. Požurio je usponom ka sunčanom otvoru, zaboravivši na sav strah u žudnji da vidi ono što je ležalo pred njim.

Stajao je pri vrhu niskog brda i za trenutak mu se učinilo da se ponovo nalazi u središnjem parku Diaspara. Međutim, da je ovo stvarno park, bio bi odveć ogroman da bi ga njegov um obuhvatio. Nije bilo ni traga od grada koji je očekivao da ugleda. Dokle god mu je pogled sezao, nije bilo ničeg drugog izuzev šume i travom obraslih ravnica.

A onda, Alvin podiže oči ka obzorju; iznad krošnji drveća, idući zdesna ulevo u velikom luku koji je okruživao svet, pružala se linija stena spram koje su i najmoćniji džinovi Diaspara izgledali patuljasto. Nalazila se na veoma velikoj udaljenosti, zbog koje su sve pojedinosti izgledale zamucene, ali postojalo je nešto u vezi sa njenim obrisima što je zbunilo Alvina. Kada mu se pogled konačno prilagodio razmerama ovog kolosalnog predela, namah mu je postalo jasno da taj daleki zid nije podigao čovek.

Vreme nije osvojilo sve; Zemlja je još posedovala planine na koje je mogla biti ponosna.

Alvin je dugo ostao na ulazu u tunel, polako se navikavajući na neobičan svet u kome se obreo. Gotovo ga je ošamutilo saznanje o njegovoj veličini i prostranosti; prsten maglovitih planina lako je mogao obujmiti desetak gradova velikih kao Diaspar. Ma koliko, međutim, da se upirao, Alvin nije uspeo da primeti nikakav trag ljudskog života. Doduše, put koji je vodio niz obronak brda izgledao je dobro očuvan; ništa mu bolje nije palo na pamet do da krene njime.

U podnožju brda put se gubio među velikim stablima koja su gotovo zaklanjala sunce. Kada je Alvin zakoračio u njihovu senku, dočekala ga je čudna mešavina mirisa i zvukova. Šuštanje vetra kroz lišće poznavao je od ranije, ali ono se preplitalo sa hiljadama nerazgovetnih šumova, koje on nije umeo ničemu da pripíše. Zapahnuli su ga neobični mirisi, mirisi koji su iščileli čak i iz sećanja njegove rase. Toplina, bujnost mirisa i boja i nevidljivo prisustvo miliona živih bića zaneli su ga gotovo fizičkom žestinom.

Bez ikakvog predznaka, izbio je na jezero. Šuma sa desne strane naglo se okončala i pred očima mu je puklo veliko prostranstvo vode, prošarano malim ostrvima. Nikada ranije u životu Alvin nije video toliku vodu; u poređenju sa njom, najveći bazeni u Diasparu predstavljali su tek obične barice. Lagano se spustio do ruba jezera i zahvatio u šake malo tople vode, pustivši da mu procuri kroz prste.

Velika srebrna riba, koja je plivala svojim putem kroz podvodno šiblje, bila je prvo neljudsko biće koje je Alvin ikada video. Trebalo je da mu izgleda krajnje neobična, pa ipak njen oblik zagolicao mu je um nekom čudnom bliskošću. Ponirući kroz bledozelenu prazninu, sa perajima koja su se blago povijala pri svakoj kretnji, ostavljala je utisak suštog otelovljenja snage i brzine. Na njoj su se, isklesane u živom mesu, odražavale vitke linije velikih brodova koji su nekada gospodarili nebom Zemlje. Evolucija i nauka došle su do istog rešenja; ali delo Prirode bilo je dugovečnije.

Alvin se najzad otrgao začaranosti jezera i produžio krivudavim putem. Šuma se ponovo zaklopila oko njega, ali samo za kratko. Staza se iznenada završavala na velikoj čistini, pola milje širokoj i dvostruko dugačkoj - i Alvin u trenu shvati zašto ranije nije video ni traga od

čoveka.

Na čistini se nalazilo mnoštvo niskih, dvospratnih zgrada, obojenih blagim prelivima koji su odmarali oko čak i pri punom sjaju sunca. Gradnja je uglavnom bila laka i jednostavna, ali postojali su i primeri složenijih arhitektonskih zahvata koji su sadržali izžlebljene stubove i ljupko ukrašene kamene delove. Na ovim zgradama, čija je starost izgledala ogromna, mogao se primetiti i simbol jednog neizmerno drevnog stila: šiljati stubovi.

Dok je lagano koračao prema selu, Alvin se još naprezao da se saživi sa novom okolinom. Ovde mu ništa nije bilo poznato; čak se i vazduh promenio, vrveći ustreptalim, nepoznatim životom. Visoki, zlatokosi ljudi, koji su se kretali među zgradama sa tako nehajnom ljupkošću, očigledno su poticali sa drugačijeg stabla od žitelja Diaspara.

Nisu uopšte obratili pažnju na Alvina, što je bilo čudno, pošto mu se odeća potpuno razlikovala od njihove. Pošto se temperatura nije nikada menjala u Diasparu, odevni predmeti bili su čisto ukrasnog karaktera i često izuzetno doterani. Ovde su, međutim, bili prevashodno funkcionalni, predviđeni da služe određenoj svrsi, a ne da zadovoljavaju čulo vida; uglavnom su se sastojali iz jednog haljetka obavijenog oko tela.

Tek kada je Alvin duboko zašao u selo, stanovnici Lisa počeli su da reaguju na njegovo prisustvo, ali i onda na prilično neočekivan način. Grupa od pet ljudi izašla je iz jedne od kuća i hotimice se uputila ka njemu - gotovo kao da je očekivala njegov dolazak. Alvin je osetio iznenadno vrtoglavo uzbuđenje i krv mu je brže prostrujala žilama. Na um mu padoše svi sudbinski susreti do kojih mora da je dolazilo između ljudi i drugih rasa na dalekim svetovima. Oni koji su mu sada išli u susret pripadali su njegovoj vlastitoj vrsti - ali u kojoj meri su postali različitim tokom eona što su ležali između njih u Diasparu?

Poslanstvo se zaustavilo nekoliko koraka ispred Alvina. Predvodnik se osmehnuo, pruživši ruku u drevnoj kretnji prijateljstva.

"Pomislili smo da će biti najbolje ako te dočekamo ovde", reče on. "Naše obitavalište veoma se razlikuje od Diaspara, tako da šetnja od terminala pruža posetiocima priliku da se aklimatizuju."

Alvin prihvati pruženu ruku, ali je u prvi mah bio odveć iznenađen da bi odgovorio. Sada mu je postalo jasno zašto su ga svi ostali meštani potpuno prenebregavali.

"Znali ste da dolazim?" reče on otegnuto.

"Naravno. Mi uvek znamo kada se vozilo stavi u pokret. Reci mi, kako si pronašao put? Prošlo je mnogo vremena od poslednje posete, tako da smo se pobojali da je tajna izgubljena."

Jedan od pratilaca prekinu govornika.

"Biće bolje ako obuzdamo radoznalost, Gerane. Seranis čeka."

Imenu 'Seranis' prethodila je jedna reč koju Alvin nije razumeo; pretpostavio je da je posredi neka vrsta titule. Nije imao nikakvih poteškoća u shvatanju sagovornika, i to mu uopšte nije izgledalo iznenađujuće. Diaspar i Lis delili su isto lingvističko nasleđe, a drevni pronalazak snimanja zvuka odavno je okamenio jezik u neokrnljivu gromadu.

Geran slegnu ramenima sa podrugljivom rezigniranošću. "Vrlo dobro", osmehnu se. "Seranis ne uživa mnogo povlastica; zato je neću lišiti ove."

Dok su zalazili dublje u selo, Alvin je proučavao ljude oko sebe. Izgledalil su prijatni i inteligentni, ali ove vrline je on podrazumevao kao normalne u toku čitavog života; pokušavao je da ustanovi po čemu se oni razlikuju od sličnih grupa u Diasparu. Različitosti su svakako postojale, ali bilo ih je teško odrediti. Žitelji Lisa bili su nešto viši od Alvina, a dvojica među njima ispoljavala su nepogrešive znake fizičkog starenja. Koža im je imala smeđu boju, a svakim pokretom zračili su snagu i uživanje, što je Alvinu izgledalo osvežavajuće, ali u isto vreme i pomalo zbunjujuće. Osmehivao se, setivši se Kedronovog proročanstva da će, ako ikada stigne do Lisa, ustanoviti da je on potpuno istovetan Diasparu.

Meštani sela sada su sa prostodušnom radoznalošću posmatrali kako Alvin sledi svoje vodiče; više nije izgledalo da ga prihvataju kao normalni deo svog sveta. Iznenada, sa drveća na desnoj strani razlegli su se vrištavi, prodorni uzvici i skupina malih, uzmuvanih bića pohrlila je iz šume, tiskajući se oko Alvina. On zastade krajnje preneražen, ne mogavši da veruje vlastitim očima. Pred njim se nalazilo nešto što je odavno iščezlo iz njegovog sveta i moglo se naći još samo u carstvu mita. Život je nekada počinjao na ovaj način; ta bučna, opčinjavajuća bića bila su ljudska deca.

Alvin ih je posmatrao sa zapanjenom nevericom - i sa još jednim osećanjem koje mu je zaigralo u srcu, mada on još nije bio u stanju da ga razazna. Ništa drugo nije mu tako jasno moglo predočiti jaz koji ga je delio od poznatog sveta. Diaspar je platio, i to u punoj meri, cenu besmrtnosti.

Društvo se zaustavilo pred najvećom kućom koju je Alvin do tada video. Stajala je u središtu sela, a na jarbolu sa njenog malog kružnog tornja na povetarcu se viorila zelena zastava.

Svi izuzev Gerana ostali su napolju kada je on ušao u zgradu. Unutra je bilo tiho i sveže; svetlost sunca prolazila je kroz mlečne zidove, obasjavajući sve blagim, spokojnim sjajem. Pod je bio gladak i elastičan, uređen lepim mozaikom. Po zidovima, neki umetnik velikih sposobnosti i snage naslikao je niz šumskih prizora. Uz ove slike bilo je i nekih fresaka, koje, međutim, ništa nisu govorile Alvinu, premda su izgledale privlačno i bile prijatne za gledanje. U jednom zidu nalazio se ugrađen pravougaoni ekran ispunjen pokretnim lavirintom boja - po svoj prilici fizifonski prijemnik, mada prilično malih razmera.

Zajedno su se uspeli kratkim, kružnim stepeništem koje ih je odvelo na ravni kroz zgrade. S ovog mesta moglo se videti čitavo selo, i Alvin je primetio da se ono sastoji od stotinak zgrada. U daljini stabla su se razmicala, obujmljujući prostrane livade po kojima su pasle životinje više različitih vrsta; većina ih je bila četvoronožna, ali neke su imale po jedan ili čak dva para udova više.

Seranis ga je čekala u senci tornja; videvši je, Alvin se upitao koliko je stara; njena duga, zlatna kosa bila je prošarana sedim vlasima, za koje je shvatio da predstavljaju znamenje vremešnosti. Prisustvo dece, sa svim posledicama koje su odatle proisticale, veoma ga je zbunilo. Tamo gde ima rađanja, mora da bude i umiranja, a životni vek u Lisu sigurno se veoma razlikovao od onoga u Diasparu. Nije mogao proceniti da li je Seranis pedeset, pet stotina ili pet hiljada godina, ali gledajući je u oči naslućivao je mudrost i dubinu iskustva koje je ponekad osećao kada je bio sa Jeserakom.

Ona pokaza na malo sedište; iako su joj se oči osmehivale dobrodošlicom, nije ništa progovorila sve dok se Alvin nije udobno smestio - odnosno onoliko koliko mu je to bilo moguće pod tim prodornim, mada prijateljskim motrenjem. Ona najzad uzdahnu i obrati se Alvinu prigušenim, blagim glasom.

"Ovo je prilika koja se često ne pruža, tako da te molim da mi oprostiš ako ne budem umela ispravno da se ponašam. Ali postoje izvesna prava koja pripadaju gostu, makar i neočekivanom. Pre no što otpočnemo razgovor, želela bih da te na nešto upozorim. Ja sam u stanju da ti čitam misli."

Osmehnula se na Alvinovu očiglednu zapanjenost i brzo dodala: "Nema nikakvog razloga da zbog toga budeš zabirnut. Nijedno pravo ne poštuje se tako strogo kao mentalna autonomnost. Ja ću ući u tvoj um samo ako me budeš pozvao. Ali ne bi bilo pošteno prikrivati tu činjenicu od tebe; to će isto tako objasniti zbog čega držimo da je govor pomalo spor i težak. Mi se njime ovde često ne koristimo."

Iako je bilo donekle uznemirujuće, ovo otkriće nije iznenadilo Alvina. Nekada su i ljudi i mašine raspolagali tom sposobnošću, a nepromenjive mašine i dalje su mogle da čitaju

naređenja svojih gospodara. Ali u Diasparu, čovek je tokom vremena izgubio dar koji je jednom delio sa svojim robovima.

"Ne znam šta te je dovelo iz tvog sveta u naš", nastavi Seranis, "ali ako tragaš za životom, tvoj posao je okončan. Sa izuzetkom Diaspara, s druge strane naših planina pruža se samo pustinja."

Bilo je neobično što Alvin, koji je ranije često dovodio u pitanje prihvaćena verovanja, uopšte ne sumnja u Seranisine reči. Jedino ga je obuzela seta što se ispostavilo da je sve ono što su ga učili gotovo sasvim tačno. "Pričaj mi o Lisu", zamoli on. "Zbog čega ste tako dugo odsečeni od Diaspara, kada izgleda da znate veoma mnogo o nama?"

Seranis se osmehnula ovoj radoznalosti.

"Odmah ću ti objasniti", reče ona. "Ali prethodno bih volela da saznam nešto o tebi. Reci mi kako si našao put koji vodi do tamo i zašto si došao?"

Najpre se uzdržavajući, ali potom sa sve većim samopouzdanjem, Alvin joj je ispričao sve. Nikada ranije nije govorio tako slobodno; ovde je konačno našao nekoga ko se neće smeјati njegovim snovima, zato što je znao da su ti snovi stvarnost. Jednom ili dva puta Seranis ga je prekinula brzim pitanjima, kada je on pomenuo nešto u vezi sa Diasparom što joj je bilo nepoznato. Alvin je s mukom shvatao da stvari koje su sačinjavale deo njegovog svekodnevnog života mogu da ništa ne govore nekome ko nikada nije ni živeo u gradu i uopšte nije bio upućen u njegovo složeno kulturno i društveno ustrojstvo. Seranis ga je slušala sa toliko razumevanja, da on uopšte nije sumnjao u njeno poimanje; tek mu je znatno kasnije postalo jasno da su i drugi umovi osim njenog slušali ono što je pričao.

Kada je završio, na kratko je zavladao tišina. Onda ga Seranis pogleda i upita: "Zbog čega si došao u Lis?"

Alvin joj uputi iznenađen pogled.

"Kazao sam ti", reče. "hteo sam da istražim svet. Svi su svakodnevno govorili da izvan gradskih zidina postoji samo pustinja, ali u to sam morao sam da se uverim."

"Da li je to bio jedini razlog?"

Alvin je oklevao. Kada je najzad odgovorio, to više nije bio neustrašivi istraživač, već izgubljeno dete koje je rođeno u stranom svetu.

"Ne", reče mekim glasom, "to nije bio jedini razlog, mada to do sada nisam znao. Osećao sam se usamljeno."

"Usamljeno? U Diasparu?" Na Seranisinim usnama zaigrao je osmeh i u očima joj se mogla pročitati naklonost; Alvin je shvatio da ona ne očekuje dalje odgovore.

Pošto je završio svoju priču, čekao je da sada ona ispuni svoj deo pogodbe. Seranis se podiže i počeo da korača napred-nazad po krovu.

"Znam koja pitanja želiš da postaviš", reče. "Na neka od njih mogu ti odgovoriti, ali biće zamorno izvesti to rečima. Ako mi otvoriš svoj um, reći ću ti ono što treba da znaš. Možeš imati poverenja u mene: neću ti ništa uzeti ako mi to ne dopustiš."

"Šta želiš da uradim?" upita Alvin oprezno.

"Nagnaj sebe da prihvatiš moju pomoć... gledaj me u oči... i zaboravi na sve", naredi Seranis.

Alvin nikada nije shvatio šta se tada dogodilo. Sva čula su mu se potpuno isključila i mada se uopšte nije mogao setiti kako ga je stekao, kada je zavirio u vlastiti um celo znanje bilo je tamo.

Video je duboko u prošlost, ne jasno, već kao što bi čovek na visokoj planini video maglovitu ravnici. Shvatio je da Čovek nije uvek bio stanovnik grada; od kada su ga mašine oslobodile mukotrpnog rada, stalno je postojalo nadmetanje između dva različita tipa civilizacije. U Ranim Vremenima postojalo je na hiljade gradova, ali pretežan deo

čovečanstva više je voleo da živi u srazmerno malim zajednicama. Sveobuhvatni prevoz i trenutno komuniciranje obezbedili su mu sve potrebne veze sa ostalim svetom, tako da on više nije smatrao neophodnim da provodi život u gužvi sa milionima ostalih ljudi.

U tim drevnim danima, Lis se malo razlikovao od stotina takvih zajednica. Ali postepeno, kako su vekovi prolazili, on je razvio nezavisnu kulturu, koja se pokazala jednom od najviših što ih je čovek ikada dosegao. Ova kultura poglavito se temeljila na neposrednom korišćenju mentalne snage, što ju je izdvojilo od ostalog dela ljudskog društva, koje se sve više i više vezivalo za mašine.

Tokom eona, jaz između Lisa i ostalih gradova se produbljivao kako su se kretali svojim različitim putevima. On se premošćivao jedino u trenucima velikih kriza; kada je Mesec počeo da pada na Zemlju, uništili su ga naučnici iz Lisa. Oni su takođe upravljali odbranom planete protiv Osvajača, koji su bili dovedeni u škripac u završnoj Šalmiranskoj bici.

Ovo teško iskustvo iscrplo je čovečanstvo; jedan za drugim, gradovi su odumirali i pustinja ih je prekrivala. Kako se stanovništvo osipalo, otpočela je migracija koja je Diaspar učinila poslednjim i najvećim gradom.

Većina ovih promena bila je bez uticaja na Lis, ali on je morao da vodi sopstveni boj - boj protiv pustinje. Prirodna barijera planina pokazala se nedovoljnom, tako da je prošlo mnogo vekova pre no što je velika oaza postala bezbedno mesto. Slika je ovde bila zamučena, možda hotimice. Alvin nije mogao da razabere kako je to i Lis stekao večnost koju je posedovao samo Diaspar.

Izgedalo je da Seranisin glas dopire sa velike udaljenosti; uz to, on nije bio sam, već utonuo u simfoniju reči, kao da je mnoštvo drugih glasova pevalo sa njim istu melodiju.

"To je, sasvim ukratko, naša istorija. Videćeš da smo čak i u Ranim Vremenima održavali slabe odnose sa gradovima, premda su njihovi žitelji često dolazili u našu zemlju. Nikada ih u tome nismo sprečavali, tako da su mnogi od naših najviđenijih ljudi došli spolja; ali kada su gradovi počeli da odumiru, nismo želeli da budemo umešani u njihovo propadanje. Kada je ukinut vazdušni prevoz, preostao je samo jedan put u Lis: podzemni sistem iz Diaspara. On je zatvoren na vašem kraju posle podizanja parka i vi ste nas zaboravili, premda mi vas nikada nismo.

Diaspar nas je iznenadio. Očekivali smo da će doživeti sudbinu svih ostalih gradova, ali on je razvio postojanu kulturu koja je mogla trajati koliko i sama Zemlja. Ta kultura nije, doduše, po našem ukusu, ali nam je drago što su oni koji su želeli da pobegnu iz Diaspara bili u stanju da to učine. Njihov broj je znatno veći nego što ti misliš, i to su po pravilu bili izuzetni ljudi koji su uvek sa sobom donosili nešto od vrednosti kada bi došli u Lis."

Glas je utihnuo; oduzetost Alvinovih čula je popustila i on je ponovo vladao sobom. Začudo je primetio da se sunce spustilo nisko ispod krošnji drveća i da je istočno nebo već počelo da se smrkava. Odnokud se prodornim zvukom oglasilo veliko zvono, da bi potom postepeno zamrlo, ispunivši vazduh tajanstvenošću i predskazanjem. Alvin je osetio kako lagano podrhtava, ne zbog prvog talasa večernje svežine, već usled strahopoštovanja i čuđenja pred svim onim što je tog dana otkrio. Bilo je veoma kasno, a on se nalazio daleko od doma. Iznenada mu se javila potreba da ponovo vidi prijatelje i da se obre usred poznatih vidokruga i prizora Diaspara.

"Moram se vratiti", reče. "Kedron, moji... moji roditelji, svi me očekuju."

To nije bilo sasvim tačno; Kedron će se sigurno pitati šta mu se dogodilo, ali koliko je Alvinu bilo poznato, niko osim njega nije znao da je on otišao iz Diaspara. Nije bio u stanju da objasni razloge ove male obmane i postideo se samoga sebe čim je izgovorio reči.

Seranin ga je pogledala zamišljeno.

"Bojim se da to neće biti tako lako", reče.

"Šta time hoćeš da kažeš?" upita Alvin. "Zar me prevozno sredstvo koje me je dovelo ovamo neće i vratiti natrag?" Nije želeo da se suoči sa mogućnošću da bude zadržan u Lisu protiv svoje volje, premda mu je ova pomisao za čas prostrujala svešću.

Prvi put je izgledalo da se Seranis našla u neprilici.

"Razgovarali smo o tome", reče ona, ne objasnivši pri tom ko je to 'mi', niti kako su međusobno saobraćali. "Ako se vratiš u Diaspar, ceo grad će saznati o nama. Čak i ako obećaš da ništa nećeš reći, biće ti nemoguće da sačuvaš tajnu."

"Zašto vi želite da ona ostane sačuvana?" upita Alvin. "Siguran sam da bi to bilo od obostrane koristi ako se dva naroda ponovo sretnu."

Seranis je izgledala nezadovoljna.

"Ne mislimo tako", reče. "Ukoliko bi se kapije otvorile, našu zemlju bi preplavili zaludni radoznalci i osobe željne uzbudljivih događaja. Kako stvari sada stoje, samo su vaši najbolji predstavnici stizali do nas."

Odgovor je odisao snažnom nesvesnom nadmoćnošću, ali se i temeljio na sasvim pogrešnoj pretpostavci, što je u Alvinu pobudilo ljutnju koja je sasvim potisnula zabrinutost.

"To nije tačno", reče on srdito. "Ne verujem da biste u Diasparu pronašli još nekoga ko bi bio u stanju da iziđe iz grada, čak i ako bi to želeo, čak i ako bi znao da ima gde da ode. Za Lis će sasvim biti svejedno ako me pustite da se vratim."

"Odluka nije moja", objasni Seranis, "a ti potcenjuješ snage uma ako misliš da se prepreke koje zadržavaju tvoj narod unutar gradskih zidina nikada ne mogu prevazići. Međutim, mi ne želimo da te zadržavamo ovde protiv tvoje volje, ali ako odlučiš da se vratiš u Diaspar moraćemo da izbrišemo iz tvoje svesti sva sećanja na Lis." Za trenutak je oklevala. "Tako nešto još se nije dogodilo; svi oni koji su ti prethodili došli su ovamo da bi ostali."

Alvin nije pristajao da prihvati ovaj izbor. Želeo je da istraži Lis, da dokuči sve njegove tajne, da otkrije po čemu se razlikuje od njegove postojbine, ali je isto tako bio odlučan da se vrati u Diaspar kako bi mogao da dokaže svojim prijateljima da su mu snovi bili stvarni. Nije mogao da razume razloge koji su stajali u zaleđu ove želje za ostajanjem u tajnosti; no, čak i da jeste, to ni za dlaku ne bi promenilo njegov stav.

Shvatio je da mora dobiti u vremenu ili uveriti Seranis da je to što traži od njega nemoguće.

"Kedron zna gde se ja nalazim", reče. "Njegova sećanja ne možete izbrisati."

Seranis se osmehnu. Bio je to ljubak smešak koji bi u svim drugim okolnostima predstavljao znamenje prijateljske naklonosti. Ali Alvin je u njemu sada razabrao, po prvi put, prisustvo ogromne i neumoljive moći.

"Potcenjuješ nas, Alvine", uzvratila ona. "Ništa nije lakše od toga. Do Diaspara mogu stići brže nego do suprotnog kraja Lisa. Drugi ljudi su i ranije dolazili ovamo, a neki su prethodno poveravali svojim prijateljima kuda idu. Oni su, međutim, gubili svaki pomen na njih, tako da se izbeglicama gubio svaki trag iz istorije Diaspara."

Bilo je glupo što Alvin nije uzeo u obzir ovu mogućnost, koja je izgledala tako očigledna sada, kada ju je Seranis pomenula. Upitao se koliko su puta, u milionima godina proteklim od kada su se dve kulture razdvojile, ljudi iz Lisa odlazili u Diaspar da sačuvaju svoju ljubomorno skrivanu tajnu. Takođe je pozeleo da pojmi kolika je, zapravo, snaga mentalnih moći kojima je ovaj čudni narod raspolagao, uopšte ne oklevajući da ih upotrebi.

Da li je, u takvim okolnostima, bilo nekog smisla pripremati planove? Seranis je obećala da mu neće zavirivati u um bez njegove dozvole, ali on se upitao postoje li možda i takve situacije kada se ovo obećanje nije moglo održati.

"Siguran sam", reče on, "da ne očekuješ da odmah donesem odluku. Da li bih mogao malo da se upoznam sa vašom zemljom pre no što se opredelim za jednu od mogućnosti?"

"Svakako", uzvratila Seranis. "Možeš ostati ovde koliko želiš, a potom se vratiti u Diaspar ako se predomisliš. Ali ako bi se odlučio u toku narednih nekoliko dana, sve bi bilo znatno jednostavnije. Sigurno ne želiš da ti se prijatelji brinu, a što duže budeš odsustvovao, to će nam teže biti da izvršimo neophodna podešavanja."

Alvin je imao uvažavanja za ovaj predlog; jedino je hteo da zna kakva su to 'podešavanja' bila posredi. Verovatno bi neko iz Lisa stupio u vezu sa Kedronom, čega Lakrdijaš uopšte ne bi bio svestan, i izazvao izvesne promene u njegovom umu. Činjenica o Alvinovom nestanku nije se mogla prikriti, ali je zato bilo moguće sasvim zapresti ono što su on i Kedron otkrili. Sa protokom vremena, Alvinovo ime pridružilo bi se imenima ostalih Jedinstvenih koji su tajanstveno nestali bez traga, a zatim bili zaboravljeni.

Ovde je postojalo mnoštvo zagonetki, a on još nijednu nije uspeo da razreši. Da li je bilo neke svrhe iza neobičnog, jednostranog odnosa između Lisa i Diaspara, ili je posredi naprosto bio samo istorijski nesrećni slučaj? Ko su i šta su bili Jedinstveni, a ako su već žitelji Lisa mogli da uđu u Diaspar, zašto se nisu domogli vodova sećanja u kojima se nalazio ključ njihovog postojanja? Možda je to bilo jedino pitanje na koje je Alvin mogao dati iole prikladan odgovor. Nije isključeno da je Centralni Kompjuter odveć istrajan i izdržljiv protivnik, tako da na njega nisu mogle da deluju ni najsavršenije mentalne tehnike.

Odlučio je da ostavi po strani ove probleme; jednoga dana, kada bude znao daleko više nego sada, možda će biti u prilici da ih odgonetne. Nije bilo mudro razbijati glavu i baviti se nagađanjima na temelju pukog neznanja.

"Vrlo dobro", reče on, premda ne odveć srećnim glasom, pošto je i dalje bio ljut što mu se ova neočekivana prepreka isprečila na putu. "Daću vam odgovor što brže budem mogao, ako mi omogućite da se detaljno upoznam sa vašom zemljom."

"U redu", reče Seranis; njen osmeh ovoga puta nije sadržao nikakvu skrivenu pretnju. "Mi se ponosimo Lisom i biće nam zadovoljstvo da ti pokažemo kako ljudi mogu živeti bez pomoći gradova. U međuvremenu, nemaš se zbog čega brinuti: prijatelji ti se neće uzбудiti zbog tvog nestanka. Mi ćemo povesti računa tome, ako ni zbog čega drugog, ono zbog naše bezbednosti."

Bilo je to prvi put da je Seranis izrekla jedno obećanje koje nije mogla održati.

11.

Ma koliko se upinjala, Alistra nije mogla da izvuče nikakve nove podatke od Kedrona. Lakrdijaš se brzo oporavio od prvobitnog šoka i panike koja ga je obuzela i nagnala da se munjevito vrati na površinu kada se obreo sam u dubinama zemlje ispod Groba. Takođe se stideo svog kukavičkog ponašanja, pitajući se da li će ikada smoći hrabrosti da se vrati u halu sa pokretnim putevima i mrežom tunela koja je zračno polazila iz nje, šireći se preko celog sveta. Iako je smatrao da je Alvin delao nestrpljivo, pa čak i nepromišljeno, nije verovao da će se odista naći u opasnosti. Već će se on vratiti zdrav i čitav. Kedron je bio siguran u to. Ili, bolje reći, gotovo siguran; podozrivost je bila taman tolika da mu uvreži potrebu za oprezom. Biće mudro, odlučio je, da o svemu priča što je manje moguće i da celu stvar prikaže kao samo jednu od svojih lakrdija.

Na nevolju po ovaj plan, on nije bio u stanju da prikrije osećanja kada ga je Alistra srela prilikom povratka na površinu. Ona je razabrala nesumnjiv izraz straha u njegovim očima i odmah ga je protumačila kao znak da se Alvin nalazi u opasnosti. Sva Kedronova razuveravanja pokazala su se uzaludnim i ona se sve više ljutila na njega dok su se zajedno vraćali kroz park. Alistra je u prvi mah htela da ostane kod Groba i da sačeka da se Alvin vrati na isto tako tajanstven način na koji je i iščezao. Kedronu je pošlo za rukom da je ubedi kako

bi to bilo samo traćenje vremena i laknulo mu je kada je ona pošla za njim ka gradu. Moglo se dogoditi da se Alvin iznenada vrati, a on nije želeo da bilo ko drugi otkrije tajnu Jarlana Zeja.

U času kada su stigli u grad Kedronu je postalo jasno da je njegova taktika izvrđavanja potpuno zakazala i da mu je situacija ozbiljno izmicala iz ruku. Prvi put u životu on se našao u nedoumici i nije bio u stanju da se uhvati ukoštac sa problemima koji su iskrslili. Nagao i nerazuman strah zamenila je dublja i sve prožimajuća zebnja. Sve do sada, Kedron je malo razmišljao o posledicama svog delanja. Njegovi vlastiti interesi i blaga, premda iskrena naklonost prema Alvinu, predstavljali su dovoljne pobude za ono što je činio. Iako je pružao ohrabrenje i pomoć Alvinu, nije verovao da se ovako nešto odista može dogoditi.

Bez obzira na razliku u godinama i iskustvu između njih, Alvinova volja bila je oduvek snažnija od njegove. Sada je bilo kasno da preduzme nešto u vezi s tim; Kedron je počeo da naslućuje da ga zbivanja nose ka vrhuncu koji je ležao sasvim izvan njegovog upliva.

U tom pogledu bilo je pomalo nepošteno što ga je Alistra očigledno smatrala Alvinovim zlim duhom, pokazujući sklonost da ga okrivljuje za sve što se dogodilo. Alistra nije bila odista osvetoljubiva, ali sada je bila ljuta, a dobar deo te ljutnje padao je na Kedrona. Ako ga koraci koje bude preduzela dovedu u nepriliku, ona će biti poslednja osoba kojoj će to biti žao.

Među njima je vladala mukla tišina kada su stigli do velikog kružnog puta koji je obujmljivao park. Kedron je posmatrao kako Alistra nestaje u daljini i sa zebnjom se upitao kakve li planove sada kuje.

Sada je postojala samo jedna stvar u koju je mogao biti siguran. Za dobar deo vremena koje je dolazilo neće biti opterećen dosadom.

Alistra je delala brzo i mudro. Preskočila je Eristona i Etaniju; Alvinovi roditelji predstavljali su prijatene bezlične jedinke prema kojima je ona osećala izvesnu naklonost, ali ne i poštovanje. S njima bi se samo izgubilo vreme u beskorisnom raspravljanju i oni bi na kraju učinili isto ono što je Alistra preduzimala sada.

Jeserak je saslušao devojčinu priču, ne ispoljivši pri tom nikakva osećanja. Ukoliko je i bio uznemiren ili iznenađen, to je valjano prikrivao - čak toliko valjano, da je to pomalo razočaralo Alistru. Njoj je izgledalo da se nikada ranije nije dogodilo ništa tako izuzetno i važno i Jeserakovo trezveno ponašanje prilično ju je rasrdilo. Kada je završila, postavio joj je nekoliko pitanja, a zatim joj stavio do znanja, ne rekašvi, međutim, otvoreno, da smatra da je verovatno pogrešila. Kakvih je bilo razloga da se pretpostavi da je Alvin stvarno otišao iz grada? Možda je posredi bila varka čija je ona bila žrtva. Činjenica da su u celu stvar bili upleteni i Kedronovi prsti samo je išla tome u prilog. Alvin joj se po svoj prilici smejaov ovog časa, krijući se negde u Diasparu.

Jedini povoljan odgovor koji je dobila od Jeseraka bilo je obećanje da će ispitati ceo slučaj i javiti joj se kroz jedan dan. U međuvremenu, ona ne treba mnogo da bude zabrinuta i biće najbolje da nikom drugom ne priča o ovoj stvari. Nije bilo nikakve svrhe podizati uzbunu oko jednog događaja koji će se verovatno razjasniti za nekoliko časova.

Alistra je napustila Jeseraka sa osećajem izvesne osujećnosti. Sva je prilika da bi bila znatno zadovoljnija da je imala prilike da ga vidi odmah posle svog odlaska.

Jeserak je poznavao neke ljude iz Veća; i sam je bio član ovog tela tokom svog dugog života i lako mu se moglo dogoditi da to postane opet ukoliko mu sreća okrene leđa. Pozvao je trojicu najuticajnijih prijatelja i oprezno ih zainteresovao za ceo slučaj. Kao Alvinov staratelj, bio je sasvim svestan svog delikatnog položaja, tako da je preduzeo sve da bi se zaštitio. Za sada je najbolje da što manje ljudi bude upućeno u celu stvar. Odmah su se složili da se najpre mora stupiti u vezu sa Kedronom da bi se od njega zatražila izvesna razjašnjenja. Lakrdijaš je, međutim, to predvideo i nestao je kao da je u zemlju propao.

Ukoliko su i postojale neke dvosmislenosti oko Alvinovog položaja, njegovi domaćini bili su odveć pažljivi da ga ne podsećaju na njih. Uživao je slobodu da ide gde mu se prohte po Erliju, malom selu kojim je vladala Seranis - premda je ovaj izraz bio odveć strog da stvarno opiše njenu ulogu. Alvinu se na mahove činilo da je ona dobroćudni diktator, ali bilo je i trenutaka kada mu je izgledalo da uopšte ne raspolaže nikakvom moći. Do sada mu uopšte nije pošlo za rukom da dokuči društveno ustrojstvo Lisa, zbog toga što je ono bilo ili suviše jednostavno, ili tako složeno da mu je njegova razgranatost sasvim izmicala. Jedino što je zasigurno utvrdio bilo je da je Lis podeljen na mnogobrojna sela, čiji je Erli bio tipičan primer. U izvesnom smislu, međutim, nije moglo biti reči o tipičnim primerima, pošto se Alvin uverio da svako selo nastoji da se što je moguće više razlikuje od svojih suseda. Sve ga je to veoma zbunjivalo.

Iako je bio sasvim mali i okupljao jedva hiljadu žitelja, Erli je obilovao iznenađenjima. Teško da je postojao ma i jedan jedini vid života koji se nije razlikovao od svog parnjaka u Diasparu. Ova podvajanja pružala su se i do tako temeljnih stvari kao što je govor. Samo su se deca koristila glasovima prilikom normalnog saobraćanja; odrasli teško da bi uopšte progovorili i posle izvesnog vremena. Alvinu je postalo jasno da to čine isključivo iz ljubavnosti prema njemu. Bilo je to neobično, osujećujuće iskustvo obresti se usred velike mreže bešumnih i nedokučivih reči, ali Alvin se ubrzo navikao. Činilo se iznenađujućim što je govorni jezik uopšte opstao, budući da se više nije nalazio ni u kakvoj upotrebi, ali Alvin je tek kasnije ustanovio da su stanovnici Lisa veliki poklonici pevanja, odnosno svih oblika muzike. Bez ovog podstreka, sva je prilika da bi oni odavno postali potpuno nemi.

Stalno su bili zauzeti nečim, zaokupljeni zadacima ili problemima koji su Alvinu obično izgledali nepojmljivi. Kada mu je ipak polazilo za rukom da shvati šta rade, predmet njihovog zanimanja činio mu se sasvim nepotrebnim. Najveći deo prehrambenih proizvoda, na primer, rastao je na zemlji, a nije bivao sintetizovan u saglasnosti sa shemama izrađenim u dubokoj prošlosti. Kada je Alvin izrazio svoje čuđenje, strpljivo mu je objašnjeno da žitelji Lisa uživaju da gledaju kako stvari rastu, da vrše složene genetičke eksperimente, kao i da pronalaze sve tananije ukuse i slasti. Erli je bio čuven po svom voću, ali kada je Alvin kušao nekoliko izabranih uzoraka, oni mu se nisu učinili nimalo boljim od voća koje je mogao stvoriti u Diasparu samo pokretom malog prsta.

U prvi mah se upitao da li su stanovnici Lisa zaboravili, odnosno da li su ikada posedovali sile i mašine koje je on držao sasvim običnim i na kojima se temeljio sam život u Diasparu. Ubrzo je ustanovio da to nije tako. Oruđe i znanje su postojali, ali su se koristili samo kada je to bilo od suštinskog značaja. Najuočljiviji primer bio je vezan za prevozni sistem, ako se on uopšte mogao udostojati tim imenom. Ljudi su kratke udaljenosti prevaljivali pešice, uživajući u tome. Ukoliko im se, pak, žurilo, ili su morali da prebace manje terete, koristili su životinje koje su očevidno bile uvežbane za ovu svrhu. Tovarnu marvu predstavljala su niska, šestonoga stvorenja, veoma poslušna i snažna, ali skromne inteligencije. Trkaće životinje bile su sasvim različite pasmine; normalno su išle na četiri noge, koristeći svoje veoma mišićave stražnje udove samo kada su stvarno brzo jurile. Mogle su uzduž da prevale čitav Lis za ciglih nekoliko časova, dok bi putnici jahali na istaknutom sedištu koje je kaiševima bilo sapeto oko životinjinog boka. Ništa na svetu ne bi moglo nagnati Alvina da preduzme tako riskantno jahanje, mada je ono predstavljalo veoma omiljen sport kod mlađeg sveta. Njihovi čistokrvni paripi predstavljali su aristokratiju životinjskog carstva i bili su sasvim svesni toga. Alvinu je često dopiralo do uha hvalisavo ćaskanje, vođeno prilično bogatim rečnikom, o prošlim i budućim poredama. Kada je pokušao da im se približi i da se uključi u njihov razgovor, oni su se pretvarali da ga ne razumeju, a ukoliko bi on navaljivao, odjahali bi od njega

povređenog dostojanstva.

Ove dve vrste životinja bile su dovoljne za sve obične potrebe i pružale su svojim vlasnicima takva zadovoljstva kakva nije bilo u stanju da pruži nikakvo mehaničko sredstvo. Ali kada bi se javila potreba za veoma velikim brzinama i kada je trebalo prebaciti teške terete, na pozornicu bi stupale mašine koje su se upotrebljavale bez oklevanja.

Iako je životinjsko carstvo Lisa priuštilo Alvinu čitav jedan svet novih zanimanja i iznenađenja, njega su ipak u najvećoj meri opčinile dve krajnje tačke spektra ljudske populacije. Veoma mladi i veoma stari žitelji bili su za njega podjednako neobični i podjednako zapanjujući. Najvremešniji stanovnik Erlija tek što je proživio drugo stoleće i pred sobom je imao još svega nekoliko godina života. Kada on bude stigao u to doba, pade Alvinu na pamet, telo mu se gotovo uopšte neće promeniti, dok je ovaj starac, koji pred sobom kao naknadu nije imao čitav niz budućih postojanja, već gotovo iscrpeo sve svoje fizičke snage. Kosa mu je bila sasvim seda, a lice mu je predstavljalo neverovatno prepletenu mrežu bora. Najveći deo vremena provodio je sedeći na suncu ili se polako šetajući selom, izmenjujući bešumne pozdrave sa svakim koga bi sreo. Kako se Alvinu činilo, on je bio sasvim zadovoljan; ništa više nije tražio od života, niti ga je uzbuđivala pomisao na skori kraj.

Bila je to filosofija koja se u toj meri razlikovala od one u Diasparu da je Alvin uopšte nije mogao pojmiti. Zbog čega bi se neko mirio sa smrću kada ona nije bila nužna, kada vam je na raspolaganju stajao izbor da živite hiljadu godina, a onda da prostrujete kroz mnogo milenijuma da biste ponovo krenuli ispočetka u svetu kome ste vi pomogli da se uobličí? Čvrsto je odlučio da razreši ovu tajnu čim mu se bude ukazala prilika da je iskreno razmotri sa nekim. Bilo mu je veoma teško da poveruje da se Lis opredelio za ovo po slobodnoj volji, znajući pri tom da postoji i druga mogućnost.

Deo odgovora pronašao je među decom, tim malim stvorenjima koja su mu izgledala podjednako čudna kao i životinje u Lisu. Proveo je mnogo vremena među njima, posmatrajući ih kako se igraju; na kraju, ona su ga prihvatila kao prijatelja. Ponekad mu se činilo da deca uopšte nisu ljudska, pošto su im pobude, logika, pa čak i jezik bili sasvim osobeni. Sa nevericom bi pogledao u odrasle i pitao se kako je moguće da su se oni razvili iz ovih izuzetnih bića koja kao da su najveći deo života provodila u svom vlastitom, privatnom svetu.

Pa ipak, čak i onda kada su ga varala, budila su mu u srcu osećanje koje mu je ranije bilo potpuno nepoznato. Kada bi - što je bio prilično redak izuzetak - briznula u plač zbog neke osuječnosti ili očajanja, njihova mala potištenost činila mu se tragičnijom od Čovekovog dugog povlačenja posle gubitka Galaktičkog Carstva. Ovo je bilo suviše veliko i daleko da bi ga dirnulo, dok je plač deteta pogađao pravo u srce.

Alvin je upoznao ljubav u Diasparu, ali sada se sreo sa nečim podjednako dragocnim, bez čega sama ljubav nije mogla dostići svoje najviše ispunjenje, već je uvek ostajala nepotpuna. Bila je to nežnost. Dok je Alvin proučavao Lis, ovaj je takođe njega ispitivao i nije bio nezadovoljan onim što je pronašao. Proveo je u Erliju tri dana, kada mu je Seranis predložila da krene malo dalje i da obiđe i druge delove zemlje. On je smesta prihvatio predlog - pod uslovom da ne mora da jaše neku od seoskih trkačkih životinja.

"Uveravam te", reče Seranis, sa retkim prizvukom humora, "da ovde nikome ne pada ni na kraj pameti da izlaže opasnosti svoje dragocene konje. Pošto je ovo naročiti slučaj, pripremiću prevoz koji će ti znatno više pristajati. Hilvar će ti biti vodič, ali, naravno, ti i dalje uživaš punu slobodu kretanja."

Alvin se upitao da li je to sasvim istina. Pretpostavljao je da bi bilo izvesnih primedbi ukoliko bi on pokušao da se vrati na brežuljak sa čijeg je vrha prvi put izbio u Lis. Ovo ga, međutim, za sada nije mnogo zabrinjavalo, pošto još nije žurio sa povratkom u Diaspar; i inače je o tom problemu malo razmišljao, posle prvobitnog susreta sa Seranis. Život je ovde

obilovao zanimljivostima i novinama, tako da je on još bio zadovoljan njime.

Cenio je Seranisin postupak da mu ponudi svog sina kao vodiča, mada su Hilvaru nesumnjivo data pomna uputstva da vodi računa da ovaj nešto ne zabrlja. Alvinu je bilo potrebno izvesno vreme da se navikne na Hilvara, iz razloga koje mu nije mogao tačno objasniti, a da mu pri tom ne povredi osećanja. Fizičko savršenstvo predstavljalo je sveopštu pojavu u Diasparu, što je dovelo do potpunog obezvređenja pojedinačne lepote; ljudi su je primećivali koliko i vazduh koji su udisali. To, međutim, nije bilo tako u Lisu, a najlaskaviji pridev koji se mogao pripisati Hilvaru glasio je 'odbojan'. Prema Alvinovim merilima, on je bio krajnje ružan i ovaj ga je kraće vreme hotimice izbegavao. Ako je Hilvar toga i bio svestan, ničim to nije pokazao; nedugo potom, njegova urođena prijatnost srušila je sve prepreke koje su stajale među njima. Tek je trebalo da dođe vreme kada će se Alvin toliko navići na Hilvarov široki, izvijeni osmeh, na njegovu snagu i blagost, da će teško moći da poveruje da ga je nekada smatrao neprivlačnim; tada će mu se činiti da ga ne bi menjao ni za šta na svetu.

Krenuli su iz Erlija odmah posle svitanja u malom vozilu koje je Hilvar nazvao hoverkraft i koje je naizgled radilo na istom principu kao i mašina kojom se Alvin dovezao iz Diaspara. Lebdelo je u vazduhu nekoliko centimetara iznad tla i mada nije bilo ni traga od nekih tračnica, Hilvar mu je kazao da se kola mogu kretati samo po unapred određenim putevima. Sva populaciona središta bila su povezana na ovaj način, ali za vreme čitavog svog boravka u Lisu Alvin nije video u upotrebi nijedan drugi hoverkraft.

Hilvar je uložio velike napore u organizovanje ove ekspedicije i očigledno je očekivao od nje isto tako mnogo kao i Alvin. Planirao je put, imajući na umu svoja vlastita interesovanja, pošto mu je prirodopis bio velika strast; nadao se da će pronaći nove primerke iz sveta insekata u srazmerno nenaseljenim područjima Lisa koje će posetiti. Nemeravao je da se otisnu na jug koliko god ih mašina bude vozila, a da ostatak puta prevale pešice. Ne uviđajući u tom trenutku šta to zapravo znači, Alvin nije uputio nikakvu primedbu.

Na putu su imali i društvo - Krifa, najspektakularnijeg od mnogih Hilvarovih ljubimaca. Kada bi Krif mirovao, njegovih šest koprenastih krila ležalo bi pripijeno uz telo, koje se presijavalo kroz njih kao žezlo optočeno dragim kamenom. Ukoliko bi ga nešto uznemirilo, prhnuo bi u vazduh lepetima punim preliva i uz prigušen fijuk nevidljivih krila. Iako bi veliki insekt došao kada bi bio pozvan i, ponekad, slušao jednostavne naredbe, bio je gotovo sasvim bezuman. Pa ipak, posedovao je svoju određenu ličnost i zbog nečega je bio sumnjičav prema Alvinu čiji su povremeni pokušaji da stekne njegovo poverenje uvek okončavali krahom.

Za Alvina je putovanje kroz Lis imalo izvesnu snolik nestvarnost. Utihla poput duha, mašina je klizila preko talasastih ravnica i vijugala kroz šume, nikada ne skrećući sa svog nevidljivog traga. Putovala je možda deset puta brže no što bi čovek normalno koračao; retko se inače događalo da se nekom žitelju Lisa više žuri od toga.

Prošli su kroz mnoga sela, od kojih su neka bila veća od Erlija; većina ih je bila podignuta na u osnovi sličan način. Alvin je sa zanimanjem uočavao tanane, ali važne razlike u odevanju, pa čak i fizičkom izgledu koje bi se ispoljavale kada bi iz jedne zajednice prešli u drugu. Civilizacija Lisa sastojala se iz više stotina različitih kultura, od kojih je svaka nekom posebnom nadarenošću doprinosila celini. Hoverkraft je bio dobro natovaren najpoznatijim proizvodom Erlija - malom, žutom breskvom koju su sa zahvalnošću primali svi kojima bi Hilvar dao nekoliko komada. Često se zaustavljao da porazgovara sa prijateljima i da predstavi Alvina, koga je svaki put očaravla jednostavna ljubaznost trenutnog prelaska na govorni jezik čim bi se saznalo ko je on. To mora da im je bilo prilično naporno, ali koliko je on mogao prosuditi, oni su uvek odolevali iskušenju da skliznu u telepatiju i nikada ga nisu isključivali iz svojih razgovora.

Najduže su se zadržali u jednom malom selu, gotovo skrivenom u moru visoke, zlatne trave, koja im se uzdizala visoko iznad glava, talasajući se na blagom povetarcu kao da je nadahnuta životom. Dok su se kretali kroz nju, neprestano su ih sustizali valjajući talasi, kako su se nebrojene vlati skladno povijale nad njima. To im je najpre malo smetalo, pošto se Alvinu javilo nerazumno uverenje da se trava savija nadole da bi ga gledala, ali je ubrzo našao da neprekidno kretanje deluje prilično ospokojavajuće.

Nedugo potom, Alvinu je postalo jasno zašto su se ovde zaustavili. U maloj gomili koja se namah sakupila još pre no što su kola uklizala u selo nalazila se i stidljiva, tamnokosa devojka koju je Hilvar predstavio kao Niaru. Oni su očevidno bili veoma radosni što se ponovo vide i Alvin im je pozavideo na njihovoj neprikrivenoj sreći pri ovom kratkom susretu. Hilvar je očigledno dospeo u procep između dužnosti vodiča i želje da mu jedini sadrug bude Niara; Alvin ga je ubrzo izvukao iz neprilike, davši se u nekakvo istraživanje za svoj groš. Nije bilo mnogo toga da se vidi u malom selu, ali on se ipak lepo proveo.

Kada su ponovo krenuli na put, pojavilo se čitavo mnoštvo pitanja na koja je on od Hilvara hteo da potraži odgovor. Nije imao pojma kako izgleda ljubav u telepatskom društvu, i posle kraćeg oklevanja izišao je na sredu sa tim. Hilvar je predusretljivo pristao da mu objasni, iako je Alvin posumnjao da je prekinuo prijatelja u dugom i nežnom mentalnom oprastanju.

Izgleдалo je da u Lisu sve ljubavi počinju mentalnim kontaktom, a mogli su proteći meseci, pa čak i godine, pre no što se par stvarno sretne. Na ovaj način, smatrao je Hilvar, nije moglo doći do pogrešnih utisaka niti obmana kod obe strane. Dvoje ljudi čiji su umovi međusobno bili otvoreni nisu mogli sakriti nikakve tajne. Ukoliko bi to neko pokušao, drugi partner bi istog časa znao da je nešto pritajeno.

Samo veoma zreli i potpuno uravnoteženi umovi mogli su podneti ovo krajnje poštenje; jedino je ljubav utemeljena na potpunoj nesebičnosti bila u stanju da ga preživi. Alvin je shvatio da je takva ljubav dublja i bogatija od svih za koje je njegov narod znao; ona je, u stvari, bila u toj meri savršena da on gotovo nije verovao da se uopšte može dogoditi.

Hilvar ga je uverio da ipak može; kada ga je Alvin zamolio da bude određeniji, oči su mu zaikričile i on je utonuo u svoja sanjarenja. Postojale su neke stvari koje se nisu mogle saopštiti; one su se ili znale ili nisu. Alvin je tužno shvatio da nikada neće biti sposoban za takvo međusobno razumevanje koje su ovi srećni ljudi postavili kao temelj vlastitih života.

Kada je hoverkraft izišao iz savane, koja se okončala tako naglo kao da je postojala neka granica preko koje trava nije smela da raste, pred njima se pojavio lanac niskih brežuljaka bogato obraslih šumom. Hilvar je objasnio da je to predstraža, jedan od glavnih bedema koji čuvaju Lis. Prave planine ležale su dalje, ali Alvinu su i ova mala brda bila očaravajući prizor pun strahopoštovanja.

Kola su se zaustavila u uskoj, zaklonjenoj dolini koju su i dalje napajali toplota i svetlost zalazećeg sunca. Hilvar je pogledao Alvina tako čestitim očima, za koje se moglo zakleti da su sasvim lišene bilo kakvog pritvorstva.

"Oдавde ćemo nastaviti pešice", reče on veselo, počevši da istovaruje opremu iz vozila. "Ne možemo više da se vozimo."

Alvin baci pogled na brda koja su ih okruživala, a zatim na udobno sedište u kome je putovao.

"Zar ne postoji nikakav obilazni put?" upita, ne sa mnogo nade.

"Postoji", uzvрати Hilvar. "Ali mi nećemo da obilazimo, već idemo na vrh, što je daleko zanimljivije. Podesiću kola na automatsko upravljanje, tako da će nas čekati kada se budemo spustili sa druge strane."

Odlučan da ne popusti bez borbe, Alvin je preduzeo poslednji korak.

"Uskoro će se smračiti", usprotivi se. "Neće nam poći za rukom da prevalimo taj put pre

zalaska sunca."

"Tačno", reče Hilvar, razvrstavajući pakete i opremu neverovatnom brzinom. "Provešćemo noć na vrhu, a ujutro ćemo završiti putovanje."

Ovoga puta, Alvin je znao da je poražen.

Oprema koju su nosili izgledala je ogromna, ali iako je bila veoma zamašna, praktično nije težila ništa. Bila je zapakovana u kontejnere sa polarizatorima gravitacije koji su joj potirali težinu, ostavljajući joj jedino inerciju. Sve dok bi se kretao u pravoj liniji, Alvin uopšte nije bio svestan da nosi neki teret. Baratati ovim kontejnerima zahtevalo je malo uvežbavanja, jer ukoliko bi pokušao da iznenada promeni pravac kretanja, tovar koji je nosio najednom kao da je dobijao jogunastu ličnost, upirući se iz sve snage da ga zadrži na prvobitnom pravcu, sve dok ne bi savladao njegov momenat inercije.

Kada je Hilvar pričvrstio sve remenove i utvrdio da je i sve ostalo u redu, lagano su krenuli uz dolinu. Alvin se čežljivo osvrnuo prema hoverkraftu koji je krenuo nazad po vlastitom tragu i nestao sa vidika; upitao se koliko će časova proteći pre no što ponovo bude mogao da se opusti u njegovoj udubnosti.

Međutim, ispostavilo se da je penjanje veoma prijatno; blago sunce sijalo im je u leđa, a unaokolo su se raskriljavali stalno novi prizori. Postojala je delimično utrta staza koja je nestajala s vremena na vreme, mada je Hilvaru polazilo za rukom da je prati čak i onda kada joj Alvin nije mogao razabrati ni traga. Upitao je Hilvara kako je nastala ova staza; odgovoreno mu je da u ovim brdima ima mnogo malih životinja - od kojih su neke bile samotnjaci, dok su druge živele u primitivnim zajednicama koje su održavale mnoga svojstva ljudske civilizacije. Samo je mali broj otkrio, ili bio naučen, da koristi oruđa i vatru. Alvinu se učinilo da takva stvorenja mogu biti samo prijateljski naklonjena; on i Hilvar prihvatili su to kao izvesnu pouzdanost, budući da je proteklo mnogo vremena od kada se nešto na Zemlji odvažilo da se suprotstavi nadmoćnosti Čoveka.

Peli su se pola časa, kada je Alvin po prvi put razabrao prigušen, odjekujući žamor u vazduhu oko sebe. Nije mogao ustanoviti njegov izvor, jer je izgledalo da ne dopire ni iz jednog određenog pravca. Nije prestajao, već je neprestano potojao bučniji kako se predeo širio unaokolo. Rado bi upitao Hilvara šta je posredi, da nije morao da štedi dah za znatno važniju svrhu.

Alvin je bio besprekorno zdrav; u stvari, on uopšte nije upoznao bolest tokom celog svog života. Ali fizička kondicija, ma koliko inače bila važna i neophodna, nije bila dovoljna za poduhvat koji je sada preduzimao. Imao je telo, ali nije raspolgao umešnošću. Hilvarovi laki, dugi koraci, talasi snage lišeni napora što su ga uznosili uz svaki uspon, ispunjavali su Alvina zavišću - i odlučnošću da ne posustane sve dok uopšte bude u stanju da pokreće noge. Znao je savršeno dobro da ga Hilvar proverava i nije mu to zamerio. Bila je to zdrava igra i on se saživeo sa njome, iako mu se umor polako širio nogama.

Hilvar se sažalio na njega kada su prevalili dve trećine uspona; nakratko su predahnuli, pruživši se na strminu koja je gledala prema zapadu, dok im je blaga sunčeva svetlost napajala tela toplinom. Potmula grmljavina bila je sada veoma snažna; Alvin je zatražio od Hilvara objašnjenje, ali ovaj je odbio da mu ga da. Ako bi mu sada kazao šta ga čeka na kraju nasipa, rekao mu je, izostalo bi svako iznenađenje.

Sada su se kretali u pravcu sunca, ali, srećom, završni deo uspona bio je blag i lak. Drveće koje je prekrivalo niže delove brda sada se proredilo, kao da se i ono umorilo od borbe sa silom teže; poslednjih nekoliko stotina metara tle je bilo obraslo niskom, krutom travom po kojoj je bilo vrlo prijatno koračati. Kada se vrh pojavio na vidiku, Hilvara je iznenada preplavila plima energije i on je ustrčao uz strminu. Alvin je odlučio da ne prihvati izazov; u stvari, nije imao nikakvih izgleda. Bio je sasvim zadovoljan da nastavi tromim korakom, a

kada bude stigao Hilvara, da se sruči pored njega u prijatnoj iscrpljenosti.

Tek kada je povratio dah, mogao je početi da se divi pogledu koji se pružao pod njim, ugledavši najzad izvorište neprestane grmljavine koja je sada ispunjavala vazduh. Tle se strmo obrušavalo nadole sa litice brda - tako strmo, u stvari, da se ubrzo pretvaralo u gotovo okomit greben. Odskačući daleko od proćelja grebena pružala se moćna koprena vode, koja se povijeno sunovraćivala kroz prostor da bi se rasprskavala o stene hiljadu stopa niže. Tu se gubila u svetlucavoj izmaglici kapljica, dok se iz dubine oglašavala ona postojana, potmula grmljavina koja se rastakala u šuplje odjeke s obe strane brda.

Najveći deo vodopada sada se nalazio u senci, ali sunčeva svetlost, koja se slivala preko planina, i dalje je obasjavala donje predele, dodajući završni prisinak čarobnosti celom prizoru. Podrhtavajući u kratkovečnoj lepoti, iz samog korena sunovrata uzdizala se poslednja duga na Zemlji.

Hilvar napravi dugačku kretnju rukom, objumivši čitavo obzorje.

"Oдавde", reče on, povisivši glas da bi nadjačao grmljavinu vodopada, "možeš sagledati ceo Lis."

Alvin je imao razloga da mu veruje. Na sever su se pružale nebrojene milje šuma, mestimično prošarane čistinama, poljima i vijugavim tokovima stotina reka. Zapretno negde u ovoj ogromnoj panorami ležalo je selo Erli, ali nije bilo nikakve svrhe tražiti ga. Alvinu se učinilo da vidi odsev jezera pored koga ga je put doveo do ulaza u Lis, ali je ubrzo shvatio da ga je oko obmanulo. Još dalje na sever, šume i čistine gubile su se u šarenoj prostirci zelenila, izbrazdanoj tu i tamo linijama brda. A iza nje, na samoj granici vidljivosti, planine koje su ograđivale Lis od pustinje pružale su se poput dalekih oblačnih masa.

Pogled je bio nešto drugačiji u pravcu istoka i zapada, dok su na jugu planine izgledale udaljene svega nekoliko milja. Alvin ih je potpuno razgovetno video i postalo mu je jasno da su znatno više od malog vrha na kome je stajao. Od njih ga je razdvajao predeo koji se činio znatno divljijim nego zemlja kroz koju su upravo prošli. Na neki neodredljiv način, izgledao je pust i prazan, kao da Čovek tu nije živeo toliko godina.

Hilvar odgovori na Alvinovo neizrečeno pitanje.

"Nekada je i ovaj deo Lisa bio nastanjen", reče. "Ne znam zbog čega je napušten, a možda ćemo ga jednog dana ponovo naseliti. Sada tamo žive samo životinje."

Odist, nigde nije bilo ni traga od ljudskog života: nijedna krčevina ili ukroćeno rečno korito koji bi govorili o Čovekovom prisustvu. Samo se na jednom mestu mogao primetiti znak da je on jednom tu živeo: na udaljenosti od mnogo milja, samotne bele ruševine štrčale su iznad krošnji drveća poput slomljene čeljusti. Svuda unaokolo džungla je ponovo zadobila prevlast.

Sunce je zahodilo za zapadne zidine Lisa. U trenu u kome se gubi dah, daleke planine kao da su buknule zlatnim plamenom; a onda je zemlja nad kojom su bdile utonula u senku i noć je pala.

"Trebalo je da ovo učinimo ranije", reče Hilvar, praktičan kao i uvek, kada je počeo da istovaruje opremu. "Kroz pet minuta sasvim će se smračiti... a i zahladniće."

Neobični delovi uređaja počеше da se slažu po travi. Iz tankog tronošca pružala se okomita šipka sa kruškolikim zadebljanjem na gornjem kraju. Hilvar ju je podizao dok mu nije došla u visinu glave, a zatim dade mentalni signal koji Alvin nije mogao da uhvati. U istom času, njihovo malo logorište preplavila je svetlost, a tama je ustupila. Kruška nije zračila samo svetlost već i toplotu, pošto je Alvin osetio blagu, umilnu jaru koja kao da mu je uranjala do samih kostiju.

Noseći tronožac u jednoj ruci, a prtljag u drugoj, Hilvar se počeo spuštati niz obronak, dok je Alvin hitao za njim, nastojeći na svaki način da ne iziđe iz kruga svetlosti. Konačno su se

ulogorili u maloj uvali nekoliko stotina metara ispod litice brda, a zatim počeo da stavlja u pogon ostatak opreme.

Najpre je došla velika polukugla od nekog krutog i gotovo nevidljivog materijala koja ih je potpuno zakrilila, štiteći ih od pro hladnog povetarca koji je u međuvremenu počeo da piri uz strmine brda. Izgledalo je da kupolu generiše mala, pravougaona kutija koju je Hilvar stavio na zemlju, da bi potom sasvim zaboravio na nju, čak u toj meri da ju je zatrpao drugim delovima opreme. Možda je ona takođe projektovala udobne, poluprovidne ležajeve na koje se Alvin rado ispružio. Bilo je to prvi put da vidi kao se nameštaj materijalizuje u Lisu, gde mu se činilo da su zgrade užasno prenatrpale stalnim pokućstvom koje je znatno bolje bilo bezbedno odložiti u Banke Sećanja.

Obrok koji je Hilvar proizveo iz jednog od svojih uređaja takođe je predstavljao prvu, čisto sintetičku hranu koju je Alvin okusio od dolaska u Lis. Postojalo je stalno strujanje vazduha, koji se usisavao kroz neki otvor gore na kupoli kako je pretvarač materije zahvatao sirovine i pravio svoje svakodnevno čudo. Sve u svemu, Alvin je bio znatno srećniji sa čisto sintetičkom hranom. Način na koji je ona druga spravljena činilo mu se užasno nehigijenskim, a sa pretvaračem materije bar ste uvek bili načisto šta jedete.

Prionuli su na večernji obed, dok je noć oko njih postajala gušća, a zvezde počele da se pomaljavaju. Kada su završili, sa druge strane kruga svetlosti vladala je potpuna tama, na čijoj je ivici Alvin razabrao kretnje nekih mračnih oblića - šumskih stvorenja koja su promolila njuške iz svojih skrovišta. S vremena na vreme, primetio bi odsev kada bi ga blede oči na čas pogledale, ali ma koja da je to bila životinja, ona nije prilazila bliže, tako da je nije mogao prepoznati.

Bilo je veoma mirno i Alvin se osetio neizmerno spokojnim. Kratko vreme proveli su zavaljeni na ležajevima, razgovarajući o onome što su videli, o tajni u koju su obojica bili upleteni, kao i o mnogim vidovima po kojima se njihove dve kulture razlikuju. Hilvara je opčinila čudesnost Vodova Večnosti koji su stavili Diaspar izvan domašaja vremena i Alvin je veoma teško mogao da odgovori na neka njegova pitanja.

"Ono što ne razumem", reče Hilvar, "jeste kako su tvorici Diaspara mogli biti sigurni da nikada neće doći do nekog kvara u vodovima pamćenja. Kažeš da su podaci koji određuju grad i sve njegove žitelje uskladišteni kao sheme električnih naboja u kristalu. Dobro, kristali će zauvek trajati, ali šta je sa svim onim vodovima koji su povezani sa njima? Da li im se ikada dogodilo bilo kakav kvar?"

"Postavio sam Kedronu isto pitanje i on mi je kazao da su Banke Sećanja utrostručene. Svaka od njih u stanju je da održava grad, a ako bi u njoj došlo do nekakve greške, ostale dve bi je automatski ispravile. Jedino ako se dogodi isti kvar u isto vreme u dve banke, proistekla bi ozbiljna šteta, ali izgledi za tako nešto besкраjno su mali."

"A kako se održava odnos između shema uskladištenih u jedinicama pamćenja i trenutnog ustrojstva grada? Između plana po sebi i stvari koje on opisuje?"

Alvin nije bio osobito upućen u ove probleme. Znao je da se odgovor odnosi na tehnologiju koja je povezana sa manipulisanjem samog prostora, ali kako se jedan atom može čvrsto fiksirati u položaj određen podacima uskladištenim na nekom drugom mestu, to on naprosto nije umeo da objasni.

U iznenadnom nadahnuću, on pokaza na neviljivu kupolu koja ih je štitila od noći.

"Kaži mi kako je ovaj krov iznad nas stvorila ta kutija na kojoj sediš", upita on, "pa ću ti objasniti na kom principu rade Vodovi Večnosti."

Hilvar se nasmeja.

"Mislim da je poređenje pošteno. Moraćeš da pitaš nekog od naših stručnjaka za teoriju polja. Ja ti to svakako ne umem reći."

Alvina je ovaj odgovor nagnao na razmišljanje. U Lisu je, dakle, i dalje bilo ljudi koji su se razumeli u rad mašina; tako nešto nije se moglo reći za Diaspar.

Proveli su još neko vreme u ćaskanju i razgovoru, kada Hilvar reče: "Umoran sam. Šta je s tobom? Tebi se ne spava?"

Alvin protrlja svoje još umorne noge.

"Naprotiv", priznade on, "ali nisam siguran da ću moći. Spavanje mi i dalje izgleda kao prilično čudna navika."

"Ono je znatno više od navike", osmehnu se Hilvar. "Čuo sam da je nekada predstavljalo nužnu potrebu svakog ljudskog stvora. Mi i dalje običavamo da spavamo bar jednom dnevno, makar samo nekoliko časova. Za to vreme telo se osveži, baš kao i um. Zar u Diasparu niko nikada ne spava?"

"Samo u veoma retkim prilikama", reče Alvin. "Jeserak, moj staratelj, učinio je to jednom ili dva puta, pošto je preduzeo neke vanredno složene mentalne napore. Dobro satkano telo ne bi trebalo da oseća potrebu za takvim razdobljima počinka; mi smo ih se otaralil pre mnogo miliona godina."

Još dok je izgovarao ove prilično hvalisave reči, vlastite kretnje su ga izneverile. Osetio je malaksalost kao nikada ranije u životu; izgledalo je da mu se pruža od listova i bedara, da bi se potom rasprostrla po celom telu. Nije bilo ničeg neprijatnog u ovom osećaju - čak, naprotiv. Hilvar ga je posmatrao sa veselim smeškom, a Alvin je imao još taman toliko snage da se upita ne isprobava li to njegov drug neku od svojih mentalnih moći na njemu. Ako je to i bilo posredi, on nije imao ništa protiv.

Svetlost koja se slivala sa metalne kruške pritulila je svoj sjaj, ali toplota koju je zračila nije jenjavala. Pri poslednjem treptaju svetla, Alvinov pospani um registrovao je jednu neobičnu činjenicu koju će on morati da ispita sutra ujutro.

Hilvar je svukao svoju odeću i Alvin je po prvi put primetio u kojoj se meri dva ogranka ljudske rase međusobno razlikuju. Neke od promena odnosile su se na puke naglašenosti ili proporcije, ali druge, kao što su spoljni polni organi i prisustvo zuba, noktiju i telesnih malja bile su znatno temeljnije. Ono što ga je, međutim, najvećma začudilo, bila je čudna mala šupljina usred Hilvarovog trbuha.

Kada se, nekoliko dana kasnije, iznenada setio ove stvari, ona je uzrokovala čitavo mnoštvo objašnjavanja. Hilvar je morao utrošiti mnogo hiljada reči i nacrtati nekoliko dijagrama, pre no što mu je pošlo za rukom da svom prijatelju čestito objasni funkciju pupka.

No, upravo je to pomoglo da obojica prevale veliki korak napred u razumevanju osnova na kojima su počivale njihove kulture.

12.

Bilo je gluvo doba kada se Alvin probudio. Nešto ga je uznemirilo, nekakav šušanj koji mu je dopro do uma uprkos neprestanoj grmljavini vodopada. Uspravio se u tami, netremice zureći u skrivenu zemlju; zaustavio je dah, osluškujući potmulu tutnjavu vode i blaže, varavije zvuke noćnih stvorenja.

Ništa se nije videlo. Sjaj zvezda bio je preslab da obasja veliki predeo koji se pružao nekoliko stotina stopa ispod; samo je reckava linija tamnije noći, koja je zaklanjala zvezde, ukazivala na planinski lanac sa južnog obzorja. U mraku pored sebe, Alvin je začuo kako mu se prijatelj okrenuo i uspravio.

"Šta je?" oglasio se šapatom.

"Čini mi se da sam čuo nekakav šum."

"Kakav šum?"

"Ne znam: možda je posredi bila samo uobrazilja."

Vladala je tišina dok su dva para očiju zurila u tajanstvenost noći. A onda, iznenada, Hilvar uhvati Alvina za mišicu.

"Gledaj!" prošaputa.

Daleko na jugu sijala je usamljena tačka svetlosti, suviše nisko na nebu da bi bila zvezda. Izgledala je bleštavobela, sa ljubičastim prelivom, i upravo dok su je posmatrali, snaga je počela da joj raste, sve dok oko više nije bilo u stanju da je neposredno gleda. Tada se rasprsnula - što je stvorilo utisak da je munja sevnula ispod ruba sveta. U magnovenju, planine i zemlja koju su okružavale plameno su se ocrtale spram noćne tame. Čitavu večnost potom stigao je duh daleke ekspozije i u šumama ispod među stablima se podigao nenadani vetar. Sve je ubrzo utihnulo i jedna za drugom prigušene zvezde ponovo su se pomolile na nebu.

Drugi put u životu Alvin je upoznao strah. On ovoga puta nije bio tako ličan i blizak kao u hali pokretnih puteva, kada je doneo odluku koja ga je dovela u Lis. Možda je pre bilo posredi strahopoštovanje nego sam strah; suočio se sa nepoznatim i kao da je već naslutio da se tamo negde iza planina nalazi nešto sa čime će morati da se sretne.

"Šta je to bilo?" prošaputao je otegnuto.

Usledila je tako duga pauza, da je on ponovio pitanje.

"Pokušavam da ustanovim", reče Hilvar i ponovo začuta. Alvin je pogađao šta mu prijatelj radi i nije ga prekidao u bešumnom istraživanju.

Konačno, Hilvaru se ote blag uzdah razočaranja. "Svi spavaju", reče. "Nema nikoga ko bi mi kazao. Moramo sačekati do jutra, osim ako ne probudim nekog od prijatelja. Ne bih voleo da to učinim ako stvarno nije veoma važno."

Alvin se upitao šta li je za Hilvara stvar od stvarne važnosti. Upravo je hteo da mu predloži, pomalo sarkastično, da ovo zavređuje prekid nečijeg sna. Ali pre no što je izrekao misao, Hilvar je ponovo progovorio.

"Setio sam se", reče on, sa prizvukom izvinjavanja. "Prošlo je dugo vremena od kada sam poslednji put bio ovde i nisam siguran da li me pamćenje baš dobro služi. Ali ovo mora da je Šalmiran."

"Šalmiran! Zar on još postoji?"

"Da; gotovo sam ga zaboravio. Seranis mi je jednom kazala da se utvrđenje nalazi u ovim planinama. Naravno, ono je već mnogo vekova u ruševinama, ali možda neko još živi tamo."

Šalmiran! Za decu dveju rasa, čije su se kultura i istorija tako razlikovale, ovo ime je odista imalo prizvuk čarobnjaštva. U čitavoj dugoj istoriji Zemlje nije bilo većeg epskog događaja od odbrane Šalmirana od osvajača koji su podjarmili čitavu Vaseljenu. Iako su se prave činjenice sasvim izgubile u maglama koje su gusto obavijale Rana Vremena, predanja nikada nisu zaboravljena i trajaće koliko i ljudski rod.

Hilvarov glas ponovo se začu iz tame.

"Ljudi sa juga reći će nam više o tome. Imam neke prijatelje tamo; pozvaću ih ujutro."

Alvin ga gotovo nije čuo; zadubio se u vlastite misli, pokušavajući da se seti onoga što je ikada čuo o Šalmiranu. Toga nije bilo mnogo; posle ogromnog vremena koje je prošlo, niko više nije mogao razgraničiti istinu od predanja. Jedino je bilo sigurno da je šalmiranska bitka značila kraj Čovekovih osvajanja i početak njegovog dugog pada.

Među onim planinama, pomisli Alvin, možda se nalazi rešenje svih problema koji su ga zaokupljali toliko godina.

"Koliko će nam biti potrebno da stignemo do utvrđenja?" upita on Hilvara.

"Nikada nisam bio tamo, ali sigurno je dalje nego što sam nameravao da odemo. Sumnjam da će nam biti dovoljan samo jedan dan."

"Možemo li se poslužiti hoverkraftom?"

"Ne; put vodi među planine, a nikakva kola tamo ne mogu da prođu."

Alvin je počeo da se premišlja. Bio je umoran, stopala su mu se izranjavila, a mišići na listovima još su ga boleli od naprezanja na koje nije navikao. Sve je išlo u prilog tome da celu stvar odloži za neki drugi put. Ali drugog puta moglo je i ne biti.

Pod prigušenom svetlošću slabašnih zvezda, od kojih je priličan broj zgasnuo od kada je Šalmiran podignut, Alvin se neko vreme nosio sa vlastitim nedoumicama, a onda je doneo odluku. Ništa se nije promenilo; planine su nastavile svoje prekinuto bdenje nad usnulom zemljom. Ali ključni obrt u istoriji već je minuo i ljudska rasa se kretala ka neobičnoj, novoj budućnosti.

Alvin i Hilvar više nisu spavali te noći, već su pospremili logor u prvi cik zore. Brdo je bilo optočeno rosom i Alvin je osetio divljenje prema iskričavim draguljima koji su povijali svaku travku i list 'Fisak' vlažne trave očarao ga je dok je krčio put kroz nju, a kada je stigao do vrha brda i osvrnuo se unazad, video je da se iza njega pruža staza poput tamne trake kroz bleštavo tle.

Sunce se upravo podiglo iznad istočnog zida Lisa, kada su stigli do ruba šume. Ovde, Priroda je ponovo bila jedini gospodar. Čak je i Hilvar izgledao pomalo izgubljen među džinovskim stablima što su zaprečavala svetlost sunca i stvarala velike senke na podu džungle. Srećom, reka sa vodopada tekla je na jug linijom koja je bila odveć prava da bi sasvim bila prirodna i držeći se njene obale mogli su izbeći gušći šiprag. Hilvar je utrošio veliki deo vremena vodeći računa o Krifu, koji bi povremeno nestajao u džungli ili mahnitio jurio preko vode. Čak je i Alvin, kome je i dalje sve izgledalo novo, osećao da ova šuma poseduje čari koje se nisu sretale u manjim, znatno kultivisanijim gajevima severnog Lisa. Malo je bilo sličnog drveća; većina se nalazila u različitim stanjima devolucije, a neka su se preobratala tokom vekova u svoje prvobitne, prirodne oblike. Priličan broj stabala uopšte nije poticao sa Zemlje - a verovatno ni iz Sunčevog sistema. Bdijući poput stražara nad manjim drvećem, uzdizale su se džinovske sekvoje, visoke po tri ili četiri stotine stopa. Nekada su nosile odličje najstarijih stvari na Zemlji; i dalje su bile malo vremešnije od Čoveka.

Reka se sada širila; stalno se rastakala u mala jezera, po kojima su stajala usidrena sićušna ostrva. Bilo je mnoštvo insekata - blistavo obojenih stvorova koji su se njihali tamo-amo iznad površine vode. Uprkos Hilvarovoj naredbi, Krif je jednom pohitao da se pridruži svojim dalekim srodnicima. Istog trena nestao je u oblaku bleštavih krila i do njih je dopro zvuk ljutitog zujanja. Trenutak potom, oblak se rasprsnuo i Krif se vratio preko vode, brzinom koja je gotovo izmicala vidu. Posle toga, držao se tih uz Hilvara i slični izleti mu više nisu padali na pamet.

Predveče su do njih doprli slučajni odsevi planina koje su se pružale ispred. Reka koja im je bila veoma veran vodič sada je tromo proticala, kao da se i ona približavala kraju svog puta. Ali bilo je očigledno da neće moći da stignu do planina pre noći; znatno pre zalaska sunca šuma je postala tako tamna da je dalje napredovanje bilo nemoguće. Velika stabla ležala su sasvim u senci, a kroz lišće je šumeo hladan vetar. Alvin i Hilvar rešili su da se ulogore pored jedne gorostasne zimzelene sekvoje, čije su najviše grane i dalje plamtele sjajem sunca.

Kada je najzad skriveno sunce zašlo, svetlost se i dalje zadržala na razigranoj vodi. Dva istraživača - kakvima su sada sebe smatrali, i to nipošto bez razloga - otpočinila su u sve gušćoj tami, posmatrajući reku i razmišljajući o svemu onome što su videli. A onda je Alvin ponovo osetio kako ga obuzima osećaj prijatne dremljivosti koji je prvi put iskusio prethodne noći i on se radosno prepustio snu. Ovaj možda nije bio potreban u lagodnom životu Diaspara, ali ovde je bio veoma dobrodošao. U poslednjem trenutku pre no što će uroniti u

stanje nesvesnosti, upitao se ko je poslednji prošao ovuda i pre koliko vremena.

Sunce je već stajalo visoko na nebu kada su izbili iz šume i konačno se obreli pred planinskim zidinama Lisa. Pred njima se tle strmo uznosilo uvis u talasima golih stena. Ovde se reka okončavala na podjednako spektakularan način na koji je i nastajala, pošto se zemlja otvarala usred njenog toka i ona je bučno ponirala sa vidika. Alvin se upitao šta se događa sa njom i kroz kakve podzemne pećine putuje pre no što ponovo iziđe na svetlost dana. Možda izgubljeni okeani Zemlje još postoje, duboko dole u večnoj tami, i možda ova drevna reka i dalje oseća zov koji je mami ka moru.

Hilvar je za trenutak zastao da bi bacio pogled na vrtlog i veliku uvalu u tlu. Zatim pokaza na jedan procep u brdima.

"Šalmiran leži u ovom pravcu", reče pouzdano. Alvin ga nije upitao kako to zna; pretpostavio je da je Hilverov um stupio u vezu sa nekim prijateljem udaljenim mnogo milja, tako da mu je bešumno dostavljen podatak koji mu je bio potreban.

Nisu utrošili mnogo vremena na putu do procepa, a kada su prošli kroz njega, našli su se na neobičnoj zaravni sa blago zakošenim rubovima. Alvin više nije osećao umor, baš kao ni strah, već samo napeto iščekivanje i slutnju bliske pustolovine. Nije imao pojma o tome šta će otkriti. Da ga je neko otkriće čekalo, u to uopšte nije sumnjao.

Kada su se približili vrhu, priroda zemljišta naglo se promenila. Donji deo strmine sastojao se od poroznih, vulkanskih stena, koje su mestično bile sabrane u velike gomile šljake. Površina se sada najednom pretvorila u čvrsti, staklasti pokrov, gladak i sklizak, kao da je kamenje najednom počelo da se sliva niz planinu u obliku rastopljene reke.

Ivica zaravni nalazila se neposredno pred njima. Hilvar je stigao do nje prvi, a nekoliko sekundi kasnije Alvin ga je pretekao i bez reči se zaustavio. Odista su stajali na ivici, ali ne zaravni kao što su očekivali, već džinovske uvale, duboke pola, a široke tri milje. Pred njima se tle strmo obrušavalo nadole, lagano se zaravnjujući pri dnu doline, da bi potom ponovo počelo da se uspinje, sve strmije i strmije, ka suprotnom rubu. U najnižem delu uvale nalazilo se kružno jezero, čija je površina neprestano podrhtavala, kao da su je remetili neprekidni talasi.

Iako je bilo obasjano punim sjajem sunca, čitavo to veliko udubljenje izgledalo je abonosno crno. Alvin i Hilvar nisu mogli ni da naslute od kakvog je materijala sastavljen krater, ali on je bio crn poput stena sa nekog sveta koji nikad nije video sunca. To, međutim, nije bilo sve; ležeći pod njihovim nogama i okružujući ceo krater, pružala se bešavna metalna traka, široka oko sto stopa, nagrižena nebrojenim vekovima, ali bez i najmanjeg znaka rđe.

Kada su im se oči privikle na avetinjski prizor, Alvin i Hilvar su razabrali da crnilo uvale nije tako potpuno kao što su mislili. Tu i tamo, tako varave da su ih samo neposredno mogli videti, sićušne eksplozije svetlosti iskričile su na abonosnim zidovima. Javljale su se bez plana, nestajući čim bi se pojavile, poput odraza zvezda na uzburkanom moru.

"Čudesno", prozbori Alvin. "Ali šta je to?"

"Izgleda kao nekakav reflektor."

"Ali tako je crno!"

"To samo tako izgleda našim očima, ne zaboravi. Mi ne znamo koja zračenja koriste."

"Ali sigurno mora postojati još nešto! Gde je utvrđenje?"

Hilvar pokaza na jezero.

"Dobro osmotri", reče.

Alvin pogleda kroz drhtavi krov jezera, pokušavajući da dokuči tajne koje je ono krilo u svojim dubinama. Najpre nije mogao ništa da razabere; a onda, u plićaku blizu obale, opazio je jedva primetan preplet svetlosti i senke. Pošlo mu je za rukom da sledi šaru ka središtu jezera, sve dok dublja voda nije prikrila dalje pojedinosti.

Tamno jezero progutalo je utvrđenje. Na njegovom dnu ležale su ruševine nekada moćnih zdanja koje je vreme pregazilo. Pa ipak, nisu sva potonula, pošto je na suprotnoj strani kratera Alvin uočio gomile raznolikog kamenja i velike blokove koji mora da su nekada sačinjavali deo masivnih zidova. Voda ih je zapljuskivala, ali još nije dosegla dovoljno visoko da okonča svoju pobedu.

"Krenućemo oko jezera", reče Hilvar, govoreći blago, kao da je veličanstvena pustoš unela zebnju u njegovu dušu. "Možda ćemo pronaći nešto u onim ruševinama."

Prvih nekoliko stotina metara zidovi kratera bili su tako strmi i glatki da je bilo teško stajati uspravno, ali uskoro su stigli do blaže strmine, gde su mogli lako da koračaju. Blizu obale jezera glatka abonosovina površine bila je prekrivena tankim slojem tla koji su vetrovi Lisa sigurno naneli ovde tokom vekova.

Četvrt milje dalje, gorostasni kameni blokovi bili su naslagani jedan na drugi, poput razbacanih igrački nekog deteta-džina. Tu se još mogao razaznati deo jednog masivnog zida; malo dalje, dva isklesana obeliska obeležavala su ono što je nekada bio moćni ulaz. Svuda su rasle mahovine i puzavice, kao i mala, zakržljala drveta. Čak je i vetar bio pritajen.

I tako su Alvin i Hilvar došli do ruševina Šalmirana. Pred ovim zidinama, kao i pred energijama koje su stajale pod njihovim okriljem, sile koje su bile u stanju da rasprše svetove u prašinu palile su i harale, ali i bile do nogu potučene. Jednom je ovo mirno nebo plamtelo u ognju istrnutom iz srca sunaca, a planine Lisa morale su podrhtavati poput živih bića, suočene sa besom svojih gospodara.

Niko nije nikada osvojio Šalmiran. Ali sada je utvrđenje, to nepobedivo utvrđenje, konačno palo - osvojili su ga i uništili strpljivi pipci bršljena, pokolenja crva koja su naslepo rila i sve viši nivo jezera.

Zastrašeni njegovom veličanstvenošću, Alvin i Hilvar hodali su u tišini ka kolosalnim razvalinama. Prešli su u senku srušenog zida i ušli u kanjon između dve procepljene kamene planine. Pred njima se pružalo jezero i oni osetiše kako ih tamna voda zapljuskuje po stopalima. Talasići, ne viši od nekoliko centimetara, neprekidno su se razbijali o usku obalu.

Hilvar je prvi progovorio, a u glasu mu se osetio prizvuk nesigurnosti, što je nagnalo Alvina da ga iznenađeno pogleda.

"Nešto ovde ne razumem", reče on polako. "Nema ni daška vetra, a talasići se stalno podižu? Površina vode morala bi biti potpuno glatka."

Pre no što je Alvinu pao na um neki odgovor, Hilvar se opruži na zemlju, okrenu glavu na jednu stranu i uroni desno uho u vodu. Alvin se upita šta očekuje da će otkriti u tako smešnom položaju; a onda mu je postalo jasno da mu prijatelj osluškuje. Uz izvesnu odvratnost - pošto su zatamnjene vode izgledale krajnje neprivačno - on krenu Hilvarovim stopama.

Početni drhtaj od hladnoće trajao je samo jedan tren; kada je minuo, uspeo je da razabere, slabo ali razgovetno, postojano ritmičko kucanje. Bilo je to kao da je čuo, daleko dole iz jezerskih dubina, otkucanje nekog džinovskog srca.

Otresli su vodu iz kose i izmenjali nem pogled pun slutnje. Nijedan nije želeo da izrekne zajedničku misao: jezero je bilo živo.

"Biće najbolje", reče Hilvar najzad, "ako pretražimo one ruševine i držimo se podalje od jezera."

"Misliš li da se nešto nalazi dole?" upita Alvin, pokazavši na zagonetne talasiće koji su mu se i dalje razbijali o stopala. "Da li bi moglo biti opasno?"

"Ništa što poseduje um nije opasno", uzvratil Hilvar. (Da li je to sasvim tačno? pomisli Alvin. Šta je sa osvajačima?) "Ne mogu da otkrijem nikakve misli ovde, ali čini mi se da nismo sami, to je veoma čudno."

Lagano su krenuli natrag ka ruševinama utvrđenja, obojica noseći u umu zvuk onog

postojanog, prigušenog pulsiranja. Alvinu se činilo da se tajna gomila na tajnu i da se, bez obzira na uložene napore, sve više i više udaljuje od poimanja istine za kojom je tragao.

Izgedalo je da im ruševine ništa novo neće otkriti, ali oni su ipak pažljivo pregledali gomile raspadina i velike kamene gromade. Ovde možda leže grobovi zakopanih mašina - mašina koje su tako davno obavile svoj posao. One bi sada bile beskorisne, pomisli Alvin, ako se Osvajači vrate. Zašto oni to nisu učinili? Ali to je bila nova u nizu tajni: on je već imao mnoge na vratu, tako da mu dodatne uopšte nisu bile potrebne.

Sasvim blizu jezera naišli su na malu čistinu među raspadinama. Bila je pokrivena korovom, koji se od užasne toplote zacrneo i ugljenisao, tako da se raspadao u pepeo kako su se Alvin i Hilvar približavali, obavijajući im noge tankim slojem ugljene prašine. U sredini čistine stajao je metalni tronožac, čvrsto pribijen za tle, na kome se nalazio kružni kolut, nagnut u odnosu na osu, tako da je pokazivao prema jednoj tački na pola puta ka nebu. Na prvi pogled se činilo da kolut ne obujmljuje ništa; a onda, kada je pažljivije pogledao, Alvin je opazio da je ispunjen tananom izmaglicom, koja je izmicila oku, titrajući na samoj granici vidljivog spektra. Bio je to sjaj energije; uopšte više nije sumnjao da je ovaj mehanizam izazvao eksploziju svetlosti koja ih je namamila u Šalmiran.

Nisu se odvažili da bliže priđu, već su posmatrali mašinu sa bezbedne udaljenosti. Nalaze se na pravom tragu, pomisli Alvin; sada je jedino preostalo da otkriju ko je, ili šta, postavio ovaj uređaj ovde i kakva bi mogla biti njegova svrha. Nagnuti kolut - jasno se nalazio upravljen ka svemiru. Da li je blesak koji su videli predstavljao možda neku vrstu signala? Ova pomisao sadržala je posledice od kojih je zastajao dah.

"Alvine", reče iznenada Hilvar, mirnim ali žurnim glasom, "Imamo posetioce."

Alvin se okrenu na petama i nađe se pred jednim trouglom očiju bez kapaka. Takav mu je bar bio prvi utisak; a onda je iza očiju koje su pomno gledale razabrao konture male, ali složene mašine. Lebdela je u vazduhu nekoliko stopa iznad tla i nije ličila ni na jednog robota koga je on ranije video.

Kada je prvobitno iznenađenje minulo, osetio se potpunim gospodarem situacije. Čitavog života izdavao je naređenja mašinama, a činjenica da mu je ova izgledala nepoznata nije bila ni od kakve važnosti. Imao je prilike da se susretne jedva sa nekoliko postotaka od ukupnog broja robota u Diasparu, koji su ga opskrbljivali dnevnim potrebama.

"Umeš li da govoriš?" upita Alvin.

Vladala je tišina.

"Da li neko upravlja tobom?"

I dalje tišina.

"Odlazi, priđi, digni se, spusti se."

Nijedna od uobičajenih misli za kontrolu nije izazvala nikakvu posledicu. Mašina je oholo ostala nepomična. Ovo je ukazivalo na dve mogućnosti. Ili je bila veoma neinteligentna da bi ga razumela, ili, pak, odveć inteligentna, sa vlastitom moći izbora i voljom. Ako je ovo poslednje bilo tačno, morao je da je prihvati kao sebi ravnu. No, čak ju je i tako mogao potceniti, premda time ne bi navukao gnev na sebe, pošto roboti uglavnom nisu patili od taštine.

Hilvar nije mogao obuzvati smeh zbog Alvinove očigledne osujećenosti. Upravo je zaustio da predloži da on preuzme na sebe deo posao oko komuniciranja, kada mu reči zamreše na usnama. Tišinu Šalmirana narušio je jedan zlokoban zvuk u čije poreklo nije moglo biti nikakve sumnje: žuboravo bućkanje veoma velikog tela koje izranja iz vode.

Po drugi put od kako je napustio Diaspar Alvin je pozeleo da se nalazi kod kuće. A onda mu je palo na pamet da se malodušnot ne slaže sa duhom pustolovine i on počeo da korača polako ali odlučno ka jezeru.

Stvor koji je izranjao iz tamne vode izgledao je kao čudovišna parodija, satkana u živoj materiji, robota koji ih je i dalje podvrgavao svom nemom motrenju. Isti jednakostraničan raspored očiju nije mogao predstavljati puku podudarnost; čak je i sklop pipaka, zajedno sa malim bočnim udovima, bio prilično verno odražen. No, sličnost je tu prestajala. Robot nije posedovao - pošto mu očigledno nije bila potrebna - resu tananih, paperjastih izraštaja koji su udarali po vodi postojanim ritmom, čekinjave mnogostruke udove na kojima je stvor nosio sebe po suvom, ili ventilacione ulaze, ukoliko su to bili, koji su sada ćudljivo brektali u razređenom vazduhu.

Najveći deo tela ostao je u vodi; samo se prvih deset stopa pomolilo u onome što je očevidno predstavljalo strani elemenat. Čitava životinja dostizala je dužinu od pedesetak stopa, a čak i neko ko uopšte ne bi bio upućen u biologiju shvatio bi da ovde nešto uopšte nije bilo u redu. Građa stvorenja ostavljala je utisak krajnje improvizacije i odsustva svakog planiranja, kao da su mu delovi proizvedeni bez prethodnog promišljanja, a potom skleptani zbrda zdola kada se pojavila potreba.

Bez obzira na veličinu stvora i na njihovo prvobitno podozrenje, Alvin i Hilvar više nisu osećali ni najmanju nelagodnost kada su jednom podrobno osmotrili žitelja jezera. Životinja je ispoljavala zabavnu nespretnost, tako da je bilo nemoguće prihvatiti je kao ozbiljnu pretnju, čak i da je bilo nekog razloga da se posumnja u njene rdave namere. Ljudska rasa odavno je prevazišla užase detinjstva pred nečim čiji je izgled bio stran. Taj strah nije mogao opstati posle prvog kontakta sa prijateljski nastrojenim vanzemaljskim rasama.

"Ja ću se pozabaviti ovim", reče Hilvar tiho. "Imam iskustva u radu sa životinjama."

"Ali to nije životinja", uzvрати mu Alvin šapatom. "Siguran sam da je inteligentan stvor i da njemu pripada ovaj robot."

"Možda on pripada robotu. U svakom slučaju, mentalno ustrojstvo mora da mu je vrlo čudno. Još ne mogu da otkrijem nikakav trag misli. Hej! Šta se to zbiva?"

Čudovište se nije pokrenulo iz svog poluuspravljenog položaja na rubu vode, u kome je izgledalo da se održava uz prilične napore. Ali u središtu trougla očiju kao da je počela da se obrazuje poluprovodna membrana - koja je pulsirala, kucala i najednom počela da odašilje čujne zvuke. Bila je to niskofrekventna, zvonka tutnjava koja nije uobličavala nikakvu razumnu poruku, mada je bilo očigledno da stvorenje pokušava da im se obrati.

Izgledalo im je mučno da posmatraju ovaj očajnički pokušaj uspostavljanja kontakta. Nekoliko minuta biće se uzalud naprezalo; a onda, iznenada, kao da je shvatio da greši. Pulsirajuća membrana suzila je svoj obim, a zvuci koje je odašiljala povisili su se za nekoliko oktava, sve dok nisu ušli u područje normalnog govora. Počele su da se oblikuju razumljive reči, mada su se i dalje mešale sa nerazgovetnim deonicama. Činilo se kao da se stvorenje priseća nekog rečnika koga je naučilo veoma davno, ali već dugo vremena nije imalo prilike da se koristi njime.

Hilvar je pokušao da mu pomogne.

"Sada te razumemo", reče on, govoreći polako i razgovetno. "Da li ti možemo pomoći? Videli smo svetlost koju si proizveo. Ona nas je dovela ovamo iz Lisa."

Pri reči 'Lis' stvorenje se zgrčilo kao da se prisetilo nekog gorkog razočaranja.

"Lis", ponovi ono; nije izgovorilo baš najbolje slovo 's', tako da je reč zazvučala kao 'Lid'. "Uvek iz Lisa. Niko drugi ne dolazi. Mi zovemo Velike, ali oni ne čuju."

"Ko su Veliki?" upita Alvin, nagnuvši se radozvalo unapred. Tanani izraštaji koji nisu prestajali da se miču za čas mahnuše u pravcu neba.

"Veliki", reče ono. "Sa planeta večnog dana. Oni će doći. Gospodar nam je obećao."

Stvari posle ovoga nisu izgledale ni za dlaku jasnije. Pre no što je Alvin stigao da nastavi svoja unakrsna ispitivanja, Hilvar se ponovo umešao. Njegova pitanja zvučala su tako

strpljivo i blagonaklono, ali u isto vreme i tako umešno postavljena, da je Alvin odlučio da ga ne prekida, bez obzira na radoznalost koja ga je kopkala. Nije voleo da prizna da ga Hilvar nadmaša u inteligenciji, ali ovde nije bilo sumnje da se njegova umešnost u postupanju sa životinjama proteže čak do ovog fantastičnog stvora. Štaviše, izgledalo je da mu on odgovora. Izražavanje mu je postajalo sve razgovetnije, kako je razgovor odmicao, a namesto početne grubosti koja se pružala čak do neuljudnosti, sada je promišljeno uzvraćao, pa je čak počeo da i sam dobrovoljno pruža neka obaveštenja.

Alvin je sasvim izgubio predstavu o vremenu dok je Hilvar sklapao deliće neverovatne priče. Nisu bili u stanju da otkriju celu istinu; veliki delovi ostali su podložni pretpostavkama i preispitivanjima. Kako je stvorenje sve pristalije odgovaralo na Hilvarova pitanja, njegov izgled počeo je da se menja. Ponovo je zaronilo u jezero, a čekinjasti udovi na kojima se držalo kao da su se stopili sa ostalim delom tela. A onda se zbilja još neobičnija promena; tri velika oka lagano su se zaklopila, sažela se u tačku i potpuno nestala. Izgledalo je kao da je biće za sada videlo sve što želi, tako da mu oči više nisu bile potrebne.

Druga, tananija preinačenja smenjivala su se jedno za drugim, da bi na kraju iznad površine vode ostala samo vibrirajuća dijafragma posredstvom koje je stvorenje govorilo. Sada je bilo izvesno da će se i ona rastočiti u prvobitnu bezobličnu masu protoplazme, kada više ne bude bila potrebna.

Alvin je teško mogao da poveruje da inteligencija može postojati u tako nestalnom obliku - ali njegovo najveće iznenađenje tek je imalo da usledi. Iako je bilo očevidno da stvor nije zemaljskog porekla, prošlo je izvesno vreme pre no što je čak i Hilvar, bez obzira na veliko znanje koje je posedovao iz biologije, shvatio sa kakvim tipom organizma se susreo. To nije bio samo jedan entitet; u toku čitavog razgovora, ono se stalno pozivalo na sebe u množini, kao 'mi'. U stvari, posredi je bila čitava kolonija međusobno nezavisnih stvorenja, koju su ustrojile i kojom su upravljale nepoznate sile.

Životinje koje su izdaleka odgovarale ovom tipu - meduze, na primer - nekada su bujale u drevnim okeanima Zemlje. Neke od njih dostizale su ogromnu veličinu, vukući svoja prozirna tela i šume pipaka punih žaoka po čitavih pedeset ili sto metara kroz vodu. Ali ni u jednoj od njih nije zaiskričio ni najmanji tračak inteligencije, koji bi bio viši od moći reagovanja na jednostavne nadražaje.

Nasuprot tome, ovde je postojala inteligencija, ali inteligencija koja je bila u opadanju, koja se degenerisala. Alvin nikada neće zaboraviti ovaj nezemni susret, dok je Hilvar postepeno dokučivao priču Gospodara, a proteinski polip se rvaao sa nepoznatim rečima, dok je tamno jezero zapljuskivalo zidine Šalmirana, a trooki robot ih posmatrao očima koje nikada nisu treptale.

13.

Gospodar je došao na Zemlju u jeku haosa Prelaznih Vekova, kad se Galaktičko Carstvo raspadalo, ali komunikacione linije među zvezdama još nisu bile sasvim prekinute. Bio je ljudskog porekla, ali mu se prebivalište nalazilo na planeti koja je kružila oko jednog od sedam Sunaca. Kao još mlad, bio je prinuđen da se otisne sa svog matičnog sveta, a sećanja na njega proganjalo ga je ceo život. Za ovo izgnanstvo optuživao je osvetoljubive neprijatelje, ali bila je činjenica da je patio od neizlečive bolesti koja je, izgleda, napadala samo homo sapiensa među svim inteligentnim rasama Vaseljene. Ta bolest bila je religijska manija.

Tokom ranih razdoblja svoje istorije, čovečanstvo je iznedrilo beskrajn niz proroka, vidovnjaka, mesija i jevanđelista koji su uveravali sami sebe i svoje sledbenike da su samo njima obznanjene tajne Vaseljene. Nekima od njih pošlo je za rukom da zasnuju religije koje

su opstale mnogo pokolenja i imale uticaja na milijarde ljudi; druge su bile zaboravljene još pre no što su izumrle.

Uspion nauke, koja je jednoličnom pravilnošću pobijala kosmologije proroka i stvarala čuda sa kojima se oni nisu mogli ogledati, konačno je uništila sve te vere. Ona, međutim, nije uništila zastrašenost, poniznost i strahopoštovanje koje su osećala sva razumna bića, pokušavajući da dokuče veličanstvenu Vaseljenu, čiji su bili sastavni deo. Umesto toga, poljuljala je i najzad zatrla nebrojene religije, od kojih je svaka tvrdila sa neverovatnom nadmenošću da je jedina riznica istine, a da su milioni njenih takmaca i preteča pogrešni.

Pa ipak, iako više nisu posedovali pravu moć kada je čovečanstvo jednom doseglo elementarni nivo civilizacije, tokom svih potonjih vekova nastavili su da niču zasebni kultovi i ma kako fanstatične bile vere koje su propovedali, uvek su uspevali da zadobiju pristalice. S osobitom snagom bujali su u razdobljima pometnji i nereda, tako da nije iznenađujuće što su Prelazni Vekovi videli pravi preporod iracionalnosti. Kada bi stvarnost počela da ih tišti, ljudi bi potražili utehu u mitovima.

Iako je Gospodar bio izgnan sa svog sveta, on ga ipak nije napustio praznih šaka. Sedam Sunaca predstavljalo je središte galaktičke moći i nauke, a on je jamačno imao uticajne prijatelje. Otisnuo se na svoju hedžiru u malom, ali brzom brodu, koji je uživao glas jednog od najboljih koji su ikada napravljeni. Sa sobom je u izganstvo poneo još jednu poslednju reč galaktičke nauke - robota koji je upravo gledao u Alvina i Hilvara.

Niko nikada nije do kraja upoznao sve umešnosti i funkcije te mašine. U izvesnoj meri, zapravo, ona je postala Gospodarev alter ego; bez nje bi religija Velikih po svoj prirodi propala posle Gospodareve smrti. Zajedno su tumarali među zvezdanim oblacima, sledeći krivudavi trag koji ih je napokon doveo, svakako ne slučajno, na svet sa koga su poticali Gospodarevi preci.

Čitave biblioteke bile su napisane u ovoj sagi, da bi svako od ovih dela potom nadahnulo mnoštvo komentara, sve dok se, po lančanoj reakciji, izvornici nisu izgubili pod planinama tumačenja i objašnjenja. Gospodar se zaustavio na mnogim svetovima i stekao sledbenike među mnogim rasama. On je nesumnjivo morao da ima neizmerno jaku ličnost, kada mu je pošlo za rukom da podjednako nadahne ljudska i ne-ljudska bića; takođe je sigurno da je religija tako velikih zahvata sadržala mnogo tananog i otmenog. Gospodar je verovatno bio najuspešniji - a ujedno i poslednji mesija ljudskog roda. Nijedan njegov prethodnik nije imao toliko poklonika, niti su se njihova učenja pružala po tako ogromnim razmerama prostora i vremena.

Alvin i Hilvar, međutim, nisu bili u stanju da iole pouzdano dokuče o čemu su govorila ta učenja. Veliki polip očajnički je davao sve od sebe da im to saopšti, ali većina reči koje je koristio bila je bez ikakvog značenja; osim toga, on je pokazivao sklonost da ponavlja rečenice ili cele govore, i to brzim mehaničkim izlaganjem, tako da ga je bilo veoma teško pratiti. Hilvar je ubrzo pokušao da odvrati razgovor sa ovih besmislenih teoloških bezizlazja, da bi se usredsredio na činjenice koje su se mogle smatrati pouzdanim.

Gospodar i četa njegovih najvernijih sledbenika stigli su na Zemlju u vreme kada gradovi još nisu bili nestali i kada je Luka Diaspar još bila otvorena prema zvezdama. Mora da su prispeli u brodovima raznih vrsta; polipi su se, na primer, nalazili u letelicama ispunjenim morskom vodom koja je bila njihova prirodna sredina. Nije bilo izvesno da li je ovaj pokret dobro primljen na Zemlji; u svakom slučaju, on se nije suočio sa nasilnim otporom i konačno, posle dugog lutanja, našao je poslednje pribežište u šumama i planinama Lisa.

Pri kraju svog dugog života, Gospodareve misli još jednom su se upravile ka postojbini iz koje je izgnan, i on je zatražio od prijatelja da ga iznesu na otvoreno kako bi mogao da posmatra zvezde. Čekao je, dok mu je snaga venula, do vrhunca Sedam Sunaca, a kada mu se

kraj približio, obznanio je mnogo stvari koje će nadahnuti čitave biblioteke tumačenja u potonjim vremenima. Neprestano je govorio o 'Velikima', koji su otišli iz ovog sveta prostora i materije, ali i koji će se jednoga dana jamačno vratiti; ostavio je u amanet svojim sledbenicima da ostanu i da ih pozdrave kada dođu. To su mu bile poslednje razumne reči. Posle toga, više nije bio svestan svoje okoline, ali je pred sam izdisaj izrekao jednu rečenicu, koja se provlačila kroz potonje vekove, zaokupljajući umove svih koji su je čuli: Divno je posmatrati obojene senke na planetama večne svetlosti. Onda je umro.

Posle Gospodareve smrti, mnogi sledbenici su ga izneverili, ali ostali su nastavili njegovo učenje, koje su postepeno razradili kroz stoleća. U početku su verovali da će se Veliki, ma ko oni bili, uskoro vratiti, ali ova nada je kopnila sa protokom vremena. Priča je tu postajala veoma zbrkana, kao da su se istina i predanje nerazmrsivo prepleli. Alvin je imao tek nejasnu sliku o pokolenjima fanatika, koji čekaju da se u nekom nepoznatom trenutku budućnosti zbije jedan veliki događaj čija im je suština potpuno izmicala.

Veliki se nikada nisu vratili. Snaga pokreta lagano je jenjavala kako su je smrt i razočaranje osipali od njegovih zagovornika. Najpre su podlegli kratkovečni ljudski sledbenici, a vrhunska ironija ogledala se u činjenici da je poslednji pristalica učenja jednog proroka-čoveka bilo biće koje se krajnje razlikovalo od ljudi.

Veliki polip ostao je poslednji Gospodarev sledbenik iz jednog jednostavnog razloga. Bio je besmrtnan. Milijarde pojedinačnih ćelija iz kojih je njegovo telo bilo sazdano neumitno su umirale, ali pre no što bi se to dogodilo, one bi se samoreprodukovale. U dugim razmacima, čudovište bi se raspršilo u nebrojene zasebne ćelije, koje bi postale samostalne i umnožavale se deobom ukoliko je sredina bila pogodna. U toku te faze polip nije postojao kao samosvetan, razumni entitet, što je Alvina neodoljivo podsetilo na način na koji žitelji Diaspara provode svoje mirujuće milenijume u gradskim Bankama Sećanja.

U dati čas, neka tajanstvena biološka sila ponovo bi sabrala sve razdvojene sastavne delove i polip bi započeo nov ciklus bivstvovanja. Vratila bi mu se svest i on bi se setio svih ranijih života, premda često nesavršeno, budući da su razne nezgode ponekad oštećivale ćelije sa krhkim shemama pamćenja.

Možda nijedan drugi oblik života ne bi mogao ostati tako dugo dosledan jednoj veri, koja je inače bila zaboravljena pre milijardu godina. U izvesnom smislu, veliki polip bio je bespomoćna žrtva svoje biloške prirode. Besmrtnost mu nije dopuštala da se menja, već samo da večno ponavlja isti, nepromenljivi sklop.

U kasnijim vremenima, religija Velikih poistovećena je sa obožavanjem Sedam Sunaca. Pošto su Veliki uporno odbijali da se pojave, preduzeti su pokušaji da se pošalje signal ka njihovom dalekom prebivalištu. Veoma davno, ovo signaliziranje pretvorilo se u besmislen ritual, koji su sada upražnjavali jedna životinja što je zaboravila kako se uči i jedan robot koji nikada nije umeo da zaboravlja.

Kada je neizmerno stari glas zamro u utihlom vazduhu, Alvin je osetio kako ga preplavljuje plima sažaljenja. Neprilična privrženost, odanost koja se držala svog jalovog puta dok su sunca i planete nastajali i nestajali - nikada ne bi poverovao u tu priču da sve nije video vlastitim očima. Kao nikada ranije, rastužio ga je obim njegovog neznanja. Sićušan deo prošlosti za tren je bio osvetljen, ali sada je sve ponovo prekrila tama.

Istorija Vaseljene sastojala se iz mnoštva ovakvih nepovezanih niti i niko nije mogao reći koja je od njih važna, a koja beznačajna. Fantastično predanje o Gospodaru i Velikima izgledalo je kao jedna od bezbrojnih legendi koje su nekako preživele iz civilizacija Ranih Vremena. Međutim, postojanje ogromnog polipa i robota koji je nemo posmatrao nije dopuštalo Alvinu da celu stvar shvati kao priču satkanu od samoobmane postavljene na temelj ludila.

Upitao se kakva je veza između ova dva entiteta koja su, uprkos tome što su se razlikovala na sve moguće načine, ipak ostala nerazdvojni sadruzi tokom toliko dugo vremena? Nešto mu je govorilo da je robot znatno važniji član simbioze. On je bio Gospodarev poverenik i sigurno zna sve njegove tajne.

Alvin je bacio pogled na zagonetnu mašinu, koja ga je i dalje netremice posmatrala. Zbog čega ne govori? Kakve li se misli motaju njenim složenim i možda iz osnovne drugačijim umom? Doduše, ako je bila sazdana da služi Gospodaru, njen um onda nije toliko drugačiji, tako da bi trebalo da odgovara na naređenja ljudi.

Dok je razmišljao o tajnama u koje je nesumnjivo upućena ova uporno nema mašina, Alvin je iskusio tako veliku radoznalost, da se ona na kraju pretvorila u žudnju. Izgledalo je nepošteno da se ovakvo znanje traći i krije od sveta; tu mora da leže čudesa koja po obimu mora da nadmašuju i skladišta Centralnog Komputera u Diasparu.

"Zbog čega tvoj robot neće da razgovara sa nama?" upita on polipa, kada je Hilvar za trenutak ostao bez pitanja. Odgovor koji je dobio gotovo je očekivao.

"Gospodar nije želeo da on razgovara sa bilo kojim drugim glasom izuzev njegovim, a njegov glas je sada zamro."

"Ali on će poslušati tebe?"

"Da; Gospodar nam je to omogućio. Mi možemo da vidimo kroz njegove oči, ma gde on išao. On bdije nad mašinama koje čuvaju ovo jezero i održavaju čistoću vode. Doduše, prikladnije je nazvati ga našim saradnikom nego slugom."

Alvin počeo razmišljati o ovome što je čuo. Jedna pomisao, još neodređena i poluoblikovana, počela je da mu se začinja u umu. Možda je bila nadahnuta pukom žudnjom za znanjem i moći; kada se kasnije prisećao tog trenutka, nije bio načisto kojim se pobudama upravljao. Možda su bile sasvim sebične, ali su ipak sadržale i tračak sažaljenja. Ukoliko bi to bio u stanju, rado bi okončao ovaj jalov tok događaja i oslobodio ova stvorenja njihove fantastične sudbine. Nije bio siguran šta se moglo preduzeti u vezi sa polipom, ali je možda bilo izvodljivo izlečiti robotovu bolest i u isto vreme domoći se njegovih neprocenjivih, zapretenih sećanja.

"Da li si siguran", upita on polako, obraćajući se polipu, premda su reči bile upućene robotu, "da odista ostvaruješ Gospodareve želje ostajući na ovom mestu? On je hteo da se svet upozna sa njegovim učenjem, ali ono se izgubilo dok si se ti skrivao ovde u Šalmiranu. Mi smo sasvim slučajno nabasali na tebe, a sigurno ima još mnogo drugih koji bi voleli da čuju učenje o Velikima."

Hilvar mu uputi oštar pogled, očevidno ne razabirući njegov naum. Polip je izgledao uzbuđen, a postojani otkucaji njegovih disajnih organa kao da su izgubili ritam nekoliko sekundi. A onda uzvрати, glasom koji nije sasvim držao pod kontrolom: "Mnogo godina smo raspravljali o tom problemu. Na žalost, ne možemo napustiti Šalmiran, tako da svet mora doći ovamo, ma koliko to dugo trajalo."

"Imam nešto bolje na umu", reče Alvin nestrpljivo. "Tačno je da ti moraš ostati ovde u jezeru, ali ne vidim razlog zbog čega tvoj sadrug ne bi pošao sa nama. Možemo se vratiti kad god on to poželi ili kada tebi bude potreban. Mnoge stvari su se promenile od kada je gospodar umro, stvari koje bi trebalo da znaš, ali koje nikada nećeš razumeti ako ostaneš ovde."

Robot se nije micao, ali u agoniji neodlučnosti polip je potpuno zaronio ispod površine jezera i zadržao se tamo nekoliko minuta. Možda je za to vreme vodio bešumu raspravu sa svojim sadrugom; više puta je započinjao da izranja, a onda bi se predomislio i ponovo uronio. Hilvar je iskoristio ovu priliku da izmenja nekoliko reči sa Alvinom.

"Voleo bih da znam šta nameravaš", reče on blago, polušaljivim, poluozbiljnim glasom.

"Ili možda ni ti sam ne znaš."

"Sigurno je", uzvratu Alvin, "i tebi žao ovih jadnih stvorenja. Zar ti se ne čini da bi bilo plemenito izbaviti ih?"

"Čini mi se, ali te već dovoljno poznajem da sam sasvim siguran kako čovekoljublje nije jedno od tvojih izrazitijih osećanja. Sigurno imaš na umu nešto drugo."

Alvin se skrušeno osmehnu. Čak i ako mu Hilvar nije čitao misli - a nije imao razloga da posumnja u to - jamačno mu je čitao karakter.

"Tvoji sunarodnici imaju zadivljujuće mentalne moći", uzvratu on, pokušavajući da skrene razgovor sa opasnog terena. "Mislim da će oni način načina da pomognu robotu, ako već ne životinji." Govorio je veoma prigušeno, kako bi to ostalo samo između njih dvojice. Možda je ova mera opreza bila beskorisna, ali ako je robot i uhvatio njihov razgovor, to ničim nije pokazao.

Srećom, pre no što je Hilvar stigao da nastavi ispitivanje, polip još jednom izroni iz jezera. U toku poslednjih nekoliko minuta veličina mu se prilično smanjila, a pokreti su mu postali nesređeniji. Pred Alvinovim očima, jedan komad složenog, prozračnog tela odvalio se od glavne mase i raspao u mnoštvo manjih grumenova koji su se brzo razilazili. Stvorenje je počelo da se rastače u njihovom prisustvu.

Kada je ponovo progovorilo, glas mu je bio varav i teško razumljiv.

"Sledeći ciklus počinje", prokrklja ono svojevrsnim ropčućim šapatom. "Nismo očekivali tako brzo... samo nekoliko minuta preostalo... podražaj odveć veliki... ne možemo izdržati još dugo..."

Alvin i Hilvar zurili su u stvorenje sa užasnutom opčinjenošću. Iako je proces kome su prisustvovali bio prirodan, nije bilo nimalo prijatno posmatrati razumno stvorenje u samrtnom ropcu. Takođe ih je prožeo mračni osećaj krivice; on je bio nerazuman, pošto će postati sasvim bespredmetan kada polip bude započeo novi ciklus; međutim, tištala ih je pomisao da odgovornost za ovaj prerani preobražaj, koji je usledio kao posledica neuobičajenog napora i uzbuđenja, pada isključivo na njihovo prisustvo.

Alvin je shvatio da mora brzo delati ili će sigurno propustiti priliku - možda za nekoliko godina, a možda i za mnogo stoleća.

"Šta si odlučio?" upita Alvin žurno. "Ide li robot sa nama?"

Usledila je agonijska pauza, dok je polip pokušavao da nagna svoje telo koje se raspadalo da se pokori njegovoj volji. Govorna dijafragma je podrhtavala, ali nikakav čujan zvuk nije dolazio od nje. A onda, kao u očajničkom gestu opraštanja, ono mlitavo mahnu svojim tananim izraštajima, pa ih pusti da padnu natrag u vodu, gde se oni odmah raspršiše i počеше da se razilaze po jezeru. Ceo preobražaj bio je gotov samo za nekoliko minuta. Od stvorenja nije preostao nijedan delić koji bi u prečniku bio veći od nekoliko centimetara. Voda je bila puna sićušnih, zelenkastih grumenova, koji su izgledali kao da poseduju vlastiti život i pokretljivost i koji su brzo nestajali po prostranstvu jezera.

Talasanje na površini vode sada se sasvim primirilo; Alvin je znao da više nema postojanih otkucaja koji su se oglašavali iz dubine. Jezero je ponovo bilo mrtvo - ili se bar tako činilo. Ali bio je to varljiv utisak; jednoga dana, nepoznate sile koje nikada nisu propuštale da izvrše svoju dužnost u prošlosti ponovo će se ustrojiti - i polip će još jednom biti rođen. Bila je to neobična i čudesna pojava, pa ipak, da li mnogo neobičnija od ustrojenja ljudskog tela, koje i samo predstavlja ogromnu koloniju zasebnih, živih ćelija?

Alvin nije imao mnogo vremena za ova razmišljanja. Morio ga je osećaj pogreške, premda uopšte nije jasno postavio cilj ka kome je težio. Izvanredna prilika je propuštena i možda se nikada više neće ponoviti. Tužno je gledao preko jezera; trebalo je da prođe izvesno vreme pre no što mu je um registrovao poruku koju mu je Hilvar tiho izgovorio u uho.

"Alvine", reče mu prijatelj blago, "mislim da si ostvario svoj naum."

Brzo se okrenuo na petama. Robot, koji je do sada uzdržano lebdeo na izvesnoj udaljenosti, ne prilazeći im bliže od dvadeset stopa, pokrenuo se u tišini i zauzeo položaj metar iznad Alvinove glave. Njegove nepomične oči, sa širokim uglom viđenja, nisu otkrivala šta mu je upravljena pažnja. Možda je pogledom obuhvatao čitavu hemisferu oko sebe sa podjednako jasnoćom, ali Alvin uopšte nije sumnjao da je sada upravo on predmet njegovog zanimanja.

Čekao je na mladićev sledeći potez. U izvesnoj meri bar, sada se nalazio pod Alvinovom kontrolom. Mogao ga je pratiti do Lisa, pa čak i do Diaspara - osim ako se ne predomisli. Od tog časa, Alvin je bio njegov probni gospodar.

14.

Putovanje natrag u Erli trajalo je gotovo tri dana, poglavito zato što se Alvinu, zbog njegovih ličnih razloga, nije osobito žurilo. Fizikalno istraživanje Lisa podređeno je jednom znatno važnijem i uzbudljivijem projektu; polako je uspostavljao kontakt sa neobičnom, opsednutom inteligencijom, koja mu je sada postala pratilac.

Podozrevao je na robot pokušava da ga iskoristi za svoje ciljeve, što bi predstavljalo izvesnu pesničku pravdu. Nije mogao biti načisto s tim kakve su mu pobude, pošto je i dalje tvrdoglavo odbijao da zapodene razgovor sa njim. Iz nekog posebnog razloga - možda iz straha da bi se time otkrilo odveć mnogo njegovih tajni - Gospodar je jamačno postavio veoma delatne zapreke vodovima za govor, tako da su svi Alvinovi pokušaji da ih oslobodi ostali bezuspešni. Čak su zakazala i posredna ispitivanja tipa: "Ako ništa ne odgovoriš, pretpostaviću da to znači slaganje"; robot je bio odveć inteligentan da bi podlegao tako jednostavnim varkama.

U drugim pogledima, međutim, pokazao se znatno predusretljiviji. Izvršavao bi svako naređenje koje ga ne bi nagonilo da govori ili da otkriva podatke. Alvin je ubrzo ustanovio da može da ga kontroliše samo mislima, baš kao što je upravljao i robotima u Diasparu. Bio je to veliki korak napred, a nedugo potom stvorenje - teško da ga je mogao i dalje držati za puku mašinu - još malo je popustilo i dozvolilo mu da vidi posredstvom njegovih očiju. Kako se činilo, nije imalo ništa protiv ovih pasivnih oblika saobraćanja, ali je predupređivalo sva nastojanja da se uspostavi bliža prisnost.

Hilvarovo postojanje potpuno je prenebregavalo; uopšte nije izvršavalo njegove naredbe, a um mu je ostao nepristupačan za sva njegova ispitivanja. Ovo je u početku pomalo razočaralo Alvina, koji se nadao da će mu Hilvarove velike mentalne moći omogućiti da silom otvori ovu riznicu skrivenih sećanja. Tek posle izvesnog vremena uočio je prednosti posedovanja sluge koji se ne pokorava ničijim drugim naredbama na celom svetu.

Član pohoda koji se žestoko uzjogunio protiv robota bio je Krif. Možda je uobrazio da je sada dobio takmaca, ili je možda, prema opštem načelu, osećao odbojnost prema svemu što je letelo, a nije imalo krila. Kada niko ne bi posmatrao, on je u više navrata neposredno nasrnuo na robota, koji ga je još više rasrdio time što uopšte nije obraćao pažnju na njegove napade. Hilvaru je konačno pošlo za rukom da ga primiri i prilikom povratka hoverkrafatom izgledalo je da se pomirio sa okolnostima. Robot i insekt pratili su vozilo koje je bešumno klizilo kroz šume i polja - držeći se strane na kojoj im se nalazio gospodar i pretvarajući se da uopšte ne primećuju takmaca.

Seranis ih je već očekivala kada su kola ulebdela u Erli. Alvinu je palo na um kako je nemoguće iznenaditi ovaj narod. Njihovi povezani umovi omogućavali su im da budu upućeni u sve što im se zbiva u zemlji. Upitao se kako su primili izveštaj o njegovoj pustolovini u

Šalmiranu, o kojoj su u Lisu sigurno već svi znali.

Seranis je izgledala zabrinuta i nesigurnija nego ikada ranije i Alvin se seti izbora koji ga je čekao. U mnoštvu uzbuđenja iz proteklih nekoliko dana on ga je sasvim smetnuo s uma; nije želeo da traći snagu na razmišljanje o problemima koji su pripadali budućnosti. Ali ta budućnost je sada stigla; morao je odlučiti u kome će od dva sveta nastaviti da živi.

Seranisin glas zvučao je brižno kada je počela da govori i Alvinu se iznenada javio utisak da su pali u vodu planovi koje je Lis pripremao za njega. Šta li se samo dogodilo u toku njegovog odsustva? Da li su izaslanici otišli u Diaspar i posegli u Kedronov um - i da li su možda zakazali da izvrše naloženo?

"Alvine", poče Seranis, "ima mnogo stvari koje ti ranije nisam kazala, ali sa kojima se sada moraš upoznati da bi razumeo ono što ćemo preduzeti.

Upućen si u jedan od razloga razdvojenosti naših dveju rasa. Strah od Osvajača, ta tamna senka u srcima svih ljudskih bića, odvratio je tvoj narod od sveta i zapreo ga u njegove vlastite snove. Ovde, u Lisu, taj strah nije bio tako veliki, iako je na nas pao teret završnog napada. Imali smo jači razlog za delanje, i ono što smo učinili, učinili smo otvorenih očiju.

Veoma davno, Alvine, ljudi su se dali u traganje za besmrtnošću i konačno su je ostvarili. Oni su, međutim, zaboravili da je iz sveta, iz koga je izgnana smrt, takođe izgnan život. Moć da se život produži nesagledivo dugo zadovoljavajuća je za pojedinca, ali rasi donosi stagnaciju. Pre mnogo vremena mi smo žrtvovali besmrtnost, ali Diaspar još ide za lažnim snom. Zbog toga su se naši putevi razišli, i zato se oni više nikada ne smeju ukrstiti."

Iako je ove reči gotovo očekivao, njihova zlokobnost zbog tog predosećanja nije izgledala ništa manja. Pa ipak, Alvin je odbio da se pomiri sa krahom svih svojih planova, koje je već počeo da razrađuje, i samo je jednim delom svesti nastavio da sluša Seranis. Primao je i razumeo sve njene reči, ali ostatkom uma ponovo je išao putem koji je vodio u Diaspar, pokušavajući da dokuči sve prepreke koje bi mu mogle biti postavljene.

Seranisina nesrećnost bila je očevidna. Glas joj je postao molećiv dok je govorila i Alvin je znao da se ne obraća samo njemu, već i svom sinu. Sigurno je uviđala da su se u danima koje su proveli zajedno među njima razvili razumevanje i naklonost. Hilvar je pomno posmatrao majku kako govori, a Alvinu se učinilo da mu pogled ne odražava samo obzir, već i ne mali trag prekora.

"Ne želimo da te prisilimo da učiniš ništa protiv svoje volje, ali sigurno shvataš šta bi to značilo kada bi se naša dva naroda ponovo sreli. Između naše i vaše kulture zjapi ponor veći od svih koji su ikada razdvajali Zemlju od njenih drevnih kolonija. Promisli o ovome, Alvine. Ti i Hilvar ste sada približno vršnjaci, ali i on i ja ćemo biti već vekovima mrtvi kada ti i dalje budeš mlad. A ovo je tek prvi u beskrajnom nizu tvojih života."

U prostoriji je bilo veoma tiho, čak tako tiho da je Alvin mogao čuti neobične, žalosne krike nepoznatih životinja sa polja oko sela. A onda on prozbori, gotovo šapatom: "Šta želite da uradim?"

"Nadali smo se da ćemo ti moći pružiti izbor između toga da ostaneš ovde i da se vratiš u Diaspar, ali sada to više nije moguće. Po nas se dogodilo odveć mnogo važnih stvari da bismo odluku prepustili tebi. Čak i za ovo kratko vreme koje si proveo među nama, tvoj uticaj bio je veoma uznemiravajući. Ne, ne prebacujem ti ništa; ubeđena sam da ništa nisi hotimice učinio. Ali mislim da će biti najbolje ako stvorenja koja si sreo u Šalmiranu prepustiš njihovoj sudibni.

Što se, pak, Diaspara tiče..." Seranis ljutito odmahnu rukom... "Odveć mnogo ljudi zna kuda si otišao; nismo stigli na vreme. Znatno je, međutim, ozbiljnija činjenica da je čovek koji ti je pomogao da otkriješ Lis nestao bez traga; ni vaše Veće ni naši agenti ne mogu da ga pronađu, tako da on ostaje moguća opasnost po našu bezbednost. Možda te iznenađuje što ti

sve ovo govorim, ali time nimalo ne ugrožavam vlastitu sigurnost. Bojim se da sada imamo samo jedan izbor; moramo te vratiti u Diaspar sa lažnim ustrojstvom sećanja. Ona su pripremljena veoma brižljivo, tako da kada se budeš vratio kući, ništa nećeš znati o nama. Verovaćeš da si prošao kroz neku maglovitu i opasnu pustolovinu u mračnim podzemnim pećinama, gde se krov stalno rušio iza tebe, a preživeo si samo zahvaljujući tome što si jeo bljutavo korenje i pio sa izvora na koje si slučajno nabasao. Kroz sve buduće živote smatraćeš da je to istina i svi će prihvatiti tvoju priču. Neće biti nikakve tajne koja bi mamila potonje istraživače; misliće da znaju sve što se može saznati o Lisu."

Seranis je zastala i pogledala Alvina brižnim očima. "Veoma nam je žao što je ovo neophodno i molimo te da nam oprostiš dok nas se još sećaš. Možda se ne slažeš sa našom odlukom, ali mi znamo mnoge stvari u koje ti nisi upućen. U svakom slučaju, nećeš imati na šta da se požališ, pošto ćeš verovati da si otkrio sve što se moglo pronaći."

Alvin se zapitao da li je to istina. Nije bio ubeđen da će se ikada uklopiti u kolotečinu života u Diasparu, čak i ako poveruje da ništa vredno ne postoji izvan njegovih zidina. Uostalom, on nije ni imao nameru da proverava ovu stvar.

"Kada želite da me podvrgnete tom... postupku?" upita Alvin.

"Odmah. Mi smo spremni. Otvori mi tvoj um, kao što si to učinio ranije, i ničega nećeš biti svestan dok se ponovo ne obreš u Diasparu."

Alvin je za trenutak ćutao, a onda reče tiho: "Voleo bih da se oprostim sa Hilvarom." Seranis klimnu.

"Shvatam. Ostaviću te ovde nakratko i vratiću se kada budeš spreman." Krenula je ka stepenicama koje su vodile nadole u unutrašnjost kuće, ostavljajući ga samog na krovu.

Proteklo je izvesno vreme pre no što se Alvin obratio prijatelju; bio je veoma tužan, ali i neumoljivo odlučan da ne dopusti krah svih svojih nada. Bacio je još jedan pogled prema selu gde je pronašao merilo sreće i koje možda više nikada neće videti, ukoliko oni koji stoje iza Seranis ostvare svoj naum. Hoverkraft je i dalje stajao ispod jednog razgranatog drveta, dok je strpljivi robot lebdeo u vazduhu iznad njega. Nekoliko mališana se okupilo da ispita ovog neobičnog pridošlicu, ali niko od starijih nije pokazivao ni najmanje zanimanje.

"Hilvar", reče Alvin naglo, "veoma mi je žao zbog ovoga."

"I meni", odgovori Hilvar, glasom koji je odavao uzburkana osećanja. "Nadao sam se da ćeš moći da ostaneš ovde."

"Misliš li da je u redu ono što Seranis želi da preduzme?"

"Ne okrivljuj svoju majku. Ona samo izvršava ono što joj se naloži", uzvratila Hilvar. Iako mu nije odgovorio na pitanje, Alvin nije imao srca da mu ga ponovo postavi. Nije bilo pošteno izlagati takvoj kušnji njegovu prijateljsku privrženost.

"Reci mi nešto drugo", upita ga Alvin. "Kako me tvoji sunarodnici mogu zaustaviti, ako pokušam da pobežem sa neokrnjenim sećanjem?"

"To bi bilo lako. Ako probaš da bežiš, preuzeli bismo kontrolu nad tvojim umom i nagnali te da se vratiš."

Alvin je očekivao ovakav odgovor i on ga nije obeshrabrio. Želeo je da može da ima poverenja u Hilvara, koga je očigledno pogađalo njihovo predstojeće razdvajanje, ali nije se odvažio da izloži opanosti svoje planove. Veoma pažljivo, ispitujući svaku pojedinost, proverio je jedini put koji ga je mogao vratiti u Diaspar pod uslovima koje je on izabrao.

Postojao je samo jedan rizik sa kojim se morao suočiti i od koga se ni na koji način nije mogao zaštititi. Ako Seranis prekrši dato obećanje i uđe u njegov um, sve brižljive pripreme koje je preuzeo pašće u vodu.

Pružio je ruku Hilvaru, koji je čvrsto steže, ali nije bio u stanju da izusti ni reči.

"Hajdemo dole kod Seranis", reče Alvin. "Voleo bih da vidim neke ljude u selu pre no što

odem."

Hilvar je nemo krenuo za njim u utihu svežinu kuće, a zatim kroz predvorje i prsten obojenog stakla koji je okruživao zdanje. Seranis ga je sačekala tamo, sa mirnim i odlučnim izrazom lica. Znala je da Alvin pokušava da prikrije nešto od nje, i ponovo je razmislila o merama predostrožnosti koje je preduzela. Kao što bi čovek koga očekuju veliki napori zategao prethodno svoje mišiće, ona je proverila sve vrste prinuda kojima će možda morati da pribegne.

"Jesi li spreman, Alvine?" upita ga.

"Potpuno", uzvрати Alvin sa izvesnim prizvukom koji je nagna da ga podozrivo pogleda.

"Onda će biti najbolje da odagnaš sve misli iz uma, kao što si ranije učinio. Posle toga, ništa više nećeš osećati ni znati, sve dok se ponovo ne nađeš u Diasparu."

Alvin se okrenuo prema Hilvaru i kazao mu hitrim šapatom koji nije dopro do Seranis: "Do viđenja. Hilvare. Ne brini, vratiću se." Onda je ponovo pogledao Seranis.

"Ne zameram vam zbog ovoga što preduzimate", reče. "Vi jamačno verujete da je to najbolje, ali mislim da niste u pravu. Diaspar i Lis ne treba večno da ostanu razdvojeni; jednog dana će možda očajnički biti potrebni jedan drugom. Zbog toga se vraćam kući sa svim onim što sam saznao... i ne verujem da me možete sprečiti u tome."

Nije više oklevao, i to je bilo dobro. Seranis se nije pomerila, ali on je osetio kako mu telo izmiče kontroli. Snaga koja je potiskivala njegovu vlastitu volju bila je veća nego što je očekivao i on u trenu shvati da mnogi skriveni umovi sigurno pomažu Seranis. Bespomoćno je počeo da korača natrag u kuću i u času užasa pomisli da mu je plan pao u vodu.

A onda sevnu blesak čelika i kristala i metalne ruke brzo se obavije oko njega. Telo mu se borilo protiv njih, što je on znao da će se dogoditi, ali otpor je bio uzaludan. Izgubio je tle pod sobom i u magnovenju je opazio Hilvara, okamenjenog od iznenađenja, sa tupavim osmehom na usnama.

Robot ga je nosio desetak stopa iznad zemlje, znatno brže nego što je čovek bio u stanju da trči. Seranisi je bio potreban samo trenutak da prozre njegovo lukavstvo i Alvinovog opiranja nestade kada ona prestade da ga kontroliše. Ali još nije bila poražena; usledilo je ono čega se Alvin pribojavao i on se upro iz sve snage da mu se suprotstavi.

U svesti su najednom počela da mu se bore dva razdvojena bića, od kojih je jedno stalo da moli robota da ga spusti dole. Pravi Alvin je bez daha iščekivao, pružajući tek neznan otpor silama protiv kojih je znao da nema nikakvih izgleda. Bilo je to kockanje; nije se moglo unapred predvideti da li će njegov nepouzdan pomagač izvršiti naređenja složena poput onih koja mu je dao. Ni pod kakvim okolnostima, kazao je robotu, ne sme se pokoriti nekoj njegovoj budućoj komandi sve dok se ne nađe na sigurnom u Diasparu. Takva su bila naređenja. Ukoliko ih se robot bude pridržavao, Alvinova sudbina nalaziće se izvan upliva ljudi.

Ne oklevajući ni trena, mašina je hitala putem koji joj je on brižljivo zacrtao. Deo njega i dalje je ljutito zahtevao da bude spušten, ali već mu je bilo jasno da je spasen. I Seranisi je to postalo jasno istog časa, pošto su sile u njegovom mozgu obustavile međusobni rat. Ponovo je stekao spokojstvo, kao i mnogo vremena ranije jedan drugi pustolov, kada je, privezan za katarku svog broda, čuo kako pesma Sirena zamire u daljini, preko mora tamnog poput vina.

15.

Alvin se nije smirio sve dok se ponovo nije obreo u hali sa pokretnim putevima. I dalje je postojala opasnost da žitelji Lisa mogu zaustaviti, ili čak poterati unatrag vozilo u kome je putovao, što bi ga bespomoćno vratilo na početnu tačku. Ali povratak je predstavljao samo

jednolično ponavljanje odlaska; četrdeset minuta pošto je krenuo iz Lisa stigao je do Groba Jarlana Zeja.

Tu su ga čekali službenici Veća, odeveni u propisne crne odežde koje nisu oblačili već stolecima. Alvina nije iznenadilo, ali ga je malo uznemirilo prisustvo ovog odbora za doček. Do sada je već prevalio toliko prepreka, da je jedna manje ili više bilo sasvim svejedno. Domogao se velikog znanja od kada je otišao iz Diaspara, znanja koje mu je ulivalo samopouzdanje što se graničilo sa nadmenošću. Štaviše, sada je imao i moćnog, odanog saradnika. Najbolji umovi Lisa nisu bili u stanju da mu osujete naume; nešto mu je govorilo da ni Diaspar neće biti uspešniji.

Postojala je razumna osnova za ovo uverenje, ali ono se delimično temeljilo i na nečemu što je bilo izvan razuma - na veri u vlastitu sudbinu koja je sve više ispunjavala Alvinov um. Tajna njegovog porekla, uspešni poduhvati koje nije ostvario nijedan čovek pre njega, način na koji su se novi vidici raskriljavali pred njim i prepreke koje nisu mogle da ga zadrže - sve to je doprinosilo njegovoj samouverenosti. Vera u sopstveni sud bila je jedan od najvrednijih darova koje su bogovi mogli da daju čoveku, ali Alvin nije znao kolike je mnoge ona odvela u potpunu propast.

"Alvine", reče vođa gradskih proktora, "imamo naređenje da te pratimo svuda kuda budeš išao, sve dok Veće ne ispita tvoj slučaj i ne donese odluku."

"Za šta sam optužen?" upita Alvin. Još je bio razdragan od oduševljenja i poleta zbog bekstva iz Lisa, tako da nije previše ozbiljno uzimao ovaj novi tok događaja. Verovatno je Kedron sve ispričao; osetio je kratku ljutnju prema Lakrdijašu zato što mu je izdao tajnu.

"Nije podignuta nikakva optužba", usledio je odgovor. "U slučaju potrebe, ona će biti izrečena pošto budeš saslušan."

"A kada će to biti?"

"Uskoro, pretpostavljam." Proktor se očigledno nalazio u neprilici i nije bio načisto kako da se snađe sa ovom nimalo dobrodošlom obavezom. Na čas bi se ophodio prema Alvinu kao prema sugrađaninu, ali onda bi se setio svoje dužnosti čuvara i brzo bi promeniio držanje u preteranu uzdržanost.

"Ovaj robot", reče on naglo, pokazujući na Alvinovog sadruga, "odakle on ovde? Da li je jedan od naših?"

"Nije", uzvratil Alvin. "Našao sam ga u Lisu, zemlji u kojoj sam bio. Doveo sam ga ovamo da ga upoznam sa Centralnim Kompjuterom."

Ova hladnokrvna izjava dovela je do primetne pometnje. Bilo je veoma teško prihvatiti činjenicu da postoji nešto izvan Diaspara, ali je još gora bila Alvinova namera da jednog uljeza predstavi mozgu grada. Proktori su se međusobno pogledali u tako bespomoćnoj uzbuđenosti da je Alvin tek s dosta napora uspeo da obuzda smešak.

Dok su se vraćali kroz park, držeći neupadljivo stražu na začelju i raspravljajući među sobom žustrim šapatom, Alvin je razmišljao o svom sledećem potezu. Prva stvar koju je valjalo učiniti bila je da tačno ustanovi šta se dogodilo za vreme njegovog odsustva. Seranis mu je kazala da je Kedron iščezao. Postojalo je nebrojeno mnogo mesta gde se čovek mogao sakriti u Diasparu, a kako je Lakrdijaševo poznavanje grada bilo nenadmašno, malo je bilo izgleda da će ga neko pronaći sve dok on sam ne bude rešio da se pojavi. Alvinu pade na pamet da bi možda mogao ostaviti poruku na nekom mestu gde bi je Kedron sigurno video i na taj način mu zakazati sastanak. Međutim, to je otežavalo prisustvo stražara.

Morao je priznati da je nadzor bio veoma neupadljiv. Kada je stigao do stana, gotovo je sasvim smetnuo s uma postojanje proktora. Pretpostavljao je da mu se oni neće naći na putu osim ako pokuša da ode iz Diaspara, a to još poprilično dugo nije imao nameru da uradi. U stvari, bio je sasvim siguran da je nemoguće vratiti se u Lis putem koji je on koristio. Do sada

je podzemni prevozni sistem jamačno stavljen izvan pogona po nalogu Seranis i njenih saradnika.

Proktori ga nisu sledili u sobu; znali su da postoji samo jedan izlaz i postavili su se oko njega. Pošto nisu imali uputstva u vezi sa robotom, pustili su ga da uđe sa Alvinom. Nije im se nimalo dopadala pomisao da imaju posla sa tom mašinom, pošto je njen strani sklop bio očigledan. Na osnovu njenog ponašanja nisu mogli razabrati da li je samo pasivni Alvinov sluga, ili možda dela pod upravljanjem vlastite volje. S obzirom na ovu neizvesnost, bili su više nego zadovoljni da je potpuno ostave na miru.

Kada su se zidovi zaklopili oko njega, Alvin je materijalizovao svoj omiljen ležaj i bacio se na njega. Raskomotivši se u poznatoj sredini prizvao je iz jedinica sećanja svoja poslednja slikarska i skulpturska ostvarenja i počeo da ih preispituje kritičkim pogledom. Ako ga ranije nisu zadovoljavala, sada su mu izgledala kao potpuni promašaji i on se više nije mogao ponositi njima. Osoba koja ih je stvorila nije više postojala; za nekoliko dana koje je proveo izvan Diaspara, Alvinu se činilo da je prikupio iskustvo čitavog jednog ljudskog veka.

Obrisao je sve te mladalačke tvorevine, uništivši ih zauvek, umesto da ih vrati u Banke Sećanja. Soba je ponovo bila prazna, izuzev ležaja na kome se opružio i robota koji je i dalje gledao širokim, nedokučivim očima. Šta li on misli o Diasparu? Odmah mu je palo na um da robot ovde nije stranac, pošto je poznavao grad iz razdoblja poslednjih dana kontakta sa zvezdama.

Tek kada se sasvim saživeo sa atmosferom doma, Alvin je počeo da poziva prijatelje. Najpre se odlučio za Eristona i Etaniju, premda znatno pre iz osećaja dužnosti, nego iz stvarne želje da ih ponovo vidi i da razgovara sa njima. Nimalo mu nije bilo žao kada su ga njihovi komunikatori obavestili da ih je trenutno nemoguće dobiti, ali im je ipak ostavio kratku poruku u kojoj ih je obavestio da se vratio. Bilo je to sasvim nepotrebno, pošto je ta činjenica do sada sigurno bila poznata čitavom gradu. On se, međutim, nadao da će mu roditelji ceniti ovaj znak pažnje. Počeo je da vodi računa o drugima, premda još nije shvatio da, poput mnogim ostalih, i ova vrlina malo vredi ukoliko nije spontana i nesračunata.

A onda, pokrenut iznenadnim porivom, pozvao je broj koji mu je Kedron davno dao u Loranovoj kuli. Nije, naravno, očekivao nikakav odgovor, ali nije bila isključena mogućnost da mu je Kedron ostavio poruku.

To se pokazalo tačnim; ali sama poruka bila je krajnje iznenađujuća.

Zid se rasplinuo i Kedron se pojavio pred njim. Lakrdijaš je izgledao umorno i nervozno, nimalo kao samouverena pomalo cinična osoba koja je Alvina povelu stazom što ga je dovela u Lis. U očima mu se održavala neka mora, a progovorio je kao neko ko ima na raspolaganju sasvim malo vremena.

"Alvine", počeo on, "ovo je snimak. Samo ga ti možeš primiti, a posle toga dopušteno ti je da činiš s njim šta ti je volja. Biće mi sasvim svejedno.

Kada sam se vratio u Grob Jarlana Zeja, ustanovio sam da nas je Alistra uhodila. Mora da je kazala Veću da si ti otišao iz Diaspara i da sam ti ja pomogao u tome. Proktori su ubrzo počeli da me traže, tako da sam odlučio da se sakrijem. Navikao sam na to: činio sam to i ranije, kada bi se dogodilo da moje lakrdije nisu primljene sa oduševljenjem." (Sada je zaškričeo stari Kedron, pomisli Alvin.) "Oni me ne bi pronašli ni za hiljadu godina, ali nekom drugom to umalo nije pošlo za rukom. U Diasparu ima stranaca, Alvine; oni su jedino mogli doći iz Lisa i siguran sam da traže mene. Ne znam šta to znači, a i ne dopada mi se. Činjenica da su me gotovo uhvatili govori da raspoložu telepatskim moćima. Sa Većem mogu da se nosim, ali ovo je nepoznata opasnost od koje zazirem.

Stoga sam se odlučio da dobrovoljno preduzmem korak na koji bi me Veće verovatno primoralo, pošto mi je i ranije pretilo time. Idem tamo gde me niko ne može uhoditi i gde ću

izbeći sve promene koje su na putu da se zbiju u Diasparu. Možda je glupo što to činim; to će samo vreme moći da pokaže. Saznaću odgovor jednog dana.

Sigurno pogađaš da sam odlučio da se vratim u Dvoranu Stvaranja, u bezbednost Banki Sećanja. Ma šta se dogodilo, ja se uzdam u Centralni Kompjuter i sile kojima on upravlja po dobrobit Diaspara. Ukoliko se nešto pokvari u Centralnom Kompjuteru, svi smo izgubljeni. U suprotnom, nemam se čega bojati.

Kada ponovo budem izišao u Diaspar, činiće mi se da je protekao samo jedan tren, premda će u međuvremenu proći pedeset ili sto hiljada godina. Pitam se kakav ću grad onda zateći. Biće neobično ako i ti budeš tamo; pretpostavljam da ćemo se jednoga dana ponovo sresti. Ne mogu da kažem da li željno očekujem taj susret ili ga se bojim.

Nikada te nisam razumeo, Alvine, premda je bilo trenutaka kada sam bio dovoljno tašt da pomislim kako mi je to pošlo za rukom. Samo Centralni Kompjuter zna istinu, kao što zna istinu i o ostalim Jedinstvenima, koji su se pojavljivali s vremena na vreme tokom vekova, da bi im se potom gubio svaki trag. Da li si ustanovio šta se događalo sa njima?

Jedan od razloga, mislim, što sam se otisnuo u budućnost jeste nestrpljenje. Želim da vidim ishod onoga što si ti započeo, ali me baš mnogo ne zanimaju međjuigre, za koje podozrevam da bi mogle biti neprijatne. Radoznao sam da vidim da li ćeš ti, u tom svetu u kome ću se ja naći kroz samo nekoliko minuta prividnog vremena od sada, biti upamćen kao tvorac ili rušilac, odnosno da li ćeš uopšte biti upamćen.

Zbogom, Alvine. Mislio sam da ti dam nekoliko saveta, ali siguran sam da ih ti ne bi poslušao. Ići ćeš svojim putem, kao što si uvek činio, a prijatelji će ti biti puka oruđa koja koristiš ili odbacuješ već prema prilici.

To je sve. Ne znam šta bih još rekao."

Za trenutak, Kedron koji je sada postojao samo kao ustrojstvo električnih naboja u ćelijama sećanja grada - gledao je Alvina sa otupelošću i, činilo se, tugom. A onda se ekran ponovo zatamnio.

Alvin je dugo vremena ostao nepokretan pošto je Kedronova slika nestala. Preispitivao je svoju dušu, što je retko činio ranije u životu, jer nije mogao poreći veliki deo onoga što mu je Kedron rekao. Kada je zastao, u svim svojim planovima i pustolovinama, da razmisli o posledicama onoga što je činio za prijatelje? Natovarilo im je samo brigu na vrat, a uskoro je mogao i nešto mnogo gore - a sve zbog vlastite neutažive radoznalosti i hitnje da otkrije ono što je trebalo da ostane nepoznato.

Kedron mu se nikada nije mnogo dopadao; Lakrdijaševa opora ličnost predupređivala je svako prisnije zbližavanje, čak i da mu je Alvin bio sklon. Pa ipak, sada, dok je razmišljao o Kedronovim oprostajnim rečima, osetio je grižu savesti. Zbog njegovog delanja, Lakrdijaš je pobeo iz ovog vremena u nepoznatu budućnost.

Međutim, nije bilo razloga, pomisli Alvin, da sebe okrivljuje zbog toga. Time je dokazano samo ono što je on već znao - da je, naime, Kedron kukavica. Doduše, on možda nije bio ništa veći strašljivac od ma kog drugog u Diasparu; ali njegova dodatna nevolja ogledala se u činjenici da je raspolagao moćnom uobraziljom. Alvin je mogao prihvatiti izvesnu odgovornost za njegov usud, ali nipošto i celokupnu.

Kome je drugom u Diasparu još zadao bol i tugu? Najpre je pomislio na Jeseraka, svog tutora, koji je bio strpljiv sa svojim nesumnjivo najtežim učenikom. Setio se svih malih ljubaznosti kojima su ga roditelji obasipali tokom godina; kada ih je sada prizivao u pamćenju, shvatio je da ih je bilo znatno više nego što mu se ranije činilo.

A onda je došao red na Alistru. Ona ga je volela, a on je tu ljubav prihvatio ili odbacivao po vlastitom ćefu. Ali, šta se drugo moglo učiniti? Da li bi ona bila iole srećnija da ju je potpuno odbio?

Sada mu je postalo jasno zbog čega nikada nije voleo Alistru, ili bilo koju drugu ženu iz Diaspara. I tu lekciju naučio je u Lisu. Diaspar je zaboravio mnoge stvari, a među njima i pravi smisao ljubavi. Gledao je u Erliju kako majke cupkaju svoju decu na kolenima i duboko u njemu probudila se ona zaštitnička nežnost prema svim malim i bespomoćnim bićima koja predstavlja nesebičnu sestru ljubavi. U Diasparu, međutim, nije bilo žene koja je znala ili marila za ono što je nekada bila konačna svrha ljubavi.

Nisu postojala prava osećanja, duboke strasti, u besmrtnom gradu.

Možda su takve stvari drugde bujale samo zahvaljujući vlastitoj prolaznosti, zato što nisu mogle večno trajati, već su uvek bile pod senkom koju je Diaspar odagnao.

Bio je to trenutak, ako taj trenutak uopšte postoji, kada je Alvin shvatio šta je njegova sudbina. Do sada je bio samo nesvesni izvršilac vlastitih poriva. Da je znao tako arhaičnu analogiju, uporedio bi se sa jahačem na neukroćenom konju. Ovaj ga je vodio po mnogim neobičnim mestima, i to će verovatno i dalje činiti, ali u divljem galopu pokazao mu je svoju snagu i otkrio mu gde sam želi da ode.

Alvinovo sanjarenje iznenada je prekinuo zvuk zvonceta na zidnom ekranu. Visina tona odmah mu je rekla da to nije ulazni poziv, već da je neko došao da ga vidi. Izdao je signal za dopuštenje i trenutak kasnije pred njim se našao Jeserak.

Staratelj mu je imao ozbiljan, ali ne i neprijateljski izraz lica.

"Naloženo mi je da te povedem u Veće, Alvine", reče. "Ono čeka da te čuje." A onda Jeserak ugleda robota i radoznalo ga odmeri. "To ti je dakle sadrug koga si doveo sa putovanja. Mislim da će biti doro da i on pođe sa nama."

To je Alvinu sasvim odgovaralo. Robot ga je već izbavio iz jedne veoma opasne situacije i možda će se pokazati potreba da ga ponovo pozove upomoć. Pitao se šta mašina misli o pustolovinama i obrtima u koje je stalno zapadao i po hiljaditi put je poželeo da dokuči šta se zbiva u unutrašnjosti tog čvrsto zapretenog uma. Alvin je imao utisak da je robot za sada odlučio da posmatra, ispituje i izvodi sopstvene zaključke, ne preduzimajući ništa na svoju ruku sve dok ne proceni da je za to kucnuo čas. A onda će, verovatno sasvim iznenada, odlučiti da dela; možda će se ono za šta se bude opredelio kositi sa Alvinovim planovima. Jedini pomagač koga je imao bio je vezan za njega najtanjom niti vlastitog interesa i mogao ga je napustiti u svakom trenutku.

Alistra ih je čekala na rampi koja je vodila na ulicu. Čak i ako je želeo da je okrivljuje za izvesnu ulogu koju je odigrala u otkrivanju njegove tajne, Alvin nije imao srca za to. Njena tuga bila je sasvim očigledna i oči su joj se ispunile suzama dok mu je hitala u susret da ga pozdravi.

"Oh, Alvine!" uzviknu devojka. "Šta će učiniti s tobom?"

"Ne brini, Alistra", reče. "Sve će biti u redu. Uostalom, u najgorem slučaju Veće me može vratiti u Banke Sećanja, ali mi nešto govori da se to neće dogoditi."

Njena lepota i nesrećnost bile su tako izazovne da je, čak i u ovom času, Alvin osetio kako mu telo odgovara na njeno prisustvo svojim iskonskim načinom. Ali to je bila samo požuda tela; on je nije prezirao, ali mu samo ona više nije bila dovoljna. Blago je odvojio ruke od njenih i krenuo za Jeserakom ka Većnici.

Alistrino srce bilo je usamljeno, ali ne više ispunjeno gorčinom, dok ga je posmatrala kako odlazi. Znala je sada da ga nije izgubila, pošto joj on nikada nije pripadao. Kada se pomirila sa ovim saznanjem, počela je da shvata kako više nema mesta uzaludnim tugovanjima.

Alvin je jedva primećivao ljubopitljiv ili užasnut pogled sugrađana dok je sa pratnjom prolazio poznatim ulicama. Razvrstavao je argumente koje će možda morati da upotrebi i pripremao je priču koja će mu najviše odgovarati. S vremena na vreme, uveravao bi sam sebe da nije nimalo uzbuđen i da je i dalje potpuni gospodar situacije.

Čekali su samo nekoliko minuta u predvorju, ali to je bilo dovoljno dugo da se Alvin zapita za razlog što su mu, ako se već ne boji, noge postale tako slabašne. Iskusio je taj osećaj dok je savlađivao poslednji uspon na onom dalekom brdu u Lisu, gde mu je Hilvar pokazao vodopad sa čijeg su vrha ugledali ekspoziciju svetlosti koja ih je odvela u Šalmiran. Upitao se šta Hilvar sada radi i da li će se ikada ponovo sresti. Najednom mu učinilo veoma važnim da se to dogodi.

Velika vrata se raskriliše i on krenu za Jeserakom u Većnicu. Dvadeset članova već je sedelo oko stola u obliku polumeseca i Alvin se oseti polaskanim kada je video da nijedno mesto nije prazno. Ovo mora da je prvi put posle mnogo vekova da se sakupilo celo Veće bez i jednog odsutnog. Retki sastanci ovog tela obično su predstavljali puku formalnost, pošto su se svi redovni poslovi obavljali uz samo nekoliko poziva videofonom i, ukoliko se pojavila potreba, razgovorom između Predsednika i Centralnog Komputera.

Alvin je iz viđenja poznao većinu članova Veća i prisustvo tolikih poznatih lica malo ga je ospokojilo. Kao i Jeserak, oni nisu izgledali neprijateljski, već samo brižni i začuđeni. Uostalom, na njima je ležala odgovornost. Možda će biti ozlojeđeni što je neko pokazao da nisu u pravu, ali Alvin nije verovao da će mu to ozbiljno prebaciti. Nekada bi to bila brzopleta i neiskusna pretpostavka, ali ljudska priroda se u međuvremenu popravila u nekim pogledima.

Pažljivo će ga saslušati, ali ono što će potom misliti neće biti odveć važno. Alvinov sudija neće biti Veće, već Centralni Komputer.

16.

Nije bilo nikakvih formalnosti. Predsednik je proglasio sastanak otvorenim, a zatim se okrenuo prema Alvinu.

"Alvine", reče on prilično ljubazno, "voleli bismo da nam ispričaš šta se dogodilo od kada si nestao pre deset dana."

Upotreba izraza 'nestao', pomisli Alvin, bila je vanredno značajna. Čak i sada, Veće nije bilo voljno da prizna da je on boravio izvan Diaspara. Pitao se da li znaju da je bilo stranaca u gradu, ali je odmah posumnjao u to. U tom slučaju, ispoljavali bi znatno veću uzbuđenost.

Ispričao je svoju priču jasno i bez imalo dramatiziranja. Ona je njihovim ušima ionako zvučala sasvim čudno i neverovatno, tako da joj nisu bila potrebna nikakva ulepšavanja. Samo je na jednom mestu odstupio od stroge tačnosti opisa, pošto nije pomenuo način na koji je pobeo iz Lisa. Izgledalo je vrlo verovatno da će ponovo biti prinuđen da pribegne istom postupku.

Bilo je zdivljujuće posmatrati kako se menja držanje članova Veća u toku njegovog izlaganja. U početku su bili skeptični, odbijajući da prihvate opovrgavanje svega u šta su verovali, osporavanje njihovih najdubljih predrasuda. Dok im je Alvin pričao o svojoj strasnoj želji da istraži svet izvan zidina grada i o racionalnom uverenju da takav svet postoji, gledali su ga kao da pred sobom imaju neku neobičnu i nepojmljivu životinju. U stvari, za njih je on to i bio. Ali konačno su bili primorani da priznaju da je on u pravu, a da su oni pogrešili. Kako je Alvinova priča tekla, sve sumnje koje su prethodno imali polako su se raspršile. Možda im se nije dopadalo ono što im je kazao, ali više mu nisu mogli osporavati istinitost. Ukoliko bi ipak osetili sklonost ka tome, bilo je dovoljno da bace pogled na Alvinovog bešumnog sadruga.

Postojao je samo jedan vid njegove priče koji je izazvao njihovu rasrđenost, ali se on nije odnosio na Alvina. Prostorijom se razlegao ljutiti žamor kada je Alvin objasnio nastojanje Lisa da izbegne mešanje sa Diasparom i korake koje Seranis preduzima da bi predupredila takvu katastrofu. Grad se ponosio svojom kulturom, i to ne bez razloga. Činjenica da ih neko

smatra podređenim prevazilazila je sve granice popustljivosti članova Veća.

Alvin je brižljivo vodio računa da ne izrekne nikakvu uvredu u svom izlaganju; hteo je u što je moguće većoj meri da pridobije Veće uz sebe. Pokušao je da stvori utisak da ne vidi ništa rđavo u onome što je učinio i da za svoja otkrića znatno pre očekuje pohvalu nego kudnju. Bila je to najbolja taktika koju je mogao izabrati, pošto je unapred razoružavala većinu njegovih mogućih kritičara. To je takođe uticalo - premda nije bilo deo Alvinovog plana - da dobar deo krivice bude prebačen na nestalog Kedrona. Slušaocima je bilo jasno da je Alvin bio odveć mlad da bi video neku opasnost u onome što preduzima. Lakrdijaš je, međutim, bio toga znatno svesniji i postupio je na krajnje neodgovoran način. Oni uopšte nisu slutili u kojoj se meri Kedron u tom pogledu slagao sa njima.

Kao Alvinov staratelj, Jeserak je takođe zaslužio izvestan prekor i s vremena na vreme poneki većnik bi mu uputio zamišljen pogled. Nije im to zamerao, premda je savršeno bio svesan onoga što im je bilo na umu. Pripadala mu je izvesna čast što je obučavao najoriginalniji um koji se pojavio u Diasparu od Ranih Vremena i ništa mu je nije moglo oduzeti.

Tek kada je završio činjeničko izlaganje svojih pustolovina, upustio se u malo ubeđivanja. Morao je na neki načini uveriti ove ljude u istinitost onoga što je saznao u Lisu, ali kako da im stvarno predoči nešto što oni ranije nikada nisu videli i što su veoma teško mogli da zamisle?

"Velika je tragedija", reče on, "što su dva preostala ogranka ljudske rase morala da žive razdvojeno kroz tako ogromno vremensko razdoblje. Jednoga dana ćemo, možda, saznati kako je do toga došlo, ali sada je daleko važnije da se ispravi propušteno i da se spreči da se opet dogodi. Za vreme boravka u Lisu digao sam glas protiv njihovog stanovišta da su nadređeni u odnosu na nas; oni nas sigurno mogu mnogome naučiti, ali i mi njih. Ako oboje verujemo da nemamo šta jedni od drugih naučiti, nije li onda očigledno da oboje nismo u pravu?"

Uputio je pogled pun nade ka nizu lica koja su ga ohrabrila da nastavi.

"Naši preci", produži Alvin, "osnovali su carstvo koje je stiglo do zvezda. Ljudi su se slobodno šetali po svim tim svetovima, a njihovi potomci se sada boje da provire izvan zidina svog grada. Treba li da vam kažem zašto?" Zastao je za trenutak; u velikoj, neukrašenoj prostoriji nije bilo ni najmanjeg pokreta.

"Zato što se bojimo, bojimo se nečega što se zbilo u početku istorije. Rekli su mi istinu u Lisu, mada sam je i sam davno naslutio. Moramo li se uvek kao kukavice kriti u Diasparu, praveći se da ništa više ne postoji, zato što su nas Osvajači pre milijardu godina potisnuli na Zemlju?"

Upro je prstom u njihov tajni strah - strah koji on nikada nije osećao, pa dakle nije mogao ni da ga u potpunosti razume. Neka sada učine šta im je volja; rekao im je istinu onako kako je on vidi.

Predsednik mu uputi ozbiljan pogled.

"Imaš li još nešto da kažeš", upita ga, "pre no što razmotrimo šta valja preduzeti?"

"Samo jednu stvar. Voleo bih da povedem ovog robota do Centralnog Kompjutera."

"Ali zašto? Dobro znaš da je Kompjuter već svestan svega onoga što se odigralo u ovoj sobi."

"Ipak bih želeo da to učinim", uzvratil Alvin učtivo ali nepopustljivo. "Molim za dopuštenje i od Veća i od Kompjutera."

Pre no što je Predsednik stigao da odgovori, prostorijom se razlegao jasan, miran glas. Alvin ga nikada ranije u životu nije čuo, ali znao je šta stoji iza njega. Obaveštajne mašine, koje su bile tek spoljni delići velike inteligencije, mogle su se obraćati ljudima, ali nisu posedovale nepogrešivi naglasak mudrosti i pozvanosti.

"Neka dođe kod mene", reče Centralni Kompjuter.

Alvin pogleda Predsednika. Išlo je u prilog njegovom dobrom glasu što nije pokušao da zloupotrebi ovu pobjedu. Samo je jednostavno upitao: "Da li mi dozvoljavate da se udaljim?"

Predsednik prođe pogledom po Većnici i pošto nije primetio nijedan znak neslaganja, uzvрати pomalo bespomoćno: "Vrlo dobro. Proktori će te otpratiti, a potom će te ponovo dovesti ovamo kada završimo većanje."

Alvin lagano klimnu u znak zahvalnosti, velika vrata se otvoriše pred njim i on polako iziđe iz Većnice. Jeserak je pošao za njim, a kada su se vrata ponovo zatvorila, on se okrenu ka svom staratelju.

"Šta misliš, šta će Veće sada preduzeti?" upita brižno. Jeserak se osmehnu.

"Nestrpljiv kao i uvek, zar ne?" reče. "Ne znam koliko su mi procene ispravne, ali pretpostavljam da će odlučiti da se zaprete Grob Jarlana Zeja tako da niko više ne može krenuti tvojim tragom. Onda će Diaspar nastaviti po starom, neuznemiravan od spoljnog sveta."

"Toga se i pribojavam", reče Alvin gorko.

"I dalje se nadaš da ćeš to preduprediti?"

Alvin nije odmah odgovorio; znao je da mu je Jeserak prozreo namere, ali staratelj bar nije mogao da mu predvidi planove, pošto ih još nije imao. Došao je do onog nivoa kada je samo mogao da improvizuje i da se bez pripreme suočava sa novim okolnostima.

"Da li me okrivljuješ?" upita iznenada; Jeseraka je iznenadio novi ton njegovog glasa. Bio je to tračak poniznosti, veoma blag nagoveštaj da Alvin po prvi put traži podršku od svojih sunarodnika. Jeseraka je to dirnulo, ali bio je premudar da bi ga shvatio odveć ozbiljno. Alvin je bio prilično napet i bilo bi neosnovano uzdati se u neko trajno poboljšanje njegovog karaktera.

"Teško je odgovoriti na to pitanje", reče Jeserak polako. "Sklon sam da tvrdim da je svako znanje vredno, a ne može se poreći da si ti znatno proširio naša znanja. Ali ti si povećao i naše strahove. Šta je od toga dvoga probitačnije na duge staze? Da li si se to ikada zapitao?"

Za trenutak, učitelj i učenik zamišljeno su se posmatrali, možda poimajući stanovište drugoga znatno jasnije nego ikada ranije u životu. A onda, nagnani istim porivom, krenuli su dugim prolazom koji je vodio iz Većnice, dok je pratnja strpljivo koračala za njima.

Alvin je znao da ovaj svet nije stvoren za čoveka. Obasjan žestokom plavom svetlošću - tako zaslepljujućom da je pekla oči - dugački, prostrani hodnici izgledali su kao da se pružaju u beskraj. Tim velikim prolazima roboti Diaspara dolazili su i odlazili tokom svojih beskonačnih života, ali njima već nebrojeno dugo vekova nije odjeknuo bat ljudskih koraka.

Tu se nalazio podzemni grad, grad mašina bez kojih Diaspar nije mogao postojati. Nekoliko stotina metara ispred, hodnik se širio u kružnu halu sa prečnikom većim od jedne milje, čiji su krov nosili veliki stubovi na kojima je sigurno počivala i nepojmljiva težina Energetskog Centra. Ovde je, prema kartama, Centralni Kompjuter večno bdio nad sudbinom Diaspara.

Hala je bila još veća nego što se Alvin usudio da pretpostavi - ali gde se nalazio Kompjuter? Zbog nečega je očekivao da ugleda jednu ogromnu mašinu, mada je dobro znao da je ta predstava krajnje naivna. Zastrašujuća, ali lišena svakog smisla, panorama koja se pružala pod njim nagnala ga je da zastane u čudu i neizvenosti.

Hodnik kojim su došli završavao se visoko na zidu hale - nesumnjivo najvećeg zatvorenog prostora koji je čovek ikada sagradio - a sa obe strane dugačke rampe spuštale su se do udaljenog poda. Zaposedajući u potpunosti blistavo osvetljenu zapreminu, stajale su stotine velikih, belih struktura, tako neočekivanih da je Alvin za trenutak pomislio kako pred sobom

ima podzemni grad. Utisak je bio zapanjujuće živ i jamačno mu nikada neće sasvim izbledeti. Nije bilo ni traga prizoru koji je on očekivao, prizoru ispunjenom poznatim sjajem metala, koji je čovek od početka vremena dovodio u vezu sa svojim slugama.

Ovde se nalazio svršetak evolucije duge gotovo koliko i Čovekova. Njen početak bio je zapretno u maglama Ranih Vremena, kada je ljudski rod prvi put naučio da koristi energiju, a zatim poslao svoje bučne lokomotive da tandrču po celom svetu. Para, voda, vetar - svi ovi oblici energije nakratko su korišćeni, a potom napušteni. Vekovima je snaga materije pokretala svet, da bi i ona konačno bila prevaziđena, a prilikom svake promene stare mašine bile bi zaboravljene, dok bi nove zauzimale njihova mesta. Veoma lagano, u toku mnogo hiljada godina, ljudi su se približavali idealu savršene mašine - idealu koji je najpre bio puki san, potom daleka perspektiva i najzad stvarnost:

Mašina ne sme da sadrži pokretne delove.

Bio je to krajnji izraz ideala. Čoveku je bilo potrebno možda sto miliona godina da bi ga dosegao, a u samom času trijumfa, zauvek je okrenuo leđa mašini. Ona je stigla do krajnje tačke i nadalje je večno mogla sama o sebi da se brine, služeći istovremeno svog tvorca.

Alvin se više nije pitao koja je od ovih utihlih, belih prikaza Centralni Kompjuter. Znao je da ih on sve obuhvata i da seže daleko izvan ove hale, uključujući u svoje biće i sve nebrojene ostale mašine u Diasparu, bile one pokretne ili nepomične. Kao što je i njegov vlastiti mizak predstavljao skup mnogo milijardi zasebnih ćelija, raspoređenih po zapremini prostora prečnika svega nekoliko centimetara, tako su i fizički elementi Centralnog Kompjutera bili razmešteni posvuda, uzduž i popreko Diaspara. U ovoj hali mogao se nalaziti samo uključno-isključni sistem posredstvom koga su sve raštrkane jedinice bile u međusobnoj povezanosti.

Neodlučan kuda da krene, Alvin je prešao pogledom preko velikih silaznih rampi i bešumne arene. Centralni Kompjuter zacelo zna da je on ovde, baš kao što je upućen i u sve ostalo što se zbiva u Diasparu; jedino mu je preostalo da sačeka njegova uputstva.

Sada već poznat, ali ipak zastrašujući glas bio je tako tih i blizak, da se Alvinu učinilo da ga niko iz njegove pratnje nije mogao čuti. "Pođi dole levom rampom", obratio mu se. "Posle ću te ja voditi."

Krenuo je polako nagibom, dok mu je robot lebdeo iznad glave. Jeserak i proktori nisu pošli za njim. Upitao se da li su dobili naređenja da ostanu ovde, ili su, možda, smatrali da ga dobro mogu držati na oku i sa ove osmatračnice, tako da nije bilo potrebno upuštati se u dugo silaženje. Nije bila isključena ni mogućnost da se, naprosto, dalje nisu usuđivali približiti Centralnoj riznici Diaspara.

Kod podnožja rampe tihi glas ponovo je dao Alvinu uputstva i on je krenuo avenijom usnulih, gorostasnih obličja. Glas mu se obratio još tri puta, a onda je shvatio da je stigao do cilja.

Mašina pred kojom je stajao bila je manja od većine svojih sadruga, ali on se osećao kao patuljak u odnosu na nju. Pet nivoa sa vodorovnim linijama koje su išle ukrug stvarali su utisak neće šćućurene životinje; skrenuvši pogled sa nje na svog robota, Alvinu se učinilo neverovatnim da oboje predstavljaju izdanke iste evolucije i da su ustrojani prema istom načelu.

Na oko tri stope iznad tla široko, providno polje pružalo se celom dužinom strukture. Alvin je priljubio čelo uz gladak, neobično topao materijal i pogledao u unutrašnjost mašine. U prvih mah nije video ništa; a onda, kada je zaklonio oči, uspeo je da razbere hiljade slabašnih tačaka svetlosti koje su počivale u ništavilu. Bile su poređane jedna iza druge po trodimenzionalnoj rešetki, što je njemu podjednako izgledalo čudno i lišeno značenja kao i

drevnom čoveku zvezdani svod. Iako je netremice posmatrao više minuta, sasvim nesvestan protoka vremena, raznobojne svetlosti nisu se micale sa svojih mesta i sjaj im se uopšte nije menjao.

U trenutku mu je sinulo da, kada bi mogao da pogleda u vlastiti mozak, i on bi mu se u istoj meri učinio lišen smisla. Mašina je izgledala nepokretna i nepromenljiva zato što nije mogao videti njene misli.

Po prvi put počeo je da stiče izvesnu maglovitu predstavu o moćima i silama koje su održavale grad. Čitavog života je bez ikakvog pitanja prihvatao čudo sintetizera, koji su iz veka u vek u neiscrpnom prilivu podmirivali sve potrebe Diaspara. Hiljadu puta bio je očevidac tog čina stvaranja, ali mu je pri tom retko padalo na um da se negde mora nalaziti prauzor onoga što je pred njim dolazilo na svet.

Kao što se ljudski um tek malčice mogao zadržati na samo jednoj misli, tako su nesravnjivo veći mozgovi, koji su predstavljali tek delić Centralnog Kompjutera, bili u stanju da obuhvate i zauvek zadrže i najsloženije ideje. Sklopovi svih stvorenih stvari bili su zamrznuti u tim večnim umovima, a bio je potreban samo treptaj čovekove volje pa da oni postanu deo stvarnosti.

Svet je zaista daleko odmakao od vremena kada su, iz časa u čas, pećinski ljudi strpljivo glačali vrške svojih strela i noževe u čvrstom kamenu.

Alvin je čekao, ne hotevši da progovori dok ne dobije novi znak raspoznavanja. Upitao se na koji je način Centralni Kompjuter svestan njegovog prisustva, odnosno kako ga može videti i čuti mu glas. Nigde nije bilo ni najmanjeg traga organima čula - nikakvih rešetkastih zastora, ekrana ili bezosećajnih kristalnih očiju kojima su normalno roboti poimali svet oko sebe.

"Izloži svoj problem", reče mu tihi glas u uho. Izgledalo je neobično što ova sveobuhvatna zapremina mašinerija izražava tako blago svoje misli. A onda mu je postalo jasno da sam sebi laska; njime nije bio zaokupljen možda ni milioniti deo mozga Centralnog Kompjutera. On je predstavljao samo jedan od bezbrojnih nepravilnih slučajeva kojima je on istovremeno posvećivao pažnju, bdijući nad Diasparom.

Teško je razgovarati sa prikazom koja ispunjava čitav prostor oko vas. Alvinove reči kao da su zamirale u praznom vazduhu istog časa kada bi ih izgovorio.

"Šta sam ja?" upita on.

Da je ovo pitanje postavio jednoj od obaveštajnih mašina iz grada, znao je kakav bi odgovor dobio. U stvari, on je to često činio, a odgovor je uvek glasio: "Ti si Čovek." Sada se, međutim, nalazio pred inteligencijom potpuno različitog reda, tako da nije bilo potrebe za brižljivom semantičkom tačnošću. Centralni Kompjuter će znati na šta on misli, ali to još nikako nije značilo i da će mu odgovoriti.

I odista, usledio je upravo onakav odgovor kakvog se pribojavao.

"Ne mogu da odgovorim na to pitanje. Kada bih to učinio, otkrio bih naum mojih tvoraca, a samim tim bih ga i obezvređio."

"Onda je moja uloga predviđena kada je grad podignut?"

"To se može reći i za sve ostale ljude."

Ovaj odgovor nagnao je Alvina na razmišljanje. Centralni Kompjuter kazao je istinu; ljudski žitelji Diaspara bili su projektovani podjednako temeljito kao i njegove mašine. Činjenica da je jedinstven davala je Alvinu neobičan osećaj vlastite retkosti, ali to nije bezuslovno bila vrlina.

Postalo mu je jasno da ovde više ne može saznati ništa što bi mu pomoglo da razreši tajnu svog porekla. Bilo je beskorisno pokušavati da se obmane ova ogromna inteligencija, ili se nadati da će ona otkriti podatke koje joj je naloženo da čuva. Alvin nije bio prekomerno

razočaran; osećao je da već počinje da dokučuje istinu, ali to u svakom slučaju nije predstavljalo glavni razlog njegove posete.

Bacio je pogled na robota koga je doveo iz Lisa i upitao se kako da preduzme sledeći korak. Ovaj je mogao nasilno da reaguje, ukoliko sazna šta Alvin sprema, tako da je bilo osobito važno da ne čuje ono što je Alvin hteo da kaže Centralnom Kompjuteru.

"Možeš li da obezbediš zonu tišine?" upita.

U istom času, iskusio je nepogrešivi osećaj 'smrti', potpuno prigušenje svih zvukova, kojim se odlikovala ovakva zona. Kada mu se Kompjuter ponovo obratio, glas mu je bio neobično zvonak i opor. "Niko nas ne može čuti. Reci šta želiš."

Alvin pogleda robota; i dalje se nalazio u istom položaju. Izgledalo je da ništa ne podozreva; možda uopšte nije bio u pravu kada je pretpostavio da ovaj kuje neke svoje planove. Nije isključeno da je pošao sa njim u Diaspar kao verni, poverljivi sluga; u tom slučaju, ovo što je Alvin sada nameravao da preduzme moglo je predstavljati krajnje neumesnu niskost.

"Čuo si kako sam naišao na ovog robota", počeo Alvin. "On sigurno raspolaže neprocenjivim znanjem o prošlosti, čak do onih vremena kada još nije postojao grad kakav mi poznajemo. Možda će moći da nam kaže nešto i o drugim svetovima osim Zemlje, budući da je pratio Gospodara na njegovim putovanjima. Na nevolju, govorni vodovi su mu blokirani. Ne znam u kojoj je meri ova blokada otporna, ali molim te da je otkloniš."

Glas mu je zvučao zagrobno i šuplje, pošto je zona tišine upijala svaku reč pre no što bi ova proizvela odjek. Čekao je u nevidljivoj i mukloj praznini da mu molba bude uslišena ili odbijena.

"Tvoj zahtev se suočava sa dva problema", uzvratila Kompjuter. "Jedan je moralne, a drugi tehničke prirode. Ovaj robot je programiran da izvršava naređenja samo jednog određenog čoveka. Kakva prava imam da izmenim ovo, čak i ako mogu?"

Alvin je predvideo ovo pitanje i pripremio nekoliko odgovora na njega.

"Nije nam poznat tačan vid Gospodareve zabrane", uzvratila ona. "Ukoliko možeš da razgovaraš sa robotom, probaj da ga ubediš da su se sada promenile okolnosti u kojima je blokada postavljena."

Naravno, bio je to očigledan potez. Alvin ga je i sam povukao, no bez uspeha; nadao se da će Centralni Kompjuter, sa svojim nesravnjivo većim mentalnim moćima, moći da učini ono što njemu nije pošlo za rukom.

"To isključivo zavisi od prirode blokade", usledio je odgovor. "Moguće je, na primer, postaviti takvu blokadu koja bi, ukoliko bi neko neovlašćeno posegao u nju, izazvala brisanje sadržaja ćelija sećanja. Ne verujem, međutim, da je Gospodar raspolagao sa dovoljno umeća za tako nešto; za to je potrebna veoma specijalizovana tehnika. Pitaću tvoju mašinu da li se u njenim jedinicama pamćenja nalazi vod za brisanje."

"Ali šta", uzbuđeno uzviknu Alvin, "ako i samo pitanje o postojanju voda za brisanje dovodi do brisanja pamćenja?"

"Postoji uobičajeni postupak za ovakve slučajeve i ja ću ga se pridržavati. Izdaću drugostepena uputstva, rekavši mašini da prenebregne moje pitanje, ukoliko takva zamka postoji. Ona će se onda neminovno suočiti sa logičkim paradoksom; bez obzira na to da li mi odgovori ili se uzdrži od odgovora, prekršiće prvostepena uputstva. U takvim okolnostima svi roboti postupaju na isti način kako bi zaštitili sebe. Oni jednostavno isključuju ulazne vodove i delaju kao da im nije postavljeno pitanje."

Alvin je požalio što je poveo reč o ovom predmetu i posle kratkog mentalnog kolebanja zaključio je da bi i on trebalo da pribegne istoj taktici i da se pretvara da mu nikakvo pitanje nije upućeno. U svakom slučaju, pouzdano je utvrdio bar jednu stvar: Centralni Kompjuter

bio je potpuno pripravan da se uhvati ukoštac sa svakom neočekivanom zamkom koja može postojati u robotovim jedinicama sećanja. Alvin nije želeo da vidi mašinu svedenu na gomilu gvožđurije; umesto toga, znatno bi je radije vratio u Šalmiran sa neugroženim tajnama.

Čekao je što je mogao strpljivije da se zbije nemi, bestelesni susret dva intelekta. Bilo je to ogledanje dva uma, koje je stvorio ljudski genije u davno zapretnom zlatnom dobu svog najvećeg dostignuća. Sada su se obojica nalazila daleko izvan moći poimanja bilo kog živog čoveka.

Mnogo minuta kasnije ponovo je prozborio šupalj, neodređen glas Centralnog Kompjutera.

"Uspostavio sam delimičan kontakt", reče. "Sada bar znam prirodu blokade i mislim da sam otkrio zbog čega je postavljena. Postoji samo jedan način na koji se ona može otkloniti. Tek kada Veliki dođu na Zemlju, ovaj robot će ponovo progovoriti."

"Ali to je besmisleno", usprotivi se Alvin. "I drugi Gospodarev sledbenik verovao je u njih i pokušao je da objasni šta su oni značili po nas. Ali uglavnom je pričao nerazumljivosti. Veliki nikada nisu postojali, niti će ikada postojati."

Izgledalo je da se našao u ćorsokaku i osetio je gorko, bespomoćno razočaranje. Put do istine zaprečile su mu želje jednog čoveka koji je bio sišao s uma i koji je umro pre milijardu godina.

"Možda si u pravu", reče Centralni Kompjuter, "kada kažeš da Veliki nikada nisu postojali. Ali to ne znači da oni nikada neće postojati."

Ponovo je usledila duga tišina, dok je Alvin razmišljao o značenju ove opaske, a umovi dvaju robota ponovo uspostavljali svoj tanani kontakt. A onda, bez ikakvog predznaka, on se obreo u Šalmiranu.

17.

Sve je bilo u dlaku isto kao i prošli put: velika abonosna uvala upijala je svetlost sunca, ali je nije odražavala ka oku. Stajao je među ruševinama utvrđenja, gledajući preko jezera, čija je nepomična vodena površina ukazivala da džinovski polip sada predstavlja samo razlučeni oblak animalkula, a ne više ustrojeno biće, sposobno da oseća.

Robot se i dalje nalazio uz njega, ali od Hilvara nije bilo ni traga. Nije imao vremena da razmisli o ovoj neobičnosti, niti da se zabrine zbog odsustva prijatelja, pošto se gotovo istog trena dogodilo nešto tako fantastično, da su mu sve ostale stvari iščilele iz uma.

Nebo je počelo da se raspolučuje na dvoje. Tanak klin tame pružao se od obzorja do zenita, lagano se šireći, kao da se tmina i kaos zarivaju u Vaseljenu. Klin je neumoljivo prodirao, sve dok nije obuhvatio četvrtinu neba. I pored sve upućenosti u činjeničku stvarnost astronomije, Alvin se nije mogao oteti sveprožimajućem utisku da se on i njegov svet nalaze pod velikom, plavom kupolom - koju sada nešto probada spolja.

Klin tmine prestao je da se širi. Sile koje su ga izazvale gledale su nadole, u svet-igračku koju su otkrile, možda raspredajući među sobom da li je on uopšte vredan njihove pažnje. Pod ovim kosmičkim motrenjem, Alvin nije osetio ni uznemirenost, ni užas. Znao je da se nalazi licem u lice sa silom i mudrošću pred kojima je čovek mogao osećati strahopoštovanje, ali ne i strah.

A onda je pala odluka: utrošiće jedan delić Večnosti na Zemlju i njene žitelje. Dolazili su kroz prozor koji su otvorili u nebu.

Poput iskri iz neke nebeske kovačnice, počeli su se slivati na Zemlju. Njihov priliv postojao je sve zamašniji i na kraju se sa nebesa obrušavao plameni vodopad, rasprskavajući se u lokve tečne svetlosti kada je stizao do tla. Alvin nije morao da čuje reči koje su mu zazvučale u ušima poput blagoslova:

Veliki su došli.

Plamen je stigao do njega, ali nije pekao. Bilo ga je posvuda: ispunjavao je veliku uvalu Šalmirana svojim zlatnim sjajem. Posmatrajući u čudu, Alvin je primetio da to nije bezoblična struja svetlosti, već da poseduje oblik i sklop. Počeo je da se rastače u razaznatljiva oblička, da se sakuplja u zasebne ognjene kovitlace. Ova vrtložja okretala su se sve brže i brže oko svojih osa, dok su im se središta uznosila, obrazujući stubove, u kojima je Alvin uspeo da razabere tajanstveno iščezavajuće prikaze. Iz ovih blistavih totemskih karijatida dopirala je tanana muzička melodija, beskrajno udaljena i očaravajuće prijatna.

Veliki su došli.

Ovoga puta bilo je odgovora. Gospodareve sluge vas pozdravljaju. Čekali smo vaš dolazak.

Čuvši ove reči, Alvin je shvatio da su barijere srušene. Istoga časa, Šalmiran i njegovi čudni posetioci nestadoše, a on se ponovo nađe pred Centralnim Kompjuterom u dubinama Diaspara.

Sve je bila samo opsena, nimalo stvarnija od sveta mašte iz saga u kome je proveo tolike časove mladosti. Ali kako je ona stvorena; odakle su poticale neobične slike koje je video?

"Problem je bio neobičan", reče tihi glas Centralnog Kompjutera. Znao sam da robot mora imati u svom umu neku vizuelnu predstavu o Velikima. Trebalo je, dakle, da ga ubedim da se utisci čula koje prima poklapaju sa tom slikom, a potom je sve išlo lako."

"Kako si to učinio?"

"Jednostavno, pitao sam robota kako su izgledali Veliki, a zatim sam registrovao shemu koja se uobličila u njegovim mislima. Shema je bila krajnje nepotpuna, tak da sam morao prilično da improvizujem. Jednom ili dva puta, slika koju sam ja stvarao počela je opasno da se podvaja od robotove predstave, ali kada se to dogodilo, osetio sam kako zbunjenost raste u mašini i preoblikovao sam sliku, pre no što je robot postao podozriv. Moraš uzeti u obzir da su meni na raspolaganju stajale stotine vodova, dok je robot imao samo jedan, što mi je omogućilo da tako brzo prelazim sa jedne slike na drugu da se promena nije mogla primetiti. Bio je to mali hokus-pokus; bio sam u stanju da prezagušim robotove senzorne vodove, a u isto vreme i da predupredim njegove kritičke sposobnosti. Ono što si ti video bila je samo završna, ispravljena scena, koja je najvećma odgovarala Gospodarevom otkrovenju. Izgledala je prilično grubo, ali je bila dovoljna. Robot je verovao u njenu istinitost taman onoliko koliko je bilo potrebno da se blokada otkloni i u tom času mogao sam da uspostavam potpuni kontakt sa njegovim umom. On više nije lud; odgovoriće ti na sva pitanja koja mu budeš postavio."

Alvin je i dalje bio pod utiskom viđenog; odsevi lažne apokalipse još su mu plamteli u umu i on se nije sasvim napregao da shvati objašnjenje Centralnog Kompjutera. Svejedno; čudesna terapija bila je okončana i kapija saznanja širom se otvorila pred njim, čekajući ga da uđe.

A onda se setio upozorenja koje mu je dao Centralni Kompjuter i brižno upitao: "Šta je sa moralnim prigovorom što si morao da pogaziš Gospodareva naređenja?"

"Ustanovio sam zbog čega su izdata. Kada se budeš upoznao sa njegovim životom, što je sada sasvim izvodljivo, videćeš da je on tvrdio kako je izazvao mnoga čudesa. Sledbenici su mu verovali, a njihova ubeđenost doprinosila je njegovoj moći. Ali naravno, iza svih tih čudesa stajalo je neko jednostavno objašnjenje, ako ih je uopšte i bilo. Iznenaduje me što su inače razboriti ljudi dopuštali da budu obmanuti na takav način."

"Gospodar je, dakle, bio varalica?"

"Ne; stvar nije tako jednostavna. Da je bio samo puki obmanjivač, nikada ne bi postigao takav uspeh i njegov pokret ne bi tako dugo opstao. Bio je to dobar čovek i veliki deo onoga što je propovedao bilo je istinito i mudro. Na kraju je i on sam poverovao u vlastita čudesa, ali

je ipak znao da postoji jedan svedok koji je u stanju da ih opovrgne. Robot je bio upućen u sve njegove tajne; bio je njegov zagovornik i saradnik, pa ipak, ako bi ikada bio podvrgnut detaljnom ispitivanju, ugrozio bi sam temelj njegove moći. Stoga mu je naredio da ne obznanjuje svoja sećanja sve do sudnjeg dana Vaseljene, kada Veliki budu došli. Teško je poverovati da se u jednom čoveku mogla nahoditi takva mešavina prevrtljivosti i iskrenosti, ali upravo je tako bilo."

Alvin se upitao šta robot misli o svom oslobođenju od drevnog ropstva. On je, nesumnjivo, bio dovoljno složena mašina da ovo ne primi kao uvredu. Mogao je biti ljut na Gospodara što ga je bacio u takvo ropstvo, baš kao i na Alvina i Centralni Kompjuter što su ga vratili zdravom razumu.

Zona tišine je uklonjena, pošto više nije bilo potrebe za tajnošću. Trenutak na koji je Alvin dugo čekao najzad je došao. Okrenuo se ka robotu i postavio mu pitanje koje ga je morilo još od kada je čuo priču o Gospodarevoj sagi.

I robot je odgovorio.

Jeserak i proktori i dalje su strpljivo čekali kada im se on pridružio. Na vrhu rampe, pre no što će ući u hodnik, Alvin je bacio još jedan pogled na halu i opsena je ovoga puta bila snažnija nego ikada ranije. Ispod njega je ležao mrtav grad čudnih belih zdanja, grad obasjan žestokim osvetljenjem koje nije bilo predviđeno za ljudske oči. Mrtav je možda odista bio, pošto nikada nije živio, ali je zato odisao energijama znatno snažnijim od svih koje su pokretale organsku materiju. Dok svet bude postojao, ove bešumne mašine nalaziće se ovde, nikada ne skrećući misli sa tokova koje im je ljudski genije odredio pre mnogo godina.

Iako je Jeserak pokušao da ispita Alvina dok su se vraćali u Većnicu, ništa nije saznao o njegovom razgovoru sa Centralnim Kompjuterom. Nije to bila samo puka uzdržanost sa Alvinove strane; i dalje je bio opčinjen onim što je video, odveć opijen uspehom, da bi vodio neki suvišni razgovor. Jeserak je morao da ispolji veliko strpljenje i nadao se da će Alvin konačno izići iz transa.

Ulice Diaspara kupale su se u svetlosti koja se činila sasvim bledom u poređenju sa bleštavošću grada mašina. Ali Alvin ih uopšte nije primećivao; na njega više nije delovala poznata lepota velikih kula koje su promicale pored njega ili ljubopitljivi pogledi sugrađana. Palo mu je na pamet da je veoma neobično kako je sve što mu se događalo vodilo ka ovom trenutku. Od časa kada je sreo Kedrona, događaji kao da su automatski potekli ka unapred određenom cilju. Monitori, Lis, Šalmiran - na svakom koraku mogao je skrenuti sa pravog puta, ali nešto ga je vodilo napred. Da li je sam bio tvorac svoje sudbine, ili je predstavljao posebnog miljenika Usuda? Možda je posredi bila puka verovatnoća, delovanje zakona slučaja. Bilo koji čovek mogao je pronaći put na kome je on ostavio svoje tragove i nebrojeno puta u prošlosti i drugi su stigli gotovo dokle i on. Ti prethodni Jedinštveni: na primer, šta se dogodilo sa njima? Možda je on naprosto bio prvi koji je imao sreće.

Tokom celog puta natrag kroz ulice Diaspara, Alvin je uspostavljao sve prisniju i prisniju vezu sa mašinom koju je oslobodio veševkovnog ropstva. Ona je oduvek bila u stanju da prima njegove misli, ali ranije on nije mogao znati da li će izvršiti naređenja koja joj izdaje. Sada je ove neizvesnosti nestalo; mogao je da razgovara sa njom kao i sa svakim ljudskim stvorom. Doduše, pošto nije bio sam, naložio joj je da se ne služi govornim jezikom, već jednostavnim mislenim slikama koje je on bio u stanju da pojmi. Ponekad ga je vređala činjenica što roboti mogu bez teškoća međusobno da opšte na telepatskom nivou, dok je to Čoveku bilo nemoguće - izuzev u Lisu. Bila je to još jedna sposobnost koju je Diaspar izgubio ili koje se hotimice odrekao.

Nastavio je bešuman, ali u nekoliko jednostran razgovor dok su čekali u predvorju Većnice. Bilo je nemoguće ne uporediti okolnosti u kojima se sada nalazio sa onima iz Lisa,

kada su Seranis i njeni saradnici pokušali da ga potčine svojoj volji. Nadao se da neće biti potrebe za novim sukobom, ali ukoliko bi do njega ipak došlo, on je sada bio daleko bolje pripremljen.

Već prvi pogled na lica članova Veća rekao je Alvinu kakvu su odluku doneli. Nije bio ni iznenađen, niti osobito razočaran; takođe nije ispoljio nijedno osećanje koje su Većnici možda očekivali dok je slušao Predsednika.

"Alvine", počeo Predsednik, "veoma brižljivo smo razmotrili okolnosti do kojih je dovelo tvoje otkriće i doneli smo jednoglasnu odluku. Pošto niko ne želi ikakve promene u našem načinu života, kao i s obzirom na to da se svega jednom u mnogo miliona godina rađa neko ko je sposoban da iziđe iz Diaspara, pod uslovom da je to izvodljivo, smatramo da tunelski sistem za Lis nije neophodan i da, u stvari, može predstavljati izvor opasnosti. Ulaz u halu sa pokretnim putevima bio je stoga zapreten.

Štaviše, pošto nije isključena mogućnost da postoje i drugi putevi koji vode iz grada, izvršiće se pregled jedinica sećanja monitora. On je već počeo.

Takođe smo razmotrili šta bi i da li bi nešto trebalo preduzeti u pogledu tebe. S obzirom na tvoju mladost i na posebne okolnosti oko tvog rođenja, zaključeno je da ne možeš biti kažnjen za ono što si učinio. U stvari, otklonivši moguću opasnost po naš način života, ti si gradu učinio uslugu i mi ti zbog toga dugujemo zahvalnost."

Oglasio se pljesak i na licima većnika pojavio se izraz zadovoljstva. Složene okolnosti brzo su razrešene, izbegli su neophodnost da strogo kazne Alvina i sada su se mogli razići s osećanjem da su, kao vodeći građani Diaspara, izvršili svoju dužnost. Uz malo sreće, možda će proteći vekovi pre no to opet budu morali da se sakupe.

Predsednik je pogledao Alvina s iščekivanjem; možda se nadao da će im Alvin uzvratiti istom merom i da će izraziti zahvalnost veću što ga je tako lako razrešilo krivice. Ali čekalo ga je razočarenje.

"Smem li nešto da pitam?" reče Alvin učtivo.

"Razume se."

"Centralni Kompjuter je jamačno odobrio vaše odluke?"

U normalnim okolnostima bilo je prilično neumesno postaviti ovakvo pitanje. Veće nije bilo dužno da pravda svoje odluke, niti da objašnjava kako ih je donelo. Ali Alvin je uživao poverenje Centralnog Kompjutera iz nekog neobjašnjivog razloga. Nalazio se u povlašćenom položaju.

Pitanje je očevidno izazvalo izvesnu pometnju i odgovor je usledio pomalo preko volje.

"Naravno da smo se posavetovali sa Centralnim Kompjuterom. Kazao nam je da postupamo prema vlastitoj presudi."

Alvin je to očekivao. Centralni Kompjuter vodio je sastanak sa Većem u istom trenutku dok je razgovarao sa njim - istovremeno, zapravo, dok je bio udubljen u milion drugih poslova u Diasparu. Znao je, isto kao i Alvin, da je svaka odluka koju Veće sada donese sasvim nevažna. Budućnost se potpuno izmakla njihovom uplivu istog trena kada su, u blaženom neznanju, zaključili da je kriza bezbedno premošćena.

Alvin se nije osetio nadmoćnim, niti je uživao u naslućivanju predstojećeg trijumfa, kada je pogledao te budalaste starce koji su sebe smatrali vladavcima Diaspara. On je video pravog vladavca grada i razgovarao je sa njim u zagrobnoj tišini njegovog blistavog, podzemnog sveta. Ovaj susret potro je gotovo svaku nadmenost u njegovoj duši, ali nje je ipak ostalo dovoljno za poslednju opasnost koja će nadmašiti sve prethodne.

Dok se opraštao od Veća, pitao se da li ih iznenađuje njegovo mirno pokoravanje i odsustvo ozlojeđenosti zbog zatvaranja puta za Lis. Proktori ga nisu sledili; nije se više nalazio pod prismotrom, bar ne na tako neprikriiven način. Samo je Jeserak krenuo za njim iz

Većnice u šarolike ulice.

"Dakle, Alvine?" reče on. "Vladanje ti je bilo besprekorno, ali mene ne možeš obmanuti. Šta si sad smislio?"

Alvin se osmehnu.

"Znao sam da ćeš nešto posumnjati; ako pođeš sa mnom, pokazaću ti zašto podzemni put za Lis nije više važan. Postoji još jedan opit koji bih želeo da oprobam; ništa ti se neće dogoditi, sem što ti se možda neće dopasti."

"Vrlo dobro; ja se i dalje smatram tvojim starateljem, premda izgleda da su uloge sada promenjene. Kuda to nameravaš da me vodiš?"

"Idemo u Loranovu Kulu, odakle ću ti pokazati svet izvan Diaspara."

Jeserak je pobledeo, ali je sačuvao prisustvo duha. A onda, kao da nema poverenja u vlastite reči, ukočeno je klimnuo i krenuo za Alvinom na glatko sklisku površinu pokretnog puta.

Jeserak se nije uplašio dok su koračali tunelom kojim je hladan vetar večito duvao u Diaspar. Tunel se sada promenio; kamena rešetka koja je sputavala pristup spoljnom svetu nestala je. Ona više nije služila nikakvoj strukturalnoj svrsi i Centralni Kompjuter ju je uklonio bez reči protivljenja kada je Alvin to zatražio. Kasnije će možda naložiti monitorima da se ponovo sete rešetke i da je vrate u postojanje. Ali za sada tunel je izbijao, nezapreten i nenadgledan, na spoljne, okomite gradske zidine.

Tek kada je Jeserak stigao gotovo do ruba vazdušne cevi, postalo mu je jasno da se spoljni svet nalazi tik pred njim. Pogledao je prema sve širem krugu neba, a koraci su počeli da mu bivaju sve nesigurniji, da bi konačno zastao. Alvin se setio kako se Alistra okrenula i pobegla glavom bez obzira sa ovog mesta i upitao se da li će moći da nagna Jeseraka da krene još malo napred.

"Molim te samo da pogledaš", obrati mu se on, "a ne da napustiš grad. Siguran sam da to možeš učiniti!"

Za vreme svog kratkotrajnog boravka u Erliju, Alvin je video kako jedna majka uči svoje dete da hoda. Taj prizor mu je neodoljivo pao na um dok je podsticao Jeseraka da nastavi hodnikom, ohrabrujući ga svaki čas u njegovom nevoljnom napredovanju korak po korak. Za razliku od Kedrona, Jeserak nije bio kukavica. Nije prezao da se uhvati ukoštac sa samim sobom, ali ta borba je bila očajnička. Alvin je izgledao podjednako iscrpljen kao i njegov tutor, kada mu je konačno pošlo za rukom da dovede Jeseraka do mesta odakle je mogao videti celokupno, nezapreteno prostranstvo pustinje.

Kada se jednom našao tu, zanimljivost i čudesna lepota prizora, tako različitog od svega sa čim se Jeserak susretao u ovom ili prethodnim životima, kao da su nadvladali njegov strah. Očevidno je bio opčinjen ogromnošću vidika satkanog od valovitih peščanih dina i udaljenih, drevnih brda. Bilo je pozno popodne i ubrzo će ceo kraj prekriti plašt noći koja se nikada nije spuštala na Diaspar.

"Molim te da dođeš ovamo", reče Alvin, govoreći brzo, kao da mu teško polazi za rukom da obuzdava nestrpljenje. "Shvatio sam da ti zaslužuješ više od bilo kog drugog da vidiš gde su me putevi odveli. Hteo sam da ti pokažem pustinju, ali istovremeno da budeš očevidac onoga što ću sad preduzeti, kako bi Veće znalo šta sam učinio.

Kao što sam rekao Veću, doveo sam ovog robota iz Lisa u nadi da će Centralni Kompjuter biti u stanju da otkloni blokadu kojom je njegovo sećanje zapretao čovek po imenu Gospodar. Varkom koju još potpuno ne razumem, Kompjuter je to učinio. Posle toga, bio mi je otvoren put u sva sećanja mašine, kao i do posebnih veština kojima je ona obdarena. Sada ću primeniti jednu od tih veština. Gledaj!"

Nagnan bešumnim naređenjem koje je Jeserak mogao samo da nasluti, robot je izjezdio iz

ulaza tunela, dobio na brzini i posle svega nekoliko sekundi predstavljao je tek daleki metalni odsev pod svetlošću sunca. Nisko je leteo preko pustinje, povrh pešćanih dina, koje su ležale izukrštane poput zamrznutih talasa. Jeseraku se javio neodoljiv utisak da mašina nešto traži, ali nije imao ni najmanju predstavu šta bi to moglo biti.

A onda, iznenada, blistava tačka vinula se uvis iznad pustinje i zaustavila se na hiljadu stopa iznad tla. U istom času, Alvinu se oteo dubok uzdah zadovoljstva i olakšanja. Uputio je brz pogled prema Jeseraku, kao da mu kaže: "To je ono!"

U prvi mah, ne znajući šta da očekuje, Jeserak nije razabrao nikakvu promenu. A zatim, gotovo ne verujući vlastitim očima, ugledao je kako se oblak prašine polako podiže sa pustinje.

Ništa nije užasnije od pokreta koji se javio tamo gde nikakvog pokreta ne bi smelo biti, ali Jeserak je već bio izvan domašaja iznenađenja i straha kada su pešćane dine počele da se razmiču. Nešto je počelo da se uzdiže ispod pustinje, poput džina koji se budi iz sna, i najednom do Jeserakovih ušiju dopreše grmljavina zemlje koja se obrušava i praskanje stenja koje razmrskava neobuzdana sila. Zatim veliki gejzir peska šiknu stotinama stopa u vazduh i tle nestade sa vidika.

Prašina je počela polako da se taloži preko rane zasečene na licu pustinje. Ali Jeserakov i Alvinov pogled i dalje je bio uprt ka otvorenom nebu, na kome se do pre samo nekoliko trenutaka nalazio samo strpljivi robot. A onda je, konačno, Jeseraku postalo jasno zašto je Alvin tako ravnodušno primio odluku Veća, zbog čega nije ispoljio nikakvo osećanje kada mu je rečeno da je podzemni put za Lis zatvoren.

Naslage zemlje i stenja mogle su da zaprljaju, ali ne i da zapretu ponosite linije broda koji se i dalje uzdizao iznad razdrljane pustinje. Jeserak je netremice posmatrao kako blago zaokreće sa njim, sve dok im nije došao tačno u liniju vida i zadobio kružno obličje. A onda, sasvim polako, krug je počeo da se širi.

Alvin je počeo prilično brzo da govori, kao da je imao malo vremena na raspolaganju.

"Robot je sazdan da bude Gospodarev sadrug, sluga, ali iznad svega, pilot njegovog broda. Pre no što je došao u Lis, on se spustio u Port Diaspar, koji sada leži zatrpan pod pustinjskim peskom. Čak i u to vreme, kosmodrom je bio gotovo prazan; mislim da je Gospodarev brod bio jedan od poslednjih koji su stigli na Zemlju. On je kraće vreme proveo u Diasparu, pre no što je otišao u Šalmiran; put je tada sigurno još bio otvoren. Ali brod mu više nije bio potreban i tokom svih proteklih vekova letelica je čekala tamo, pod naslagama peska. Kao i sam Diaspar, kao ovaj robot, kao sve ostalo što su neimari prošlosti smatrali odista važnim, i on je ostao sačuvan zahvaljujući vlastitim vodovima večnosti. Sve dok bude imao izvor energije, on neće biti podložan propadanju niti uništenju; slika koja je uskladištena u njegovim ćelijama sećanja nikada neće izbledeti, a upravo ta slika upravlja njegovom fizičkom strukturom."

Brod se sada nalazio sasvim blizu, kako ga je robot vodio prema kuli. Jeserak je procenio da mu dužina dostiže oko sto stopa i da je oštro zašiljen na oba kraja. Izgledalo je da nema prozora niti drugih otvora, mada je ovaj zaključak dovodio u sumnju tanak sloj zemlje.

Iznenada ih je zapljusnula prljavština kada se deo trupa otvorio prema njima; pred Jeserakovim očima pojavio se prizor male, neopremljene prostorije na čijem su se suprotnom kraju nalazila druga vrata. Brod je lebdeo samo stopu od otvora ventilacione cevi, kojoj se približio veoma oprezno, poput živog bića sa sposobnošću da oseća.

"Do viđenja, Jeserače", reče Alvin. "Ne mogu da se vratim u Diaspar, Jeserače, da se oprostim od prijatelja; molim te, učini ti to u moje ime. Reci Eristonu i Etaniji da se nadam da ću se skoro vratiti; ako se to ne dogodi, zahvalan sam i tebi, premda ti možda ne odobravaš način na koji primenjujem znanje stečeno od tebe."

Što se tiče Veća... reci mu da se put, koji se jednom otvori, ne može zatvoriti pukim donošenjem odluke."

Brod je sada predstavljao samo tamnu tačku spram neba, a samo tren potom Jeserak ga sasvim izgubi iz vida. Nije primetio kako nestaje, ali najednom se sa nebesa oglasi najzastrašujućiji zvuk koga je Čovek ikada proizveo: otegnuta grmljavina vazduha, koji se iz milje u milju survava u vakuumski tunel iznenada izbušen kroz nebo.

Jeserak je ostao nepomičan dok su poslednji odjeci zamirali preko pustinje. Razmišljao je o dečaku koji je otišao: za Jeseraka Alvin će uvek predstavljati dete, jedino koje je ugledalo svetlost dana u Diasparu, od kada je, veoma davno, ukinut ciklus rađanja i umiranja. Alvin nikada neće odrasti; za njega je čitava Vaseljena predstavljala igračku, zagonetku koju je on razrešavao vlastite zabave radi. U toj igri, sada je naišao na završnu, pogubnu stvarčicu koja je mogla sattri ono što je preostalo od ljudske civilizacije: ali ma kakav bio ishod, za njega će to i dalje biti samo igra.

Sunce se sada nalazilo nisko na obzorju, a iz pustinje je dopirao prohladan povetarac. Ali Jeserak još nije odlazio, savlađujući strah u sebi; a onda je, po prvi put u životu, ugledao zvezde.

18.

Čak i u Diasparu, Alvin je retko imao prilike da vidi takvu raskoš kao što je bila ona koja ga je zasenila kada su unutrašnja vrata vazdušne komore skliznula u stranu. Ma šta da je inače bio, Gospodar sigurno nije spadao u askete. Trebalo je, međutim, da protekne izvesno vreme pre no što je Alvinu postalo jasno da sva ova udobnost ne predstavlja znak tašte rasipnosti; mali svet bio je Gospodarevo jedino stanište tokom mnogih dugih putovanja među zvezdama.

Nigde se nisu mogli videti nikakvi upravljači, ali veliki, ovalni ekran koji je potpuno zapremao suprotni zid ukazivao je da to nije obična prostorija. Postavljena u polukrug ispred njega, nalazila su se tri niska ležaja; ostali deo kabine zauzimali su dva mala stola i nekoliko mekih stolica, od kojih neke očigledno nisu bile predviđene za ljude.

Kada se udobno smestio naspram ekrana, Alvin pogledom potraži robota. Na njegovo iznenađenje, ovaj je iščezao; a onda ga je opazio, šćućurenog u jednom udubljenju ispod zakrivljene tavanice. Dovezao je Gospodara kroz svemirska prostranstva na Zemlju, a zatim ga je kao sluga pratio u Lis. Sada je ponovo stajao spreman, kao da minuli eoni uopšte nisu postojali, da se još jednom lati svoje stare dužnosti.

Alvin mu uputi jedno eksperimentalno naređenje i veliki ekran pred njim ožive. Pojavila se Loranova Kula, neobično skraćena u perspektivi i prividno kao da leži postrance. Potonji pokušaji predočili su mu prizore neba, grada i velikog prostranstva pustinje. Slika je bila izvrsna, gotovo neprirodna i jasna, iako je izgledalo da nije upotrebljeno nikakvo uvećanje. Alvin je još malo vršio isprobavanja, sve dok mu nije pošlo za rukom da dobije svaki prizor koji bi poželeo; tada je bio spreman za polazak.

"Odvezi me u Lis." Nalog je bio jednostavan, ali kako je brod mogao da ga izvrši, kada on sam nije imao pojma u kom se pravcu nalazi odredište? Alvin to ranije nije uzeo u obzir, a kad mu je palo na pamet, mašina je već hitala preko pustinje zastrašujućom brzinom. Slegnuo je ramenima, prihvatajući sa zahvalnošću činjenicu da sada ima sluge mudrije od njega samog.

Bilo je teško proceniti razmere prizora koji je promicao ekranom, ali sa svakim minutom mora da je proletalo mnogo milja. Nedaleko od grada, boja tla iznenada se promenila u tamnosivu i Alvin je shvatio da upravo prelazi preko korita nekog od iščezlih okeana. Mora

da se Diaspar nekada nalazio sasvim blizu mora, mada o tome nije bilo nikakvog traga u drevnim svedočanstvima. Ma koliko da je star grad, okeani su sigurno nestali znatno pre no što je on utemeljen.

Stotinama milja kasnije, tle se oštro uspelo i pustinja se vratila. Jednom je Alvin zaustavio brod iznad neobičnog spleta izukrštanijh linija, koje su se slabo nazirale kroz peščani pokrov. To ga je za trenutak začudilo; dah je zastajao pri pomisli da milijarde ljudi nisu ostavile nikakvog traga za sobom sem ovih brazdi u pesku.

Glatka zakrivljenost obzorja konačno je bila prekinuta, ozubivši se planinama, koje su se već našle ispod njega gotovo u istom času kada ih je opazio. Mašina je sada usporavala i spuštala se ka zemlji u velikom luku dugom stotinu milja. A onda je pod sobom spazio Lis, čije su šume i nebrojene reke stvarale prizor tako neporedive lepote da za tranutak on nije mogao da nastavi. Na istoku, predeo je bio utonuo u senku, a velika jezera su se ocrtavala poput lokvi još tamnije noći. Ali u pravcu zalaska sunca, vode su se presijavale i iskričile svetlošću, odbleskujući ka njemu boje o kojima on nikada nije sanjao.

Nije bilo teško pronaći Erli, što je predstavljalo srećnu okolnost, pošto robot nije mogao dalje da ga vodi. Alvin je to očekivao i bilo mu je pomalo milo što je otkrio izvesna ograničenja njegovih moći. Bilo je sasvim neverovatno da je on ikada ranije čuo za Erli, što znači da položaj sela nije uskladišten u njegove ćelije pamćenja.

Posle kratkog isprobavanja, Alvin je prizemio svoj brod na obroku brda sa koga je prvi put ugledao Lis. Mašinom se moglo sasvim lako upravljati; trebalo je samo da naznači opštu želju, a robot bi se pobrinuo za pojedinosti. Pretpostavljao je da bi on prenebregao opasne ili neizvodljive naloge, premda Alvin uopšte nije imao nameru da izda tako nešto ukoliko se može izbeći. Alvin je bio sasvim siguran da niko nije video njegov dolazak. To mu se činilo prilično važnim, pošto nije imao nikakvu želju da se ponovo uhvati ukoštac sa Seranisinim mentalnim moćima. Naumi su mu još bili neodređeni, ali od kada je uspostavio prijateljske odnose sa robotom, odstranio je svaku opasnost. Robot je mogao da dela kao njegov zastupnik, dok bi on ostao na bezbednom u brodu.

Nije sreo nikoga na putu za Erli. Bilo je neobično sedeti u brodu dok vam se vidno polje sasvim lako kreće poznatom stazom, a šapati šume odzvanjaju u ušima. Još nije bio u stanju da se potpuno poistoveti sa robotom, a i veštinom upravljanja nije baš najvičnije ovladao.

Bilo je gotovo veće kada je stigao u Erli, a male kuće plivale su u lokvama svetlosti. Alvin se držao senke i već je gotovo stigao do Seranisine kuće kada je otkriven. Najednom se razleglo ljutito, resko zujanje i pogled su mu zaprečili lepeti krila. Nehotično se trgao pred ovim naletom; a onda mu je postalo jasno šta se dogodilo. Krif je još jednom izražavao svoju odbojnost prema svemu što je letelo bez krila.

Ne hotevši da povredi divno, ali glupo stvorenje, Alvin je zaustavio robota i izdržao kišu udaraca što je mogao postojanije. Iako je udobno sedeo na udaljenosti od jedne milje, ustuknuo bi pri svakom lepetu; najzad je odahnuo kada je Hilvar izišao da vidi u čemu je stvar.

Kada mu se gospodar približio, Klif se povukao, i dalje zlokobno zujeći. U tišini koja je potom usledila, Hilvar je neko vreme gledao robota, a onda se osmehnuo.

"Zdravo, Alvine", reče. "Drago mi je što si se vratio. Ili si možda još u Diasparu?"

Po ko zna koji put, Alvin je osetio zavidljivo divljenje prema hitrini i tačnosti Hilvarovog uma.

"Ne", reče on, upitavši se istog časa koliko jasno robot odražava njegove reči. "Nalazim se u Erliju, ne mnogo daleko. Ali za sada ostajem ovde."

Hilvar se nasmeja.

"Mislim da si u pravu. Seranis ti je oprostila, ali što se Skupštine tiče... no, dobro, to je

druga stvar. Upravo se sada održava skup, prvi koji je ikada priređen u Erliju."

"Hoćeš da kažeš", upita Alvin, "da su vaši većnici došli ovamo? S obzirom na telepatske moći kojima raspolazete, takav susret mi se ne čini neophodnim."

"Oni su zbilja retki, ali postoje trenuci kada se smatraju poželjnim. Nisam upućen u tačnu prirodu krize, ali trojica senatora su već ovde, a ostali se svakog časa očekuju."

Alvin nije mogao obuzdati osmeh pri pomisli kako se događaji u Diasparu verno odražavaju ovde. Ma kuda da se kretao, izgledalo je da sada posvuda ostavlja za sobom trag užasnutosti i uzbuđenosti.

"Mislim da ne bi bilo rđavo", reče, "ako bih mogao da se obratim vašoj Skupštini, pod uslovom da to ne ugrozi moju bezbednost."

"Smeo bi bez bojazni da lično dođeš ovamo", reče Hilvar, "ako ti Skupština obeća da neće ponovo pokušati da ti zaposedne um. U suprotnom, bolje bi bilo da ostanemš tu gde jesi. Povešću robota do senatora... biće prilično usplahireni kada ga budu videli."

Dok je išao za Hilvarom u kuću, Alvina je prožeo prijatan, ali varljiv osećaj uživanja i razdraganosti. Sretao se sa vladarima Lisa na znatno ravnijoj nozi nego prošli put; iako nije bio kivan na njih, dopadalo mu se saznanje da je sada gospodar situacije i da mu se u rukama nalaze moći koje ni sam još nije do kraja razabrao.

Vrata prostorije u kojoj se održavao skup bila su zatvorena i trebalo je da prođe izvesno vreme pre no što je Hilvar prizvao pažnju na sebe. Umovi senatora izgledali su u toj meri zaokupljeni da je bilo veoma teško uplesti im se u misaone tokove. A onda su se zidovi nevoljno razmakli i Alvin je brzo uveo robota u prostoriju.

Trojica senatora ukočila su se u stolicama kada je on krenuo prema njima, ali je preko Seranisionog lica prostrujao tek treptaj iznenađenja. Možda ju je Hilvar već upozorio, ili je možda ona očekivala da će se Alvin ranije ili kasnije vratiti.

"Dobro veče", reče on veoma učtivo, kao da je ovo zastupničko nastupanje predstavljalo nešto najprirodnije. "Rešio sam da se vratim."

Njihovo iznenađenje prilično je nadmašilo Alvinova predviđenja. Prvi se pribrao jedan mladi senator pepeljaste kose.

"Kako si došao ovamo?" promuća.

Razlog njegovog zaprepašćenja bio je očigledan. Baš kao i Diaspar, Lis je takođe zapreo podzemni put.

"Zašto, pa došao sam ovde na isti način kao i prošli put", reče Alvin, ne mogavši da odoli iskušenju da se ne našali na njihov račun.

Dvojica senatora oštro pogledaše trećega, koji samo raširi ruke u znak osujećene rezignacije. A onda ponovo progovori mladić koji mu se već obratio.

"Zar nisi naišao ni na kakve poteškoće?" upita.

"Baš nikakve", reče Alvin, rešen da poveća njihovu pometnju. Shvatio je da mu je to pošlo za rukom.

"Vratio sam se", nastavi on, "po slobodnom izboru i zato što imam neke važne novosti za vas. Međutim, s obzirom na našu prethodnu nesuglasicu, za sada ću ostati po strani. Ako se pojavim lično, da li mi obećavate da više nećete pokušati da ograničite moje kretanje?"

Za trenutak, niko nije ništa progovorio i Alvin se upita kakve se misli sada bešumno izmenjuju. A onda, Seranis progovori u ime svih prisutnih.

"Nećemo više pokušavati da te kontrolišemo, premda ni prošli put nismo bili baš osobito uspešni."

"Vrlo dobro", uzvratil Alvin. "Doći ću u Erli što brže mogu."

Sačekao je da se robot vrati, a onda je, veoma brižljivo, izdao mašini uputstva i naložio joj da mu ih ponovi. Bio je uveren da Seranis neće prekršiti datu reč; pa ipak, nije bilo zgoreg da

za svaki slučaj obezbedi uzmak.

Kada je izišao iz broda, vazдушna komora se bešumno zatvorila za njim. Trenutak potom, začulo se šaptavo hisss... slično otegnutom uzdahu iznenađenja, dok je vazduh pravio mesta brodu koji se uspinjao. Začas, tamna senka prešla je preko zvezda, a onda je brod nestao.

Tek kada je iščezao sa vidika, Alvin je shvatio da je počinio sićušnu, ali kobnu grešku, zbog kakvih su propadali i najbolje skovani planovi. Zaboravio je da su robotova čula znatno tananija od njegovih, a noć je bila tamnija nego što je očekivao. U više navrata, sasvim je skretao sa staze, a nekoliko puta je za dlaku izbegao sudar sa drvećem. U šumi se gotovo nije video ni prst pred okom, a jednom je nešto veliko krenulo ka njemu kroz šiblje. Začulo se slabašno pucketanje grančica i dva smaragdna oka upreše se u njega sa visine struka. Oteo mu se prugušeni krik, a neverovatno dugi jezik hrapavo mu pređe preko ruke. Trenutak kasnije, snažno telo nežno se očesa o njega i produži bez šuma. Nije imao pojma šta bi to moglo biti.

Konačno, svetlosti sela promoliše se kroz krošnje, ali više mu nije bio potreban njihov putokaz, pošto mu se staza pod nogama pretvorila u reku tamnoplavog plamena. Mahovina kojom je koračao jasno se sjajila, a njegove stope ostavljale su tamne tragove, koji su se polako gubili iza njega. Bio je to divan i očaravajući prizor, a kada se Alvin zaustavio i ubrao malo neobične mahovine, ona je minutima svetlucala u njegovim skupljenim šakama pre no što joj je zračenje zgaslo.

Hilvar ga je po drugi put dočekao pred kućom i ponovo ga najavio Seranis i senatorina. Pozdravili su ga opreznim i nevoljnim poštovanjem; ako su se i pitali gde se deo robot, to ničim nisu pokazali.

"Veoma mi je žao", počeo Alvin, "što sam bio primoran da napustim vašu zemlju na tako nedostojan način. Možda će vas zanimati da ništa lakše nije bilo ni pobeći iz Diaspara." Sačekao je da ova opaska stvori utisak, a onda je brzo dodao: "Ispričao sam mom narodu sve o Lisu i preduzeo sam sve što je bilo u mojoj moći da ostavim što povoljniji dojam. Ali Diaspar ne želi da ima nikakva posla sa vama. Bez obzira na sve što sam izložio, on želi da predupredi mešanje sa podređenom kulturom."

Osetio je veliko zadovoljstvo, posmatrajući reakciju senatora; čak je i uglađena Seranis blago promenila boju na ove reči. Ako mu pođe za rukom da u dovoljnoj meri okrene Lis i Diaspar jedno protiv drugog, rešiće više od polovine problema. Obe zajednice upreće se iz petinih žila da dokažu nadređenost vlastitog načina života, tako da će barijere između njih ubrzo morati da padnu.

"Zbog čega si se vratio u Lis?" upita Seranis.

"Zato što hoću da ubedim vas, baš kao i Diaspar, da ste počinili grešku." Nije ništa kazao o drugom razlogu: da mu se, naime, u Lisu nalazi jedini prijatelj u koga može imati poverenja i čija mu je pomoć sada bila potrebna.

Senatori su i dalje ćutali, čekajući da on nastavi; Alvin je znao da posredstvom njihovih očiju i ušiju sve ovo sada vide i čuju mnogi drugi umovi. Bio je predstavnik Diaspara i ceo Lis sudio je o njemu po onome što će reći. Odgovornost je bila velika i on zadrhta pri pomisli na nju. Pribrao je malo misli, a onda ponovo počeo da govori.

Tema je bila Diaspar. Opisao je grad onako kako ga je video poslednji put, usnulog na prsima pustinje, sa kulama koje blistaju poput očaravajućih duga spram neba. Iz riznice sećanja prizvao je napeve koje su pesnici starine spevali u slavu Diaspara, a onda je kazivao o nebrojenim ljudima koji su proveli živote povećavajući mu lepotu. Nemoguće je, rekao im je, ikada iscrpsti blaga grada, ma koliko se živelo; uvek postoji nešto novo. Zatim je opisivao neka čuda koja su proizveli žitelji Diaspara; pokušao je da im dočara bar tračak ljupkosti koju su umetnici prošlosti stvorili za večno divljenje budućih naraštaja. Pitao se, pomalo zamišljeno, da li je stvarno muzika Diaspara predstavljala poslednje zvuke koje je Zemlja

odaslala ka zvezdama.

Saslušali su ga do kraja, ne prekidajući ga pitanjima. Kada je završio, bilo je veoma kasno i on se osetio umornim više nego ikada ranije, bar koliko ga je sećanje služilo. Napor i uzbuđenje dugog dana konačno su se počeli održavati na njemu i gotovo istog časa on je utonuo u san.

Kada se probudio, obreo se u nepoznatoj prostoriji i bilo mu je potrebno izvesno vreme da shvati da se više ne nalazi u Diasparu. Sa povratkom svesti i svetlost se pojačavala oko njega; kupao se u blagom, hladnjikavom zračenju jutarnjeg sunca, koje se slivalo kroz sada prozirne zidove. Ležao je u dremljivoj omamljenosti, prisećajući se događaja prethodnog dana i pitajući se kakve li je sile sada stavio u pokret.

Uz nežan, muzički ton, jedan od zidova počeo je da se nabira nagore, na tako složen način da ga oko nije moglo sasvim razabrati. Kroz otvor koji je nastao promolio se Hilvar i pogledao Alvina sa izrazom koji je predstavljaio mešavinu šale i zbilje.

"Sada kada si se probudio, Alvine", reče on, "možda ćeš mi najzad kazati šta dalje imaš u planu i kako ti je pošlo za rukom da se vratiš ovamo. Senatori su upravo otišli da vide u čemu je stvar sa podzemnim prolazom; nije im jasno kako si uspeo da se poslužiš njime. Pitam se da li je to uopšte tačno."

Alvin skoči iz postelje i snažno se protegnu.

"Možda je bolje da ih zaustavimo", reče. "Ne želim da samo traće vreme. Što se tiče pitanja koje si mi postavio, uskoro ću ti pokazati odgovor na njega."

Senatori su stigli tek u blizinu jezera i dve skupine izmenjaše lake naklone. Istražni odbor video je da je Alvinu poznato kuda se on zaputio, a ovaj neočekivani susret očigledno ga je doveo u nedoumicu.

"Bojim se da sam vas noćas uputio na pogrešan trag", reče Alvin veselo. "Nisam došao u Lis starim putem, tako da je vaš trud oko njegovog zatvaranja bio sasvim nepotreban. Štaviše, i diasparsko Veće takođe je zaprelo svoj kraj, ali isto tako bez stvarnog razloga."

Lica senatora predstavljala su ogledalo sušte zbunjenosti, dok su rešenja smenjivala jedno drugo u njihovim umovima.

"Kako si onda stigao ovamo?" upita vođa. Iznenada je blesnuo tračak razumevanja u njegovim očima i Alvin pomisli da je ovaj počeo da nagađa istinu. Pitao se da nije možda uhvatio naređenje koje je njegov um upravo poslao preko planina. Ali ništa nije kazao, već je samo u tišini upro prstom prema severnom delu neba.

Odveć brzo da bi je oko pratilo, jedna srebrna igla svetlosti napravila je luk preko planina, ostavljajući za sobom usijani trag dugačak čitavu milju. A onda se zaustavila, dvadeset hiljada stopa iznad Lisa. Nije bilo usporavanja, niti polakog kočenja njene džinovske brzine.

Zaustavila se tako naglo, da je oko nastavilo da se kreće zamišljenom putanjom njenog kretanja još dobru četvrtinu neba, pre no što je mozgu uspelo da ga obuzda. Odozgo se razlegao moćan pucanj groma: zvuk vazduha koji je prolazak broda potisnuo i sabio. Sjajno blistajući na suncu, letelica se ubrzo spustila na obronak brda, stotinak metara dalje.

Teško se moglo reći ko je više iznenađen, ali Alvin je prvi povratio prisustvo duha. Dok je išao, gotovo trčeći, prema brodu, upitao se da li on i inače putuje na ovaj meteorski način. Pomisao je bila uznemirujuća, premda za vreme puta uopšte nije imao osećaj kretanja. Znatno je više, međutim, dovodila u zabunu činjenica da je do pre samo jednog dana ovo bleštavo obličje ležalo skriveno ispod debelog sloja stena čvrstih poput čelika: tu oblogu i dalje je imala na sebi kada se oslobodila zagrljaja pustinje. Tek kada je Alvin stigao do broda i opekao prste pošto ih je neoprezno stavio na trup letelice, postalo mu je jasno šta se, u stvari, dogodilo. Blizu krmenog dela i dalje je bilo tragova zemlje, ali ona se rastopila u lavu. Sve ostalo je otpalo, ostavivši nepokriven postojani spoljni omotač, koga nisu mogli da okrnje ni

vreme, niti bilo koja prirodna sila.

Sa Hilvarom uz sebe, Alvin je zastao u otvorenim vratima i pogledao nadole, prema senatorima, koji su i dalje bili bez reči. Upitao se na šta sada misle, odnosno šta sada ceo Lis misli. Izrazi lica su im odavali nešto što je gotovo predstavljalo potpunu prazninu uma.

"Idem u Šalmiran", reče Alvin, "i vratiću se u Erli kroz otprilike jedan čas. Ali to je samo početak, a dok budem odsutan, evo vam nešto o čemu ćete moći da razmišljate.

Ovo nije obična letelica u kakvima su ljudi putovali oko Zemlje. To je svemirski brod, jedan od najbržih koji su ikada sazdana. Ako hoćete da saznate odakle mi on, odgovor vas čeka u Diasparu. Ali u tom slučaju moraćete da odete tamo, pošto Diaspar nikada neće doći k vama."

Okrenuo se ka Hilvaru i pokazao mu prema vratima. Hilvar je oklevao samo za trenutak, bacivši još jedan pogled na poznate prizore oko sebe. A onda je zakoračio u vazдушnu komoru.

Senatori su posmatrali kako brod, koji se sada kretao sasvim polako, pošto je imao da prevali sasvim kratak put, nestaje u pravcu juga. A onda, mladić pepeljaste kose koji je predvodio skupinu, filozofski slegnu ramenima i okrenu se prema jednom od svojih kolega.

"Uvek si nam protivurečio kada smo želeli promenu", reče on, "i do sada si uvek bivao ubedljiviji. Ali sumnjam da budućnost leži u bilo kom od naša dva tabora. Lis i Diaspar zajedno su došli do kraja jednog razdoblja, i to valja na najbolji način iskoristiti."

"Bojim se da si u pravu", usledio je sumoran odgovor. "Suočeni smo sa krizom, a Alvin je jamačno znao šta govori kada nam je kazao da odemo u Diaspar. Oni sada znaju o nama, tako da više nema nikakve svrhe skrivati se. Mislim da nam ne preostaje ništa drugo nego da uspostavimo vezu sa našim rođacima, koji se sada mogu pokazati znatno raspoloženi za saradnju."

"Ali podzemni put je zatvoren na oba kraja!"

"Mi ćemo otvoriti naš; neće proći dugo vremena, a Diaspar će učiniti isto."

Umovi senatora, kako ovih u Erliju, tako i onih razuđenih po celom Lisu, razmotrili su problem i zaključili da im se on nimalo ne dopada. Ali druge mogućnosti nije bilo.

Znatno brže nego što je Alvin imao prava da očekuje, seme koje je zasejao počelo je da urađa plodom.

Planine su i dalje plivale u senci kada su stigli u Šalmiran. Sa njihove visine, velika uvala utvrđenja izgledala je sasvim mala; činilo se nemogućim da je nekada sudbina Zemlje zavisila od tog sićušnog abonosnog kruga.

Kada je Alvin zaustavio brod među ruševinama pored jezera, potišenost se sručila na njega, ledeći mu dušu. Otvorio je vazдушnu komoru i utihlost ovog mesta uvukla mu se u brod. Hilvar, koji gotovo nije progovorio ni reči tokom celog puta, upita tiho: "Zašto si ponovo došao ovamo?"

Alvin nije odgovorio sve dok nisu stigli gotovo do ruba jezera. "Hteo sam da ti pokažem kako izgleda brod", reče. "Takođe sam se nadao da se polip već mogao povratiti u pređašnje stanje; imam osećaj da mu nešto dugujem i želim da mu kažem šta sam otkrio."

"U tom slučaju", uzvratil Hilvar, "moraćeš da sačekaš. Prilično si poranio."

Alvin je to očekivao; postojali su veoma mršavi izgledi, tako da se on nije odveć razočarao kada su se izjalovili. Vodena površina jezera bila je savršeno mirna; više je nije remetio onaj postojan ritam koji ih je tako začudio prilikom prve posete. Klekao je uz ivicu vode i zagledao se u hladne, tamne dubine.

Sićušna, prozirna zvonca, vukući gotovo nevidljive pipke, kretala su se na sve strane ispod površine. Alvin zagnjuri ruku i izvadi jedno. Ali odmah ga je bacio uz ljutiti uzvik. Zvonce ga je ubolo.

Jednoga dana, možda mnogo godina ili mnogo stoleća u budućnosti, ove bezimene meduze ponovo će se ujediniti i veliki polip još jednom će biti rođen, kada mu se sećanja budu ustrojila, a svest blesnula u postojanje. Alvin se pitao kako će ovaj primiti otkriće do koga je on došao; možda mu se neće dopasti da sazna istinu o Gospodaru. U stvari, verovatno će odbiti da prihvati da su svi vekovi strpljivo čekanja protekli uzalud.

Ali da li je odista tako? Ma koliko ova stvorenja bila razočarana, njihovo dugo bdenje ipak nije ostalo jalovo. Kao nekim čudom, ona su spasla od prošlosti saznanje koje je inače moglo biti izgubljeno zauvek. Najzad su mogla da otpočinu, dok im je veru čekala ista sudbina kao i milione ostalih koje su nekada sebe smatrale večnim.

19.

Udubljeni u misli, Hilvar i Alvin vratili su se u tišini do broda, kojih ih je čekao; ubrzo potom, utvrđenje je ponovo postalo samo tamna senka među brdima. Hitro je iščezavalo, sve dok se nije pretvorilo u oko bez kapka, večito upravljeno prema svemiru; konačno se sasvim izgubilo u velikoj panorami Lisa.

Alvin ništa nije preduzeo da upravlja mašinom; i dalje su se uspinjali, sve dok se pod njima nije rasprostro ceo Lis; zeleno ostrvo u okernom okeanu. Alvin još nikada nije bio tako visoko; kada su se konačno zaustavili, ispod se mogao videti ceo Zemljin srp. Lis je sada izgledao sasvim sićušno: tek smaragdna mrljica sred pustinje boje rđe; ali u daljini, na samoj zakrivljenosti kugle, nešto je blistalo poput dragulja, koji su uobličile ljudske ruke. Bilo je to prvi put da se pred Hilvarovim očima pojavio Diaspar.

Proveli su dugo vremena posmatrajući kako se Zemlja okreće pod njima, od svih Čovekovih drevnih moći, ovo je jamačno bila poslednja koja se smela izgubiti. Alvin je poželeo da može da pokaže svet, onako kako ga sada vidi, vladavcima Lisa i Diaspara.

"Hilvare", reče konačno, "misliš li da je na mestu ovo što radim?"

Pitanje je iznenadilo Hilvara, koji nije slutio da mu prijatelja povremeno obuzimaju sumnje; on takođe nije ništa znao o Alvinovom susretu sa Centralnim Kompjuterom i posledicama koje su odatle proistekle. Odgovor nije mogao biti ni lak, ni nepristrasan; slično Kedronu, premda sa manje razloga, Hilvar je osećao kako polako gubi tle pod nogama. Bespomoćno je tonuo u vrtlog, koji je Alvin uskovitlao za sobom na putu kroz život.

"Smatram da si u pravu", odgovori Hilvar polako. "Naša dva naroda bila su dugo razdvojena." Ovo je, pomisli on, tačno, premda je znao da mu se odgovor temelji na osećanjima. Ali Alvin je i dalje izgledao zabrinut.

"Postoji jedan problem koji mi ne da mira", reče on uznemirenim glasom. "Posredi je razlika između naših životnih vekova." Nije više ništa kazao, ali obojica su znala šta je drugome na umu.

"I mene to zabrinjava", priznade Hilvar, "ali mislim da će se problem sam od sebe rešiti kada se naša dva naroda ponovo zbliže. I jedni i drugi ne možemo biti u pravu: naši životi su odveć kratki, dok su vaši, naprotiv, suviše dugi. Moraćemo pronaći neko srednje rešenje."

Alvin se zamislio. Tačno je da je u tom pravcu ležala jedina nada, ali prelazno razdoblje biće nesumnjivo teško. Ponovo su mu pale na um gorke Seranisine reči: "On i ja bićemo mrtvi već stolećima a ti ćeš i dalje biti mlad." Vrlo dobro; prihvatiće uslove. I u Diasparu se na sva prijateljstva nadosila ista senka; da li će to biti kroz sto ili milion godina, u krajnoj liniji bilo je sasvim svejedno.

Pouzdanost koja je sezala izvan logike, Alvin je znao da dobrodit rase nalaže mešanje ove dve kulture; pod takvim okolnostima, pojedinačna sreća postajala je nevažna. Za trenutak, Alvin je video čovečanstvo kao nešto više od životnog zaleđa njegovog vlastitog postojanja i

bez roptanja je prihvatio nesrećnost do koje će jednoga dana dovesti njegov izbor.

Pod njima, svet je nastavljao svoje beskrajno kruženje. Pogađajući prijateljevo raspoloženje, Hilvar nije ništa rekao; tišinu je konačno narušio Alvin.

"Kada sam prvi put otišao iz Diaspara", reče, "uopšte nisam slutio šta ću naći. Bio bih zadovoljan Lisom, čak i više od toga, ali sada mi sve na Zemlji izgleda tako sićušno i nevažno. Svako otkriće do koga sam došao otvaralo je obuhvatnija pitanja, raskriljavalo šira obzorja. Pitam se čemu sve to vodi..."

Hilvar nikada nije video Alvina toliko predatog razmišljanjima i nije hteo da prekine njegov monolog. Naučio je veoma mnogo o svom prijatelju u poslednjih nekoliko minuta.

"Robot mi je kazao", nastavi Alvin, "da brod može stići do Sedam Sunaca za manje od jednog dana. Misliš li da treba da odem tamo?"

"A da li ti misliš da te ja mogu sprečiti u tome?" uzvratila Hilvar tiho.

Alvin se osmehnu.

"To nije odgovor", reče. "Ko zna šta me čeka tamo u kosmosu? Osvajači su verovatno otišli iz Vaseljene, ali možda ima drugih inteligencija, neprijateljski raspoloženih prema čoveku."

"Zašto bi ih bilo?" upita Hilvar. "To je jedno od pitanja o kojima naši filosofi raspravljaju stolicima. Sasvim je neprilično da odista inteligentna rasa bude neprijateljska."

"Ali Osvajači?"

"Oni su zagonetka, pretpostavljam. Ako su odista bili zli, do sada su morali sami sebe uništiti. Čak i ako do toga nije došlo..." Hilvar pokaza prema nepreglednoj pustinji pod njima. "Nekada smo imali Carstvo. Šta posedujemo sada što bi ih moglo privući?"

Alvin je bio pomalo iznenađen što još neko deli ovo mišljenje, koje se gotovo poklapalo sa njegovim.

"Da li svi tvoji sunarodnici isto misle?" upita.

"Samo manjina. Obični ljudi uopšte se ne zanimaju za to, ali verovatno bi kazali da bi Osvajači, ako su zaista hteli da unište Zemlju, to već učinili u davnoj prošlosti. Čini mi se da ih se niko stvarno ne boji."

"Situacija je sasvim drugačija u Diasparu", reče Alvin. "Moji sunarodnici su velike kukavice. Užasavaju se pri pomisli da iziđu iz grada i uopšte ne znam šta će se dogoditi kada čuju da sam došao u posed svemirskog broda. Jeserak je do sada sigurno već obavestio Veće o tome i baš bi me zanimalo da znam šta će ono preduzeti."

"To ti ja mogu reći. Priprema se da primi prvo izaslanstvo iz Lisa. Serenis mi je to upravo saopštila."

Alvin ponovo pogleda na ekran. Mogao je samo jednim pogledom da obuhvati celu razdaljinu između Diaspara i Lisa; iako je ostvario jedan od ciljeva, to je sada izgledalo malo važno. Pa ipak, bilo mu je veoma drago; jalova izdvojenost, koja je trajala toliko vekova, najzad se bližila kraju.

Znanje koje je proisteklo iz onoga što mu je nekada bio glavni zadatak raspršilo je i poslednje sumnje iz Alvinove svesti. Ostvario je svoj naum ovde na Zemlji, znatno brže i potpunije nego što se i usuđivao da pomisli. Pred njim se nalazio otvoreni put ka onome što mu je mogla biti poslednja, a u svakom slučaju najveća pustolovina.

"Hoćeš li poći sa mnom, Hilvare?" upita on, sasvim svestan onoga što traži.

Hilvar ga odlučno pogleda.

"Nema potrebe da to pitaš, Alvine", reče. "Već sam kazao Seranis i svim prijateljima da odlazim sa tobom... i to pre dobar sat."

Nalazili su se veoma visoko, kada je Alvin dao robotu poslednja uputstva. Brod se gotovo zaustavio, a Zemlja se nalazila možda hiljadu milja pod njima, gotovo ispunjavajući nebo.

Nije izgledala nimalo privlačno; Alvin se upitao koliko li je brodova u prošlosti lebdelo ovde zakratko pre no što su nastavili svojim putem.

Usledila je izvesna pauza, kao da je robot proveravao upravljače i vodove koji nisu korišćeni čitava geološka razdoblja. A onda se oglasio veoma tanan zvuk, prvi koji je Alvin čuo iz mašine. Bilo je to slabašno brujanje koje se brzo pelo oktavu po oktavu, sve dok se nije izgubilo iz granice čujnosti. Nije postojao nikakav osećaj promene kretanja, ali on iznenada primeti da zvezde hrle preko ekrana. Zemlja se ponovo pojavi, zatim skliznu u stranu, pa iziđe još jednom, u nešto promenjenom položaju. Brod je 'nišanio', njišući se svemirom poput igle na kompasu koja traži sever. Minutima se nebo okretalo i izvijalo oko njih, sve dok se brod konačno nije umirio; najzad je postao džinovski projektil usmeren ka zvezdama.

U središtu ekrana nalazio se veliki prsten Sedam Sunaca, prelivajući se u raskošnosti duge. Zemlja se još malo videla, kao tamni srp oivičen zlatnom i grimiznom bojom zalaska sunca. Alvin je shvatio da se upravo događa nešto što nakriljuje sva njegova iskustva. Čekao je, držeći se za stolicu, dok su sekunde sporo promicale, a Sedam Sunaca bleštalo na ekranu.

Nije bilo nikakvog zvuka, već samo iznenadni trzaj koji je zamutio vidik; istog trena, Zemlje je nestalo, kao da ju je pomela neka džinovska ruka. Bili su sami u svemiru, sami sa zvezdama i neobično smanjenim suncem, Zemlja je iščezla kao da je nikada nije bilo.

Ponovo je usledio trzaj, praćen ovoga puta slabašnim zvukom, kao da su po prvi put generatori napregli jedan zamašniji deo svojih moći. Pa ipak, za trenutak je izgledalo da se ništa ne događa; a onda je Alvin primetio da je i samo sunce nestalo i da zvezde lagano promiču pored broda. Osvrnuo se za čas unazad - i nije video ništa. Nebo je pozadi bilo potpuno iščezlo, zastrto polukuglom noći. Video je kako zvezde uranjaju u nju, da bi odmah nestale poput iskrica koje padaju u vodu. Brod se kretao znatno brže od svetlosti i Alvin je shvatio da se više ne nalaze u poznatom svemiru Zemlje i Sunca.

Kada se i po treći put razlegao iznenadni, vrtoglavi trzaj, srce mu je gotovo prestalo da kuca. Neobična zamrljanost vidnog polja sada je bila potpuna: za trenutak nije mogao da razabere svoju okolinu, koja kao da se sasvim izvitoperila. Smisao ovog izvitoperenja sinuo mu je u magnovenju lucidnosti čije poreklo nije mogao objasniti. Ono što je video bila je stvarnost, a ne samo opsena oka. Dok je prolazio kroz tananu opnu Sadašnjosti, uhvatio je odsev promena koje su se zbivale u prostoru oko njega.

U istom trenutku, brujanje generatora pretvorilo se u grmljavinu koja je potresla brod - nesumnjivo upečatljiv zvuk, pošto je to bilo prvi put da Alvin čuje krik protesta neke mašine. A onda je sve bilo gotovo i iznenad muk počeo je da mu odzvanja u ušima. Veliki generatori obavili su svoj posao; oni više neće biti potrebni do kraja puta. Zvezde ispred njih blistale su plavo-belom bojom, da bi potom nestajale u ultraljubičastoj. Pa ipak, nekom čarolijom Nauke ili Prirode, Sedam Sunaca još je bilo vidljivo, mada su se sada njihovi položaji i boje donekle promenili. Brod je hrlio ka njima kroz tunel tame, sa one strane granica prostora i vremena, brzinom koja je nadmašala mogućnosti poimanja ljudskog uma.

Teško se moglo poverovati da su izbačeni iz Sunčevog sistema brzinom koja će ih, ukoliko ne bude smanjena, ubrzo provesti kroz srce Galaksije i zaputiti u ogromnu prazninu koja je zjapila iza nje. Alvin i Hilvar nisu bili u stanju da dokuče stvarnu veličinu prevaljenog puta; velike sage o istraživanjima potpuno su promenile Čovekovo viđenje Vaseljene, a čak i sada, mnogo miliona stoleća kasnije, drevno predanje još nije sasvim zamrlo. Legende su pričale o jednom brodu koji je oplovio Kosmos od izlaska do zalaska sunca. Pred takvim brzinama, milijarde milja koje su razdvajale zvezde nisu predstavljale ništa. Alvinu se ovo putovanje činilo samo malo veće i čak možda manje opasnije od prve vožnje za Lis.

Hilvar je prvi izrekao zajedničke misli dok je Sedam Sunaca blago sjalo pred njima.

"Alvine", primeti on, "ovo ustrojstvo ne može biti prirodnog porekla."

Prijatelj mu klimnu glavom.

"Mislio sam to već godinama, ali mi i dalje izgleda fantastično."

"Možda taj sistem nije saznao Čovek", složi se Hilvar, "ali iza njegovog nastanka jamačno stoji inteligencija. Priroda nikada ne bi bila u stanju da obrazuje tako besprekoran krug zvezda, od kojih su sve podjednako sjajne. Osim toga, u vidljivom delu Vaseljene nema ničeg sličnog Središnjem Suncu.

"Zbog čega je onda sve to stvoreno?"

"Oh, mogu navesti mnogo razloga. Možda je u pitanju signal, koji bi svakom stranom brodu pri ulasku u Vaseljenu stavio do znanja gde da potraži život. Možda označava središte galaktičke administracije. Ili je možda... a nešto mi kaže da je to pravo objašnjenje... posredi najveće umetničko delo svih vremena. Ali nerazumno je sada mozgati o tome. Kroz nekoliko časova znaćemo istinu.

Znaćemo istinu. Nije isključeno, pomisli Alvin, ali koliki će nam njen deo stvarno biti dostupan? Izgledalo je neobično što mu se u ovom času, kada se otisnuo iz Diaspara i sa same Zemlje brzinom koja je uveliko nadmašala moć poimanja, misli ponovo upravljaju na tajnu njegovog rođenja. Možda to, ipak, nije bilo odveć iznenađujuće; naučio je mnoge stvari od kada je prvi put stigao u Lis, ali do sada još nije imao nimalo vremena da natenane razmisli o svemu.

Sve što mu je preostalo bilo je da sedi i čeka; njegovom neposrednom budućnošću upravljala je čudesna mašina, sigurno jedno od najvećin inženjerskih dostignuća svih vremena, koja ga je trenutno nosila ka srcu Vaseljene. Bio je to čas za razmišljanje, hteo on to ili ne. Ali najpre će Hilvaru ispričati sve što mu se dogodilo od kada su se onako žurno razišli pre dva dana.

Hilvar je slušao priču bez komentara i ne tražeći dodatna objašnjenja; izgledalo je da je odmah shvatao sve o čemu je Alvin govorio i nije ispoljio nikakav znak iznenađenja, čak ni kada je čuo o susretu sa Centralnim Kompjuterom i o operaciji koju je ovaj izvršio nad robotovim umom. Nije stvar bila u tome što on nije bio u stanju da se začudi, već što je istorija prošlosti bila puna neobičnosti koje su nadmašale sve o čemu je Alvin pričao.

"Očigledno je", reče on, kada je Alvin završio izlaganje, "da je Centralni Kompjuter kada je sazdan morao primiti naročita uputstva u vezi sa tobom. Sigurno si već pogodio zbog čega."

"Mislim da jesam. Kedron mi je ukazao na deo odgovora kada mi je objasnio kakve su korake preduzeli ljudi koji su podigli Diaspar da bi predupredili njegovu podlaganje dekadenciji."

"Misliš li da si ti, i ostali Jedinštveni koji su ti prethodili, deo socijalnog mehanizma koji osujećuje potpunu stagnaciju? U tom slučaju, Lakrdijaš bi predstavljao kratkotrajan korektivni činilac, dok bi ti i tebi slični bili dugotrajan."

Hilvar je bolje izrazio srž zamisli nego što bi to Alvinu pošlo za rukom, pa ipak to se nije sasvim poklapalo sa onim što je on imao na umu.

"Mislim da je istina nešto složenija od toga. Gotovo se čini da je, kada je grad podizan, postojao sukob mišljenja između onih koji su želeli da ga potpuno zatvore od spoljnog sveta i onih koji su hteli da ipak zadrže izvesne veze. Prva grupa odnela je prevagu, ali druga nije htela da prizna poraz. Mislim da je Jarlan Zej bio jedan od njenih vođa, ali ipak nije bio dovoljno moćan da dela otvoreno. Povukao je najbolji potez, sačuvavši podzemni prolaz i obezbedivši da se u velikim razmacima pojavljuje neko iz Dvorane Stvaranja ko neće podlegati strahovima svih sugrađana. U stvari, pitam se..." Alvin zastade, dok mu je pogled odbludeo negde u daljinu, tako da se činilo da na trenutak uopšte nije svestan onoga što ga okružuje.

"O čemu sada razmišljaš?" upita ga Hilvar.

"Palo mi je nešto na pamet... možda sam ja Jarlan Zej. To je sasvim moguće. On je verovatno uskladištio svoju ličnost u Banke Sećanja, kako bi osujećivao obrazac života u Diasparu, pre no što on uhvati odveć duboke korene. Jednog dana moram otkriti šta se dogodilo sa prethodnim Jedinственima možda će to biti poslednji komadić koji nedostaje mozaiku."

"A Jarlan Ze... ili ma ko to bio... takođe je naložio Centralnom Kompjuteru da pruži posebnu pomoć Jedinственima, kad god budu stvoreni", produži Hilvar, sledeći istu nit logike.

"Tako je. Ironija je u tome što sam mogao dobiti sva neophodna obaveštanja neposredno od Centralnog Kompjutera, bez ikakve pomoći jadnog Kedrona. Meni bi rekao mnogo više nego što je njemu ikada rekao. Pa ipak, nema sumnje da mi je i ovako uštedeo mnogo vremena i da me je naučio mnogim stvarima do kojih ja sam nikada ne bih došao."

"Mislim da tvoja teorija obuhvata sve poznate činjenice", reče Hilvar oprezno. "Na žalost, ona i dalje ostavlja nerešen najveći od svih problema: prvobitnu svrhu Diaspara. Zbog čega su tvoji sunarodnici pokušali da prikažu da spoljni svet ne postoji? Voleo bih da dobijem odgovor na ovo pitanje."

"Ja nameravam da otkrijem taj odgovor", uzvratu Alvin. "Ali još ne znam ni kada... ni kako."

Nastavili su da raspravljaju i sanjare, dok se iz časa u čas Sedam Sunaca približavalo, ispunjavajući neobičan tunel noći kojim su promicali. A onda, jedno za drugim, šest spoljnih sunaca nestade na rubu tame i na kraju ostade samo Središnje Sunce, iako više nije moglo da bude sasvim u njihovom prostoru, ipak je bleštalo bisernom svetlošću koja ga je isticala spram svih ostalih zvezda. Sjaj mu se iz minuta u minut povećavao, sve dok se tačka nije pretvorila u sićušan krug. A onda je krug počeo da se širi u susret njima.

Usledilo je gotovo neprimetno upozorenje: u deliću sekunde, dubok ton sličan zvuku zvonca prostrujao je prostorijom. Alvin je čvršće stegao naslone stolice, premda je to bio sasvim uzaludan pokret.

Veliki generatori još jednom su eksplozivno oživeli i silinom koja je bila gotovo zaslepljujuća ponovo su se pojavile zvezde. Brod je skliznuo natrag u svemir, u Vaseljenu sunaca i planeta, i prirodni svet gde se ništa nije moglo kretati brže od svetlosti.

Već su se nalazili unutar sistema Sedam Sunaca, pošto je veliki prsten raznobojnih kugli preovlađivao nebom. A kakvo je to samo nebo bilo! Nestale su sve zvezde koje je poznao, sva dobro znana sazvežđa. Mlečni Put više nije predstavljao slabašan pramen magle duž jedne strane obzorja; sada su bili u središtu stvaranja, čiji je veliki krug raspolućivao Vaseljenu.

Brod se i dalje kretao veoma brzo ka Središnjem Suncu, dok je šest preostalih zvezda sistema predstavljalo raznobojne svetionike raspoređene po nebu. Nedaleko od najbliže od njih videle su se slabašne iskre kružećih planeta, svetova koji su nesumnjivo bili ogromnih razmera kada su se mogli videti sa ove udaljenosti.

Uzrok sedefaste svetlosti Središnjeg Sunca postao je sada sasvim očevidan. Veliku zvezdu obavijala je gasna opna koja je ublaživala njeno zračenje i davala joj osobenu boju. Ta okružna maglina mogla se razabrati samo posredno i bila je izvijena u neobična oblička koja su izmicala oku. Ali jamačno se nalazila tu, i što bi se duže posmatrala, činila se sve izduženijom.

"Dobro, Alvine", reče Hilvar, "na raspolaganju nam stoji čitavo mnoštvo svetova. Hoćemo li izabrati neki, ili, možda, misliš da ih možemo sve istražiti?"

"Ovo poslednje srećom nije neophodno", odvrati Alvin. "Ako bilo gde uspostavimo kontakt, dobićemo obaveštenje koje nam je potrebno. Logična odluka bi bila da se uputimo ka najvećoj planeti Središnjeg Sunca."

"Izuzev ako nije odveć velika. Kako sam čuo, neke planete su tako velike da na njima ne može postojati ljudski život, pošto bi čovek bio zgnječen pod vlastitom težinom."

"Sumnjam da bi to važno ovde, pošto sam siguran da je ovaj sistem potpuno veštački. U svakom slučaju, moći ćemo videti iz svemira da li postoje bilo kakvi gradovi i zdanja."

Hilvar pokaza na robota.

"Naš problem je već rešen. Nemoj zaboraviti da nam je vodič već bio ovde. On nas vodi svojoj kući i pitam se šta misli o svemu tome?"

Alvinu je to isto palo na pamet. Ali da li je bilo osnovano, da li je uopšte imalo nekog smisla pretpostaviti da robot oseća nešto što bi nalikovalo ljudskim osećanjima, sada kada se posle toliko eona vraća drevnom domu Gospodara?

Tokom svih delanja koje je preduzeo sa njim, od časa kada je Centralni Kompjuter oslobodio blokadu koja ga je sprečavala da govori, robot nikada nije ispoljio ni najmanji znak osećajnosti. Odgovarao je na Alvinova pitanja i izvršavao mu naređenja, ali mu se prava ličnost pokazala krajnje nedostupnom. Da ova ličnost uopšte postoji, Alvin je bio uveren; u suprotnom, njega uopšte ne bi prožimao mračni osećaj krivice kad god bi se setio varke kojom ga je izigrao, zajedno sa njegovim sada usnulim sadrugom.

On je još verovao u sve čemu ga je Gospodar naučio; iako je video da obmanama izvodi čudesa i da vara svoje sledbenike, ove neugodne činjenice ipak nisu uticale na njegovu odanost. Posedovao je sposobnost, kao i mnogi ljudi pre njega, da uskladi dva protivrečna niza podataka.

Sada se vraćao svojim nezaboravljenim sećanjima do njihovog izvorišta. Gotovo izgubljena u sjaju Središnjeg Sunca, nalazila se bleđa iskrica svetlosti, oko koje su kružili sićušni tračci još manjih svetova. Ogromno putovanje približilo se kraju; još samo malo, i znaće da li je ono preduzeto uzalud.

20.

Planeta kojoj su se približavali bila je udaljena svega nekoliko miliona milja i ličila je na predivnu kuglu višebojne svetlosti. Na njenoj površini nije moglo biti tame, jer dok bi se okretala ispod Središnjeg Sunca, preko neba bi joj se nizale jedna za drugom ostale zvezde. Alvin je sada jasno razabrao značajne reči koje je Gospodar izgovorio na samrti: Divno je posmatrati raznobojne senke na planetama večne svetlosti.

Sada su se nalazili tako blizu, da su mogli uočiti kontinente, okeane i tananu izmagalicu atmosfere. Postojalo je, međutim, nešto zbunjujuće u vezi sa linijama obale i oni ubrzo shvatiše da je podela između kopna i vode neobično pravilna. Kontinenti planete nisu bili onakvi kakvim ih je Priroda uobličila: ali preoblikovanje jednog sveta jamačno je moralo biti tričav zadatak za one koji su sazdavali njena sunca!

"Ovo uopšte nisu okeani!" uzviknu Hilvar iznenada. "Pogledaj, na njima postoje neke šare!"

Tek kada je planeta postala bliža, Alvin je jasno uočio šta mu je prijatelj imao na umu. Razabrao je tanušne pruge i linije duž ivica kontinenata, prilično unutar onoga što je on držao da su granice mora. Prizor ga je ispunio iznenadnom sumnjom, pošto je odveć dobro razumeo značenje ovih linija. Jednom ih je već video u pustinji oko Diaspara i one su mu stavile do znanja da je putovanje bilo uzaludno.

"Ova planeta je suva kao Zemlja", reče on tupo. "Sva voda je nestala sa nje: one šare predstavljaju slana korita isparelih mora."

"Oni nikada ne bi dopustili da se to dogodi", uzvratil Hilvar. "Uostalom, mislim da smo i te kako zakasnili."

Njegovo razočarenje bilo je tako gorko, da Alvin nije našao reči kojima bi nastavio razgovor; u tišini je zurio u veliki svet pod sobom. Upečatljivom sporošću, planeta se okretala ispod broda, dok joj se površina veličanstveno podizala njima u susret. Konačno su mogli da razaznaju zdanja: sićušne bele okorine nalazile su se svuda, izuzev po okeanskim koritima.

Jednom je ovaj svet bio Središte Vaseljene. Sada je utihnuo, vazduh je bio prazan, a na tlu se nije primećivao ni trag nekog pokreta koji bi govorio o životu. Pa ipak, brod je i dalje svrhovito klizio iznad smrznutog kamenog mora - mora koje se tu i tamo nabiralo u velike talase što su prkosili večnosti.

A onda se brod zaustavio, kao da je robot stigao do samog izvorišta svojih sećanja. Ispod njih se nalazio stub od snežnobelog kamena, uzdižući se iz središta jednog ogromnog, mramornog amfiteatra. Alvin je malo sačekao; a onda, pošto je mašina ostala nepomična, upravio ju je ka zemlji, blizu podnožja stuba.

Sve do tog trenutka, Alvin se nadao da će pronaći život na planeti. Nada je iskopnila istog časa kada se vazдушna komora otvorila. Nikada ranije u životu, čak ni u pustoši Šalmirana, on se nije obreo u tako mrkloj tišini. Na Zemlji je uvek postojalo brujanje glasova, vreva živih bića ili hujanje vetra. Ovde nije bilo ni pomena od toga, niti će ikada više biti.

"Zbog čega si nas doveo ovamo?" upita Alvin. Odgovor ga je malo zanimao, ali inercija istraživanja i dalje ga je gonila napred, iako je izgubio svaku volju da to nastavi.

"Gospodar je pošao odavde", uzvratil robot.

"Pomislio sam da će to biti objašnjenje", reče Hilvar.

"Zar ne vidiš svu ironiju te činjenice? Otisnuo se u nemilosti sa ovog sveta, a pogledaj kakav su mu spomenik podigli!"

Veliki kameni stub bio je možda stotinu puta viši od čoveka i stajao je postavljen u metalnom krugu malo uzdignutom iznad nivoa ravnice. Nije imao nikakva obeležja ni natpise. Koliko su se samo hiljada ili miliona godina, upita se Alvin, Gospodarevi sledbenici okupljali ovde da mu odaju počast? Da li su ikada saznali da je umro u izgnanstvu na dalekoj Zemlji?

Sada je to bilo svejedno. Gospodara i njegove sledbenike prekrilo je veo zaborava.

"Hajde napolje", požuri ga Hilvar, pokušavši da povрати Alvina iz stanja potištenosti.

"Prevalili smo pola Vaseljene da bismo videli ovo mesto. Možeš valjda još toliko snage da smogneš da iziđeš iz broda."

Gotovo protiv volje, Alvin se osmehnu i krenu za Hilvarom kroz vazдушnu komoru. Kada se obreo napolju, ponovo je malo živnuo duhom. Iako je ovaj svet mrtav, on jamačno sadrži mnoštvo zanimljivosti, mnoštvo koje će mu pomoći da razreši neke od tajni prošlosti.

Vazduh je bio ustajao, ali se moglo disati. I pored mnogo sunaca na nebu, temperatura je bila niska. Samo je beli disk Središnjeg Sunca zračio toplotu, čija je snaga, izgleda, opala prilikom prolaska zvezde kroz koprenu magline koja ju je okruživala. Ostala sunca davala su svoj prilog u boji, ali ne i u toploti.

Bilo im je potrebno samo nekoliko minuta da ustanove da im obelisk neće otkriti ništa. Otporan materijal od koga je on bio isklesan konačno je počeo da ispoljava znake starenja; rubovi su mu se zaoblili, a metal na kome je stajao izlizala su stopala pokolenja hodočasnika i posetilaca. Bilo je nečeg čudnog u pomisli da su oni verovatno poslednja među milijardama ljudskih bića koja su stajala na ovom mestu.

Hilvar je upravo zaustio da predloži da se vrate u brod i da odlete do najbližeg od okolnih zdanja, kada je Alvin primetio dugu, usku pukotinu u mramornom podu amfiteatra; pošli su uz nju i prevalili priličan komad puta. Pukotina se neprestano širila, sve dok konačno procep nije postao toliki da se nije mogao prekoračiti.

Trenutak kasnije, stigli su do njegove početne tačke. Površina arene bila je ulegnuta i rascepljena u džinovsku plitku uvalu, dugačku više od jedne milje. Nije bila potrebna osobita

inteligencija ili moć uobrazilje da bi se predočio njen uzročnik. Pre mnogo vremena - premda sigurno dugo pošto je ovaj svet opusteo - ogromno cilindrično obličje spustilo se ovde, da bi se potom ponovo vinulo u svemir i prepustilo planetu vlastitim sećanjima.

Ko su oni bili? Odakle su došli? Alvin je mogao samo netremice da gleda i da se čudi. Nikada neće saznati da li je za ovim ranijim posetiocima zakasnio hiljadu ili milion godina.

U tišini su se vratili do svog broda (kako bi sićušan on izgledao u poređenju sa gorostasom koji se jednom spustiio ovde) i lagano poleteli preko arene, sve dok nisu došli do najupečatljivijeg zdanja koje ju je okružavalo. Dok su se prizemljavali ispred ukrašenog ulaza, Hilvar pokaza nešto što je i Alvin uočio istog trenutka.

"Ove zgrade ne ulivaju sigurnost. Pogledaj sve ono otpalo kamenje tamo; pravo je čudo da se još drže. Da je na ovoj planeti bilo oluja, one bi se sigurno odavno srušile. Mislim da ne bi bilo mudro ulaziti u njih."

"Nisam ni imao nameru; poslaću robota, pošto on može da se kreće znatno brže od nas i neće izazvati nikakav poremećaj zbog koga bi mu se krov sručio na glavu."

Hilvar se složio s ovom merom predostrožnosti, ali je takođe zahtevao jednu koju je Alvin prevideo. Pre no što robot krene na zadatak, izdaće neophodna uputstva gotovo podjednako inteligentnom mozgu broda, tako da se, ma šta se dogodilo pilotu, oni uvek mogu bezbedno vratiti na Zemlju.

Bilo je potrebno malo vremena da se konačno uvere da na ovom svetu nema ničeg zanimljivog za njih. Zajedno su osmotrili milje praznih i prašinom prekrivenih hodnika i prolaza koji su promicali ekranom, kako je robot istraživao pusti lavirint. Sva zdanja projektovana za inteligentna bića, ma kakvog oblika bila njihova tela, moraju odgovarati određenim temeljnim zakonima, tako da ubrzo čak i najneobičniji arhitektonski oblici prestaju da izazivaju iznenađenje, dok um počinje da biva hipnotisan beskrajnim ponavljanjem, koje sputava primanje novih utisaka. Izgledalo je da su ove zgrade bile predviđene isključivo za stanovanje, a bića koja su tu živela po veličini su približno odgovarala ljudima. Nije isključeno da su to bili ljudi; doduše, postojao je veliki broj soba i prostorija u koje su mogla da uđu samo bića sa sposobnošću letenja, ali to još nije značilo da su neimari grada imali krila. Sasvim su mogli da koriste pojedinačne antigravitacione uređaje, koji su nekada bili u opštoj upotrebi u Diasparu, ali im sada nije bilo ni traga.

"Alvine", reče najzad Hilvar, "mogli bismo protračiti milion godina istražujući ove zgrade. Očigledno je da one nisu tek tako napuštene, već je iz njih odneseno sve što ima neku vrednost. Ovde samo gubimo vreme."

"Šta onda predlažeš?" upita Alvin.

"Trebalo bi da obiđemo još dva ili tri područja na planeti kako bismo videli da li su istovetna sa ovim, što ja očekujem. Onda bismo mogli brzo ispitati ostale planete i spustiti se samo ako su suštinski drugačije ili ako primetimo nešto neobično. To je sve što možemo učiniti, izuzev ako ne nameravamo da ovde provedemo ostatak života."

Zaključak je bio tačan; cilj im je bio da uspostave kontakt sa inteligencijom, a ne da vrše arheološka istraživanja. Prvi zadatak mogao se obaviti samo za nekoliko dana, ako je uopšte bio izvodljiv. Drugi bi uzeo vekove mukotrpnog rada armija ljudi i robota.

Napustili su planetu dva časa kasnije i prilično im je bilo milo što odlaze. Alvin je stekao utisak da je ovaj svet beskrajnih zgrada čak i dok je vrvio životom izgledao prilično sumorno. Nije bilo ni traga parkovima ili otvorenim prostorima gde je mogla da buja vegetacija. Bio je to potpuno jalov svet i teško se mogla predočiti psihologija bića koja su ga nastanjivala. Ako je i naredna planeta istovetna sa ovom, zaključio je Alvin, odustaće od nasumičnog traganja.

Ali to nije bilo tako; u stvari, veća različitost nije se mogla zamisliti.

Ova planeta nalazila se bliže suncu i čak je i iz svemira bilo jasno da je na njoj toplo.

Delimično su je prekrivali niski oblaci, ukazujući da vode ima u izobilju, ali nije bilo traga okeanima. Isto tako, ništa nije govorilo o prisustvu inteligencije; napravili su dva kruga oko planete, ne primetivši nikakav artefakt. Čitava kugla, od polova do polutara, bila je optočena plaštom zelenila koje nije izgledalo nimalo privlačno.

"Mislim da ćemo morati da budemo veoma oprezni ovde", reče Hilvar. "Ovaj svet je živ, a ne dopada mi se boja rastinja. Najbolje će biti da ostanemo u brodu i da uopšte ne otvaramo vazдушnu komoru."

"Čak ni robota da ne šaljemo napolje?"

"Čak ni to. Vi ste zaboravili šta su bolesti; moj narod, doduše, zna kako da iziđe na kraj sa njima, ali sada smo daleko od kuće, a ovde možda ima opasnosti koje se ne mogu predvideti. Mislim da je ovaj svet sasvim izvitoperen. Nekada je jamačno bio veliki vrt ili park, ali pošto je napušten, Priroda je ponovo zavladała njime. Nikada ne bi mogao biti ovakav da je sistem nastanjen."

Alvin nije sumnjao da je Hilvar u pravu. U biološkom rasulu dole postojalo je nešto zlo, nešto negostoljubivo prema redu, i pravilnosti na kojima su se temeljili Lis i Diaspar. Tu je neprekidna borba besnela već milijardu godina; bilo je mudro kloniti se preživelih.

Oprezno su se spustili na veliku, ravnu ledinu, tako jednoobraznu da je njena zaravnjenost odmah izazivala podozrenje. Kotlina je bila oivičena višim terenom, potpuno obraslim drvećem, čija je visina mogla samo da se nagađa; bilo je tako gusto zbijeno i tako prepletano sa nižim šipražjem, da su mu stabla doslovce ostala zapretna. Oko vrha krošnji letela su mnogobrojna krilata stvorenja, koja su se kretala tako brzo da se nije moglo reći da li su posredi ptice, insekti ili možda nešto treće.

Tu i tamo, ponekom šumskom džinu uspevalo je da za nekoliko desetina stopa nadvisi svoje ratoborne susede, koji su na kratko sklopili savez da ga suzbiju nadole i da potru prednost koju je stekao. Bez obzira na činjenicu što je to bio bešumni rat, vođen odveć sporo da bi se uočio, postojao je sveprožimajući utisak nemilosrdnog, neizmirljivog sukoba.

Nasuprot tome, ravnica je izgledala mirna i lišena zbivanja. Bila je gotovo besprekorno vodoravna i kao prekrivena tanušnom, čvrstom travom. Lako su prodrli gotovo petnaest stopa u nju, nije bilo nikakvog traga životinjskom svetu, što se Hilvaru učinilo pomalo iznenađujućim. Možda se on prestrašeno povukao u veću dubinu, kada se brod spustio.

Lebdeli su iznad same ravnice, dok je Alvin pokušavao da ubedi Hilvara da nema nikakve opasnosti ako otvore vazдушnu komoru, a ovaj mu strpljivo objašnjavao osnovne pojmove o bakterijama, gljivama, virusima i mikrobima; Alvin je ove stvari teško mogao da sebi predoči, a još teže da ih dovede u vezu sa sobom. Rasprava je trajala već nekoliko minuta, kada su iznenada primetili neobičnu činjenicu. Sa video-ekrana, koji je samo trenutak ranije prikazivao šumu pred njima, najednom je nestala slika.

"Jesi li ga ti isključio?" upita Hilvar, čiji je um, kao i obično, za delić sekunde bio brži od Alvinovog.

"Nisam", uzvratil Alvin; osećao je kako su mu uz kičmu prostrujali ledeni žmarci pri pomisli na jedino moguće drugo objašnjenje. "Da li si ga ti isključio?", upita robota.

"Nisam", usledio je odgovor istovetan sa njegovim.

Sa uzdahom olakšanja Alvin je odbacio pomisao da je robot počeo da dela po vlastitoj volji, odnosno da su se suočili sa mehaničkom pobunom.

"Zašto onda na ekranu nema slike?" upita.

"Kamere su zapretene."

"Ne razumem", reče Alvin smetnuvši za trenutak s uma da robot dela samo na određena naređenja ili pitanja. Odmah se pribrao i upitao: "Šta je prekrilo kamere?"

"Ne znam."

Štura doslovnost robota mogla je ponekad više da razdraži od preopširnosti ljudi. Pre no što je Alvin stigao da nastavi sa ispitivanjem, Hilvar mu se obrati.

"Kaži mu da podigne brod... polako", reče sa prizvukom hitnosti u glasu.

Alvin ponovi naređenje. Nije postojao osećaj kretanja; nikada ga nije bilo. A onda, lagano, slika se ponovo pojavila na video ekranu, mada je za trenutak bila zamučena i izvitoperena. Ali ono što je pokazala kada se konačno razbistrila, bilo je dovoljno da završi raspravu oko spuštanja.

Ravna kotlina više nije bila ravna. Neposredno pod njima obrazovalo se veliko ispupčenje sa otvorom na vrhu tačno na mestu iznad koga je brod lebdeo. Ogromne pseudopode sporo su se povijale preko pukotine, kao da su pokušavale da se ponovo domognu plena koji im je upravo utekao iz kandži. Dok su posmatrali u užasutoj opčinjenosti, Alvin je za trenutak uočio pulsirajuće crveno ždrelo, urešeno bičolikim pipcima koji su skladno udaralil, uvlačeći sve što bi im se našlo u polju dohvata u raščepljenu čeljust.

Lišeno očekivane žrtve, stvorenje je polako utonulo u tle - i tek tada je Alvin shvatio da je cela ravnica, zapravo, samo pena na površini tromog mora.

"šta je ta... stvar?" promuća on.

"Morao bih da se spustim dole i da je proučim, ako hoćeš da ti odgovorim na pitanje", odvrati Hilvar strogo bukvalno. "Možda je posredi neka vrsta primitivne životinje, čak nekakav srodnik našeg prijatelja iz Šalmirana. Sigurno nije inteligentna, jer inače ne bi pokušala da pojede jedan svemirski brod."

Alvin je osećao kako drhti, premda je znao da se nisu nalazili u opasnosti. Upitao se šta još leži dole, pod onim bezazlenim busnjem, koje ih je tako mamilo da iziđu i potrče njegovom elastičnom površinom.

"Mogao bih provesti mnogo vremena ovde," reče Hilvar, očigledno pod utiskom onoga što je upravo video. "Evolucija je sigurno dovela do krajnje zanimljivih ishoda u ovakvim uslovima. I to ne samo evolucija već i devolucija, pošto su viši oblici života regradirali kada je planeta opustošena. Do sada je sigurno već uspostavljena ravnoteža i... ha, zar već odlaziš?" Glas mu je zazvučao prilično tužno kada je primetio da se pod njima predeo udaljuje.

"Odlazim", reče Alvin, "Video sam svet bez života i svet sa odveć mnogo života: ne znam koji mi se od njih manje dopada."

Na visini od pet hiljada stopa iznad ravnice, planeta im je priredila poslednje iznenađenje. Susreli su se sa flotilom velikih, mlohavim balona koji su se kretali niz vetar. Iz svake poluprozirne opne njihali su se grozdovi pipaka, obrazujući nešto što je doslovce ličilo na preokrenutu šumu. Izgledalo je da su to neke biljke, koje su, u naporu da umaknu surovom sukobu na površini, stekle sposobnost ovladavanja vazduhom. Nekim čudom prilagođavanja, naučile su da izdvajaju vodonik i da ga smeštaju u mehurove, što im je omogućilo da se podignu u srazmeran mir nižih slojeva atmosfere.

Međutim, ni ovde kao da nisu našle potpunu sigurnost. Njihove nadole okrenute stabljike i lišće bili su zagušeni čitavom faunom paukolikih životinjica, koje su jamačno provodile život lebdeći visoko iznad površine kugle u neprestanoj i sveopštoj borbi za opstanak na svojim samotnim vazдушnim ostrvima. Verovatno su s vremena na vreme imale nekakvih dodira sa tlom; Alvin je video kako se jedan od velikih balona iznenada sazeo i strmoglavio sa neba, dok mu je puknuta opna služila kao grubi padobran. Upitao se da li je posredi nesrećni slučaj ili deo životnog ciklusa ovih neobičnih entiteta.

Hilvar je spavao dok su se nalazili na putu ka novoj planeti. Iz nekog razloga koji im robot nije mogao objasniti, brod je išao polako - bar u poređenju sa brzinom kojom je premošćavao Vaseljenu - sada kada se nalazio unutar sistema Sedam Sunaca. Proteklo je gotovo dva časa pre no što su stigli do sveta koji je Alvin izabrao kao njihovo treće odredište; bio je pomalo

iznenađen što jedno obično međuplanetno putovanje toliko traje.

Probudio je Hilvara kada su počeli da ulaze u atmosferu.

"Šta ćemo ovde?" upita ga on pokazavši na video-ekran.

Pod njima se pružao sumoran predeo crne i sive boje, bez ikakvog znaka vegetacije ili bilo koga drugog neposrednog pokazatelja života. Ali posredni pokazatelji su bili tu; niska brda i plitke udoline bili su prošarani savršeno uobičajenim polukuglama, od kojih su neke obrazovale složene simetrične poretke.

Prethodna planeta naučila ih je opreznosti; pošto su pažljivo razmotrili sve mogućnosti, ostali su da lebde visoko u atmosferi, poslavši dole robota da ispita okolnosti. Posredstvom njegovih očiju, videli su jednu polukuglu kako se približava, a onda je robot nastavio da obilazi na udaljenosti od samo nekoliko stopa oko potpuno glatke površine, bez ikakvih obeležja.

Nije bilo ni traga nekom ulazu, niti se na osnovu nečega mogla pretpostaviti svrha kojoj ova struktura služi. Bila je veoma velika: preko sto stopa visoka. Postojale su, doduše, i takve polukugle koje su dostizale još veću visinu. Posredi je bila zgrada ali nije bilo jasno kako se iz nje moglo izići ili u nju ući.

Posle izvesnog oklevanja, Alvin je izdao robotu naređenje da krene napred i dodirne kupolu. Na njegovo krajnje iznenađenje, ovaj je odbio da ga poslušava. Ovo je stvarno bila pobuna - ili je bar tako izgledalo na prvi pogled.

"Zbog čega nećeš da uradiš ono što ti kažem?" upita Alvin, kada se malo pribrao od zbunjenosti.

"Zabranjeno je", usledi odgovor.

"Ali, ko je zabranio?"

"Ne znam".

"Pa kako onda... ne, prenebregni ovo. Da li je to naređenje ugrađeno u tebe?"

"Nije."

Jedna mogućnost bila je odstranjena. Neimari ovih kupola lako su mogli biti ista rasa koja je načinila robota i uključila taj tabu u provobitna uputstva mašine.

"Kada si primio naređenje?" upita Alvin.

"Primio sam ga kada sam se spustio."

Alvin se okrenuo prema Hilvaru, dok mu je u očima zaškričala nova nada.

"Ovde postoje razumna bića! Možeš li da ih osetiš?"

"Ne", uzvratil Hilvar. "Ovo mesto mi izgleda podjednako mrtvo kao i prvi svet koji smo posetili."

"Izići ću napolje i pridružiću se robotu. Ma ko da se obratio njemu, moći će da se obrati i meni."

Hilvar se nije upustio u prepirku, iako nije bio odveć srećan zbog Alvinove odluke. Spustili su brod stotinak metara od kupole, blizu robota koji ih je čekao, i otvorili vazдушnu komoru.

Alvin je znao da se komora ne može otvoriti ako mozak broda nije prethodno utvrdio da je atmosfera pogodna za disanje. Za trenutak mu se učinilo da je došlo do neke greške, pošto je vazduh bio suviše proređen i gotovo da mu nije ispunjavao pluća. A onda, pošto je dublje udahnuo, utvrdio je da može uneti u sebe dovoljno kiseonika za opstanak, ali osetio je da ovde može izdržati najviše nekoliko minuta.

Duboko dišući, krenuli su prema robotu i zakrivljenom zidu zagonetne kupole. Napravili su još jedan korak, a onda se zajedno ukočili u mestu, kao da ih je obojicu pogodio neki iznenađni udarac. U njihovim umovima zabrujala je, poput odjeka nekog moćnog gonga, jednostavna poruka:

OPASNOST NE PRIBLIŽUJTE SE

To je bilo sve. Poruka nije izražena rečima, već čistom mišlju. Alvin je shvatio da bi svako biće, bez obzira na nivo inteligencije, primilo isto upozorenje, na istovetan, nepogrešiv način: neposredno u dubine uma.

Bila je to opomena, ne pretnja. Nešto im je govorilo da ona nije uperena protiv njih; trebalo je da im pruži zaštitu. Ovde postoji nešto izuzetno opasno - kao da je glasilo upozorenje - a mi, koji smo to stvorili, ne želimo da iko nastrada, tako što će nehotice natrapati na to.

Alvin i Hilvar ustuknuli su nekoliko koraka, a zatim se međusobno pogledali, čekajući da neko prvi progovori i kaže šta ima na umu. Hilvar je prvi sabrao utiske.

"Bio sam u pravu, Alvine", reče. "Ovde nema razumnih bića, Upozorenje je automatsko: naše prisustvo ga aktivira kada se isuviše približimo."

Alvin je klimnuo u znak saglasnosti.

"Pitam se šta su pokušali da zaštite", reče. "Pod ovim kupolama mogu da se nalaze zgrade... bilo šta, zapravo."

"Nema načina da to utvrdimo, ako nam pristup u sve kupole budu sprečavala upozorenja. Zanimljiva je, međutim, razlika između tri planete koje smo posetili. Odneli su sve sa prve, drugu su napustili uopšte ne hajući o njoj, a ovde su se suočili sa mnoštvom poteškoća. Možda su očekivali da će se vratiti jednoga dana, te su želeli da ih sve spremno dočeka."

"Ali to se nije dogodilo, a od tada je proteklo mnogo vremena."

"Možda su se u međuvremenu predomislili."

Alvinu je palo na pamet kako je neobično to što su i on i Hilvar nesvesno počeli da koriste zamenicu 'oni'. Ma ko ili ma šta da su 'oni' bili, njihovo prisustvo dolazilo je do izražaja na prvoj planeti, a ovde na trećoj, postalo je još snažnije. Ovaj svet brižljivo je upakovan i odložen za neku buduću upotrebu.

"Vraćamo se u brod", prodahla Alvin. "Veoma teško dišem ovde."

Čim se vazдушna komora zatvorila za njima i kada su malo predahnuli, počeli su da razmatraju naredni potez. Da bi se izvršilo detaljno ispitivanje, bilo bi potrebno obići veliki broj kupola u nadi da će pronaći bar jednu koja bi bila bez upozorenja i u koju bi se moglo ući. Ukoliko se to izjalovi... Ali Alvin nije hteo da se suoči sa ovom mogućnošću sve dok ne bude prinuđen na to.

To se dogodilo jedan sat kasnije - i to na znatno dramatičniji način nego što je on pretpostavljao. Poslali su robota da ispita desetak kupola, uvek sa istim ishodom, kada su naišli na jedan prizor koji se nikako nije uklapao u ovaj uredan, pospremljen svet.

Pod njima se pružala prostrana dolina, po kojoj su bile raštrkane razdražujuće, nepristupačne kupole. U njenom središtu video se razgovetan trag velike eksplozije - eksplozije koja je miljama razbacala komade materije na sve strane i izdubila plitak krater u tlu.

A odmah uz krater nalazila se olupina nekog svemirskog broda.

21.

Spustili su se nedaleko od poprišta drevne tragedije i lagano krenuli, čuvajući dah, prema ogromnoj, razbijenoj trupini, koja se uzanosila nad njima. Samo je jedan kratak deo broda - kljun ili krma - ostao ceo; ostatak je verovatno uništen prilikom eksplozije. Dok su se

približavali olupini, jedna misao iznenada se začela u Alvinovoj svesti, postajući sve razlošnija, da bi konačno stekla status izvesnosti.

"Hilvare", reče on, našavši da je teško pričati i koračati u isto vreme, "mislim da je ovo brod koji se spustio na prvu planetu što smo je posetili."

Hilvar samo klimnu, hotevši da uštedi vazduh. Ista pomisao već je i njemu pala na pamet. Bila je to dobra pouka neopreznim posetiocima. Nadao se da Alvinu neće promaći ovo naravoučenje.

Stigli su do trupine i bacili pogled u otvorenu unutrašnjost broda. Imali su utisak da im se pred očima nalazi ogromna zgrada koja je grubo raspolučena; podovi, zidovi, i tavanice, prelomljeni u tački eksplozije, pružali su izvitoperenu sliku poprečnog preseka broda. Alvin se upitao kakva neobična bića i dalje poživaju na mestima gde ih je smrt zatekla u olupini njihove letelice.

"Ne razumem", reče Hilvar iznenada. "Ovaj odeljak broda teško je oštećen, ali je ipak prilično sačuvan. Gde se deo ostatak? Da se letelica nije prepolovila u svemiru, posle čega je ova trupina pala ovde?"

Odgovor su saznali tek kada su robota ponovo poslali u istraživanje, a i sami ispitali područje oko olupine. Nije bilo ni prisienka sumnje; sve ograde koje su mogli imati nestale su kada je Alvin pronašao na malom brdu pored broda niz niskih humki, od kojih je svaka bila dugačka po deset stopa.

"Dakle, spustili su se ovde", nastavi Hilvar, "i prenebregli upozorenje. Bili su ljubopitljivi, baš kao i ti. Pokušali su da otvore kupolu."

Pokazao je na drugu stranu kratera, prema glatkoj opni i dalje bez belega, u koju su otputovali vladaoci ovog sveta zapreli svoja blaga. Ali to više nije bila kupola; sada se videla gotovo cela kugla, pošto je tle u kome je postavljena dignuto u vazduh.

"Uništili su vlastiti brod i mnogi su tu poginuli. No, bez obzira na to, uspelo im je da ga nekako okrpe i da se ponovo otisnu u svemir; odbacili su ovaj odeljak i sve što je bilo od neke vrednosti. Kakav je to poduhvat morao biti!"

Alvin ga gotovo nije čuo. Posmatrao je neobičan znak koji ga je najpre privukao na ovo mesto: bila je to tanka cev, oko koje se nalazio vodoravni krug na trećini puta od vrha. Ma kako mu izgledao stran i nepoznat, Alvin je mogao da odgovori na nemu poruku koju je ovaj nosio niz vekove.

Pod tim kamenovima - ukoliko bi odlučio da ih razgrne - čekalo ga je rešenje bar jedne zagonetke. Ali ona je mogla i da ostane tajna; bilo ko da su ova bića, ona su zavredila pravo na večni spokoj.

Hilvar je gotovo prečuo reči koje je Alvin prošaputao dok su se lagano vraćali ka brodu.

"Nadam se da su stigli kući", reče.

"A kuda sad?" upita Hilvar, kada su ponovo došli u svemir.

Alvin je zamišljeno pogledao ekran pre no što je odgovorio.

"Misliš li da bi trebalo da se vratim?" upita.

"To bi bilo mudro. Sreća nas možda neće još dugo pratiti, a ko zna kakva nas još iznenađenja čekaju na ovim planetama."

Bio je to glas zdravog razuma i opreznosti i Alvin je bio spreman da mu sada posveti veću pažnju nego što bi to učinio nekoliko dana ranije. Ali prevalio je veliki put i ceo život čekao na ovaj trenutak; neće se vratiti dok još ima toliko mnogo da se vidi.

"Od sada ćemo ostati u brodu", reče, "i nigde se nećemo spustiti na površinu. Tako ćemo biti dovoljno bezbedni."

Hilvar je slegao ramenima, kao da odbija da prihvati bilo kakvu odgovornost za ono što se može ubuduće dogoditi. Sada, kada je Alvin pokazao izvesnu meru opreza, nije mu se činilo

odveć mudrim da prizna da je i on podjednako radoznao da nastave istraživanje, premda je odavno izgubio svaku nadu da će na nekoj od ovih planeta sresti razumni život.

Pred njima se nalazio dvostruki svet: jedna velika planeta, sa malim satelitom uz sebe. Prvi član sistema verovatno je bio blizanac drugom svetu koji su posetili; bio je optočen istim pokrovom modrog zelenila. Nije postojao nikakav razlog da se tu spuste; ta priča već im je bila poznata.

Alvin je odveo brod nisko iznad površine satelita; nije mu bilo potrebno upozorenje složenog mehanizma koji ga je štitio da bi shvatio da ovde nema atmosfere. Sve senke imale su oštru, jasnu ivicu i nije bilo potpunog prelaza između dana i noći. Bio je to prvi svet na kome je video nešto što je delimično odgovaralo noći, pošto je na području gde su uspostavili prvi kontakt iznad obzorja stajalo samo jedno od udaljenijih sunaca. Predeo se kupao u tamnocrvenoj svetlosti, kao da je bio uronjen u krv.

Nekoliko milja leteli su povrh planina, koje su i dalje bile reckave i oštre kao u daleko vreme svog rođenja. Ovaj svet nikada nije upoznao promenu ili propadanje, niti su ga ikada spirali vetrovi i kiše. Ovde nisu bili potrebni vodovi večnosti da bi očuvali predmete u njihovoj prvobitnoj svežini.

Ali ako nije postojao vazduh, onda nije moglo biti života - ili možda jeste?

"Razume se", reče Hilvar, kada mu je Alvin postavio to pitanje, "nema ničeg biološki apsurdnog u toj pomisli. Život ne može da se začne u bezvazдушnom prostoru, ali je zato u stanju da razvije oblike koji tu mogu da opstanu. To se sigurno događalo milionima puta, kad god bi neka nastanjena planeta izgubila atmosferu."

"Ali da li se može očekivati da inteligentni oblici života postoje u vakuumu? Zar se oni ne bi obezbedili protiv gubitka vazduha?"

"Verovatno, ukoliko bi se to dogodilo pošto su dostigli određen nivo inteligencije, da preduprede jednu takvu pojavu. Ali ako je atmosfera nestala dok su se oni još nalazili na primitivnom nivou, morali bi se ili prilagoditi ili iščeznuti. Pošto bi se prilagodili, mogli su razviti veoma visoku inteligenciju. U stvari, to bi se po svoj prilici dogodilo: podsticaj bi bio veoma veliki."

Alvin je zaključio da je rasprava bila čisto teorijske prirode, bar što se ove planete tiče. Nigde nije bilo nikakvog traga da je na njoj nekada postojao život, razuman ili bilo kakav drugi. Ali, u tom slučaju, kakva je bila svrha ovog mesta? Alvin je bio čvrsto uveren da je čitav višečlani sistem Sedam Sunaca veštačkog porekla, što znači da je i ovaj svet morao biti deo velikog projekta.

Nije bilo daleko od pameti da je on zamišljen isključivo kao ukras: na taj način bi nebo iznad njegovog džinovskog sadruga dobilo mesec. No, čak i da je to bilo posredi, činilo se više nego verovatnim da bi i njemu bila pridodana neka namena.

"Gledaj", reče Hilvar, pokazavši na ekran. "Tamo, nadesno."

Alvin je promenio smer kretanja broda i predeo se iskosio pod njim. Crveno osvetljene stene slile su se u neprekidan niz, usled brzine njihovog kretanja; a onda se slika ponovo umirila i ispod njih se pojavio nepogrešivi znak života.

Nepogrešiv - ali i obmanjujući. Uzeo je oblik široko rasprostrtog niza vitkih stubova, međusobno udaljenih po stotinu stopa, a dva puta toliko visokih. Pružali su se u daljinu, gubeći se u hipnotičkoj perspektivi, sve dok ih obzorje nije progutalo.

Alvin je okrenuo brod nadesno i počeo da juri duž linije stubova, razmišljajući pri tom kakvoj su svrsi oni mogli služiti. Bili su potpuno jednoobrazni, nižući se u neprekidnom poretku preko brda i kroz udoline. Ništa nije pokazivalo da su nekada nosili nešto na sebi; izgledali su glatki i bez obeležja, blago se sužavajući prema vrhu.

Sasvim nenadano, prava linija menjala je svoj smer, oštro skrenuvši pod pravim uglom. Alvin je stigao da zaokrene brod tek posle nekoliko milja i da ga usmeri u novom pravcu.

Stubovi su se produžavali istim jednoličnim tokom preko crvenkastog predela, razmešteni u besprekornom poretku. A onda, pedeset milja od prethodne promene pravca, ponovo su naglo skretali pod pravim uglom. Ako se ovako nastavi, pomisli Alvin, ubrzo ćemo se obresti tamo odakle smo pošli.

Beskrajni niz stubova u toj meri ih je hipnotisao, da su produžili miljama posle procepa u njemu, pre no što je Hilvar uzviknuo i nagnao Alvina, koji ništa nije primetio, da vrati brod nazad. Polako su se spustili i dok su kružili iznad onoga što je Hilvar pronašao, jedna fantastična pretpostavka počela im se začinjati u umovima, mada se u početku nijedan nije usuđivao da je saopšti drugome.

Dva stuba bila su slomljena blizu osnove i ležala opružena na stenju po kome su pala. Ali to nije bilo sve; dva druga stuba koja su oivičavala procep neka neodoljiva sila savila je prema napolje.

Zastrašujući zaključak bio je neizbežan. Alvin je sada znao iznad čega su leteli; video je to mnogo puta u Lisu, ali je sve do ovog trenutka zapanjujuća promena razmera osujećivala prepoznavanje.

"Hilvare", reče i dalje se ustežući da pretoči misli u reči, "znaš li šta je ovo?"

"Izgleda gotovo neverovatno, ali leteli smo oko ivica jednog korala. Ovo predstavlja žuvu ogradu... ogradu koja nije bila dovoljno snažna."

"Ljudi koji drže domaće životinje, male ljubimce", reče Alvin, uz nervozan smeh kojim su se ljudi ponekad koristili da bi prikrili prestrašenost. "Trebalo je da pouzdano znaju kako da ih nadziru."

Hilvar ništa nije rekao na ovu usiljenu lakoumnost; zurio je u polomljenu barijeru, zamišljeno se mršteći.

"Ne razumem", promrmlja konačno. "Odakle je mogao da pribavlja hranu na jednoj ovakvoj planeti? I zašto je provalio iz svog tora? Dao bih mnogo kada bih mogao da saznam kakva je to životinja bila."

"Možda su je ostavili ovde, a ona se probila napolje zato što je bila gladna", pretpostavi Alvin. "Ili ju je nešto naljutilo."

"Hajdemo niže", reče Hilvar. "Hteo bih malo da pogledam tle."

Spuštali su se sve dok brod nije gotovo dodirnuo golu stenu, i tek tada su primetili da je u ravnici izbušeno nebrojeno mnogo malih rupa, širokih najviše jedan ili dva inča. Sa druge strane ograde, međutim, tle je bilo pošteđeno ove tajanstvene rošavosti; ona se naglo prekidala na liniji živice.

"U pravu si", reče Hilvar. "Bila je gladna. Ali nije u pitanju životinja: više bi odgovaralo istini ako bismo je nazvali biljkom. Sasvim je iscrpla tle u svom zabranu, tako da je morala na nekom drugom mestu potražiti svežu hranu. Sva je prilika da se kretala sasvim polako; možda su joj bile potrebne godine da sruši ove stubove."

Alvinova mašta brzo je upotpunila pojedinosti u pogledu kojih on, međutim, nikada nije mogao biti sasvim siguran. Nije uopšte sumnjao da je Hilvarova analiza u osnovi tačna i da je neko botaničko čudovište, koje se možda kretalo odveć sporo da bi se to primetilo, odista vodilo puževsku ali neumornu borbu protiv barijere koja ga je sputavala.

Možda je još živo, posle veoma mnogo vremena, i slobodno tumara površinom ove planete. Bilo bi, međutim, beznadežno dati se u potragu za njim, pošto bi to značilo prokrstariti uzduž i popreko čitavu kuglu. Nasumice su ispitali nekoliko kvadratnih milja oko procepa i pronašli jedno veliko kružno polje rošavosti, prečnika gotovo pet stotina stopa, gde se stvorenje očigledno zaustavilo da bi se nahranilo - ukoliko se ova reč mogla primeniti na

organizam koji je na neki način crpeo hranljive sastojke iz čvrste stene.

Kada su ponovo uzleteli u svemir, Alvin je osjetio kako ga ophrvava neobičan zamor. Video je tako mnogo, ali je naučio sasvim malo. Bilo je mnoštvo čudesa na svim planetama, ali ono za čim je tragao nestalo je veoma davno. Znao je da ne bi imalo svrhe obični i ostale svete Sedam Sunaca. Ako u Vaseljenu još postoje razumna bića, kuda da krene u potragu za njima? Bacio je pogled prema zvezdama raštrkanim poput prašine preko video-ekrana, shvativši da vreme koje mu je preostajalo ipak nije dovoljno da ih sve istraži.

Snažnije nego ikada ranije, počeo je da ga obuzima osećaj usmljenosti i potištenosti. Konačno mu je postao jasan strah Diaspara od ogromnih prostranstava Vaseljene, užas koji je nagnao njegov narod da se zbije u mali mikrokosmos svog grada. Bilo je teško poverovati da su, posle svega, oni bili u pravu.

Okrenuo se prema Hilvaru, tražeći neku potporu. Ali Hilvar je nepomično stajao, čvrsto stisnutih pesnica i sa staklastim pogledom u očima. Glava mu je bila nagnuta na jednu stranu; činilo se da nešto osluškuje, naprežući sva čula ka praznini oko njih.

"Šta je?" upita žurno Alvin. Morao je da ponovi pitanje da bi Hilvar obratio pažnju na njega. I dalje je zurio u ništavilo kada je najzad odgovorio.

"Nešto dolazi", reče polako. "Nešto što ne razumem."

Alvinu se učinilo da je u kabini najednom postalo veoma hladno i da su košmari njegove rase o Osvajačima naprasno vaskrsli u svojoj svojoj užasnosti. Uz napor volje koji mu je iscrpeo gotovo svu snagu, uspeo je da odagna paniku iz uma.

"Je li prijateljsko?" upita. "Da li da naredim povratak na Zemlju?"

Hilvar nije odgovorio na prvo pitanje, već samo na drugo. Glas mu je bio sasvim slab, ali nije odavao nikakav znak uznemirenosti ili straha. Pre je sadržao veliku začuđenost i radoznalost; to sa čime se susreo bilo je tako iznenađujuće da nije imao kada da se bakaće Alvinovim brižnim raspitivanjem.

"Zakasnio si", reče. "Već je ovde."

Galaksija se mnogo puta okrenula oko vlastite ose od kada se svest prvi put začela u Vanomodu. Tek nejasno se prisećao tih ranih epoha i bića koja su bdela nad njim - ali još je dobro pamtio potištenost koja ga je obuzela pošto su ona otišla i ostavila ga samog među zvezdama. U potonjim vekovima, on je lutao od sunca do sunca, polako razvijajući i povećavajući svoje moći. Nekada je sanjao o tome da ponovo sretne one koji su pomogli njegovo rođenje iako je taj san u međuvremenu prilično izbledeo, ipak nije sasvim nestao.

Na bezbroj svetova pronašao je tragove koje je život ostavio za sobom, ali razum je otkrio samo jednom: međutim, od Crnog Sunca pobegao je glavom bez obzira. Vaseljena je, srećom, veoma velika, a traganje jedva da je počelo.

Bez obzira na to što je poticao sa velike udaljenosti u prostoru i vremenu, džinovski prasak energije iz srca Galaksije dopro je do Vanamonda kroz napon svetlosnih godina. Sasvim se razlikovao od zračenja zvezda, pojavivši se u njegovom polju svesti isto tako nenadano kao i trag meteora na vedrom noćnom nebu. Vanamond se vinuo kroz prostor i vreme ka njemu, ka poslednjem trenu njegovog postojanja, odbacivši od sebe što je bolje umeo mrtvo, nepromenljivo ustrojstvo prošlosti.

Dugačko, metalno obličje, beskrajno složenog sklopa, izgledalo mu je nedokučivo, pošto mu je bilo u podjednako meri strano kao i gotovo sve stvari fizičkog sveta. Još je imalo oko sebe oreol energije koji ga je prizvao kroz Vaseljenu, ali to ga sada više nije zanimalo. Pažljivo, uz tananu snebivljivost divlje životinje koja se priprema za let, hitnuo se ka dva uma koja je otkrio.

Istog časa je shvatio da je njegovo dugo traganje najzad urodilo plodom.

Alvin je zgrabio Hilvara za ramena i žestoko ga prodrmao, nastojeći da ga povрати u stvarnost.

"Reci mi šta se događa!" zavapi. "Šta želiš da uradim?"

Odbludeli, neodređeni pogled polako se izgubio iz Hilvarovih očiju.

"Još mi nije jasno", reče, "ali nema mesta bojazni u to sam siguran. Ma šta da je posredi, neće nam nauditi. Izgleda samo... radoznalo."

Alvin je upravo zaustio da odgovori, kada ga je iznenada prožeo osećaj različit od svih koje je iskusio ranije u životu. Izgledalo je da mu se telom širi nekakva topla, titrava jara; trajalo je samo nekoliko sekundi, ali kada se okončalo, on više nije bio samo pređašnji Alvin. Nešto je delilo njegov mozak, preklapajući ga kao što bi jedan krug delimično prekrrio drugi. Takođe je bio svestan velike brzine Hilvarovog uma, koga je isto tako obuzelo neobično stvorenje što se spustilo na njih. Osećaj je pre bio neobičan nego prijatan: tek posredstvom njega, Alvin je prvi put naslutio pravu telepatiju: sposobnost koja je kod njegovog naroda toliko zakržljala da se sada mogla koristiti jedino za upravljanje mašinama.

Alvin se smesta pobunio kada je Seranis pokušala da mu zaposedne um, ali ovom nametanju nije se usprotivio. To bi bilo uzaludno, a sada je znao da ovo stvorenje, ma šta inače bilo, nije neprijateljski raspoloženo. Opustio se, prihvativši bez otpora činjenicu da mu nesavrnjivo veća inteligencija od njegove istražuje um. Ovo uverenje, međutim, nije bilo sasvim tačno.

Vanamundu je odmah bilo jasno da je jedan od dva uma znatno predusretljiviji i prijemčiviji od drugog. Mogao je da kaže da ih je njegovo prisustvo ispunilo čuđenjem, što ga je veoma iznenadilo. Bilo je gotovo neverovatno da su oni mogli da zaborave, zaboravnost, kao i smrtnost, nalazila se izvan mogućnosti poimanja Vanamonda.

Saobraćanje je bilo veoma teško; većina misaonih slika njihovih umova izgledala je tako neobična da on gotovo ništa nije prepoznao. Začudio ga je i pomalo uplašio sklop straha od Osvajača koji se stalno ponavljao; podsetio ga je na ono što je sam iskusio kada mu je Crno Sunce prvi put ušlo u polje saznanja.

Ali oni nisu znali ništa o Crnom Suncu; konačno, i njihova pitanja počela su da mu se uobličuju u svesti.

"Šta si ti?"

Dao je jedini odgovor koji je mogao.

"Ja sam Vanamond."

Usledila je pauza (koliko je samo potrebno njihovim mislima da se ustroje!), a onda je pitanje bilo ponovljeno. Nisu ga razumeli; to je bilo čudno, pošto mu je jamačno njihova vrsta dala ime, zaprevši ga među sećanja na njegovo rođenje. Tih sećanja bilo je tek pregršt i ona su nenadano počinjala u jednoj određenoj tački vremena, ali su zato izgledala kristalno jasna.

Ponovo su mu do svesti doprle njihove slabašne misli.

"Gde su ljudi koji su sazdali Sedam Sunaca? Šta se dogodilo sa njima?"

Nije to znao; gotovo da mu nisu poverovali, a razočaranje koje ih je obuzelo došlo je oštro i jasno preko provalije koja je razdvajala njihove umove od njegovog. Ali bili su strpljivi, a on voljan da im pomogne, pošto im se predmet traganja podudara; osim toga, u njima je stekao prve prijatelje od početka svog postojanja.

U toku čitavog dotadašnjeg života Alvin ni u snu nije slutio da će doživeti tako neobično iskustvo, kao što je bio ovaj bešumni razgovor. Nije se moglo očekivati da će on biti nešto više od pukog posmatrača, pošto se nije ustezao da prizna, čak i pred samim sobom, da je Hilvarov um u nekim pogledima znatno moćniji od njegovog. Preostalo mu je samo da čeka i da se čudi, poluošamućen od bujice misli koja je kuljala odmah iza granice njegove moći poimanja.

Bled i napregnut, Hilvar je iznenada prekinuo kontakt i okrenuo se ka prijatelju.

"Alvine", reče veoma umornim glasom. "Ima nešto čudno ovde. Uopšte mi nije jasno."

Ove reči su malo uspokojile Alvinovo poljuljano samopoštovanje; osećanja su mu se sigurno očitovale na licu, pošto se Hilvar blagonaklono nasmeja.

"Ne mogu da ustanovim šta je ovaj... Vanamond..." nastavi on. "Posredi je stvorenje koje raspolaže ogromnim znanjem, ali izgleda da mu je inteligencija prilično niska. Razume se", dodade, "njegov um je možda drugačijeg reda, tako da ga mi ne možemo razumeti, ali nešto mi govori da to nije pravo objašnjenje."

"Dobro, šta si saznao?" upita Alvin pomalo nestrpljivo. "Zna li on bilo šta o Sedam Sunaca?"

Hilvarov um i dalje je izgledao veoma odsutan.

"Sazdale su ih mnoge rase, uključujući tu i našu", reče zamišljeno. "On može da mi pruži ovakve činjenice, ali izgleda da ne shvata njihovo značenje. Mislim da je svestan prošlosti, ali da nije u stanju da je rastumači. Sve što se ikada dogodilo kao da je zbrkano u njegovoj svesti."

Za trenutak je odsutno zastao, a onda mu se lice ozari.

"Samo nam jedno preostaje; na neki način moramo odvesti Vanamonda na Zemlju kako bi ga proučili naši filosofi."

"Da li će to biti bezbedno?" upita Alvin.

"Hoće", odgovori Hilvar, pomislivši kako je poslednja prijateljeva opaska bila nesvojstvena za njega. "Vanamond je prijateljski raspoložen. Čak i više od toga, u stvari; veoma je blagonaklon."

Istog trena, jedna pomisao koja je već dugo titrala na samom rubu Alvinove svesti najednom mu je jasno blesnula pred očima. Setio se Krifa i svih malih životinja koje su neprestano bežale, što je razlučivalo ili uzhemiravalo Hilvarove prijatelje. Takođe mu je pao na pamet - kako je sada samo daleko izgledao! - zoološki cilj njegovog pohoda u Šalmiran.

Hilvar je pronašao novog mezimca.

22.

Jeseraku je palo na um da bi ova konferencija izgledala sasvim nezamislivo do pre svega nekoliko dana. Šest posetilaca iz Lisa sedelo je naspram Veća, za stolom postavljenim preko otvorenog kraja potkovice. Postojala je izvesna ironija u sećanju da je ne tako davno Alvin stajao na istom mestu i saslušao odluku Veća da Diaspar mora ponovo biti zatvoren od sveta. Sada je svet uz odmazdu prodro unutra - i to ne samo svet, već i Vaseljena.

Veće je već bilo promenjeno. Nedostajalo je čak pet njegovih članova. Oni nisu bili u stanju da se suoče sa odgovornostima i problemima što su ih sada čekali i zato su radije krenuli Kedronovim stopama. To je dokaz, pomislio je Jeserak, da je Diaspar propao, ako toliko njegovih žitelja nije u stanju da prihvati prvi izazov u mnogo miliona godina. Više hiljada građana već je pobešlo u kratak zaborav Banki Sećanja, sa nadom da će kriza proći kada se probude i da će Diaspar ponovo biti onaj stari. Ali čekalo ih je razočarenje.

Jeserak je uzet da popuni jedno upražnjeno mesto u Veću. Iako je postojala izvesna podozrivost prema njemu, s obzirom na to da je bio zadužen kao Alvinov staratelj, njegovo prisustvo očigledno je bilo od suštinske važnosti, tako da niko nije predložio izuzeće. Sedeo je na jednom kraju stola oblika potkovice, u položaju koji mu je obezbeđivao neke pogodnosti. Ne samo što je mogao da proučava profile posetilaca, već je bio u prilici da vidi i lica svojih kolega većnika, čiji su izrazi bili veoma poučni.

Nije više postojao ni tračak sumnje da je Alvin bio u pravu i Veće je polako shvatalo ovu

neprijatnu istinu. Izaslanici iz Lisa bili su u stanju da misle znatno brže od najizvrsnijih umova Diaspara. No, to nije bila njihova jedina prednost, pošto su takođe ispoljili izuzetno visok stepen usaglašenosti, za koji je Jeserak pretpostavljao da predstavlja plod njihovih telepatičkih moći. Upitao se da li čitaju misli Većnika, ali je zaključio da ne bi prekršili svečano obećanje bez koga bi ovaj skup bio nemoguć.

Jeserak nije mislio da je ostvaren neki veliki napredak; u stvari, uopšte mu nije bilo jasno kako bi se do tako nečeg moglo doći. Veće, koje je jedva prihvatilo postojanje Lisa, i dalje nije bilo sposobno da shvati šta se dogodilo. Ali jasno je bilo zaplašeno, što je verovatno bio slučaj i sa posetiocima, premda je njima uspevalo da umešnije prikriju strah.

Sam Jeserak nije bio toliko užasnut koliko je očekivao; strah je i dalje postojao u njemu, ali sad se najzad suočio sa njim. Jedan deo Alvinove nehajnosti - ili možda hrabrosti? - počeo je da mu menja nazore i otvara nova obzorja. Nije verovao da će ikada biti u stanju da zakorači izvan zidina Diaspara, ali sada je najzad razumeo poriv koji je nagonio Alvina da to preduzme.

Predsednikovo pitanje zateklo ga je odsutnog duhom, ali on se brzo pribrao.

"Mislim", reče, "da je posredi puki slučaj što se ova okolnost nije ranije ukazala. Znamo da je bilo četrnaest prethodnih Jedinstvenih, a u zaleđu njihovog stvaranja sigurno je stajao neki određen plan. Čini mi se da je taj plan trebalo da obezbedi da Lis i Diaspar ne ostanu večno razdvojeni. Alvin se pobrinuo za to, ali je u isti mah učinio nešto što sumnjam da se nalazilo u prvobitnoj shemi. Može li Centralni Kompjuter da potvrdi ovo?"

Bezlični glas odmah je uzvratio.

"Većnik zna da ja ne mogu da komentarišem uputstva koja su mi dali moji tvorci."

Jeserak je prihvatio blagi ukor.

"Ma kakav bio uzrok, činjenice se ne mogu osporavati. Alvin se otisnuo u svemir. Kada se vrati, možete ga sprečiti da ponovo ode, premda sumnjam da bi vam tako nešto pošlo za rukom, s obzirom na to da je on u međuvremenu sigurno mnogo naučio. A ako se dogodilo ono čega se bojite, ne postoji više ništa što bismo mogli preduzeti. Zemlja je sasvim bespomoćna, kao što je bila milionima vekova."

Jeserak je zastao i bacio pogled duž stolova. Njegove reči nikome se nisu dopale, ali on to nije ni očekivao.

"Pa ipak, ne vidim zbog čega bismo bili uzbuđeni. Zemlja sada nije u nimalo većoj opasnosti nego što je uvek bila. Zašto bi dva čoveka u jednom malom brodu ponovo srušila na nas srdžbu Osvajača? Ako hoćemo da budem poštteni prema samima sebi, moramo priznati da su Osvajači mogli da unište naš svet još veoma davno."

Zavladala je tišina neodobravanja. Bila je to jeres, a i sam bi je Jeserak nekada bio osudio kao takvu.

Podigavši veđe, Predsednik je uzeo reč.

"Zar ne postoji predanje da su Osvajači poštedeli Zemlju samo pod uslovom da Čovek više nikada ne ode u kosmos? A sada smo prekršili taj uslov."

"Predanje, da", reče Jeserak. "Mnoge stvari prihvatamo zdravo za gotovo, a ovo je jedna od njih. Međutim, ne postoji nikakav dokaz. Izgleda mi neverovatno da nešto što je tako važno ne bi bilo zabeleženo u sećanja Centralnog Kompjutera, pa ipak on nema pojma o tom paktu. Raspitao sam se o tome, premda samo kod informacionih mašina. Veće može da postavi pitanje neposredno."

Jeserak nije video zašto bi rizikovao drugu opomenu zbog zakoračenja na zabranjenu teritoriju i zato je sačekao Predsednikov odgovor.

Do njega, međutim, nikada nije došlo, pošto su istog časa posetioci iz Lisa poustajali sa svojih sedišta, dok im se na licima istovremeno ukočio izraz neverice i uzbuđenosti. Činilo se

da slušaju poruku koju im neki daleki glas saopštava na uši.

Većnici su čekali, dok je u njima iz minuta u minut rasla bojazan kako se ovaj bešumni razgovor nastavlja. A onda se vođa izaslanstva otrgao iz transa i s izrazom izvinjenja okrenuo prema Predsedniku.

"Upravo smo primili neke veoma neobične i uznemirujuće vesti iz Lisa", reče.

"Da li se Alvin vratio na Zemlju?" upita Predsednik.

"Ne... ne Alvin. Nešto drugo."

Kada je spustio svoj verni brod na proplanak Erlija, Alvin se upitao da li je ikada u ljudskoj istoriji neka letelica donela takav tovar na Zemlju - ako se, zapravo, Vanamond odista nalazio u fizičkom prostoru mašine. Nije mu bilo ni traga za vreme putovanja; Hilvar je smatrao, a njegova upućenost bila je znatno neposrednija, da se samo za Vanamondovo područje pažnje moglo reći da ima određen položaj u prostoru. Sam Vanamond nije bio lociran nigde - a možda i nikada.

Kada su izišli iz broda sačekali su ih Seranis i petorica senatora. Jednog od senatora Alvin je već sreo prilikom prošle posete; pretpostavljao je da su ostala dvojica sa prethodnog skupa sada u Diasparu. Pitao se kako su izaslanici stigli tamo i kako je grad reagovao na prisustvo prvih uljeza spolja posle toliko mnogo miliona godina.

"Izgleda mi, Alvine", reče Seranis sa prizvukom ironije, pošto se pozdravila sa sinom, "da poseduješ izuzetan dar za pronalaženje neobičnih entiteta. Doduše, sumnjam da će ti skoro poći za rukom da nadmašiš sadašnji poduhvat."

Sada je došao red na Alvina da se iznenadi.

"Znači, Vanamond je stigao?"

"Da, pre mnogo časova. Nekako mu je uspelo da se vrati tragom putanje tvoga broda pri odlasku, što je samo po sebi zapanjujući podvig i postavlja zanimljive filozofske probleme. Postoje izvesni dokazi da je stigao u Lis istog trenutka kada si ga ti otkrio, što znači da je sposoban za beskrajnu brzinu. Ali to nije sve. U proteklih nekoliko časova naučio nas je znatno više o istoriji nego što smo mi uopšte smatrali da postoji."

Alvin je zabezeknuto posmatrao. A onda je shvatio; nije bilo teško zamisliti kakav je uticaj izvršio Venamond na ovaj narod, sa veoma istančanim opažanjima i čudesno povezanim umovima. Reagovali su iznenađujuće brzo i najednom mu se pojavila pred očima neprikladna slika Venamonda, možda pomalo uplašenog, kako ga okružuju neutaživi intelekti Lisa.

"Da li ste otkrili šta je on?" upita Alvin.

"Jesmo. Bilo je jednostavno, premda i dalje ne znamo njegovo poreklo. On je čista mentalnost, a znanje izgleda da mu je neograničeno. Ali istovremeno je detinjast, u doslovnom smislu ove reči."

"Tako je!" uzviknu Hilvar. "Trebalo je da pogodim!"

Alvin je izgledao začuđeno, a Seranis je osetila da joj ga je žao.

"Hoću da kažem da iako Venamond predstavlja gorostasan, možda beskrajn um, on je još nesazreo i nerazvijen. Njegova stvarna inteligencija manja je nego kod ljudskog bića" - osmehnula se pomalo usiljeno - "premda mu je proces mišljenja znatno brži i veoma hitro uči. Takođe raspoložuje nekim moćima koje još nismo shvatili. Čitava prošlost kao da je otvorena njegovom umu, na način koji je teško opisati. Možda se koristio tom sposobnošću da se vrati tvojim tragom na Zemlju."

Alvin je stajao u tišini, osetivši se najednom kao poražen. Postalo mu je jasno koliko je Hilvar dobro učinio što je doveo Venamonda u Lis. Takođe mu je sinulo u kojoj ga je meri sreća poslužila kada je nadmudrio Seranis; tako nešto neće mu se dogoditi dva puta u životu.

"Da li to znači", upita, "da Venamond tek što se rodio?"

"Prema njegovim merilima, da. Njegova stvarna starost veoma je velika, mada prividno

manja od Čovekove. Nejneobičnije je to što on uporno tvrdi da smo ga mi stvorili, a nema nikakve sumnje da mu je poreklo povezano sa svim velikim tajnama prošlosti."

"Šta se sada događa sa Venamondom?" upita Hilvar pomalo posedničkim glasom.

"Ispituju ga istoričari iz Grevarna. Pokušavaju da odrede osnovne crte prošlosti, ali taj posao trajeće godinama. Venamond može savršeno detaljno da opiše prošlost, ali rad sa njim otežava činjenica da on uopšte ne razume ono što je video."

Alvin se upitao kako Seranis zna sve to; a onda shvatio da možda svaki budan um u Lisu prati razvoj velikog istraživanja. Prožeo ga je osećaj ponosa zbog saznanja da je sada i u Lisu ostavio isto tako veliki beleg kao i u Diasparu; doduše, sa ponosom se mešala izvesna osujećnost. Ovde je postojalo nešto u čemu on nikada nije mogao potpuno da učestvuje, niti da ga pojmi: neposredni kontakt čak i između ljudskih umova, bio mu je u podjednako meri nedokučiv, kao što bi muzika bila gluvom čoveku, ili boje slepom. Pa ipak, žitelji Lisa izmenjivali su sada misli sa tim nepojmljivo stranim bićem, koga je on doveo na Zemlju ali koga nikada nije mogao da otkrije, nijednim od čula koja je posedovao.

Ovde nije bilo mesta za njega; kada se ispitivanje završi, odgovori će mu biti saopšteni. Otvorio je vrata beskrajna, a onda osetio strahopoštovanje - čak i preplašenost - pred onim što je učinio. Za vlastito dobro, morao je da se vrati u sićušan, poznati svet Diaspara i da potraži njegovo okrilje, dok bude svodio račune svojih snova i stremljenja. Bilo je tu ironije; onaj ko je prezreo grad da bi pohrilio ka zvezdama, sada se vraćao kući kao zaplašeno dete koje beži u majčine skute.

23.

Diaspar nije bio baš zadovoljan što ponovo vidi Alvina. Grad je i dalje bio uzavreo, poput neke džinovske košnice koja je žestoko uzdrmana štapom. Još se nevoljno suočavao sa stvarnošću, ali oni koji su odbijali da priznaju postojanje Lisa i spoljnog sveta nisu više imali gde da se sakriju. Banke Sećanja prestale su da ih primaju; oni koji su pokušali da pobegnu u snove i da potraže прибежиšte u budućnosti sada su uzalud odlazili u dvoranu stvaranja. Rastačući, hladni plamen nije ih čekao, tako da se nisu mogli probuditi, sa ispranim umovima, sto hiljada godina dalje niz reku vremena. Nikakve molbe upućene Centralnom Kompjuteru nisu vredele, niti je on objašnjavao razloge onoga što je činio. Neuspele pribeglice morale su da se tužno vrate u grad i da otvoreno pogledaju u oči problemima svog vremena.

Alvin i Hilvar spustili su se na periferiju parka, nedaleko od Većnice. Sve do poslednjeg trenutka Alvin nije bio siguran da li će mu uspeti da uvede brod u grad kroz štitnike koji su ograđivali njegovo nebo od spoljnog sveta. Nebeski svod Diaspara, kao i sve drugo u vezi sa njim, bio je veštački, ili bar dobrim delom takav. Noć, sa svojim zvezdanim podsetnicima na sve ono što je Čovek izgubio, nikada nije smela da ugmiže u grad; on je takođe bio zaštićen od oluja koje su ponekad besnele pustinjom, ispunjavajući vazduh pokretnim zidovima peska.

Nevidljivi stražari pustili su Alvina da prođe i kada se Diaspar rasprostro pod njim, on je najzad shvatio da se vratio kući. Ma koliko snažno osećao zov Vaseljene i svih njenih tajni, on je tu rođen i tu pripada. Grad ga nikada nije zadovoljavao, ali on bi mu se uvek vraćao. Prevalio je pola puta kroz Galaksiju da bi shvatio ovu jednostavnu istinu.

Gomila se okupila još pre no što se brod spustio i Alvin se upitao kako će ga primiti njegovi sugrađani, sada kada se vratio. Posmatrajući video-ekran pre no što će otvoriti vazдушnu komoru, lako je mogao razabrati njihova lica. Preovlađujuće osećanje kao da je bila radoznalost. Nešto što je samo po sebi bilo novo u Diasparu. Sa njom je bila izmešana zebnja, pošto su se mestimično mogli uočiti nepogrešivi znaci straha. Kao da nema nikog, pomisli Alvin pomalo sumorno, ko se radovao njegovom povratku.

S druge strane, za Veće je on sigurno bio dobrodošao, premda ne iz čisto prijateljskih pobuda. Iako je on izazvao ovu krizu, niko osim njega nije mogao da pruži činjenice na kojima će se temeljiti buduća politika. Bio je saslušan sa velikom pažnjom, dok je opisivao let do Sedam Sunaca i susret sa Venamondom. Onda je odgovarao na mnogobrojna pitanja, sa strpljivošću koja je verovatno iznenadila njegove sagovornike. Ubrzo je otkrio da ih najviše tišti strah od Osvajača, iako uopšte nisu pominjali to ime; bili su očigledno nesrećni kada je on neposredno izišao na sredu sa tim problemom.

"Ako se Osvajači još nalaze u Vaseljeni", reče Alvin Veću, "onda sam ih ja jamačno morao sresti u samom njenom središtu. Ali u sistemu Sedam Sunaca ne postoji razuman život; mi smo to već pogodili pre no što nam je Venamond potvrdio. Smatram da su Osvajači otišli veoma davno; Venamond, koji je u najmanju ruku star isto koliko i Diaspar, sasvim sigurno ne zna ništa o njima."

"Palo mi je nešto na um", reče iznenada jedan od većnika. "Možda je Venamond potomak Osvajača, na neki način koji je sada izvan naše moći poimanja. Zaboravio je svoje poreklo, ali to ne znači da jednoga dana ne bi ponovo mogao da bude opasan."

Hilvar, koji je bio prisutan samo kao posmatrač, nije sačekao na dopuštenje da govori. Bilo je to prvi put da ga je Alvin video ljutitog.

"Venamond je pogledao u moj um", reče, "a i ja sam malo zavirio u njegov. Moji sunarodnici već su mnogo naučili o njemu, premda još nisu otkrili šta je on zapravo. Ali jedno je izvesno: prijateljski je raspoložen i bilo mu je drago što nas je pronašao. Nemamo ga se zbog čega bojati."

Zavladala je kratka tišina posle ovog istupa i Hilvar je odahnuo sa pomalo smetenim izrazom lica. Bilo je uočljivo da je napetost popustila u Većnici, kao da se neki tmurni oblak podigao sa duhova prisutnih. Razume se, Predsednik nije izvršio svoju dužnost i prekorio Hilvara zbog ovog upada.

Dok je slušao raspravu, Alvin je uočio da u Veću postoje tri vrste mišljenja. Konzervativci, koji su bili u manjini, još su gajili nadu da časovnik može da krene unazad i da se nekako ponovo može uspostaviti stari poredak. Protiv svake zdrave pameti, oni su se uzdali da je moguće ubediti Diaspar i Lis da ponovo zaborave jedno na drugo.

Progresivisti su takođe imali malobrojne zagovornike; činjenica da ih je uopšte bilo u Veću prijatno je iznenadila Alvina. Oni nisu baš pozdravljali invaziju spoljnog sveta, ali su bili odlučni da je što bolje iskoriste. Pojedinci su išli tako daleko da su tvrdili kako je možda moguće provaliti psihološke barijere koje su tako dugo držale Diaspar zapreten znatno bolje od bilo kojih fizičkih.

Većina Veća, valjano odražavajući opšte raspoloženje grada, izabrala je stav pozornog opreza u iščekivanju novog ustrojstva budućnosti. Shvatili su da je još nemoguće izraditi generalni plan, niti pokušati sprovođenje određene politike, sve dok oluja ne prođe.

Jeserak se pridružio Alvinu i Hilvaru kada je zasedanje završeno. Izgledalo je da se promenio od njihovog poslednjeg susreta - i poslednjeg rastanka - u Loranovoj Kuli, pod kojom se pružala pustinja. Ovakvu promenu Alvin nije očekivao, premda će se sa njom sve češće susretati u potonjim danima.

Jeserak je izgledao mlađi, kao da su plamenovi života našli sveže gorivo i svetlije zaplamsali u njegovim žilama. Bez obzira na starost, on je spadao među one koji su bili u stanju da prihvate izazov što ga je Alvin bacio u lice Diasparu.

"Imam neke novosti za tebe, Alvine", reče on. "Mislim da poznaješ senatora Gerana."

Alvin je kratko prebiraio po pamćenju, a onda se prisetio.

"Svakako, on je bio jedan od prvih ljudi koje sam sreo u Lisu. Nije li on član njihovog izaslanstva?"

"Jeste; dobro smo upoznali jedan drugoga. On je izvrstan čovek i razume se u ljudski um znatno više nego što sam verovao da je uopšte moguće, premda tvrdi da je prema merilima Lisa tek početnik. Za vreme svog boravka ovde započeo je jedan projekat koji će se tebi osobito dopasti. Rešio je da ispita prirodu prinude koja nas vezuje za grad i veruje da će, kada jednom ustanovi kako nam je nametnuta, moći da je otkloni. Već dvadesetak nas saraduje sa njim."

"Jesi li i ti jedan od njih?"

"Jesam", uzvratila Jeserak sa izrazom koji je bio veoma blizak postidečnosti; Alvin to nikada ranije nije video kod njega, niti će ikada više videti: "Nije lako, a svakako ne prijatno, ali je veoma podsticajno."

"Kojim se postupkom služi Geran?"

"Radi pomoću saga. Sazdao ih je čitav niz, a sada proučava naše reakcije dok ih proživljamo. Ni u snu ne bih pomislio da ću se pod stare dane ponovo vratiti dečjim rasonodama!"

"Šta su sage?" upita Hilvar.

"Zamišljeni svetovi sna", objasni Alvin. "U stvari, najveći deo je zamišljen, premda ima i takvih koji se temelje na istorijskim činjenicama. U ćelijama pamćenja grada zabeleženo je na milione saga; na raspolaganju ti stoji izbor svakovrsnih pustolovina ili iskustava, koje ti se čine sasvim stvarne dok ti je mozak napajan impulsima". Okrenuo se prema Jeseraku.

"U kakve vas sage Geran uvodi!"

"Kao što bi se i očekivalo, većina je usredsređena na izlaženje izvan Diaspara. Neke su nas vratile u veoma rane živote, što je bilo moguće bliže osnivanju grada. Geran smatra da što se više primakne poreklu i izvoru prinude, to će lakše moći da je podrije."

Alvina su ove vesti veoma osokolile. Njegov posao bio bi tek napola obavljen, ukoliko bi on samo otvorio vrata Diaspara - a onda ustanovio da se niko ne usuđuje da iziđe napolje.

"Da li stvarno želiš da stekneš sposobnost izlaska iz Diaspara?" upita Hilvar lukavo.

"Ne", uzvratila Jeserak bez oklevanja. "I sama pomisao na to me užasava. Ali jasno mi je da uopšte nismo bili u pravu kada smo mislili da je Diaspar jedini svet koji vredi, a logika mi nalaže da nešto valja preduzeti da bi se otklonila greška. U pogledu osećanja, ja sam i dalje potpuno nesposoban da napustim grad; možda ću takav zauvek ostati. Geran misli da će uspeli da nekolicinu nas odvede u Lis i ja mu rado pomažem u pokusu, premda se pola vremena nadam da će on pretrpeti neuspeh."

Alvin je pogledao starog staratelja sa novim poštovanjem. Više nije poricao moć ubeđivanja, niti je potcenjivao sile koje su nagonile čoveka da dela u odbranu logike. Nije mogao odoleti a da ne uporedi Jeserakovu pribranu hrabrost sa Kedronovim paničnim bekstvom u budućnost, premda se, u svetlosti novih saznanja o ljudskoj prirodi, više nije zaleteo u osuđivanju Lakrdijaša zbog onoga što je učinio.

Bio je ubeđen da će Geran izvršiti zadatak što ga je postavio pred sebe. Jeserak će možda biti odveć star da naruši ustrojstvo jednog životnog veka, ma kako bio spreman da počne iznova. To nije bilo važno, pošto će ostali uspeli, vođeni veštom rukom psihologa iz Lisa. A čim nekolicina utekne iz ropstva starog milijardu godina, biće samo pitanje vremena pre no što i ostali krenu njihovim tragom.

Upitao se šta će se dogoditi sa Diasparom - i Lisom - kada barijere budu potpuno srušene. Na neki način, najbolja svojstva obe kulture moraju se sačuvati i stopiti u novu i zdraviju zajednicu. Zadatak je bio vanredno težak i zahtevao je svekoliku mudrost i strpljenje obe populacije.

Neke poteškoće budućeg usaglašavanja već su počele da se ispoljavaju. Posetioci iz Lisa su, veoma ljubazno, odbili da žive u kućama koje su im dodeljene u gradu. Oni su sami

pripremili svoje privremeno boravište u parku, u sredini koja ih je podsećala na Lis. Hilvar je bio jedini izuzetak; iako mu se nije dopadalo da živi u kući sa neodređenim zidovima i kratkovečnim nameštajem, hrabro je prihvatio Alvinovo gostoprimstvo, uspokojen obećanjem da tu neće dugo ostati.

Hilvar se nikada u život nije osetio usamljenim, ali je u Diasparu i to iskusio. Grad mu se činio neobičniji nego Lis Alvinu, a beskrajna složenost i ogromno mnoštvo stranaka koji su zakrčili svaki centimetar prostora oko njega počeli su da ga tište i uzrujavaju. Na veoma tanan način, poznao je svakoga u Lisu, bez obzira da li se sreo sa njim ili ne. Ni za hiljadu životnih vekova, međutim, ne bi mogao upoznati svakoga u Diasparu i ta činjenica ga je rastužila, premda je shvatio da je posredi sasvim nerazumno osećanje. Samo ga je odanost prema Alvinu zadržavala u svetu koji nije imao ništa zajedničko sa njegovim.

Često je pokušavao da ispita svoja osećanja prema Alvinu. Znao je da mu prijateljstvo potiče iz istog vrela koje je napajalo naklonost prema svim malim i hrabrim bićima. To bi verovatno začudilo one koji su Alvina smatrali upornim, tvrdoglavim i egocentričnim čovekom, kome nije bila potrebna ničija privrženost i koji nije umeo da je uzvрати ukoliko bi mu bila ponuđena.

Hilvar je bio bolje upućen; nagonski je to osetio još od samog početka. Alvin je bio istraživač, a svi istraživači traže nešto što su izgubili. Samo se retko događa da to i pronađu, a još ređe da ih čin pronalazjenja učini srećnijim nego samo traganje.

Hilvar nije znao šta Alvin traži. Pokretale su ga sile koje su veoma davno stavili u pokret oni genijalni ljudi što su sa tako nastranom umešnošću sazdali Diaspar - ili možda oni još genijalniji koji su im se suprotstavili. Kao i svako ljudsko biće, Alvin je u izvesnoj meri bio mašina, čija je delanja unapred određivalo nasleđe. To, međutim, nije izmenilo njegovu potrebu za razumevanjem i prisnošću, niti ga je učinilo bezosećajnim prema usamljenosti i osujećenosti. Vlastitom narodu on je ponekad izgledao kao takvo neobjašnjivo biće, da su oni smetali s uma kako on i dalje deli ista osećanja s njima. Bio je potreban tek stranac, iz potpuno drugačije sredine, da ga vidi kao normalno ljudsko stvorenje.

U toku nekoliko dana posle dolaska u Diaspar, Hilvar se sreo sa više ljudi nego tokom ranijeg života. Upoznao se sa njima, ali praktično nikoga nije upoznao. Zbog svoje zbijenosti, žitelji grada bili su u toj meri uzdržljivi da im se teško moglo približiti. Jedinu osamljenost imali su u vlastitom umu i nje su se držali čak i kada bi se nalazili usred beskrajnih društvenih aktivnosti Diaspara. Hilvar ih je sažaljevaao, mada je znao da njima ta naklonost nije potrebna. Oni uopšte nisu shvatali čega se lišavaju - nisu imali pojma o toplom čuvstvu zajedništva, o osećaju pripadnosti, koje je povezivalo sve jedinke u telepatskom društvu Lisa. Štaviše, bilo je očigledno - premda iz uljudnosti to niko nije otvoreno pokazao - da ga većina ljudi sa kojima je razgovarao smatra dostojnim žaljenja zbog sumornog i jednoličnog života koji vodi.

Eristona i Etaniju, Alvinove čuvare, Hilvar je brzo otpisao kao ljubazne, ali krajnje zbunjene i bezlične pojedince. Veoma ga je pomelo kada je čuo da se Alvin poziva na njih kao na oca i majku - pošto su ovi izrazi u Lisu zadržali svoje drevno biološko značenje. Bio je potreban stalni napor uobrazilje da bi se imalo na umu kako su tvorci Diaspara opozvali zakone života i smrti, a postojali su trenuci kada se Hilvaru činilo da je, bez obzira na svu živost oko njega, grad poluprazan zato što nije bilo dece.

Upitao se šta će se sada dogoditi sa Diasparom, kada se njegova duga izdvojenost najzad okončala. Zaključio je da bi grad najbolje postupio ako bi uništio Banke Sećanja koje su ga toliko dugo držale u opčinjenosti. Ma koliko bile čudesne i bez obzira na to što po svoj prilici predstavljaju vrhunski trujumf nauke koja ih je iznedrila, one su donele na svet bolesnu kulturu, kulturu koja je imala mnoge strahove. Neki su, doduše, imali stvarnu podlogu, ali

drugi su se - tako je sada izgledalo - temeljili isključivo na uobrazilji. Hilvar je malo bio upućen u patvorinu koja je počela da se pomalja iz istraživanja Venamondovog uma. Kroz nekoliko dana sa tim će biti upoznat i Diaspar i tek onda će mu postati jasno koliki je deo njegove prošlosti predstavljalo samo puki mit.

Međutim, ukoliko bi se Banke Sećanja uništile, grad bi izumro kroz hiljadu godina, pošto su njegovi žitelji izgubili sposobnost da se razmnožavaju. Valjalo se tek suočiti sa ovom nedoumicom, ali Hilvar je već nazreo jedno moguće rešenje. Uvek je postojao odgovor na bilo koji tehnički problem, a njegovi sunarodnici bili su veoma vični u biološkim naukama. Ako Diaspar bude pozeleo, ono što je izgubio moglo mu se vratiti.

Međutim, grad je najpre trebalo da nauči šta je izgubio. Obrazovanje će trajati mnogo godina - možda mnogo vekova. Ali to je samo početak; veoma brzo, utisci prvog časa tako će moćno protresti Diaspar kao i sam kontakt sa Lisom.

Oni će potresti i Lis. Bez obzira na sve razlike između dve kulture, one su poticale iz istog korena - i delile su iste opsene. Obe će biti zdravije kada još jednom pogledaju, staloženo i postojano, u prošlost koju su izgubile.

24.

Amfiteatar je bio projektovan da primi celokupno budno stanovništvo Diaspara, i teško da je sada ijedno od njegovih deset miliona mesta ostalo prazno. Dok je sa svoje osmatračke tačke visoko na veštačkom obronku prelazio pogledom po velikoj zakrivljenosti, Alvina je ona neodoljivo podsećala na Šalmiran. Dva kratera bila su istog oblika i gotovo iste veličine. Ukoliko bi se šalmiranski krater ispunio ljudima, on bi veoma nalikovao ovome.

Bila je, međutim, jedna suštinska razlika između ova dva zemljišta. Velika uvala Šalmirana stvarno je postojala, dok amfiteatar nije. Ne samo sada već ni ranije; on je predstavljao samo utvaru, ustrojenje električnih naboja, koji su počivali u sećanju Centralnog Komputera sve dok ih neka potreba ne bi prizvala u život. Alvin je znao da se, zapravo, i dalje nalazi u svojoj sobi, baš kao što je u svojim domovima i ogromna masa sveta koja ga prividno okružava. Sve dok ne bude ništa preduzeo da se pokrene sa tog mesta, opsena će biti savršena. Lako je mogao da poveruje da je Diaspar uklonjen i da su se svi njegovi žitelji okupili ovde u ovom ogromnom ulegnuću.

Događalo se tek jednom u hiljadu godina da se život grada potpuno zaustavi, kako bi se svi ljudi mogli sresti u Velikoj Skupštini. Alvin je znao da je i u Lisu dolazilo do odgovarajućih okupljanja. Bio bi to sastanak umova, ali bi možda uz njega bio održan i prividan skup tela, podjednako nestvaran, ali naizgled stvaran, kao i ovaj.

Mogao je prepoznati mnoga lica oko sebe, sve do granice dokle se moglo videti golim okom. Na udaljenosti većoj od jedne milje i čitavih hiljadu stopa ispod nalazila se mala kružna pozornica na koju je sada bila upravljena pažnja čitavog sveta. Teško se moglo pomisliti da bi on uspeo bilo šta da razabere sa tolike udaljenosti, ali Alvin je znao da kada govor bude počeo, on će čuti i videti sve što se zbiva podjednako jasno kao i svako drugi u Diasparu.

Pozornica se ispunila maglom; a onda se magla pretvorila u Kalitraksa, vođu grupe čiji je zadatak bio da rekonstruiše prošlost na osnovu podataka koje je Venamond doneo na Zemlju. Bio je to ogroman, gotovo nemoguć poduhvat, ne samo zbog vremena koje je zahtevao. Samo jednom, uz mentalnu pomoć Hilvara, Alvin je na čas zavirio u um čudnog bića koje su njih dvojica otkrili - ili koje je otkrilo njih. Alvinu su Vanamondove misli izgledale isto tako nesuvisle kao i hiljadu glasova koji bi zajedno vikali u nekoj ogromnoj, pećini punoj odjeka. Pa ipak, ljudima iz Lisa uspevalo je da ih razmrse i da ih zabeleže, kako bi ih potom natenane

ispitali. Već su se pronosile glasine - koje Hilvar, međutim, nije ni potvrđivao ni opovrgavao - da je otkriveno nešto u toj meri neobično, što gotovo da nije imalo nikakvu sličnost sa istorijom koju je ljudska rasa milenijumima prihvatila kao stvarnu.

Kalitraks je počeo da govori. Alvinu, kao i svima ostalima u Diasparu, izgledalo je da jasan i odmeren glas dolazi sa nekog mesta udaljenog svega nekoliko centimetara. A onda, na način koji se teško mogao opisati, baš kao što geometrija sna narušava zakone logike ali ne izaziva nikakvo iznenađenje u umu spavača, Alvin se obreo tik uz Kalitraksa, zadržavši u isto vreme svoje mesto visoko na strmini amfiteatra. Paradoks ga nije zbunio; jednostavno ga je prihvatio bez pitanja, kao i sve druge tajanstvenosti u vezi sa prostorom i vremenom koje mu je nauka pružala.

Kalitraks je napravio veoma kratak pregled prihvaćene istorije rase. Govorio je o nepoznatim narodima Ranih Civilizacija, koji su ostavili iza sebe tek pregršt velikih imena i predanja o Carstvu koja su polako bleдела. Još od samog početka, glasila je priča, Čovek je žudeo za zvezdama - da bi ih konačno dostigao. Milionima godina širio se kroz Galaksiju, potčinjavajući sistem za sistemom. A onda, iz tame sa one strane rubova Vaseljene, pohrlili su Osvajači i preoteli mu sve što je osvojio.

Povlačenje u Sunčev sistem bilo je gorko i sigurno je trajalo mnogo vekova. Prilikom čuvene bitke oko Šalmirana umalo nije stradala i sama Zemlja. Kada se sve okončalo, Čoveku su preostala samo sećanja i svet na kome je rođen.

Od tada, sve se pretvorilo u veoma dug antiklimaks. Krajnja ironija ogledala se u činjenici da je rasa koja se nadala da će potčiniti Vaseljenu na kraju napustila najveći deo svog sićušnog sveta i podelila se u dve zasebne kulture Lisa i Diaspara - oaze života u pustinji koja ih je razdvajala znatno bolje od ponora što su zjapili među zvezdama.

Kalitraks je zastao; Alvinu je izgledalo, baš kao i svakom drugom na velikom skupu, da istoričar gleda pravo u njega očima koje su videle čudesa u koja ni same nisu još mogle sasvim da poveruju.

"Toliko", reče Kalitraks, "o pričama u koje smo verovali od kada datiraju naša svedočanstva. Sada vam moram reći da su one lažne, lažne u svakoj pojedinosti, čak toliko lažne da ih ni sada još nismo potpuno uskladili sa istinom."

Sačekao je da slušaoci proniknu u pravo značenje njegovih reči. A onda, govoreći polako i odmereno, izložio je i Lisu i Diasparu saznanje stečeno iz Vanamondovog uma.

Uopšte nije bilo tačno da je Čovek stigao do zvezda. Njegovo malo carstvo prostiralo se samo do orbita Plutona i Persefone, pošto se međuzvezdani prostor pokazao kao barijera koju on nije mogao savladati samo svojim moćima. Čitava civilizacija ljudi tiskala se oko Sunca i bila je još veoma mlada - kada su zvezde stigle do nje.

Taj susret mora da je bio porazan. Bez obzira na vlastita nesavršenstva, Čovek nikada nije sumnjao da će jednoga dana zavladata kosmičkim prostranstvima. Takođe je verovao da, ako se u Vaseljenu i nalaze njemu jednaki, nema onih koji bi mu bili nadređeni. Sada je shvatio da su oba ubeđenja bila pogrešna i da među zvezdama postoje umovi koji ga daleko nadmašuju. Tokom mnogih stoleća, najpre u brodovima drugih rasa, a kasnije i u letelicama sagrađenim uz pomoć pozajmljenog znanja, Čovek je istraživao Galaksiju. Svugde je pronalazio kulture koje je mogao razumeti, ali ne i nadmašiti, a mestimično je sretao i umove koji bi gotovo u potpunosti prevazilazili njegovu moć poimanja.

Šok je bio užasan, ali je ukazivao na proces razvoja rase. Tužniji i nesravnjivo mudriji, Čovek se vratio u Sunčev sistem da bi razmišljao o saznanju koje je stekao. Prihvatio je izazov i polako razradio plan koji je davao nade za budućnost.

Nekada su fizičke nauke predstavljale Čovekovo glavno zanimanje. Sada se još žešće bacio na genetiku i izučavanje uma. Po bilo koju cenu, dovešće sebe do granica vlastite

evolucije.

Veliki opit trošio je čitavu snagu rase tokom miliona godina. Svi ti naponi, sva ta žrtvovanja i patnje pretvorili su se samo u pregršt reči u Kalitraksovom izlaganju. Oni su doneli Čoveku njegove najveće pobeđe. Ukinuo je bolesti, mogao je večno da živi ako je želeo, a ovladavši telepatijom potčinio je svojoj volji najtananiju od svih moći.

Bio je spreman da se ponovo vine u svemir, ovoga puta samo svojim snagama, u ogromna prostranstva Galaksije. Mogao je kao sebi ravne, da sretne rase sa svetova od kojih je nekada ustuknuo. Sada je konačno bio pripravan da odigra svoju punu ulogu u istoriji Vaseljene.

To je i učinio. Iz tog razdoblja, možda najobuhvatnijeg u celoj povesti, poticala su predanja o Carstvu. Bilo je to Carstvo mnogih rasa, ali se to smelo s uma u drami, presnažnoj za tragediju, kojom se ono okončalo.

Carstvo je trajalo najmanje milion godina. Sigurno se suočilo sa mnogim krizama, možda čak i ratovima, ali je sve to nestalo u poletu velikih rasa koje su zajedno stremile ka zrelosti.

"Možemo biti ponosni", nastavio je Kalitraks, "na deo koji je pripao našim precima u ovoj istoriji. Čak i kada su dostigli svoj kulturni zenit, nisu nimalo izgubili stare podstreke.

Nalazimo se na terenu nagađanja, a ne proverenih činjenica, ali čini se izvesnim da je Čovek nadahnuo i upravljao opitima koji su u isti mah predstavljali krah i vrhunsku slavu Carstva.

Filosofija koja je ležala u temelju tih opita bila je sledeća. Kontakt sa drugim vrstama pokazao je Čoveku koliko duboko slika sveta jedne rase zavisi od njenog fizičkog tela i organa čula kojima ono raspolaže. Tvrđilo se da, ako je to uopšte moguće, do prave slike Vaseljene može doći samo onaj um koji je oslobođen takvih fizičkih ograničenja - zapravo, čista mentalnost. Ova zamisao predstavljala je opšte mesto među mnogim drevnim religijskim verovanjima na Zemlji i izgledalo je neobično da jedna ideja koja nema racionalno poreklo konačno postaje jedan od najvećih ciljeva nauke.

U prirodnoj Vaseljenu nikada nije utvrđeno postojanje bestelesne inteligencije; Carstvo je preuzelo na sebe da je stvori. Mi smo zaboravili, uz toliko drugih stvari, umešnost i znanje koji su to omogućili. Naučnici Carstva ovladali su svim silama Prirode, svim tajnama prostora i vremena. Kao što naši umovi predstavljaju usputni proizvod beskrajno složenog rasporeda moždanih ćelija, međusobno povezanih mrežom nervnog sistema, tako su i oni započeli stvaranje mozga čiji sastavni delovi nisu materijalne prirode, već sklopovi otisnuti u samom prostoru. Takav mozak, ukoliko se on uopšte tako može nazvati, koristio bi električne ili još više sile za svoje operacije i sasvim bi bio oslobođen tiranije materije. Mogao bi da funkcioniše neporedivo brže od svake organske inteligencije, a trajao bi do poslednjeg erga slobodne energije u Vaseljenu; njegovim moćima ne bi bilo granica. Kada bi jednom bio stvoren, sam bi nastavio da razvija potencijale koje ne bi mogli predvideti čak ni njegovi tvorci.

Poglavito na osnovu iskustva stečenog u vlastitoj regeneraciji, Čovek je predložio stvaranje jednog takvog bića. Bio je to najveći izazov koji je ikada upućen inteligenciji u Vaseljenu i posle mnogo vekova raspravljanja, on je najzad prihvaćen. Sve rase Galaksije udružile su snage da ostvare ovaj projekat.

Između sna i njegovog ispunjenja stajalo je čitavih milion godina. Civilizacije su doživljavale uspone i padove, naponi mnogih svetova dugi milenijume padali su u vodu, ali smer nikada nije zaboravljen. Jednog dana ćemo možda saznati celovitu priču o tome, o najvećem poduhvatu koji je preduzet u čitavoj istoriji. Danas jedino znamo da se on okončao nesrećom koja je gotovo uništila Galaksiju.

U to razdoblje Vanamond odbija da ide. Postoji uska vremenska zona koja mu je zapretna; ali mi verujemo da iza toga stoje samo njegovi strahovi. Na njegovom početku, Carstvo se nalazilo na vrhuncu moći, u napetom iščekivanju predstojećeg uspeha. Na kraju,

samo nekoliko hiljada godina kasnije, Carstvo je propalo, a i same zvezde su se zatamnile, kao da im je neko isisao svu snagu. Nad Galaksijom se nadvila avet straha, straha za koji je vezano ime: 'Ludi Um'.

Nije teško pogoditi šta se moralo dogoditi u tom kratkom razdoblju. Čista mentalnost je stvorena, ali je bila potpuno bezumna, ili, kao što se da zaključiti na osnovu drugih izvora, nepomirljivo neprijateljska prema materiji. Stolećima je pustošila Vaseljenu, sve dok najzad nije stavljena pod kontrolu silama o kojima ništa ne znamo. Bez obzira na to kojim je oružju Carstvo pribeglo, ono je gotovo sasvim iscrplo energetske zalihe zvezda; iz sećanja na ovaj sukob potiču gotovo sva predanja o Osvajačima.

'Ludi Um' se nije mogao uništiti, pošto je bio besmrtn. Bio je odveden na rub Galaksije i tamo zatamničen na način koji ne razumemo. Zatvor mu je bila neobična veštačka zvezda poznata kao Crno Sunce i on je tu ostao do današnjeg dana. Kada Crno Sunce umre, on će ponovo biti slobodan. Koliko nas vremena deli od tog trenutka niko ne može da kaže!"

Kalitraks je začuao, kao da se zadubio u vlastite misli, potpuno nesvestan činjenice da su oči celog sveta uprte u njega. U dugoj tišini, Alvin je bacio pogled na zbijeno mnoštvo oko sebe, pokušavši da mu dokuči misli suočene s ovim otkrovenjem - i tom nepoznatom pretnjom koja će sada zameniti mit o Osvajačima. Najvećim delom, lica njegovih sugrađana bila su ukočena u izrazu neverice; još su se upirali da odbace lažnu prošlost, ali i dalje nisu bili pripravnici da prihvate još čudniju stvarnost koja ju je zamenila.

Kalitraks je ponovo počeo da govori; dok je opisivao poslednje dane carstva, glas mu je postao mirniji i blaži. Kako se slika raskriljavala pred njim, Alvin je shvatio da je to doba u kome bi se njemu dopadalo da je živio. Tada je još bilo pustolovina i zadivljujuće, neustrašive hrabrosti - hrabrosti koja je mogla da zadobije pobeđu iz čeljusti nesreće.

"Iako je 'Ludi Um' prilično opustošio Galaksiju, zalihe Carstva i dalje su bile ogromne, a duh nepokolebljiv. Hrabrošću kojoj se mi samo možemo diviti, veliki opit ponovo je započet, a preduzeta su traganja za greškom koja je dovela do katastrofe. Naravno, bilo je mnogo onih koji su se protivili tom poduhvatu, proričući dalje nesreće, ali bili su nadglasani. Projekat je nastavljen i, uz tako gorko stečeno znanje, ovoga puta doživio je uspeh.

Nova rasa koja je bila rođena imala je potencijalni intelekt koji se uopšte nije mogao meriti. Ali bila je potpuno detinjasta; ne znamo da li su njeni tvorcii to i očekivali, ali verovatno je da su to držali za neminovno. Trebalo je da prođu milioni godina da bi dostigla nivo zrelosti, a ništa nije moglo ubrzati taj proces. Vanamond je bio prvi takav um; sigurno ima i drugih u Galaksiji, ali smatramo da ih je tek nekoliko stvoreno, pošto Vanamond nikada nije sreo nekog od svojih srodnika.

Stvaranje čistih mentalnosti predstavljalo je najviši domašaj galaktičke civilizacije; u njoj su ljudi imali veoma visoko, ako ne i vodeće mesto. Ovde nemam na umu samo Zemlju, pošto je njena priča samo tanušna nit u jednoj gorostasnoj tapiseriji. Pošto su je uvek napuštali njeni najpreduzimljiviji duhovi, naša planeta neminovno je postala veoma konzervativna i na kraju se suprotstavila naučnicima koji su stvorili Venamonda. Sigurno je da ona više ništa nije značila u završnom činu.

Zadatak Carstva bio je time izvršen; ljudi tog razdoblja pogledali su zvezde koje su satrli u očajničkoj borbi za izbavljenjem i doneli su odluku. Prepustiće Vaseljenu Venamond.

Ovde počinje jedna tajna, tajna koju nikada nećemo moći da odgonetnemo, pošto Venamond nije u stanju da nam pomogne. Sve što znamo to je da je Carstvo uspostavilo kontakt sa... nečim... veoma neobičnim i veoma velikim, daleko na samoj zakrivljenosti Kosmosa, sasvim na drugom kraju svemira. Možemo samo da nagađamo šta je to bilo, ali njegov zov sadržao je neizmernu hitnost i neizmerno obećanje. U toku veoma kratkog vremenskog razdoblja, naši preci i ostale rase koje su ih sledile otisnule su se na put kojim mi

ne možemo poći. Venamondove misli ograničene su rubovima Galaksije, ali posredstvom njegovog uma videli smo početke te velike i tajanstvene pustolovine. Ovde je slika koju smo rekonstruisali; sada ćete pogledati više od milion godina u prošlost..."

Bleda utvara minule slave, točak Galaksije koji se lagano okreće, lebdeo je u ništavilu. Celom njegovom dužinom pružao se veliki prazan procep koji je 'Ludi Um' zapravo - rana koju će u potonjim razdobljima ispuniti nanosi zvezda. Ali oni nikada neće zameniti iščezli sjaj.

Čovek se spremao da napusti Vaseljenu, kao što je jednom davno napustio matični svet. I ne samo Čovek, već i hiljade drugih rasa koje su zajedno sa njim podizale Carstvo. Bile su okupljene na rubu Galaksije, čija je cela debljina stajala između njih, dok im se cilj krio negde u budućnosti.

Sabrane su flotu pred kojom je čak i mašta postajala ništavna. Admiralski brod bila su sunca, a male lađe planete. Čitavo zvezdano jato, sa svim svojim sunčevim sistemima i njihovim uskomešanim svetovima, trebalo je da bude lansirano preko beskraj.

Veliki plameni mlaz šiknuo je kroz srce Vaseljene, odskačući sa zvezde na zvezdu. U jednom trenu vremena zgaslo je hiljadu sunaca, predavši svoju energiju čudovišnom obličju koje se vinulo duž ose Galaksije, hitajući ka džinovskoj provaliji...

"I tako je Carstvo otišlo iz naše Vaseljene, da bi negde drugde potražilo svoju sudbinu. Kada njegovi naslednici, čiste mentalnosti, budu sasvim stasali, ono će se možda vratiti. Ali taj dan je sigurno još veoma daleko.

U najkraćim i sasvim površnim crtama, ovo bi bila priča o galaktičkoj civilizaciji. Naša vlastita istorija, koja nam izgleda tako važna, tek je samo zadocneli i beznačajni epilog, mada u isto vreme tako složen da nam još nije pošlo za rukom da razjasnimo sve pojedinosti. Izgleda da su mnoge starije, manje pustolovne rase odbile da napuste svoje domove; među njima su bili i naši neposredni preci. Većina tih rasa utonula je u dekadenciju i do sada je iščezla, mada su neke možda uspele da opstanu. Naš svet jedva je izbegao taj usud. U toku Prelaznih Stoleća, koja su, zapravo, trajala milionima godina, znanje prošlosti bilo je izgubljeno ili hotimice uništeno. Ma kako izgledalo neverovatno, pre će biti da je posredi ovo drugo. Tokom vekova, Čovek je tonuo u sujeverno, ali ipak naučno varvarstvo, kada je izvitoperio istoriju da bi odagnao osećaj nemoći i kraha. Predanja o Osvajačima potpuno su lažna iako je njihovom nastanku nesumnjivo doprinela očajnička borba protiv 'Ludog Uma'. Ništa drugo nije potislo naše pretke na Zemlji do bolest u njihovim dušama.

Kada smo došli do ovog otkrića, jedan problem nas je osobito začudio u Lisu. Bitka kod Šalmirana nikada se nije odigrala, pa ipak Šalmiran je postojao i postoji još i dan-danas. Štaviše, on je jedno od najmoćnijih oružja za razaranje koje je ikada napravljeno.

Bilo nam je potrebno izvesno vreme da rešimo zagonetku, ali kada je jednom pronađen, odgovor se pokazao sasvim jednostavnim. Nekada, davno, naša Zemlja imala je jedan džinovski satelit, Mesec. Kada je, u neprekidnom ratu između plime i oseke, sa jedne strane, i sile teže sa druge, on konačno počeo da pada prema Zemlji, morao je biti uništen. Šalmiran je bio sagrađen sa tim ciljem, a oko njegove svrhe isprela su se predanja koja svi poznajete."

Kalitraks se pomalo skrušeno osmehnuo ogromnom auditorijumu.

"Postoje mnoga slična predanja, delimično istinita, a delimično lažna, kao i drugi paradoksi u našoj prošlosti koji još nisu odgonetnuti. No, ovaj problem pre spada u nadležnost psihologa nego istoričara. Čak se ni svedočanstvima Centralnog Kompjutera ne može potpuno verovati, pošto sadrže očigledne dokaze o preinačavanju u veoma dalekoj prošlosti.

Na Zemlji su samo Diaspar i Lis preživeli razdoblje dekadencije; Diaspar zahvaljujući savršenstvu svojih mašina, a Lis zbog svoje delimične izdvojenosti i neobične intelektualne moći žitelja. Ali obe kulture, čak i kada su se vratile na svoj prethodni nivo, postale su

izopačene strahovima i mitovima koje su nasledile.

Ti strahovi ne treba više da nas proganjaju. Nije moja dužnost kao istoričara da predviđam budućnost, već da ispitujem i tumačim prošlost. Ali njena pouka sasvim je jasna; odveć dugo smo živeli sasvim izdvojeno od stvarnosti, a sada je kucnuo čas da preuredimo naše živote."

25.

Jeserak je koračao u nemom čuđenju kroz ulice Diaspara, koji nikada ranije nije video. Toliko se, u stvari, razlikovao od grada u kome je on proveo sve svoje živote, da ga nikada ne bi prepoznao. Pa ipak, znao je da je to Diaspar, premda nije zastao da porazmisli kako to zna.

Ulice su bile uske, zgrade niže, a park je nestao. Ili, bolje rečeno, još nije postojao. Bio je to Diaspar pre promene. Diaspar koji je stajao otvoren prema svetu i Vaseljenu. Nebo iznad grada bilo je modroplavo i prošarano rasparanim pramenovima oblaka, koji su se lagano izvijali i okretali na vetru što je pirio licem mlađe Zemlje.

Kroz oblake i mimo njih prolazili su znatno opipljiviji nebeski putnici. Miljama iznad grada, opervažući svod svojim bešumnim dezenom, brodovi koji su povezivali Diaspar sa spoljnim svetom dolazili su i odlazili svojim poslom. Jeserak je dugo netremice zurio u tajanstvenost i čaroliju otvorenog neba i za trenutak mu je dušu ponovo prožeo strah. Osetio se nagim i nezaštićenim, svestan da ta spokojna, plava kupola povrh njegove glave predstavlja tek najtanušnju opnu, iza koje se pruža svemir, sa svim svojim zagonetkama i pretnjama.

Ali strah nije bio dovoljno snažan da mu sputa volju. Delom svog uma Jeserak je znao da je sve to što doživljava samo san, a san mu nije mogao nauditi. Kretaće se kroz njega, kušajući sve što mu bude ponudio, sve dok se ponovo ne probudi u gradu koji poznaje.

Išao je ka srcu Diaspara, prema mestu gde je u njegovo vreme stajao Grob Jarlana Zeja. Ali u ovom drevnom gradu tamo nije bilo groba, već samo niska, kružna građevina sa mnogo lučnih ulaza koji su vodili u nju. Pred jednim od tih ulaza čekao ga je neki čovek.

Trebalo je da zapanjenost preplavi Jeseraka, ali sada ga više ništa nije moglo iznenaditi. Nekako mu je izgledalo na mestu i prirodnim što se našao oči u oči sa čovekom koji je podigao Diaspar.

"Pretpostavljam da me prepoznaješ", reče Jarlan Zej.

"Svakako; video sam tvoju statuu hiljadu puta. Ti si Jarlan Zej, a ovo je Diaspar kakav je bio pre milijardu godina. Znam da sanjam i da se nijedan od nas dvojice stvarno ne nalazi ovde."

"Onda ne treba da te uznemiri ništa što se događa. Pođi stoga za mnom i imaj na umu da ti ništa ne može nauditi, pošto se kad god zaželiš možeš probuditi u Diasparu, u tvom vlastitom dobu."

Jeserak je poslušno krenuo za Jarlanom Zejom u zdanje, dok mu je um delao poput prijemčive, nekritičke spužve. Neko prisećanje, ili odjek nekog sećanja, upozoravalo ga je na ono što je bilo na putu da se dogodi i on je znao da bi nekada užasnuto ustuknuo od toga. Sada se, međutim, nije bojao. Ne samo što se osećao zaštićenim zbog svesti o tome da ovo iskustvo nije stvarno, već je i prisustvo Jarlana Zeja predstavljalo talisman protiv svih opasnosti sa kojima bi se mogao susresti.

Tek se nekoliko osoba kretalo pokretnim putevima koji su vodili u unutrašnjost građevine, a više nije bilo nikoga oko njih kada su se najzad zaustavili u tišini pored dugačkog, aerodinamičnog cilindra, za koji je Jeserak odmah shvatio da ga može otisnuti izvan grada na putovanje koje bi mu nekada prestrašilo um. Kada mu je vodič pokazao prema otvorenim vratima, samo je za trenutak zastao na pragu, a onda zakoračio unutra.

"Vidiš", reče Jarlan Zej uz smešak. "Sada se opusti i ne zaboravi da si bezbedan, da ti se

ništa ne može dogoditi."

Jeserak mu je verovao. Osetio je samo tanušni titraj bojazni kada je ulaz tunela bešumno skliznuo ka njima, a mašina u kojoj su putovali počela da povećava brzinu, hrleći kroz nedra zemlje. Nestrpljenje da započne razgovor sa ovom gotovo mitskom prikazom prošlosti odagnalo je iz njega sve strahove koje bi inače iskusio.

"Zar ti ne izgleda neobično", počeo Jarlan Zej, "što smo pokušali da se sakrijemo pod Zemlju, iako nam je nebo stajalo otvoreno? To je začetak bolesti čiji si kraj ti imao prilike da doživiš u tvom razdoblju. Čovečanstvo nastoji da se sakrije; boji se onoga što se nalazi tamo, u svemiru, i uskoro će zatvoriti sva vrata koja vode u Vaseljenu."

"Ali video sam svemirske brodove na nebu iznad Diaspara", reče Jeserak.

"Nećeš ih još dugo videti. Izgubili smo kontakt sa zvezdama, a uskoro će i planete biti napuštene. Bili su nam potrebni milioni godina da se vinemo u kosmos, ali samo nekoliko vekova da se opet vratimo kući. A ubrzo ćemo se povući gotovo sa cele Zemlje."

"Zbog čega to činite?" upita Jeserak. Znao je odgovor, ali nešto ga je ipak nagonilo da postavi pitanje.

"Bilo nam je potrebno sklonište da nas zaštiti od dva straha: straha od smrti i straha od svemira. Bili smo bolesna populacija i nismo više želeli da imamo veze sa Vaseljennom, tako da smo počeli da se pretvaramo kako ona ne postoji. Videli smo kako kaos besni među zvezdama i zavapili za mirom i blagostanjem. Stoga je Diaspar morao da bude zatvoren, kako ništa novo ne bi više prodrlo u njega.

Podigli smo grad koji poznaješ i izmislili lažnu prošlost da prikrijemo vlastiti kukavičluk. Oh, nismo mi to prvi učinili: ali smo prvi obavili taj posao tako sveobuhvatno. Preuredili smo i ljudski duh, lišivši ga stremljenja i plamenih strasti, što je trebalo da zajamči zadovoljavanje ovim novim svetom.

Bilo je potrebno hiljadu godina da se podigne grad, sa svim njegovim mašinama. Kada je svako od nas obavio svoj zadatak, mozak mu je bio ispran od svih sećanja, a na mesto njih su uneta lažna; zatim je ovaj novi identitet uskladišten u gradske vodove, gde je ostao sve dok nije kucnuo čas da ponovo bude prizvan u postojanje.

I tako je konačno došao dan kada u Diasparu više nije bilo nijednog živog čoveka; postojao je samo Centralni Kompjuter, koji je izvršavao naređenja što su mu bila ugrađena i kontrolisao Banke Sećanja, gde smo mi spavali. Niko više nije imao nikakve veze sa prošlošću i tog trenutka počela je istorija.

Po unapred određenom sledu, jedan za drugim bili smo prizivani iz vodova pamćenja i ponovo dobijali telesni oblik. Poput neke mašine koja je tek sazdana i po prvi put stavljena u pogon, Diaspar je počeo da sprovodi u delo dužnosti za koje je bio programiran.

Pa ipak, neki od nas gajili su od samog početka izvesne sumnje u celu zamisao. Večnost je veoma dugo vreme; shvatili smo rizik koji je donosilo zatvaranje svih izlaza i nastojanje da se potpuno ogradimo od Vaseljene. Nismo mogli prkositi težnjama naše kulture, tako da smo delali u tajnosti, unoseći samo neophodna preinačenja.

Jedinstveni su predstavljali naš izum. Oni bi se pojavljivali u dugim razmacima i ustanovljavali bi, ukoliko bi im to okolnosti dopustile, da li izvan Diaspara postoji nešto što bi zavređivalo uspostavljanje kontakta. Ni u snu nismo pretpostavljali da će biti potrebno toliko vremena da bi jedan od njih uspeo, ali ni da će taj uspeh biti toliko veliki."

Iako su mu bile isključene kritičke sposobnosti, što je suštinska osobenost sna, Jeserak se ipak u magnovenju zapitao odakle Jarlan Zej zna o svim tim stvarima koje su se dogodile milijardu godina posle njegovog doba. To ga je veoma zbunilo... više nije znao gde se nalazi u vremenu i prostoru.

Putovanje se približavalo kraju; zidovi tunela nisu više promicali pored njih vrtoglavom

brzinom. Jarlan Zej je počeo da govori žurnim glasom, koji nije trpeo prigovore, što se prethodno nije dogodilo.

"Prošlost je gotova; mi smo obavili naš posao, po dobro ili zlo, i to je sada završeno. Kada si stvoren, Jeserače, tebi je usađen strah od spoljnog sveta, i prinuda da ne izlaziš iz grada; te osobine deliš sa svim žiteljima Diaspara. Sada znaš da je taj strah neosnovan, da ti je veštački nametnut. Ja, Jarlan Zej, koji sam ti ga usadio, sada te oslobađam njegovog ropstva. Da li razumeš?"

Sa poslednjim rečima, glas Jarlana Zeja postajao je sve zvučniji i zvučniji, sve dok nije počeo da odjekuje odasvud. Podzemno vozilo u kome je jurio zamutilo se i ustreptalo oko Jeseraka, kao da mu se san bližio kraju. Pa ipak, dok je prizor bledeo, on je i dalje čuo taj premoćan glas kako mu bubnji po mozgu: više se ne bojiš Jeserače. Više se ne bojiš.

Pohrlio je u susret budnosti, poput ronioca koji se uspinje iz okeanskih dubina natrag na površinu mora. Jarlan Zej je nestao, ali usledilo je neobično međustanje, u kome je čuo kako ga ohrabruju glasovi koje je poznavao, ali koje nije mogao da prepozna; osetio je kako ga prijateljske ruke objumljuju, a onda ga je, poput hitre zore, ponovo obavila stvarnost.

Otvorio je oči i ugledao kako Alvin, Hilvar i Geran brižno stoje oko njega. Ali nije obratio pažnju na njih; um su mu preplavila čudesa koja su se pružala unaokolo: bila je to panorama šuma i reka, povrh koje se prostirao plavi svod otvorenog neba.

Bio je u Lisu; i nije se bojao.

Niko ga nije uznemiravao, dok mu se bezvremeni trenutak zauvek utiskivao u um. Konačno, kada se sasvim uverio da je sve oko njega stvarno, okrenuo se ka prijateljima.

"Hvala, Gerane", reče. "Nikada nisam verovao da ćeš uspeti."

Osećajući se veoma zadovoljan samim sobom, psiholog je vršio tanana podešavanja na malom uređaju koji je lebdeo u vazduhu pored njega.

"Zadao si nam nekoliko brižnih trenutaka", primeti on. "Jednom ili dva puta zaustio si da postaviš pitanja na koje se logički ne bi moglo odgovoriti, tako da sam se pobojavao da ću morati da prekinem seansu."

"Pretpostavimo da me Jarlan Zej nije ubedio; šta bi onda preduzeo?"

"Zadržali bismo te u nesvesnom stanju, a zatim vratili u Diaspar, gde bi mogao prirodno da se probudiš, uopšte ne znajući da si bio u Lisu."

"A ona slika Jarlana Zeja koju si mi uneo u um... koliko je bilo istine u njegovim rečima?"

"Uglavnom sve, pretpostavljam. Znatno sam se više brinuo da moja mala saga deluje ubedljivo, a ne da bude istorijski tačna, ali Kalitraks ju je ispitaio i nije pronašao nikakvu grešku. Ona je u svakom slučaju saglasna sa svim onim što znamo o Jarlanu Zeju i poreklu Diaspara."

"Sada, dakle, odista možemo otvoriti grad", reče Alvin. "To će možda poprilično potrajati, ali na kraju ćemo biti u stanju da potremo onaj strah, tako da će svako ko bude želeo moći da ode iz Diaspara."

"Sigurno će poprilično potrajati", uzvratila Geran pomalo setnim glasom. "Ne zaboravi da Lis ni izdaleka nije dovoljno veliki da primi nekoliko dodatnih miliona žitelja, u slučaju da svi tvoji sunarodnici odluče da pređu ovamo. Ne mislim da je sve to verovatno, ali je moguće."

"Problem će se sam rešiti", odgovori Alvin. "Lis je možda mali, ali svet je dovoljno veliki. Zašto da ga i dalje prepuštamo pustinji?"

"I dalje sanjariš, Alvine", reče Jeserak uz smešak. "Baš sam se upitao šta ćeš ti sada raditi".

Alvin nije odgovorio; ovo pitanje sve više mu je zaokupljao um tokom nekoliko poslednjih nedelja. Ostao je zadubljen u misli, koračajući iza ostalih, dok su se spuštali niz brdo prema Erliju. Da li će vekovi koji su se pružali pred njim u budućnost predstavljati jedan dugi antiklimaks?

Odgovor se nalazio u njegovim rukama. Ispunio je svoju sudbinu; sad će, možda, moći početi da živi.

26.

Postoji osobena seta u svesti o ispunjenu, u saznanju da je dugo željeni smer najzad ostvaren i da se život sada mora saobraziti novim stremljenjima. Alvin je iskusio tu setu dok je sam šetao šumom i poljima Lisa. Društvo mu nije pravio čak ni Hilvar, pošto ima trenutaka kada je čoveku suvišno prisustvo i najprisnijih prijatelja.

Nije tumarao besciljno, premda nije imao pojma koje će mu selo biti naredna usputna luka. Nije tragao ni za kakvim posebnim mestom, već za raspoloženjem, uticajem - zapravo za načinom života. Diasparu više nije bio potreban; fermenti koje je uneo u grad dejsstvovali su trenutno i ništa nije moglo ubrzati ili usporiti promene koje su se tamo zbivale.

I ova spokojna zemlja se promenila. Često se pitao nije li postupio pogrešno, u neumirivom porivu da zadovolji vlastitu radoznalost, kada je otvorio drevni put između dve kulture. Ipak, nesumnjivo je bilo bolje da i Lis zna istinu - da se, naime, kao i Diaspar delimično temeljio na strahovima i obmanama.

Ponekad bi razmišljao o tome kako će izgledati novo društvo. Smatrao je da Diaspar mora pobeći iz tamnice Banaka Sećanja i ponovo uspostaviti ciklus života i smrti. Znao je da je Hilvar ubeđen da je to izvodljivo, premda su njegova objašnjenja bila odveć tehnička, tako da se on nije razabirao u njima. Možda će ponovo doći vreme kada ljubav u Diasparu više neće biti potpuno jalova.

Nije li to možda ono, upitao se Alvin, što mu je oduvek nedostajalo u Diasparu - ono za čim je odista tragao? Sada je znao da kada su moć, stremljenja i radoznalost zadovoljeni, i dalje ostaju čežnje srca. Niko nije stvarno živeo dok nije ostvario taj spoj ljubavi i želje, o kome on ni u snu nije sanjao da postoji sve dok nije došao u Lis.

Stupio je nogom na planete Sedam Sunaca - prvi čovek koji je to učinio za milijardu godina. Pa ipak, to mu je sada malo značilo; ponekad je pomišljao da bi dao sve što je ostvario kada bi mogao da čuje plač novorođenčeta i da zna da je ovo njegovo.

U Lisu će možda jednoga dana naći ono što je želeo; kod ovog naroda postojali su razumevanje i toplina, koji su, sada je to shvatio, nedostajali Diasparu. Ali pre no što otpočine, pre no što nađe svoj mir, morao je da donese još jednu odluku.

Dobio je moć u ruke i njome je još raspolagao. Tu odgovornost je nekada tražio i žudno prihvatio, ali sada je znao da neće imati mira dok ona bude na njegovim plećima. Pa ipak, kada bi je odbacio od sebe, bilo bi to izneveravanje poverenja.

Nalazio se u jednom selu sa malim kanalima, na obali velikog jezera, kada je najzad doneo odluku. Raznobojne kuće, koje kao da su stajale usidrene na blagim talasima, oblikovale su prizor gotovo nestvarne lepote. Ovde je bilo života, topline i udobnosti - svega što mu je nedostajalo u pustošnoj velelepsti Sedam Sunaca.

Jednoga dana, čovečanstvo će ponovo biti spremno za svemir. Alvin nije znao kakvo će novo poglavlje Čovek ispisati među zvezdama. To i nije bila njegova briga; Alvinova budućnost nalazila se ovde, na Zemlji.

Ali, moraće se otisnuti na još jedan let pre no što okrene leđa zvezdama.

Kada je Alvin zaustavio dalje uspinjanje broda, grad se nalazio odveć daleko da bi se razabrao kao delo Čovekovih ruku, a zakrivljenost planete već je bila vidljiva. Ubrzo su uočili liniju sumraka, hiljadama milja ispod, u svom beskrajnom maršu preko pustinje. Iznad i oko njih stajale su zvezde, i dalje blistave, uprkos svoj slavi koju su izgubile.

Hilvar i Jeserak su ćutali; naslućivali su ali nisu jamaćno znali zbog ćega je Alvin preduzeo ovaj let i zašto ih je pozvao da pođu sa njim. Nisu ni imali želju da govore, dok je sumorna panorama promicala pod njima. Njena pustoš tištala ih je obojicu i Jeserak je najednom osetio oholu srdžbu prema ljudima prošlosti koji su iz ćiste nemarnosti dopustili da Zemljina lepota uvene.

Nadao se da su Alvinovi snovi istiniti i da će se sve to moći preinaćiti. Moć i znanje još su postojali - i bila je potrebna samo volja da se stoleća vrata unazad i da okeani ponovo zašume talasima. Vode je i dalje bilo, duboko u skrovitim nedrima Zemlje; u slućaju nuđe, mogle su se odgajiti i transmutacione biljke koje bi je stvarale.

U narednim godinama ćekalo ih je mnogo poslova. Jeserak je znao da stoji između dva doba; osećao je oko sebe kako bilo ćovećanstva ponovo poćinje življe da kuca. Valjalo je suoćiti se sa velikim problemima - ali Diaspar nije prezao od njih. Na rekonstruisanje prošlosti biće utrošeni vekovi, ali kada to bude okonćano, Ćovek će ponovo otkriti gotovo sve što je izgubio.

Pa ipak, upitao se Jeserak, da li će sve to moći i da se stekne? Izgledalo je neverovatno da će Galaksija još jednom biti osvojena, ali ćak i ako to bude ostvareno, kakvoj će svrsi koristiti?

Alvin ga je prekinuo u razmišljanju i Jeserak odvrati pogled od ekrana.

"Hteo sam da vidite ovo", reće Alvin tihim glasom. "Mođda vam se neće ukazati druga prilika."

"Ne napuštamo Zemlju, valjda?"

"Ne; ne želim ništa više od svemira. Ako je u Galaksiji i opstala još neka civilizacija, sumnjam da je vredno napora dati se u traganje za njom. Imamo veoma mnogo poslova ovde; sada znam da je ovo moj dom i ja ga više neću ostavljati."

Bacio je pogled nadole, prema velikoj pustinji, ali namesto nje video je ogromnu vodu koja će se valjati tuda kroz hiljadu godina. Ćovek je ponovo otkrio svoj svet i dok bude ostao na njemu, ućiniće ga pravim rajem. A posle toga...

"Sada nismo spremni da se vinemo put zvezda i proteći će dosta vremena dok ponovo ne budemo bili u stanju da se suoćimo sa tim izazovom. Razmišljao sam o tome šta da uradim sa ovim brodom; ako ostane na Zemlji, nešto će me uvek kopkati da ga upotrebim i nikako neću imati mira. Sa druge strane, ne mogu ga se tek tako otarasiti; osećam da mi je poveren i ja ga moram iskoristiti za dobrobit sveta.

Zato sam i doneo sledeću odluku. Poslaću ga izvan Galaksije, pod upravljanjem robota, da otkrije šta se dogodilo sa našim precima... i, ako je moguće šta je trebalo da pronađu, te su zbog toga napustili našu Vaseljenu. Mora da je posredi bilo nešto ćudեսno kada su ostavili toliko toga da bi se dali u potragu za tim.

Ma koliko putovanje trajalo, robot se nikada neće umoriti. Jednog dana će naši rođaci primiti moju poruku i znaće da ih ćekamo ovde na Zemlji. Vraćiće se, a ja se nadam da ćemo ih do tada zavređivati, bez obzira na to koliko su veliki postali."

Alvin je zaćutao, gledajući u budućnost koju je oslikao, ali koju mođda nikada neće neposredno videti. Dok Ćovek bude ponovo podizao svoj svet, brod će prevaljivati tamni bezdan među galaksijama, da bi se posle mnogo hiljada godina vratio. Mođda će i dalje biti tu da ga doćeka, ali i ako se to ne dogodi, on je bio zadovoljan.

"Mislim da je to mudro", reće Jeserak. A onda, poslednji put, odjek drevnog straha oglasio se u njemu. "Ali pretpostavimo", dodade, "da brod uspostavi kontakt sa nećim što mi ne želimo da sretnemo..." Glas mu je zamukao kada je dokućio izvorište svoje brižnosti i usne mu se razvukoše u kiseli, samoprekorni osmeh koji je odagnao poslednje utvare Osvajaća.

"Zaboravio si", reće Alvin, shvativši ga znatno ozbiljnije nego što je ovaj oćekivao, "da

ćemo uskoro moći da računamo na Vanamondovu pomoć. Ne znamo kakvim moćima on raspolaže, ali izgleda da svi u Lisu smatraju da su mu potencijali neograničeni. Nije li tako, Hilvare?"

Hilvar nije odmah odgovorio. Bilo je tačno da Venamond predstavlja drugu veliku zagonetku, znak pitanja koji će uvek ležati preko budućnosti ljudskog roda, dok ono bude na Zemlji. Već je izgledalo izvesno da se Venamondov razvoj ka samosvesti ubrzava posredstvom kontakta sa filosofima iz Lisa. Oni su gajili velike nade u buduću saradnju sa detinjastim nad-umom, verujući da mogu skratiti eone koje bi zahtevao njegov prirodni razvoj.

"Nisam siguran", priznade Hilvar. "Nešto mi govori da ne bi trebalo mnogo očekivati od Vanamonda. Sada mu možemo pomoći, ali mi ćemo predstavljati tek kratak tren u njegovom ogromnom životnom veku. Sumnjam ipak da njegova krajnja sudbina ima bilo kakve veze sa sudbinom čovečanstva."

Alvin ga iznenađeno pogleda.

"Zašto to misliš?" upita.

"Ne bih umeo da ti objasnim", reče Hilvar. "Posredi je samo intuicija." Mogao je da doda još nešto, ali je radije prećutao. Te stvari bilo je nemoguće saopštiti; Alvin, doduše, ne bi ismejao njegov san, ali on ipak nije želeo da ga razmatra čak ni sa prijateljem.

Bio je to, zapravo, više nego san, znao je to zasigurno; nešto što će ga zauvek proganjati. Nekako mu se to uvuklo u um tokom neopisivog i neprenosivog kontakta sa Vanamondom. Zna li i sam Vanamond kakva će biti njegova samotna sudbina?

Jednog dana, energije Crnog Sunca će presahnuti i ono će osloboditi svog zatvorenika. A onda, na rubu Vaseljene, dok se i samo vreme bude zaustavljalo, Vanamond i 'Ludi Um' moraće se sresti među leševima zvezda.

Taj sukob bi mogao spustiti zavesu na sam čin Stvaranja. Pa ipak, on nije imao nikakve veze sa Čovekom, niti će ovaj ikada saznati njegov ishod...

"Pogledajte!" reče iznenada Alvin. "Ovo sam želeo da vam pokažem. Shvatate li šta to predstavlja?"

Brod se sada nalazio iznad pola i planeta pod njima bila je savršena polukugla. Gledajući niz pojas sumraka, Jeserak i Hilvar mogli su istovremeno da vide izlazak i zalazak Sunca na suprotnim stranama sveta. Simboličnost je bila tako potpuna i tako očaravajuća da oni neće zaboraviti ovaj trenutak do kraja života.

Na ovom svetu spuštala se noć; senke su se izduživale prema istoku koji neće dočekati naredno svitanje. Ali negde drugde zvezde su još bile mlade i jutarnje rumenilo je rudelo; a putem kojim je nekada hodio, Čovek će jednog dana ponovo zakoračiti.